

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09638

IN A LITERARISHER SHTUB

Elhanan Zeitlin

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלחנן צייטלין

און א ליטעדארישער שטוב

מיין פריינד
און געזען געווען
און מיין פריינד

15/5, 1947

די נאנצע הכנסה פון דעם דאזיקן בוך איז
באשטימט פארן הילפס - פאָנד לטובת
יידישע שרייבער און קינסטלער.

דאָס פּוילישע יידנטום

ביכער-סעריע פון דעם צענטראַל-פאַרבאַנד פון פּוילישע יידן
אין ארגענטינע
רעדאַקטאָר: מאַרק טורקאָוו

בין איצט דערשינען :

- (1) מאַרק טורקאָוו: מלכה אָווישאַני דערציילט... (אויספאַרקויפט)
- (2) ה. ד. נאָמבערג: י. ל. פּרץ
- (3) וו. גראַסמאַן - י. וויערניק: טרעבלינקע (אויספאַרקויפט)
- (4) פּרץ גראַנאַטשטיין: מין חרוב שטעטל סאַקאַלאָוו
- (5) ישראל טאַבאַקסבלאַט: חורבן לאַדזש.
- (6) זרובבל: באַרג חורבן (קאפיטלען פּוילן)

עם דרוקט זיך און דערשיינט בקרוב:

ד"ר ח. שאַשקעס: פּוילן — 1946.
ז. סעגאַלֵאוויטש: טלאַמאַצקע 13
פּראָפ' ד"ר מאיר באַלאַבאַן: די יידן-שטאָט לובלין

עם גרייט זיך צום דרוק:

נחום סאַקאַלאָוו: פּויליש-ידישע פּערזענלעכקייטן
טאַניאַ פּוקס: אַ וואַנדערונג דורך אַקאָפּירטע לענדער
דוד פּלינקער: אַ הויז אויף גזשיבאָוו
ז. סעגאַלֵאוויטש: געברענטע טריט.
ד"ר עמנואל רינגעלבלום: צו דער געשיכטע פון יידן אין וואַרשע
ד"ר יצחק שיפּער: יידן אין אַלטן פּוילן
צפּורא קאַצענעלסאָן-נאַכומאָוו: יצחק קאַצענעלסאָן
זלמן וואַסערצוג: יאַנוש קאַרטשאַק
א. ל. שוסהייס: סילועטן און עפיזאָדן פון גאַליציע
משה קאַסטרינסקי: פּינסק.
שניאור וואַסערמאַן: כּעלם
שמואל צעסלער: זאַבלאָדאָווע — די לעגענדע פון אַ יידיש שטעטל

וועגן אַלע ענינים, וואָס האָבן אַ שייכות מיט דער ביכער-סעריע „דאָס פּוילישע יידנטום“ זיך ווענדן:

Unión Central Israelita Polaca en la Argentina
Pueyrredón 667 Buenos Aires

אלחנן צייטלין

אין א ליטערארישער שטוב

(בילדער, באגעגענישן, עפיזאדן)

איינליטונגס-ווערטער:

ש. ניגער אוו מארק טורקאוו

נאכווארט:

אהרן צייטלין

ארויסגעגעבן דורכן

צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע

פארלאגס-ליטונג: אברהם מיטלבערג

בוענאס איירעס, 1946

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINE

ELCHONON ZEITLIN

"IN A LITERARISHER SHTUB"
(En un hogar literario)

Editado por la
Unión Central Israelita Polaca en la Argentina
Buenos Aires, 1946

Hecho el depósito que marca la Ley 11.723
INDUSTRIA ARGENTINA

Handwritten signature

פארװאָרט

190 ש. ניגער

... אין די אומגלויבלעכע, אָבער אמתדיקע בריוו, װאָס זענען אָנ-
געקומען אַהער פון יענער זייט ים, איז אויך די בשורה רעה װעגן דער
צייטלין-פּאַמיליע, צום אומגליק, באַשטעטיקט געװאָרן. און מיר װייסן
שוין איצט, אז אין אָט דער גאָט-געבענטשטער משפּחה האָבן די טיוואָליים,
די נאַציש, דאָס ליכט פון דריי דורות, — יאָ, פון גאַנצע דריי דורות, —
אכזריותדיק אויסגעלאָשן. ערב ראש השנה תש"ב (1942) האָט דעם
טויטס פינסטערע שליחים שטאַלץ באַגעגנט ה ל ל צ י י ט ל י ן, זכר
צדיק וקדוש לברכה. אין דעם זעלביקן יאָר איז זיין יינגערער זון אלחנן,
דער פּאָעט, אויסגענאַנגען אין װאַרשעװער געמאַ. און זיין אייניקל,
אלחננס עלטערער זון דוד, װאָס איז געװען מאלעריש און פּאָעטיש באַ-
נאַבט, איז פּאַרפייניקט געװאָרן פון די נאַציש אין דייטשלאַנד.
טאַטעס און זין פון דריי שעפּערישע דורות זענען פון אונז אַװעק-
געריסן געװאָרן — און מיר האָבן זיי אפילו נישט מספּיד געװען! און
װעמען האָבן מיר דען יאָ באַװוינט? ווי קאָנען מיר דען איצט מספּיד
זיין יחידים, — מעגן זיי זיין אפילו יחידי סגולה? אז כל הארץ לי גרדום,
אז די ערד איז פאַר אונדז איין אומענדלעכער עשאַפּאַט, אז דער שטויב פון
דער װעלט איז אַש פון מיליאָנען פאַרברענטע, אז אירע האַלב-אַפּענע
קברים זענען מאַסן-קברים פון שטעט, פון קהילות, אז אירע פּרישע בית-
עולמס זענען בית-עולמס פון גאַנצע פּאָלקס-ישובים!
מיר קאָנען נישט באַװוינען קיין יחידים, מיר קאָנען זיי אָבער
נישט פאַרגעסן, זיי גייען אונדז פון קאָפּ נישט אַרויס.

ז. סעגאל־אויטש, א ירמיה פון חורבן פוילן, האָט אין זיין נייעם איכה („נישטאָ“), אויסגערעכנט א טייל פון זייערע נעמען.. ס'איז א פֿאַנגער בלוטיקער צעטל.. און אָט לייענען מיר :

נישטאָ דער פרומער הלל צייטלין,
דער וון זיינער, מיין פריינט אלחנן.

„נישטאָ דער פרומער הלל צייטלין“... און עס איז אזוי פיל דאָ אין אָט דעם „נישטאָ!“ עס איז דאָ דער רעליגיעז-פילאָזאָפישער געדאַנק, דער רעליגיעז-לירישער געמיט פון אונדזער ליטעראַטור אין ביידע שפראַכן. עס איז דאָ דער פירער פון אַ נייער, אַן אַלט-נייער, ריכטונג אין דעם יידיש-גייסטיקן לעבן. עס איז דאָ דער פּאָטער, דער דערציער פון אהרן צייטלין, דעם טיפן, טיה-איינגארטיקן, מאָדערן-טראַדיציאָנעלן יידיש-העברע-אישן דיכטער, עס איז דאָ דער פּאָטער פון דעם אזוי יונג אומגעקומענעם אלחנן צייטלין, וואָס איז אויך געווען אַ פּאָעט... עס איז דאָ איינער פון די פירנדיקע און איינפלוסרייכסטע כוחות פון דער יידישער פּובליציסטיק אין פוילן... אָבער איך בין נישט אויסן אויסצורעכענען איצט דעם גאַנצן צעטל פון הלל צייטלינס גרויסע אויפטואונגען. איך וויל נאָר זאָגן, אז ווען מיר דערמאָנען זיך אין אָט דעם עלטסטן פון אונדזערע שריפטשטע-לער-קדושים, דערמאָנען מיר זיך אין אַ יידישן פּאָלקס-אַדרעס אין פוילן, נישט נאָר אַ גרויסן און באַרימטן ליטעראַרישן נאָמען.

יאָ, הלל צייטלינס שטוב איז זינט 1908 געווען די צווייטע ליטע-ראַרישע שטוב אין וואַרשע נאָך פּרעס. צו צייטלינען, ווי צו פּרעס, פּלעגן יונגע יידישע שרייבער קומען ווייזן זייערע כתבים. אין צייטלינס וווינונג, אזוי ווי אין פּרעס, פּלעגן געמאַכט ווערן פּלענער פון נייע ליטעראַרישע אויסגאַבן, און טאַקע דאָרט פּלעגן זיי אָפט רעדאַקטירט ווערן.

„שליסקא 60“, דער הויף, וווּ הלל צייטלין האָט געווינט אין וואַרשע, איז נישט געווען אפשר אזוי באַרימט אין אלע יידיש-ליטעראַרישע קרייזן ווי „צענגליאַנע 1“, י. ל. פּרעס אַדרעס פאַרן ערשטן וועלט-קריג, אָבער דאָס איז געווען אויך אַ גוט-באַקאַנטע יידיש-ליטעראַרישע „שטוב“, און זי וועט געוויס אויך פאַרצייכנט ווערן אין דער געשיכטע פון דעם יידישן געדאַנק און דער יידישער ליטעראַטור.

אויב עס רעדט זיך וועגן פּראַווען אַ טיש און רבישאַפּט, איז דער

אמתער חסידיש-ליטערארישער טיש היפשע עמלעכע יאָר געשמאַנען אפשר נאָר אין הלל צייטלינס, נישט אין פרעם, שטוב. צו פרצן איז מען געקו-מען „זיך פראַווען“ דערהויפּט וועגן ליטעראַרישע און קינסטלערישע ענינים; צו הלל צייטלינען איז מען אויך געגאַנגען מיט רעליגיעזע און רעליגיעז-עמישע שאלות. ווען עס האָבן זיך געדרוקט זיינע וועכנטלעכע „בריוועלעך צו דער יידישער יוגנט“ און ענלעכע סעריעס, האָבן עקזאַל-טירטע פּויליש-יידישע יונגעלייט צו אים אַרויפגעקוקט ווי צו אַן אמתן רבין. און אין אַ געוויסן זין איז די ליטעראַרישע שטוב פון אָט-דעם גרויסן, רויט-בערדיקן און מיסטיש-אויגיקן ווייס-רוסישן יידן, וואָס אין נישטע און דאָסמאַיעווסקי איז ער געווען נישט ווינציקער באהאוונט ווי אין זעהר און ליקומי תורה — געווען די יורשטע פון די פאַרצייטיקע פּויליש-רביאישע הויפּן.

איז גוט, האָב איך לעצטנס נישט איין מאָל געטראַכט, וואָס אַלחנן צייטלין, אַ קינד פון דער „ליטעראַרישער שטוב“, האָט זי אין אַ ווונ-דערלעכן בוך אַזוי ווונדערלעך גוט אויסגעמאַלן. ער האָט זיין בוך טאַקע אַזוי אָנגערופן — „אין אַ ליטעראַרישער שטוב“. און אין 1937, ערב דער היטלער-גזירה, וואָס דורך איר איז ער אַזוי יונג אַוועק פון דער וועלט, האָט ער פאַרעפנטלעכט דעם ערשטן באַנד. און ווען עס וואָלט געשען אַ נס און אַלחנן וואָלט אַרויס אַ לעבעדיקער פון דער וואַרשעווער געטאָ, וואָלט ער אונדז געוויס געגעבן איצט דעם המשך פון אָט די אויסגעצייכנטע „בילדער, באַגעגענישן, עפיוזאָדן“, און — ווער ווייס? — אפשר איז ער ערגעץ אין אַ געטאָ-באהעלטעניש געזעסן און, אַ האַלב-הונגעריקער, גע-שריבן! אָט דעם המשך? ווער ווייס, אפשר וועט מען אים ווען עס איז נאָך אויפזוכן? דערווייל זענען אונדז באַקאַנט נאָר די צוויי טיילן פון דעם ערשטן באַנד.

אין זיי האָט אַלחנן דערציילט וועגן דער ליטעראַרישער שטוב און אירע אָפטע געסט אין די יאָרן, וואָס פאַר דעם ערשטן וועלט-קריג. אַלחנן אַליין איז געווען נאָך דאַן אַ יונגל, אַ קינד, אָבער — אַ יונגל, וואָס האָט געהאַט אַ שאַרף אויג, אַ קינד מיט אויערן, וואָך הערן, מיט אַ נשמה, וואָס רופט זיך אָפּ אויף אַליין, זאַפט אין זיך אַלץ איין און היט-אויף די שפּורן פון יעדן איינדרוק און דעם תמצית פון יעדער איבערלעבונג. מיט גרויס אָפּנקייט און מיט אַ שטילן, פאַרבאָרגענעם הומאָר האָט ער אין אָט דעם בוך אונדז איבערגעגעבן „די רעפּלעקסן און שטימונגען,

פון יענע קינדיש-יינגלשע יאָרן, וואָס (ווי ער אַליין זאָגט אין זיין אַריינ-פיר) זייער גליק און ליכטיקייט קאָן מען רעכט באַגרייפן ערשט דאָן, ווען אַרום שפּרייט זיך חשכות און יאוש״.

חשכות און יאוש״ האָבן זיך געשפּרייט אַרום און אין הימלערלאַנד, ווען ער האָט זיך געזעצט שרייבן די דעראינערונגען פון זיינע קינדער-יאָרן, האָט זיך דעם יונגן וואַרשעווער זשורנאַליסט און פּאָעט געדאַכט, אז אין די פּריערדיקע יאָרן, אין זיינע קינדער-יאָרן, איז אַליץ אַרום אים געווען אַנגעזאַפט מיט ליכט און מיט האַפּענונג. און אים איז אזוי געלונגען אָנ-צוועמיקן זיינע דעראינערונג-בילדער מיט דער העלליקייט פון זיין ליכטיקער דאַכטעניש, אז ווען איך לייען עס איצט, ווער איך אַליין פאַרכאַפט פון זיין שיינער אילוזיע, און אויך מיר הייבט זיך אָן דאַכטן, אז אין יענע פאַר-מלחמהדיקע יאָרן זענען מיר אַלע געווען אַרומגערינגלט מיט דער לופט פון עפעס אַ מאָדנעם, נישט-דאָאיקן גליק און עפעס אַ געשפּירטער, כאַטש אַן אומגעזעענער, ליכטיקייט...

:: :: ::

הלל צייטלינגס (און אויך אהרנס און אלחננס), „ליטעראַרישע שטוב״ האָט זיך געפונען אין ווילנע, איידער די משפּחה צייטלין האָט אַרום דעם יאָר 1908 זיך איבערגעקליבן קיין וואַרשע און שפּעטער אַ ביסל זיך באַ-זעצט אינעם „ליטעראַרישן הויף״ אויף שליסקע 60 (אינעם „ליטעראַרישן הויף״ האָט, אַ חוץ צייטלינען, געוויינט אויך פ. לאַכאַווער, דער העברע-אישער ליטעראַטור-קריטיקער, און אויך זיין וווינונג איז געווען אַ בית ועד לשרייבער). אין ווילנע איז מיר אַליין אויך אַ ביסל באַקאַנט געווען הלל צייטלינגס שטוב. איך בין נישט געווען דאָרטן צווישן די אָפּטע געסט. אָבער כ׳געדענק נאָך ביז איצט דעם פּרייטיק-צו-נאַכט, ווען ז. י. אָנכי („רב אבא״) האָט מיך גענומען אַהין. און אַ חוץ איין אָדער צוויי אויס-נאַמען האָב איך געקענט די אַלע, וואָס זענען געווען אַריינגייער אין הלל צייטלינגס שטוב אין ווילנע. אלחנן באַשרייבט יעדן פון זיי באַזונדער, און כאַטש ער דערקלערט, אז ער האָט „געוואָלט בלויז געבן סוביעקטיווע שיל-דערווגען פון „מענטשן״, אזוי ווי זיי זענען פאַרפיקסירט געוואָרן אין זיין זכרון״, דאַכט זיך מיר, אז אַלע זיינע באַשרייבונגען טראָגן אויף זיך דעם שטעמפל פון אַביעקטיוויטעט. כ׳האָב געהאַט דאָס געפיל, ווען איך האָב זיי געלייענט, אז אלחנן צייטלין האָט די ווערטער, מיט וועלכע ער באַ-

פון לינקס צו רעכטס 1) ר' הלל צייטלין. 2) באקאנטער העברעאישער שריי-
בער צ. ז. וויינבערג (איצט אין א"י). 3) אהרן צייטלין (געלעגן קראנק).

(דאָס בילד איז פּאָטאָגראַפֿירט אין די דרייסיקער יאָרן דורך הלל צייטלינס
איידעם, נחום האכערמאן).

שרייבט זיי, ביי מיר פון מויל ארויסגענומען. ווען איך זאל האָבן אזא קינסטלערישן זכרון און אזא קינסטלערישע פען, ווי דער אזוי פריציטיק-אומגעקומענער אלחנן האָט געהאַט, וואָלט איך, וועלנדיק כאַראַקטעריזירן די ווילנער שרייבער, וואָס פלעגן זיך פאַרזאַמלען ביי זיין פּאָטער אין הויף אויף נאָוואַגראַדער גאַס, גענוצט מסתמא די זעלביקע פאַרבן און שיר ניט די זעלביקע ווערטער, וואָס ער האָט גענוצט... איך לייען, וואָס ער דער-ציילט וועגן אָנבין, שניאורן, הירשביינען, בערשאַדסקין, ספּוגן (ש. טשער-נאָוויץ), י. ד. בערקאָוויטשן, בן ציון כ"צן — און איך זע זיי, אַ דאַנק זיין אָפּמאַלן זיי, אזוי ווי זיי זאָלן שטיין פאַר מינע אויגן: איך דערקען זיי. יא, טראַכט איך, טאַקע אזוי האָבן זיי אויסגעזען, און זיי זענען געווען טאַקע אַזעלכע, ווי זיי זענען אין אלחנן צייטלינגס בוך.

מיט דעם אויסנאַם פון בערשאַדסקין און שמואל טשערנאָוויץ, לעבן זיי אַלע, דאַנקען נאָט, און די, וואָס זענען געשטאַרבן, זענען געשטאַרבן אויף אַ נאַטירלעכן אופן. אומגעקומען זענען הלל צייטלין און אלחנן — דער עלטסטער און יינגסטער פון דער „ליטעראַרישער שטוב“.

זיי זענען ביידע נישטאַ. קוק איך מיט טיפן טרויער אויפן וואָרט-פּאַרטערט, וואָס דער יינגערער האָט פון דעם עלטערן קדוש אויסגעמאַלן:

„א הויכער, מיט לענגלעכע, צעשויבערט-שוואַרצע האָר און היפשער רויטייכער באַרד, מיט בלויע, אַ ביסל קורצזיכטיקע אויגן, תמיד פאַרטון אין זיך, פלעגט דער טאַטע האַסטיק גערוועזן אַרומשפּרייזן איבערן האַלב-טונקעלן עס-צימער, פאַרזשמורענדיק די אויגן און אונטערברומענדיק עפעס אַ פאַרדבקהטן ניגון. ער פלעגט זיך ווייניק אָפּגעבן מיט אונדז, מיט די קינדער, געווען שטענדיק פאַרנומען מיט „זיי“, מיט די גרויסע — מיט די היציקע דיסקוסיעס, מיט די וועלט-פּראָבלעמען, אָבער ליב האָבן מיר אים געהאַט דווקא דערפאַר, וואָס עס פלעגן אים נישט אַרן אונדזערע שפּילערייען, אונדזער געפילדער, וואָס ער פלעגט נעמען פאַר ליב אַלע אונדזערע טומלדיקע שטיק, גלייך ווי ער וואָלט גאָר אין שטוב נישט גע-ווען אָדער וואָלט דאָ געווען אַ פרעמדער. ער פלעגט זעלטן ווען זיך אַריינ-מישן אין הוימישע, שטוביקע זאַכן, זעלטן זיך אַנרופן מיט אַ וואָרט און פלעגט אויפלעבן ערשט דאָן, ווען עס פלעגט צופאַלן די נאַכט און אין שטוב פלעגן זיך אָנהויבן צו פאַרזאַמלען ווילנער שרייבער, לערער און עסקנים. מיט אַמאָל פלעגט ער ווערן רעדעוודיק, נעמען רעדן הויך, ענער-

ניש, מיט אימפעט, די אויגן פלענן אויפבליצן, און מיר פלעגן האָבן דעם
איינדרוק. אז ערשט איצט פילט ער זיך, דער טאטע, ווי ביי זיך אין דער
היים".

אזוי איז ער געווען אין ווילנע און אזוי — אָנגעהויבן פון 1908 —
אין וואַרשע, אויף שליסקע 60.

אין וואַרשע איז אין דער ליטעראַרישער שטוב, פאַרשטענדלעך, געווען
נאָך לעבעדיקער און נאָך טומלדיקער ווי אין ווילנע. שוין דערפאַר אליין,
וואָס די צאָל באַזוכערס איז אין דער פּוילישער הויפט-שטאָט געווען אַ סך
אַ גרעסערע. אמת, נישט אַלע וואַרשעווער ליטעראַטן און נישט אַלע די,
וואָס פלעגן קומען קיין וואַרשע אויף אַ באַזוך, האָבן געהערט צום הלל
צייטלין קרייז, דאָך האָבן די, וואָס זענען געווען אָפט געסט אין דער
„ליטעראַרישער שטוב“, זיך געצייילט אין די צענדליקער. ס'איז גענוג צו
דערמאָנען אזוינע נעמען ווי: מרדכי ספּעקטאָר, צבי און נח פּירלוצקי,
סטאַווסקי, קאַגאַנאַוווסקי, קאַרלינסקי, קאַסעל, יונה ראָזענפּעלד, די ברי-
דער גאָרדין, מאַטסבויס, יעקב שטיינבערג, יצחק קאַצענעלסאָן, פּיכמאַן,
זעצער, ווייסענבערג, גילבערט, שטיינמאַן, סענאַלאָוויטש, מנחם, אלמי,
טייטש, קאווע, פּראָפּוס, טונקל, יאָשואַן, ווענדראָף, רחל פּייגענבערג, א. א.
מוקדוני, ר' מרדכיִלע, בעל-מחשבות. אויך שריפטשטעלער, וואָס ווערן
אַסאַציאַירט דערהויפּט מיטן פּרץ-קרייז — אזוינע ווי: שלום אש, ה. ד.
נאָמבערג, אברהם רייזען — האָט מען אָפט געקאָנט טרעפּן אין דער לי-
טעראַרישער שטוב אויף שליסקע 60, אָדער אויף צייטלינס זומער-וווינונג
לעבן וואַרשע. און אלחנן, כאַטש ער איז געווען נאָך דאָן אַ חדר-יונגל,
האָט זיך צו יעדן פון זיי גוט צוגעקוקט, יעדן גוט געקענט, און שפּעטער
פּיין אויסגעמאָלן.

כ'וואָלט געדאַרפט האָבן אַ סך מער אָרט צו אילוסטרירן דעם אופן
פון אלחננס געבן אונדז קורצע און שאַרפע כאַראַקטעריסטיקעס פון שריי-
בער. עטלעכע פון זיינע פּאָרטרעטן אין מיניאַטור וויל איך דאָך ווייזן:
מאַטסבוימען מיט די טיפּע בלווי-גרינלעכע, ברענענדיקע אויגן, הויכע האָר
און שפיציק-געשניצטע נאָז, וועלכער פלעגט שטענדיק ביים גיין אונטער-
ברומען עפעס אַ מעלאָדיע פון אַן אָפּערע... פּויקנדיק דערביי מיט די פינג-
נער אין דער לופט... דעם קאַרג-רעדעוודיקן יעקב שטיינבערגן מיטן קיי-
לעכדיקן, כמעט יינגלשן פנים און תמיד עלעגאַנטן אָנצוג... דעם אונטער-

טאצננדיקן, שטענדיק שמיכלענדיקן און אויפגעלייגטן יצחק קאצענעל-
סאָנען מיטן פולן, רויטלעכן געזיכט... ער פלעגט נישט דורכלאָזן קיין
קינד אויפן הויף, ער זאָל עס נישט אַ פעסטן קניפּ טון אין בעקל (איצט
איז נישטאָ שוין מער דער הויף, נישטאָ קיין קינדער צו קניפּן זיי אין
די בעקלעך, און יצחק קאצענעלסאָן אליין איז אויך שוין נישטאָ... ווי זאָגט
סענאַלאָוויטש: נישטאָ! — ש. נ.)... דעם הויכן, ברייטלעכן יעקב פיכמאַן,
מיט די געלע, קורץ-געשוירענע האָר, מיטן קליינעם שטערן, גרויסע, געלע
זומער-שפרענקלעך און אָפענעם, לאַכנדיקן פנים... דעם לענגלעכן, דאַרן
און מרה-שחורהדיקן ש. ש. זעצער, „וועלכער פלעגט צוליב זיין מאָדנעם
ברוינעם געזיכט אויסזען ווי ער וואָלט נאָר-וואָס געקומען ערגעץ פון וויי-
טע, הייסע לענדער“ אא”וו אא”וו.

אלחנן צייטלין באַנונגט זיך נישט מיט שילדערן די „העלדן“ פון
דער „ליטעראַרישער שטוב“, ער נוצט אויך דעם אַנעקדאָטיש-דערציילע-
רישן מעטאָד. וועגן אַ סך פון זיי דערציילט ער עפיוזאָדן, וואָס כאַראַקטע-
ריזירן אי יעדן פון זיי באַזונדער, אי די אַלגעמיינע אַטמאָספערע, אין
וועלכער זיי האָבן אַלע געלעבט ערב דעם ערשטן וועלט-קריג. דערביי איז
אין זיין דערציילן דאָ אַ פרישע, לעבעדיקע שטיפּערישקייט און אָפט עכ-
טער הומאָר. די שטיפּערישקייט קומט פון דער קינדהייט-עלטער, ווען ער
האָט די אַלע איינדרוקן אין זיך איינגעזאָפּט, דער הומאָר — פון זיין
שפּעטערדיקן רייה און קלוג ווערן.

ער גראַבט נישט טיף, ווי עס פאַסט פאַר אַ מעמואַרן-שרייבער,
אָבער אויף זיין צייכנעריש-מאָלערישן שטייגער ניט ער אונדז אַ לעבעדיק
בילד סיי פון דער סביבה, אין וועלכער די יידישע ליטעראַטור האָט גע-
לעבט אין די ערשטע אַנדערהאלבן צענדליק יאָר פון אונדזער גרויסן און
מוראדיקן יאָרהונדערט, סיי פון יענער צייט און אירע ליטעראַרישע פאַר-
שטייער.

איז דאָס אי אַ ליטעראַרישער, אי אַ ליטעראַטור-היסטאָרישער דאָ-
קומענט פון גרויס וויכטיקייט...

אַמאָל האָט דוד פרישמאַן געשריבן וועגן מענדלעלע מוכר ספרים, אַז
ווען עס זאָל אויסברעכן עפעס אַ קאטאַסטראָפּע, זאָגן מיר, אַן ערדצי-
טערניש, און עס זאָל גאָרנישט בלייבן פונעם אַלטן יידישן לעבנסשטייגער
אין דער ערשטער העלפט פון 19טן יאָרהונדערט, — וואָלט מען לויט

מענדעלעס שילדערונגען געקאנט אים רעסטאורירן. נו, די קאמאסטראפּע
איז נישט מער קיין משל, זי איז א געשעענער פּאקט. פון דער יידישער
ליטעראטור, ווי פון דעם יידישן לעבן אין פּוילן, איז כמעט נאָרנישט
ניט געבליבן. אויף וואָס מען זאָל נישט פרעגן, איז דער ענטפּער: נישטאָ.
און אויב מיר ווילן איצטער כאַטש אין דער פּאַנאַזיע זיך פּאַרשטעלן
דאָס יידיש-ליטעראַרישע לעבן אין פּוילן מיט אַ יאָר 30-40 צוריק, איז
אַלחנן צייטלינס „אין אַ ליטעראַרישער שטוב“ איינער פון די כּישוף-
שפּיגלען, אין וועלכע יעדער, וואָס האָט כאַטש איין רגע אין זיי אַריינ-
געקוקט, איז געבליבן אויף שטענדיק, כאַטש ער אַליין איז נישטאָ...

נישטאָ דער פּרוּמער הלל צייטלין,
דער זון זיינער, מיין פּריינט אַלחנן.

נישטאָ דער פּריילעכער יצחק קאַצענעלסאָן... נישטאָ די ליטעראַרי-
שע שטוב אויף שליסקע 60... די אַדרעסאַטן זענען פּאַרשוונדן אינאיי-
נעם מיטן אַדרעס... עס זענען געבליבן נאָר בילדער, ליכט-אין-שאַטן-ציי-
כענונגען. אין אַלחנן צייטלינס בוך „אין אַ ליטעראַרישער שטוב“ זענען
זיי אויפגעהיט געוואָרן. ער איז נישטאָ, נאָר זיי זענען דאָ, נאָר זיי...

ניו-יאָרק, אויגוסט 1946

ר' הלל צייטלין און זיין אייניקל אברהמלע האָכער-
מאז, בן יחיד פון רבקה צייטלין (געשט. 31-טן
דעצ. 1938) און נחום האָכערמאן (אומגעקומען
מיטן זון פון נאציסע הענט אין 1942).

אלחנן צייטלין אין זיין סביבה

(שטריכן צו אַ כאַראַקטעריסטיק)

191 מאַרק טורקאַוו

אין די ערשטע דעצעמבער-טעג פון 1942-סטן יאָר האָבן שוואַרץ-כאַ-רעמטע טרויערמעלדונגען אָנגעזאָגט די איינוווינער פון וואַרשעווער געטאָ, אַז נאָך אַ שווערער קראַנקהייט האָט אויסגעהויכט זיין לעצטן אָטעם דער פאַרדינסטפולער יידישער זשורנאַליסט און געזעלשאַפטלעכער עסקן אַלחנן צייטלין.

ס'ה' 40 יאָר איז ער אַלט געווען. די קראַנקהייט, וואָס האָט אים צוגעשמידט צום בעט, איז טאַקע געווען אַ שווערע. אָבער די דירעקט-טע סיבה פון זיין טויט איז נישט געווען די עצם-קראַנקהייט, נאָר דער הונגער. זיין שוואַכער, צעטרייסלעכער אָרגאַניזם האָט נישט אויסגעהאַלטן מער.

דאָך, ווען פריינט און באקאנטע האָבן זיך פאַרזאַמלט, בכדי דעם יונג-פאַרשטאַרבענעם אַלחנן צייטלין באַגלייטן אין זיין אייביקער רוי, האָבן אַ סך מיט אַ טיפן זיפּץ מקנא געווען דעם נפטר, וואָס ער גייט אַוועק פון דער וועלט מיט אַ נאַטירלעכן טויט. מען האָט עס דאַן אין וואַרשעווער געטאָ באַצייכנט מיט אַ ביטערן הומאָר אַלס אַ „לוקסוס-טויט“.

נישט יעדער האָט אין יענע טראַגישע טעג זוכה געווען צו שטאַרבן מיט אַ נאַטירלעכן טויט, מען אפילו דער הונגער האָבן געווען די סיבה דער-פון. ס'האָט שוין דאַן געהערט צו די זעלמנהייטן, אַז אַ ייד זאָל זוכה זיין צו פאַרענדיקן זיין לעבן ביי זיך אין שטוב, אין דער סביבה פון זיין נאָענט-

סטער פאמיליע, אז פרוי און קינדער זאלן זיך געפינען ביים טויטן-בעט און ער זאל געבראכט ווערן צו קבר-ישראל, באקומען אן אייגענעם קבר פאר זיין אייביקער רו.

דאָס זענען דאָך געווען צייטן, ווען טויט און אומקום זענען געווען טאָג-טעגלעכע דערשיינונגען אין דעם געטאָ-לעבן. די גאָסן זענען געווען אויסגעלייגט מיט טויטע קערפערס, וועלכע מען פלעגט גאנצע הויפנס צו-נויפזאמלען און מיט וועגענער אוועקפירן הינטער דער שטאָט און דאָרט זיי מקבר זיין אין ברודער-קבר, נישט וויסנדיק אפילו, ווער אין וועלכן מאסן-קבר עס רוט...

דעריבער האָבן אפילו אזעלכע טראַגישע אומשטענדן ווי דער הונ-גער-טויט געמוזט זיין אַ טרייסט פאר דער משפחה פון דעם יונג-פארשטאָרבענעם אלחנן צייטלין, בפרט נאָך, אז עס איז זיי געגעבן גע-וואָרן די מעגלעכקייט בייצוזיין די קבורה פון זייער מאַן און פאָטער. אויך דאָס איז געווען אַ זעלטנהייט, וואָס נאָר יחידי-סגולה האָבן דערצו געקענט זוכה-זיין.

אין יענע צייטן, ווען עמיצער איז שוין זוכה-געווען צו האָבן אן אייגענע לוויה, האָט מען זי געמעגט באַגלייטן נאָר ביז צום געטאָ-טויער, וואָס האָט זיך געפונען ביים עק פון די גאָסן זאמענהאָר און גענשע. מחוץ פון דעם טויער, לענג-אויס דער גענשע גאָס האָבן נאָר די באאמטע פון דער לוויה-געזעלשאַפט אין זייער אָפיציעלן אונזיפאָרם, אין די ווייסע היטע-לעך, געמעגט מיטפאָרן מיטן לוויה-וואָגן.

איז געלונגען אויסצופועלן פאר דער יונגער אלמנה און פאָר די צוויי יתומים אָט אזעלכע ווייסע היטעלעך, בכרי זיי זאלן קענען מחוץ דעם געטאָ-טויער מיטפאָרן מיטן וואָגן ביז צום בית-עולם און בייזיין די קבורה. וואָרפן דעם לעצטן בליק אויפן טפטר, פאָרגיסן אַ טרער ביי זיין אָפענעם קבר — וויסן, ווו זיין קבר געפינט זיך.

אין דעם גרויסן צער — איז דאָס אויך געווען אַ געוויסע טרייסט, אַ פאָרלייכטערונג אין זייער ווייטיק.

זיי האָבן דעם דאָזיקן געדאנק מיטגעפירט מיט זיך אין זייער איי-גענעם טראַגישן גורל, ווען זיי זענען מיט עטלעכע וואָכן שפעטער, דעם 18-טן יאנואר 1943, בעת דער „קליינער אַקציע“ אין וואַרשעווער געטאָ,

צוזאמען מיט נאך אכט טויזנט יידן, אוועקגעפירט געווארן קיין טרעב-
לינקע ...

* * *

אלחנן צייטלין האָט אין משך פון די קנאפע צוויי צענדליק יאָר
צווישן ביידע וועלט-מלחמות פארנומען אַ פירנדיק אָרט אין דעם זשור-
נאַליסטישן און געזעלשאַפטלעכן לעבן פון וואַרשע.
מיט זיין אינטעליגענץ, ארבעטזאמקייט און ענערגיע, האָט ער
זיך אַליין אויסגעקעמפט די פּאָזיציע, וואָס ער האָט פאַרנומען.

פונקט ווי זיין גרויסער פאָטער, דער אומשטערבלעכער מנהיג פון
פוילישן יידנטום, ר' הלל צייטלין, איז געווען פילזייטיק אין זיין ליטע-
דארישער און געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט, פונקט ווי זיין עלטערער ברור
דער אהרן צייטלין איז פילזייטיק אין זיין דיכטערישער שאַפונג, אַזוי איז
אויך דער יונג-אַוועקגעאַנגענער אלחנן צייטלין געווען פילזייטיק אין זיין
טעטיקייט אַלס שרייבער און געזעלשאַפטלעכער עסקן.

דאָס איז אַ ירושה-זאך ביי די צייטלינס, דאָס איז די אייגנאַרטי-
קייט פון דער צייטלין-משפחה, דאָס איז דער צייטלין-אוצר, וואָס האָט
באַרייכערט דאָס לעבן פון פוילישן יידנטום.

דען „די ליטעראַרישע שטוב“ פון ר' הלל צייטלין, וואָס אלחנן
לעבט אויף פאַר אונז אין דער שטימונגספולער שילדערונג, וועלכע מיר פאַר-
עפענטלעכן איצט אין דער ביכער-סעריע „דאָס פוילישע יידנטום“, איז גע-
ווען נישט בלויז אַ גייסטיקער צענטער פאַר יידישער און העברעאישער
ליטעראַטור און וויסן. אין דער ליטעראַרישער שטוב אויף שליוקע 60,
דעם אייגנאַרטיקן אַדרעס פון פוילישן יידנטום אין משך פון דרייסיק
יאָר, זענען פאַרגעקומען נישט בלויז ליטעראַרישע מסיבות. דאָרט זענען
געקומען נישט בלויז יידישע און העברעאישע שרייבער. שליוקע 60 איז
אויך געווען דער גייסטיקער צענטער פאַר וויכטיקע געזעלשאַפטלעכע און
נאַציאָנאַל-רעליגיעזע אידעען. דאָרט פלעגט מען רעדן נישט בלויז וועגן
ליטעראַטור און קונסט, נאָר דאָרט פלעגן פאַרקומען אויך געזעלשאַפט-
לעכע באַראַטונגען, אויף וועלכע עס פלעגן באהאנדלט ווערן אלגעמיינ-
נאַציאָנאַלע יידישע פּראָבלעמען. דאָרט פלעגן געבוירן ווערן וויכטיקע אי-
ניציאַטיוון פאַר יידישער געזעלשאַפטלעכער אַרבעט, וואָס האָבן אָפטמאַל

געהאט א נרויסע השפעה אויף דער אנטוויקלונג פון דעם געזעלשאפט-
לעבן לעבן אין פוילן.

אלחנן צייטלינס בוך „אין א ליטערארישער שטוב“ נעמט ארום די
צייט ביז צום אויסברוך פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. עס איז אונדז
באוויסט, אז אלחנן צייטלין האָט פאַרטגעזעצט דאָס שרייבן פון זיינע
זכרונות שוין נאָכדעם, ווי דער ערשטער באַנד איז דערשינען אין וואַרשע.
ער האָט אויך פיל געשריבן, בעת וואַרשע האָט זיך געפונען אונטער דער
נאַצי־אָקופאַציע. לידער איז דער גורל פון זיינע מאַנוסקריפטן נישט באַ-
קאַנט. וואַרשיינלעך געפינען זיך די דאָזיקע מאַנוסקריפטן, פונקט ווי פיל
וויכטיקע ליטעראַרישע און דאקומענטאלע מאַנוסקריפטן פון אַנדערע
יידישע שרייבער און פאַרשער, ערגעץ־ווי אונטער די חורבות פון דעם
געטאָ און בלויז אַ נס קען עס באַווייזן, אז זיי זאָלן אויפגעזוכט
ווערן.

וואָלט דער דאָזיקער נס געשען און די אַלע מאַנוסקריפטן זאָלן זיך
אויפזוכן, וואָלטן מיר דורך אלחנן צייטלינס ווייטערדיקע זכרונות באַקן-
מען אַ ניי, פאַרבנרייך בילד פון אַ וויכטיקער עפאַכע אין דער געשיכטע
פון דעם יידישן געזעלשאַפטלעכען לעבן פון דער פאַרשווינדענער וואַרשע,
וואָס די שטוב פון ר' הלל צייטלין איז געווען איינער פון די גייסטיקע
צענטערס אירע.

פערזענלעך באַצי איך מיך אויף די יאָרן פון 1925 ביז 1938, ווען
איך האָב געהאט דעם כבוד און די זכיה געהערן צו די אָפטע איינגייער
אין הויז פון ר' הלל צייטלין און אנטוילנעמען אין פיל פון די דאָזיקע
געזעלשאַפטלעכע באַראַטונגען.

יידן פון דעם גאַנצן לאַנד און געסט פון אויסלאַנד פלעגן באַזוכן
די שטוב פון ר' הלל צייטלין, אָדער שרייבן בריוו צו אים, מיט פאַרשי-
דענע פלענער, פרעגן עצות, באַרירן אַקטועלע פּראָבלעמען פון דער דא-
מאַלסטיקער יידישער ווירקלעכקייט.

מען איז געקומען און מען האָט געשריבן ווי צו אַ רבין. מען האָט
זיך אויך צוגעהערט צו זיין וואָרט ווי צום וואָרט פון אַ רבין. די מאַסע
חסידים פון ר' צייטלין איז געווען אומגעהויער גרויס נישט בלויז אין
פוילן נופא, נאָר צעזייט און צעשפרייט איבער דער גאַנצער וועלט.
ר' הלל צייטלין איז געווען געדולדיק אויסצוהערן אַלע פלענער,

פאמיליען-בילד פון די צייטלינגס.

ערשטע ריי: (שטייענדיק — פון רעכטס צו לינקס):
נחום האָכערמאן (איידעם), אהרן צייטלין, טאַליא צייטלין
(אהרנס פרוי), אלחנן צייטלין.

צווייטע ריי: (זיצנדיק — פון רעכטס צו לינקס):
רבקה צייטלין (טאָכטער), ר' הלל צייטלין, אסתר צייטלין
(הלל צייטלינס פרוי), רעניא צייטלין (אלחננס פרוי).

דריטע ריי: די אייניקלעך (פון רעכטס צו לינקס)
דוד (אלחננס בכור), צבי-דוב (אהרנס בן יחיד), אברהם
(רבקהס בן-יחיד), אדם (אלחננס יינגערער זון).

פלעגט פירן א ברייטפארצווייגטע קארעספאָנדענץ, פלעגט באַרירן די פראַגן אין זיינע פובליציסטישע אַרטיקלען, פלעגט זיך נישט באַנגיגענען מיט זיין אייגענער מיינונג און זיינע עצות, נאָר פלעגט רופן באַראַטונגען, בכדי די ענינים צו באַהאַנדלען אין אַ ברייטערן קרייז פון געזעלשאַפטלעכע טוער. אַ גאַנצע רייע געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס אין וואַרשע זענען אויפגעקומען און אויסגעוואַקסן אַ דאַנק אָט די צוזאַמענקונפֿטן אין הויז פון ר' הלל צייטלין.

די דאָזיקע פאַרזאַמלונגען זענען נישט געווען קיין סיסטעמאַטישע. זיי זענען אָפּהענגיק געווען לויט דער צייט, לויטן פּראָבלעם און לויט דער וויכטיקייט, פון דעם, וואָס דאָס דאַמאָלסטיקע יידישע לעבן האָט געפאַדערט.

דורך ספּעציעל געדרוקטע איינלאַדונגען פלעגט ר' הלל צייטלין רופן צו זיך מענטשן צו די דאָזיקע באַראַטונגען.

אַלחנן צייטלין פלעגט אויך אין זיי אַנטיילנעמען. נישט אַלס זון פון ר' הלל צייטלין, נישט אַלס קינד, וואָס איז אין דעם הויז דערצויגן גע-וואָרן און האָט דאָ אויסגעפורעמט זיין וועלט-באַנעם, נאָר טאַקע אַלס אַקטיווער געזעלשאַפטלעכער עסקן, אַלס וואָרט-זאָגער אין דעם יידישן לעבן, אַלס מענטש, וואָס האָט אַליין געבויט, געקעמפֿט און געשאַפֿן.

אויב דער דיכטער אהרן צייטלין האָט געירשנט ביי זיין גרויסן פאָ-טער דאָס מיסטישע אין זיין דיכטערישער שאַפונג, האָט אַלחנן צייטלין געירשנט דעם געזעלשאַפטלעכן נערוו, דאָס קעמפּערישע. ער האָט די דאָ-זיקע ירושה אָפּגעהיט ביז צום לעצטן אָטעם פון זיין נשמה.

דערמאָנענדיק ר' הלל צייטלינים שטוב אויף שליוקע 60, די ליטעראַ-רישע און געזעלשאַפטלעכע מסיבות, קען מען נישט פאַרגעסן די געשטאַלט פון דער איידעלער, שטילער און האַרציקער יידישער מאַמע, די טרייע לעבנסבאַגלייטערין פון דעם גרויסן דענקער — פרוי אסתר צייטלין, וועלכע האָט פיל בייגעטראָגן צו דער ווירקונג פון דער צייטלין-סביבה.

אין די דעבאַטן האָט זי קיין דירעקטן אַנטייל נישט גענומען. זי פלעגט זיך בלויז אויפּמערקזאַם צו זיי צוהערן. אַליץ, וואָס עס האָט אינטע-רעסירט איר מאַן און אירע קינדער, איז אויך פאַר איר געווען אינטערע-סאַנט. זי איז געווען אַן אַקטיווע מיטבאַטייליקטע אין דער אַנטוויקלונג פון די גרויסע אידעען און טעטיקייטס-פאַרנעם פון ר' הלל צייטלין.

זי איז אוועק קיין טרעבלינקע צוזאמען מיט איר איידעם נחום האָ-
כערמאן און איר אייניקל, אברהם, דעם זונדעלע פון דער בת-יחידה רבקה,
וואָס איז אין דעצעמבער 1988 געשטאָרבן יונגערהייט פון אַ לונגען-אַנציג-
דונג.

נחום האָכערמאן האָט זיך פּוּלשטענדיק אריינגעפּאַסט אין דער גייס-
טיקער סביבה פון דער צייטלין-משפּחה. א מענטש מיט העכערער יידישער
און וועלטלעכער בילדונג איז ער געוואָרן דער נאָענטסטער מיטאַרבעטער
פון ר' הלל צייטלין.

ער האָט געענדיקט דעם העברעאישן לַערער־סעמינאַר אין ירושלים,
ווי ער האָט פאַרבראַכט אַ לענגערע צייט. נאָך זיין צוריקומען קיין וואַרשע
האָט ער שטודירט אויפן וואַרשעווער אוניווערזיטעט. הגם אַ טיף-איבער-
צייגטער העברעער, האָט ער זיך געווידמעט דער פאַרשונג פון יידיש, פאַר-
פּאַסנדיק א פּראַזעאַָאָגישן ווערטערבוך פון דער יידישער שפּראַך, וואָס
האָט געפונען גרויס אנערקענונג ביי אזעלכע אויטאָריטעטן, ווי נח פּרי-
לוצקי א. א. דאָס איז געווען אַ קאָלאָסאַלע וויסנשאַפּטלעכע אַרבעט, וואָס
האָכערמאן האָט פאַרעפּענטלעכט דערפון בלויז פּראַגמענטן. ליידער האָט
שוין דאָס נאַנצע ווערק נישט באַוויזן צו דערשיינען.

זיין יונג-פאַרשטאַרבענע פּרוי רבקה האָט פון קינדווייז-אָן אַרויסגע-
וויזן אַ שטאַרקע באַנאַבונג צו מוזיק און מאלערישער קונסט.
זאָל זייער אַנדענק דאָ דערמאָנט ווערן מיטן פּאַרדינטן יראַת־הכבוד.

* * *

זיין אַ זון פון אַ גרויסן פּאָטער איז זיכער אַ גרויסער כּבוד, עס איז
אַבער זעלטן אַ מעלה פאַר דער פּערזענלעכער קאַריערע פון אַ יחיד. עס איז
אַפּטמאָל אַ שטערונג.

אַלחנן צייטלין קען דינען אַלס ביישפּיל פאַר דער דאָזיקער באַ-
הויפּטונג.

אַ מענטש מיט שרייבערישן טאַלאַנט, מיט שפּראַך און סטיל, מיט
יידישער און וועלטלעכער בילדונג, איז אַלחנן צייטלין געווען אַ זשור-
נאַליסט פון הויכער קוואַליטעט, מיט אַ קלאָרער געזעלשאַפּטלעכער און
פּאָליטישער אַרעינטאַציע, מיט חוש פאַר צייטונגס-אַקטואַליטעט.
מען קען דרייסט זאָגן, אַז עס איז נישט געווען קיין איין צייטונגס-

רובריק, ווו אלחנן צייטלין זאל נישט קענען א בלייז-טון מיט זיין אינ-טעליגענץ און זיינע פעאיקויטן.

דאך האָט עס לאַנג געדויערט ביז אלחנן צייטלין האָט זיך געקענט אויסקעמפן א געהעריקע פּאָזיציע אין דעם יידישן צייטונג-וועזן. ווען אלחנן צייטלין איז אַלס צוואַנציק-יעריקער בחור צוזאַמען מיט זיין עלטערן ברודער אהרן צוריקגעקומען קיין פּוילן פון ארץ-ישראל, האָבן די יידישע צייטונגען איבערגעלעבט זייער בלי-פּעריאָד. זשורנאַליסטן האָבן זייער גוט פּאַרדינט, נייע, יונגע קרעפטן האָבן פּאַרפּולט די יידישע רעדאַקציעס, עס זענען איינגעפירט געוואָרן נייע רובריקן אין צייטונגען, די אינפּאַרמאַציע-דינסט איז מאָדערניזירט געוואָרן, אייגענע קאַרעספּאַנדענטן אין דער גאַנצער וועלט — און יידישע זשורנאַליסטן האָבן געמאַכט גרויסע רייזעס, באַקענענדיק דעם יידישן לייע-נער מיט אַלעס, וואָס טוט זיך אויף דער וועלט.

דאך האָט אלחנן צייטלין דאָן נישט געפונען קיין פּלאַץ אין קיין יידישע רעדאַקציע, אויסער צופּעליקע אַרבעטן, אויסער פּאַרטעטונגען. נישט צוליב בייזקייט צו אים און נישט צוליב דעם, וואָס ער זאל האָבען געווען אַ בייזער מענטש אָדער אַ שלעכטער חבּר. אין קעגנטייל: אלחנן צייטלין איז געווען זייער אַ האַרציקער און גוטער חבּר, ער איז בטבע געווען זייער אַ מילדער מענטש, וואָס האָט יעדן פּאַרגונען זיין קאַריערע.

אָבער אין זייער אונטערבאווסטזיין האָבן די, וואָס האָבן שוין פּאַר-נומען שטענדיקע צייטונגס-פּאָזיציעס, מורא געהאַט פאַר אים. מען האָט עס גענומען גאַנץ לייכט:

— ר' הלל זון וועט זיך שוין סיררוי אן עצה געבן...

ר' הלל צייטלין ווידער, אפשר צוליב באַשיידנקייט אָדער צוליב זעלבסטווירדע, האָט די עוולח, וואָס געשעט זיין זון, אויפגענומען מיט שטילשווייגן. הלל צייטלינס פּאָזיציע אין דער יידישער פּרעסע אין פּוילן איז געווען גענוג שטאַרק, אז ווען ער וואָלט זיך איינגעשפּאַרט, וואָלט ער פּאַר זיין יינגערן זון אויסגעקעמפט אַ שטענדיקן פּאָסטן אין אַ יידישער רעדאַקציע. ער האָט עס אָבער נישט געמאַן.

ר' הלל צייטלין האָט צו שטאַרק געגלויבט אין דעם טאַלאַנט פון זיינע קינדער, איז אים נישט אָנגעשטאַנען אויסצוגוצען זיין אייגענע פּאָ-

זיציע, בכדי אויסצוקעמפן א פאסטן פאר זיין זון. ער האָט געוואוסט, אַז זיינע קינדער וועלן זיך זייער פּאָזיציע אין דער יידישער ליטעראטור און אין דער יידישער פּרעסע אַליין אויסקעמפן.

ער, דער תלמיד-חכם, דער ייד פון טיפן גלויבן, וואָס איז דעם 11-טן סעפטעמבער 1942 אומגעקומען על קידוש-השם ווי אַ גרויסער נאַציאָנאַלער העלד, ווי אַ קעמפּער — האָט זיך געשטעלט אָן אַ זייט אין דעם קאַמף, וואָס איז דאָך סוף-כל-סוף געווען נישט מער ווי אַ פּערזענלעכער ענין פון אַ יחיד, האָט עס געמענט זיין אָן אייגענער זון.

* * *

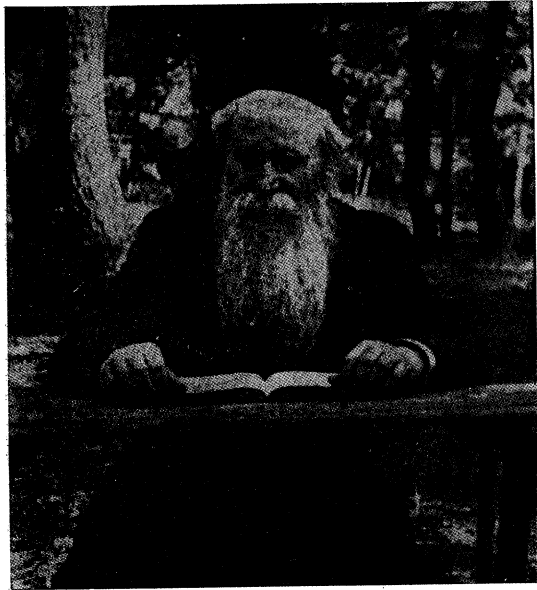
יאָרן זענען אַריבער ביז אַלחנן צייטלין האָט זיך אויסגעקעמפט זיין פּאָזיציע אין דעם צייטונגס-וועזן אין וואַרשע. די דאָזיקע פּאָזיציע, דאָס איז געווען די נייע יידישע טאָג-צייטונג „אונזער עקספרעס“ (געגרינדעט אין סוף 1926).

אנטשטאַנען איז די צייטונג אַלס פּריוואַטע אונטערנעמונג פון אַ מענטש, וואָס האָט מיטן צייטונגס-וועזן געהאַט אַ קנאַפּן שייכות, איז אָבער שנעל פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ קאָאָפּעראַטיווער אונטערנעמונג פון די מיטאַרבעטער פון דער רעדאַקציע, אַדמיניסטראַציע און דרוקעריי, פונקט ווי דאָס זענען שפּעטער געוואָרן אויך די אַנדערע יידישע צייטונגען אין וואַרשע.

אין פאַרגלײַך מיט די גרויסע צייטונגען איז „אונזער עקספרעס“ געווען אין אָנהויב אָן אַרים צייטונגל. נישט בלויז דערפאַר, וואָס דאָס איז דער וועג פון יעדער יידישער צייטונג, ווען זי הויבט אָן צו דערשיי-נען, נאָר פשוט צוליבן קאַמף, וואָס עס האָבן קעגן דער נייער צייטונג אונטערגענומען די אַנדערע, אַלט-איינגעפונדעוועטע יידישע צייטונגס-אונטערנעמונגען.

עס איז געווען אַ ריין עקאָנאָמישער קאַמף: די מורא פאַר אַ נייעם קאָנקורענט אויפן יידישן צייטונגס-מאַרק.

אויב „אונזער עקספרעס“ איז אינפאַרמאַטיוו ביים אָנהויב געווען הינטערשטעליק לגבי די עקזיסטירנדיקע צייטונגען, אויב ער איז נישט גע-ווען אימשטאַנד צו קאָנקורירן מיט די אַנדערע צייטונגען בנוגע אויס-לענדישע קאָרעספּאָנדענטן און אויסערלעכע מיטאַרבעטער, איז ער אָבער

ר' הלל צייטלין אויף דער עלטער
(פאָטאָגראַפֿירט אין יוזעפּאָוו ביי וואַרשע)

לויטן רעדאקציאָנעלן צוזאמענשטעל גאַרנישט געווען ערגער, ווי די אי-
בעריקע, אזוי-גערופענע, רייכע צייטונגען.

גענוג אויסצורעכענען די נעמען פון די שטענדיקע רעדאקציע-
מיטגלידער, בכדי צו זען, אז „אונזער עקספרעס“ האָט גע-
האַט מיטאַרבעטער מיט סטאַזש, פון אַ הויכער שרייבערישער און זשור-
נאַליסטישער מדרגה: אהרן צייטלין, אַלחנן צייטלין, לאַזאַר קאהאַן, מ. נו-
דעלמאַן, משה זילבורג, אפרים קאנאַנאָוסקי, בער י. ראזען, מנחם פלאַק-
סער, לעאַן דרייקורס, מ. עלכובים, דאָס זענען מענטשן, וואָס יעדער איי-
נער האָט אויף זיין געביט פארנומען אַ געהעריקע פּאַזיציע.

אַלחנן צייטלין, אלס מיטערעדאַקטאָר פון דער צייטונג, האָט פארנומען
איינע פון די פּאָדערשטע פּאַזיציעס.

„אונזער עקספרעס“ איז געווען אַ פּאָפּולערע צייטונג פאַר דער
פּאָלקס - מאַסע. זי האָט שנעל געפונען אָנהענגער צווישן דעם
אַרימען יידישן קליינבירגערטום, צווישן דעם האַנדווערקער און
קליינהענדלער, דעם פאַראַרימטן יידישן סוחר, וועמענס אינטערעסן
די צייטונג האָט געדרינגט, פאַרטיידיקט זייערע רעכט און געקעמפט קעגן
די עוולות, וואָס זענען לגבי זיי אויף טריט און שריט באַגאַנגען געוואָרן.
עס איז געווען אַ פּאָפּולערע יידישע פּאָלקס-טריבונע, וווּ אירע
רעדאַקטאָרן האָבן געקענט ברענגען צום אויסדרוק זייערע אידעען.

מען האָט זיך באַמיט צו דערהויבן דעם פשוטן יידישן צייטונגס-
לייענער צו דער העכערער מדרגה פון יידישן געדרוקטן וואָרט אויף אַן
אופן, וואָס זאָל זיין צוטריטלעך פאַר דעם פּאָלקס-מענטש.

אַלחנן צייטלין האָט זיך גוט איינגעלעבט אין דער דאָזיקער סביבה.
זי האָט אַנטשפּראַכן זיין פּאָלקסטימלעכן גייסט. עס איז פאַר אים גע-
ווען אַ דאַנקבאַר אַרבעטס-פעלד, כאַטש ער האָט אָפּטמאָל געמוזט קעמפן
מיט גרויסע מאַטעריעלע שוועריקייטן און דערגענצן די פרנסה-באַדער-
פענישן ביי זייטיקע באַשעפטיקונגען.

אַלחנן צייטלין איז קיינמאָל קיין פאַרטיי-מענטש אין דעם ענגן באַ-
גריף נישט געווען.

זיין אָנגעהעריקייט צו דער יידישער פּאָלקספּאַרטיי אין די ערשטע
יאָרן פון איר אויפקום איז געווען אַ טראַנזיטאָרישע, פונקט ווי דאָס
איז געווען פאַר פיל יידישע פּאָלקס-אינטעליגענטן.

מען האָט געהערט צו דער פּאַרטיי — ווייל מען האָט געוואָלט זיך פּאַרבינדן מיט די אינטערעסן פון דער יידישער פּאָלקס-מאסע. איז אָבער די פּאָלקס-פּאַרטיי אוועק אויף וועגן פון אָרטאָדאָקסאלע פּאַרטיי-פּרינציפּן, נישט רעכענענדיק זיך מיט דער ווירקלעכקייט פון דער צייט, האָט זיך די יידישע פּאָלקס-אינטעליגענץ פון דער פּאַרטיי דער-וויטערט. נח פּרילוצקי איז געבליבן א פירער פון א פּאַרטיי, אָבער אַן מאַסן.

די אַמאָליקע טוער פון דער פּאָלקס-פּאַרטיי האָבן זיך צעשפּרייט איבער פּאַרשידענע פּאַרטייען. א טייל איז אוועק צום „בונד“, אַנדערע אפילו צום קאָמוניזם. א גרויסע טייל איז געבליבן אומאָפּהענגיק, מחוץ פון יעדער פּאַרטיי, אָבער זיך דערנענטערט צום אַקטיוון קאמפּ פּאַרן ווי-דעראויפּבוי פון ארץ-ישראל.

צו זיי האָט געהערט אַלחנן צייטלין.

מיט וואָרט און שריפט האָט ער מיטגעווירקט אין דעם דאָזיקן גייסט. ער איז געווען אַ נאַציאָנאַלער ייד אַן שום פּאַרטיי-שטעמפּל, אַן שום פּאַרטיי-דירעקטיוון.

פריי אין זיינע איבערצייגונגען, פריי אין זיין אנשוואונג, האָט ער פּאַרטיידיקט און געקעמפט פאַר יעדער זאַך, וואָס איז לויט זיין געוויסן, לויט זיין געפיל, געווען גערעכט און האָט געדינט די אינטערעסן פון די יידישע פּאָלקס-מאסן.

ער האָט געהאַט מוט אַרויסצוזאָגן זיין אומאָפּהענגיקע מיינונג, אַזוי ווי ער האָט עס פּאַרשטאַנען, אַזוי ווי ער האָט דאָס געפילט. מען האָט דאָס אָפּגעשאצט און מען האָט זיך דעריבער מיט זיין מיינונג גערעכנט. זיין וואָרט האָט געהאַט השיבּות.

אַלחנן צייטלין האָט געאַרבעט אויף אַנפירנדיקע אַמטן אין פיל יידישע געזעלשאַפּטלעכע אינסטיטוציעס. ער האָט זיך אויסגעצייכנט מיט אַרבעטזאַמקייט און איבערגעבנקייט. ער האָט פיינט געהאַט בלויז צו פי-גורירן. האָט ער געגעבן זיין נאָמען, האָט ער מסכים געווען אַנצונעמען אַן אַמט, האָט ער עס געמאַן מיטן פּולסטן פליכט-באַווסטזיין.

אויב עס וועט נאָך ווען עס איז געשריבן ווערן די געשיכטע פון יידישן געזעלשאַפּטלעכן לעבן אין פּוילן, אויב מען וועט באַשרייבן די אויפטוען פון אַ גאַנצער רייע אָרגאַניזאַציעס, וועט מען זיכער דאָרט אָנ-

טרעפן דעם נאָמען פון אלחנן צייטלין. בפרט די אינסטיטוציעס, וואָס האָבן געהאַט אַ שייכות מיטן יידישן פאָלקסלעבן, אינסטיטוציעס צו פראַ-דוקטיוויזירן די יידישע פאָלקסמאַסן און יידישע קולטור-אינסטיטוציעס. זיי זענען אים געווען נאָענט און ער האָט אויך אַרויסגעוויזן זיין נאָענטקייט צו זיי.

שוין אָפּגעטרעט פון אַזעלכע אינסטיטוציעס, ווי דער יידישער לי-טעראַטן און זשורנאַליסטן פאראייין, וואָס איז אריין אין דער קולטור-געשיכטע פון פּוילישן יידנטום אַלס „טאָמאַצקע 13“, יידישע שולן און יידישע טעאטער.

בפרט טאַקע דאָס יידישע טעאטער.

ער האָט ליב געהאַט דאָס יידישע טעאטער בלוב ונפש. ער האָט עס איבערגעלעבט ווי אַ פּערזענלעכע סאַטיספאַקציע, ווען אַ טעאטער-פאַרשטעלונג איז געווען אַ גוטע און עס האָט פאַרדינט אַן ענטוואַס-טישן אָפּרוף.

ער האָט, ווי זעלטן וועלכער יידישער שרייבער, מיטגעפילט די דאָליע פון די בלאַגנזשענדיקע שטערן, זיך געפרייט מיט זייערע פריידן און מיטגעלייטן זייערע ליידן.

מען האָט אים אַפילו פאַרגעוואָרפן, אַז ער איז אָפּטמאָל צו מילד אין זיינע אָפּשאַצונגן בנוגע געוויסע טעאטער-פאַרשטעלונגען. אלחנן צייטלין האָט אָבער אויף די פארווורפן קיין אַכט נישט געלייגט. ער האָט באַטראַכט דאָס יידישע טעאטער ווי אַ וויכטיקע יידישע קולטור-פּאַזיציע און גערופן דעם עולם באַזוכן דאָס טעאטער. ער איז געווען זיכער, אַז ווען דער יידישער אַקטיאָר וועט נאָר האָבן מאַטעריעלע מעגלעכקייטן, וועט ער אַליין הויבן דעם ניוואָ פון יידישן טעאטער, ווייל דער יידישער אַקטיאָר איז פּעאיק דערצו, ווייל דער יידישער אַקטיאָר איז עס אימשטאנד צו טאָן.

ער איז אַלס טעאטער-קריטיקער געווען קודם-כל אַ פריינט פון דעם אַקטיאָר, ווי ער וואָלט פאַרגעפילט, אַז אין דעם טראַגישן געראַנגל פארן יידישן קיום וועט אויך דער יידישער אַקטיאָר דאַרפן פאַרנעמען אַ העל-דיש קאַפּיטל אין דער יידישער געשיכטע.

ווען די וואַרשעווער יידן זענען איינגעשלאָסן געוואָרן הינטער די מויערן פון געמאָ, האָט אלחנן צייטלין פאַרנומען נאָר אַ חשוב אָרט אין

דער יידישער הילפס-אַרבייט און האָט זיך געפונען בראש פון די יידישע קולטור-טוער, וואָס האָבן דורכן לעבעדיקן יידישן וואָרט געמוטיקט די יידישע מאַסן צום אויסדרויער און קאמף.

די טעטיקייט פון אַלחנן צייטלין אין ווארשעווער געטאָ וועט זי- כער אויספירלעך געשילדערט ווערן דורך די געציילטע לעבנע- בליבענע עדות פון יענער טראַגישער עפאָכע אין דער געשיכטע פון דעם פוילישן יידנטום.

ביים אָנהויב פון דער מלחמה איז אַלחנן צייטלין צוזאמען מיט פיל, פיל טויזנטער יידן אוועק פון ווארשע קיין לעמבערג, וואָס איז שוין דאן געווען באזעצט דורך דער רויטער ארמיי.

זיין פרוי האָט עס פון אים געפאָדערט. זי האָט אים דערצו צוגע- רעדט און דערמוטיקט, וויסנדיק וועגן די געפארן, מיט וועלכע עס איז פאָר- בונדן זיין פארבלייבן אין ווארשע אונטער די נאציס. אין די ערשטע יאָרן פון דעם אויפקום פון דער היטלערמאכט אין דייטשלאַנד איז דאָך אַלחנן צייטלין געווען אן אקטיווער טוער אין דעם פאראייניקטן אנט- היטלעריסטישן קאָמיטעט.

מיט א שווער געמיט האָט אַלחנן צייטלין זיך געלאָזט איבערציי- גן, פארלאָזט זיין היים און זיין פאמיליע מיינענדיק אז אפשר וועט אים אַזוי אַרום געלינגען צו ראטעווען אויך זיין פרוי און קינדער. ער איז א געוויסע צייט אָפגעווען אין לעמבערג אונטער דער סאָויעטישער הער- שאפט און ווען ער האָט זיך אנטוישט אין זיינע האָפגענונגען צו קענען ראטעווען אויך זיינע נאָענטע, האָט ער שוין נישט געוואָלט מיטגיין מיטן סאָויעטישן מיליטער קיין טיף רוסלאַנד, ווען ד' נאציס האָבן אָנג- געהויבן זייער מאַרש קעגן ראטנפארבאנד, וואָס דאָס וואָלט אים פער- זענלעך אפשר געראטעוועט פון טויט, נאָר ער האָט זיך אמגעקערט קיין ווארשע.

איינגעשלאָסן אין ווארשעווער געטאָ, האָט אַלחנן צייטלין ממש מיט מסירת- נפש זיך גענומען צו געזעלשאַפטלעכער און קולטורעלער ארבעט.

ער האָט געהאַלפן אָרגאניזירן די גרויסע י. ל. פּרז-פּיערונגען סיי אין יידיש, סיי אין העברעאיש, ער האָט אָרגאניזירט רעפּעראטן און קול- טור-אקטן, וועלכע זענען אין די שרעקלעכע טעג פון הונגער-טויט, גע- ווען די ווונדערלעכסטע דעמאָנסטראציע פון יידישן אויסדרויער.

זייענדיק א צייט לאנג פארבונדן מיטן „דזשיניט“ און בכלל אלס זשורנאליסט און פירנדיקער עסקן, האָט ער געהאט אַ רעכט צו געניסן פון געוויסע פריווילעגיעס. באַגלויבטע עדות שטעלן פעסט, אז ער האָט זיך דערפון קאטעגאָריש אָפגעזאָגט, נאָר זייענדיק אליין אינגאנצן באַ דעקט מיט ווונדן און געשוואָלן פון הונגער, איז ער מיט זיינע לעצטע כוחות נאָך אלץ אַרומגעלאָפן בכדי צו העלפן אנדערע.

אַלחנן צייטלין איז שטענדיק געווען טריי און איבערגעגעבן צו דער מיסיע, וואָס דער גורל האָט אויף אים אַרויפגעלייגט.

* * *

א באַזונדערער שטריך צו אַלחנן צייטלינס כאַראַקטעריסטיק איז זיין דיכטערישע שאַפונג.

ער איז געווען אַ פיינער לירישער דיכטער, וואָס פלעגט אין די פרייע שעהן זיך ווירמען דער מוזע.

אַ קליין ביכל, מיטן באַשיידענעם נאָמען „א ביכעלע לידער“, האָט ער אין 1931 פאַרעפנטלעכט.

אָבער זיינע צאַרטע לידער זענען פאַרשוויגן געוואָרן, ווייל ווער וועט עס זיך פאַרנעמען מיט פּאָעזיע, וואָס עס שרייבט אַ זשורנאליסט, אַ מענטש, וואָס פאַרנעמט זיך מיט פּראָזאָאישע ענינים, אַ געזעלשאַפּטלעכער טוער דערצו...

די לידער זענען אַן אָפּשפּיגלונג פון דער איידלקייט פון זיין נשמה, אַ באַווייז פון דער צאַרטקייט פון זיינע געפילן, ערשט איצט, ווען אַלחנן צייטלינס נאָמען געהערט שוין צו דער אייביקייט, זוכט מען אויף אין די אַרכיוון זיין באַשיידענע דיכטערישע ירושה און מען אַנטדעקט זיין דיכטערישן טאַלאַנט. ערשט איצט שרייבט מען וועגן אַלחנן צייטלינען דעם לירישן יידישן דיכטער.

אַלחנן צייטלין האָט געהאט גענוג כוח און גלויבן צו קענען דער-שטיקן אין זיך די עוולת, וואָס איז קעגן אים באַגאַנגען געוואָרן. ער האָט געהאט גענוג מוט צו פאַרשווייגן עס.

אַפּשר האָט ער טאַקע געפילט, אַז עס וועט קומען אַ צייט און מען וועט זיך דערמאַנען אויך אָן זיין דיכטערישער שאַפונג.

אמתע דיכטער שרייבן דאָך פאַר דער אייביקייט. זייער ווערק ווערט
אַנערקענט דאן, ווען זייער געביין איז שוין נישטאָ.
מיר האָבען טאַקע געפונען פאַר נויטיק צו באַערן זיין אַנדענק אויך
אַלס דיכטער און מיר דרוקן איבער צום סוף פון דעם דאָזיקן בוך זיינע
לידער.

* * *

צו דער כאַראַקטעריסטיק פון אַלחנן צייטלינס פּערזענלעכקייט גע-
הערט נישט בלויז דער גייסטיקער צענטער פון זיין פּאַטערס ליטעראַרישער
שטוב אויף שליוקע גאָס 60, נאָר אויך זיין אייגענע פּאַמיליען-סביבה, זיין
אייגענע היים, וואָס האָט זיך געפונען טאַקע אויף דער זעלבער גאַס, אָבער
מער צום שטאָט-צענטער: שליוקע נומער 8.
אַ באַשיידענע, אָבער וואַרימע היים און אַ האַרציקע סביבה.

זיין פרוי, רעניא קירשברוי, פון חסידישן יחוס, וואָס איז יונג גע-
וואָרן אַ יתומה, איז דערצויגן געוואָרן אונטער דער אויפזיכט פון איר
עלטערן ברודער, דעם פּאַפּולערן אַגודה-פירער, פּאַרזיצער פון וואַרשע-
ווער קהלה-ראַט, סיים-דעפּוטאַט און לאַנגיעריקער ראַטמאַן פון דער פּויל-
לישער הויפּט-שטאָט ר' אליהו קירשברוי.

פאַר אים, דעם פרומען אָרטאָדאָקסישן פירער, איז דער זון פון דעם
גדול-הדור ר' הלל צייטלין געווען צו „פּריי“, צו וועללעך. ער האָט גע-
שטרעבט פאַר זיין שוועסטער צו טאָן אַ שידוך פון זיין אייגענער חסידישער
סביבה. עס האָט טאַקע לאַנג געדויערט, ביז ר' אליהו קירשברוי האָט
שלום געמאַכט מיטן געדאַנק פון זיין שוועסטערס זיווג. כאַטש יידיש האָט
זי זיך אויסגעלערנט דווקא נישט אין דער אָרטאָדאָקסיש-פרומער און
חסידישער שטוב פון איר מוטער און ברודער, נאָר דווקא ביי איר
„פּרייע“ מאַן... די שפּראַך, אין וועלכער עס זענען דערצויגן געוואָרן
רייכע חסידישע טעכטער אין פּוילן, איז דאָך געווען פּויליש... .

יונג און עלעגאַנט, שטיל און באַשיידן, באהאוונט אין דער וועלט-
ליטעראַטור, האָט די האַרציקע רעניא באַגלייט איר מאַן ביז זיין לעצטן
וועג. איר אַליין איז נישט באַשערט געווען צו געפינען קיין אייביקע רו,
ווייל צוזאַמען מיט מיליאָנען איז זי אומגעקומען אין די קאַלך-אויוונס
פון טרעבלינקע.

ביי די צייטלינס אויף זומער -
ווינונג אין יוזעפאוו.

(פון רעכטס צי לינקס): היימי רושייקאבסאן, אלחנן
צייטלין, רעניא צייטלין, מצדק טורקאוו, מרים קרעסין,
און אדאם - אדאש צייטלין
(דאָס בילד איז אראָפגענומען אָנהויב זומער 1939).

איר איז אויך געוויינדמעט דאָס „ביכעלע לידער“, וואָס אלחנן צייטלין
האָט פארעפנטלעכט.

צוויי קינדער האָבן זיי געהאַט. צוויי שיינע, געזונטע בחורים : דוד
און אַדאַש.

די ידיעות, וואָס אלחננס עלטערער ברודער, דער דיכטער אהרן צייט-
לין, האָט צונויפגעזאַמלט וועגן זיין טראַגיש-אומגעקומענער פאַמיליע, זע-
נען אזוי פאַנטאַסטיש, אז זיי דאַרפן פאַרנאָטירט ווערן אין דער פּאָרם, ווי
זיי זענען באַקומען געוואָרן. אפשר וועט זיך אָפּגעפינען אַן עדות פון
דער טראַגישער עפּאָכע, וואָס וועט גענויער שילדערן, וואָס וועט בייטראַגן
מער פרטים צו פאַראייביקן דאָס אין דער מאַטירער-געשיכטע פון דעם
פוילישן יידנטום.

ווען רעניא צייטלין האָט זיך, עטלעכע וואָכן נאָכן טויט פון איר
מאָן געפונען מיט אירע קינדער אין דעם פּולגעפּאַסטן פּראַכט-וואַגאָן
אויפן וועג קיין טרעבלינקע, ווען זי האָט דערפילט מיט איר מוטערלעכן
אינסטינקט, אז דאָס איז שוין דער לעצטער וועג זייערער, האָט זי גע-
טראַכט ווי אזוי צו ראַטעווען כאַטש די צוויי יונגע קינדער.

אין אַ פּראָסטיקער נאַכט פון יאנואר 1943 האָט זי, אינמיטן פּאַרן,
אַרויסגעשטופּט דורכן פענסטערל פון וואַגאָן דעם יינגערן זון — אַדאַש,
וועלכער איז דעמאָלט קראַנק געווען. פון דעם מאַמענט-אָן איז יעדער
שפור נאָך אים פאַרשווונדן. זיין גורל איז פאַרבליבן אומבאַקאַנט, כאַטש
עס איז זיך לייכט פאַרצושטעלן...

אַ טראַגישע עפּאָפּעע האָט דורכגעמאַכט דער עלטערער זון —
דוד. אויך ער איז אַרויסגעשפּרונגען ביינאַכט פון פּאַרנדיקן צונג. ער איז
געפּאַלן אויפן פּוכיקן שניי און ווען דער צונג, וואָס האָט געפירט טוויזנטער
יידן צום טויט, איז שוין פאַרבוי, האָט ער זיך געלאָזט לויפן, ווהיזן די
אויגן טראַגן. אן אוקראַינישע וואַך האָט דערהערט טריט, געשאַסן און אים
פאַרווונדעט אין פּוס. דוד האָט זיך אָבער נישט פאַרלוירן. מיט דער קויל
אין פּוס איז ער מיטן לעצטען אַטעם פון זיין נשמה ווייטער געלאָפּן. פאַר-
טאַגס איז ער אָנגעקומען אין אַ דאָרף און געבעטן אַ פּויער, אז ער זאָל
אים ראַטעווען. דער פּויער האָט אים אַריינגעלאָזט אין זיין כאַטע, צונגע-
נומען ביי אים דאָס געלם, וואָס ער האָט געהאַט ביי זיך, אַראָפּגעצויגן די
שיך, פאַרשפּאַרט אין אַ קעמערל און אַוועק מסרן אין דער געשטאַפּאַ.

דוד האָט, ווייזט אויס, דערפילט זיין גורל און ווי אן אמתער העלד אויפ-געבראָכן די טיר פון פויערישן קעמערל, א באַרוועסער און מיט א פאר-וונדערטן פוס אין א ביטערן פראָסט אוועק פון דאָרט. אין קעלט און הונגער, מיט אומגעוויינלעכן אויסדויער און כסדרדיקער לעבנס-געפאר זיך דערשלאָגן צוריק קיין וואַרשע.

א דאָקטאָר האָט אים אַרויסגענומען די קויל פון פוס און ער האָט א געוויסע צייט געארבעט אלס פשוטער הויזוועכטער אין געמאָ. דאָס איז אַ „אַמט“, וועלכן עס פלעגן אין וואַרשעווער געמאָ פאַרנעמען פיל אינטעלי-גענטן, מענטשן מיט אַקאַדעמישער בילדונג. ס'איז געווען אין די טעג, ווען עס האָט זיך שוין געגרייט דער געמאָ-אויפשטאנד. דוד צייטלין האָט גע-נומען אַן אַקטיוון אַנטייל אין דעם אויפשטאנד. געכאַפט דורך די נאַציס, איז ער צוזאַמען מיט אַ נאַנצער גרופע פאַרשיקט געוואָרן אין דעם לאַגער קיין בודזין, ווו ער איז אָפגעווען 13 חדשים ביי שווערער אַרבעט און אונטער דער שטענדיקער טויט-געפאַר. ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן די מפלה פון דער נאַצישער מיליטערמאַכט און דייטשלאַנד האָט זיך גענוי-טיקט אין אַרבעטער, האָט זיך דוד צייטלין געפונען צווישן די, וואָס זענען געשיקט געוואָרן קיין דייטשלאַנד אין די פאַרשידענע שקלאַפן-לא-גערן. ביז סוף יולי 1945 האָט דוד צייטלין געלעבט, ער איז געשטאָרבן דעם 27-סטן יולי, פון פריער דערהאלטענע ווונדן און פון גאַלאַפ-שווינדזוכט נאָכדעם ווי די רוסן זענען אַריין אין גאַומינג, אַ דאָרף נעבן מינען. דאָרט איז דוד צייטלין געקומען צו קבורה שוין אונטער דער אָקו-פאַציע פון דער סאָוועטישער אַרמיי.

דאָס זענען אָבער נישט מער ווי אַ פאָר נאָטיצן וועגן דעם העראָאישן דוד צייטלין.

עס וואָלט געווען אַן עוולד צו פאַרשווייגן, אַז מיט זיין טראַגישן טויט איז אומגעקומען נישט בלויז אַ יונגער יידישער העלד, נאָר אויך אַ גרויסער קינסטלערישער טאַלאַנט, סיי אַלס מאַלער, סיי אַלס דיכטער. אויך אין דער הינזיכט איז ער געווען אַ יורש פון דער גרויסער צייט-לין-טראַדיציע.

שוין אַלס קליין קינד האָט דוד צייטלין אַרויסגעוויזן אַ שטאַרקע באַנאַבונג אין דער מאַלעריי. ער פלעגט מיט זיינע עלטערן באַזוכן די קונסט-אויסשטעלונגען, זיך אינטערעסירן מיט דער שאַפונג פון באַרימטע

דער קבר פון דוד צייטלין, זון פון אלחנן, אין גוטינג, ביי
מינכען.

מאלער און אַליין געמאַלן בילדער, וואָס האָבן באַשטעטיקט די השערות,
אַז דוד צייטלין וועט אויסוואַקסן אַ גרויסער מאלער.

אַבער אין געטאָ האָט דער יונגער צייטלין אַ בלייזגעטון אויך אַלס
דיכטער.

רחל אויערבאך, די לעבענגעבליבענע יידישע שרייבערין פון
וואַרשעווער געטאָ, האָט געלייענט זיינע לידער און זאָגט עדות, אַז דוד
צייטלין האָט אַרויסגעוויזן אַ ווונדערלעכן לירישן טאלאנט.

דאָס זעלביקע באַשטעטיקן אַנדערע עדות, וואָס האָבן מיטגעלעבט
מיט דוד צייטלינען אין פאַרשידענע לאַגערן.

זייענדיק אַקטיוו אין דער אונטערערדישער באַוועגונג, האָט
ער אויך רעדאַקטירט נישט-לעגאַלע צייטונגען, געשריבן אויפרופן, וואָס
האָבן אויפגעפאָדערט צום קאַמף און זיך בכלל אויסגעצייכנט מיט זיין
אַלזייטיקער טעטיקייט אין דעם קאַמף קעגן דער נאַצישער באַרבאַריע.

אַזוי-אַרום איז די צייטלין-משפּחה, וואָס האָט דערהויבן דאָס יידי-
שע גייסטיקע לעבן צו דער סאַמע העכסטער מדרגה פון שעפּערישקייט
און קדושה, אויך אַריין אין דעם פּאַנטעאָן פון די אַקטיווע קעמפּער און
מאַרטירער פאַרן קיום פון אונזער פּאָלק.

די דריי צייטלין-דורות — זענען דריי רומפולע קאַפיטלעך פון אונ-
זער טראַגישער געשיכטע.

זאָל דאָס דאָזיקע בוך, דורך וועלכן אַלחנן צייטלין האָט אויפגע-
שטעלט אַ מאָנומענט דער גייסטיקער סביבה פון זיין גרויסן פּאָטער, —
דינען אַלס דערמאָנונג פון זייערע אויפטוען און אַלס באַערונג פון זייער
הייליקן אַנדענס.

בוּענאָס - אַירעס, אויגוסט 1946

אין א ליטערארישער שטוב

פון דעם מחבר

„בילדער, באגעגענישן, עפיזאָדן“ — אזוי האָב איך באצייכנט דאָס בוך, וואָס ליגט פאר אייך. קלאָר, אז נישט קיין געסדרטע, סיסטעמאַטיש-צונויפגעשטעלטע מעמארן — מיט גענויע דאטעס, מיט מוקדמס און מאחרס — בין איך אויסן-געווען צו שרייבן. כיהאָב געוואָלט בלויז געבן טוביעקטיווע שילדערונגען פון מענטשן, געשעענישן און שטימונגען אַזוי ווי זענען פארפיקסירט געווארן אין מיין זכרון. צו א ריי מענטשן, וואָס גייען-דורך אין דעם בוך, האָב איך, נאַטירלעך, אין לויף פון די יאָרן, געביטן מיין באצייאונג לחובה אָדער לזכות, א ריי פאקטן אָדער פאסי-רונגען האָבן אפשר, אין משך פון דער צייט, באקומען אן אנדער זין און וואָלטן איצט, מהאי טעמא, געדאַרפט אַנדערש אויסגעטייטשט ווערן. האָב איך אָבער מיט א כיוון געטריבן פון זיך דעם א י צ ט, כדי פריי-צו-מאכן וואָס-מער אָרט פאר די רעפּלעקטן און שטימונגען פון י ע נ ע קינדיש-יינגלשע יאָרן, וואָס זייער גליק און ליכטיקייט קען מען רעכט באַגרייפן ערשט דאן, ווען ארום שפרייט זיך חשכות און יאוש, ס'איז איבויק, גלויב איך, צו בעטן די אַלע, וואָס זענען אין דעם בוך באלויכטן נישט מיט קיין גאָר-העל ליכט, אז זיי זאָלן קיין פאריבל נישט האָבן. איך האָב זיי געשילדערט אזוי, ווי איך האָב זיי געזען אין דער 'ק' י נ ד ה י י ט. קענען זיי דאָס נעמען פאר אומגוט?

ווארשע, 1937.

קאפיטל 1

אונטערן קאשטאן-בוים

איך געדענק זיך אין ווילנע, אין די שטורעם-פריילינגדיקע יארן פֿינף און זעקס.

אונדזער שטוב האָט זיך געפונען אויף אַ זייטן-גאס, נאָוואָנאָראָד-סקע, דאָכט זיך, האָט זי געהייסן. אַקעגנאיבער — אַ מאַרק-פּלאַץ. דער ריח פֿון היי און פּערדיש מיסט האָט זיך געטרָגן אין אונדזער פּאַרטער-דירה אַרײַן. ס'איז געווען שטאַט און נישט-שטאַט צוזאַמען. אָפט האָט עפּעס אַ טרויער אַרומגענומען, ווען ס'האָט פּאַרשמעקט מיט פּאַרנאַכטיק פּעלד. בפרט, ווען דער הויף, וווּ אונדזער שטוב איז געשטאַנען, איז גע-ווען אַ זאַמדיק-גרויסער, אַ ברייטער און אומגעלומפּערטער, פּול מיט בערגלעך און גריבער, און יינגלעך פּלעגן דאָרט טיילמאַל, שפּילנדיק און אַרומלויפּנדיק איבער אים, געפּינען פּאַרוואַלגערטע, אויפּגעגראָבענע ביי-נער — אַ זכר, אַ סברא, פֿון אַ נאָר-אַלטן בית-עולם, וואָס האָט זיך דאָרט אַמאָל געפּונען...

אין מיטן הויף האָט געגרינט אַ ברייטער, רחבותדיקער קאשטאַן, וואָס פּלעגט, אין אַ חמימה, אונדז שיצן אַקעגן דער שרפּהדיקער זון. ס'איז געווען אַ קאַנטראַסט-שפּיל: טרוקענע, פּאַרדאַרטע סקעלעטן-ביינער און — צווייט פֿון אַ לעבן-שפּראַציקן בוים.

וואָלט איך שוין דאָן, אין די רעוואָלוציע-יאָרן אין ווילנע, געווען אַ בר-דעת און — דער עיקר — וואָלט איך שוין דאָן געהאַט איבערגע-

אלהנן צייטליון

לייענט כאָטש איין רעוואָלוציאָנערע בראַשור, וואָלט איך דאָך איצט, ביים שרייבן אָט-די שורות, געקענט זאָגן, אז אָט-יענע טרוקענע ביינער און אָט יענער בליענדיקער בוים, זענען געווען סימבאָלן: דאָס נייע, לאָקנדיקע לעבן — אקעגן דער אלטער, אונטערגייענדי-קער און אָפּשטאַרבנדיקער וועלט...

בין איך אָבער נישט קיין ליטעראַרישער זכרונות-שרייבער און וויל מיך, מילך גערעדט, נישט מיידן מיטן אמת — זאָג איך בלויז, אז איך געדענק, אז די ביינער זענען געווען פשוטע ביינער פון מתים און דער בוים איז געווען אַ פשוטער קאשטאַן-בוים, וואָס פלעגט זיך צעבלעזן און צעשמייכלען אין פּרילינג און פלעגט ווערן אומעטיק און אַלט און וועלכט-דיק אין האַרבסט, ווען עס פלעגן נעמען רוישן טרויעריקע ווינטן...

:: :: ::

דער פּאָטער האָט דאָן געאַרבעט אין „הזמן“. דורך אונדזער שטוב פלעגן דורכגיין אַ סך העברעאישע שרייבער און לערער, וואָס פלעגן זיך רייבן אַרום די שרייבער. וועגן וואָס מען פלעגט רעדן האָב איך, נאָ-טירלעך, נישט געוואוסט, כ'געדענק אָבער, אז מען פלעגט זיצן ביז שפעט אין דער נאַכט, מען פלעגט רעדן הויך, אַמפּערן זיך, אָפּט מאַל שרייען, און די מאַמע פלעגט פון די דיסקוסיעס זיין נישט איבעריק צופרידן: ס'הייסט, מען וועקט די קינדער פון שלאָף?

שפעטער, אז איך בין אויפגעוואַקסן, האָב איך מיך דערוואוסט, אז די דיסקוסיעס אין דער שפעטער נאַכט אַריין אין זעקסטן און זיבעטן יאָר האָבן זיך געדרייט אַרום פּראָגן, וואָס זענען דאָן געשטאַנען ביי יידן ברומן של עולם: ציוניזם, אונאַנדע, טעריטאָריאַליזם, העברעאיש, יידיש, דורכ-געפאַלענע רעוואָלוציע, סאָציאַליזם, „בונד“. דער טאַטע האָט שוין דאָן, ווייזט-אויס, געהאַט אַ נטיה צו שווימען קעגן שטראָם, וואָרום איך גע-דענק, אז ער פלעגט זיך תמיד שפּאַרן מיט אַלעמען און אַלע פלעגן זיך שפּאַרן מיט אים. איך האָב, געוויינלעך, ווי אַ קינד, געהאַלטן מיט אים, מיטן טאַטן. און בין געווען אַ דם-שונא די אַלע, וואָס פלעגן זיך אַרומ-קריגן מיט אים.

אַ הויכער, מיט לענגלעכע, צעשוּיבערט-שוואַרצע האָר און היפשער,

רויטלעכער באָרד, מיט בלויע, א ביסל קורצזיכטיקע אויגן, תמיד פארטון אין זיך, פלעגט דער טאטע האסטיק, נערוועז, ארומשפרייזן איבערן האלץ-טונקעלן עס-צימער, פארמרוזשענדיק די אויגן און אונטערברומענדיק עפעס א פארדבקעטן ניגון. ער פלעגט זיך ווייניק אָפגעבן מיט אונדז, מיט די קינדער, געווען שטענדיק פארנומען מיט „זיי“, מיט די גרויסע, מיט די היציקע דיסקוסיעס, מיט די וועלט-פראָבלעמען, אָבער ליב האָבן מיר אים געהאט דווקא דערפאר, וואָס עס פלעגן אים נישט אָרן אונדזערע שפילערייען, אונדזער געפילדער, וואָס ער פלעגט נעמען פאר ליב אלע אונדזערע מומלדיקע שטיק, גלייך ווי ער וואָלט גאָר אין שטוב נישט גע-ווען, אָדער וואָלט דאָ געווען א פרעמדער. ער פלעגט זעלטן-ווען זיך אַריי-מישן אין היימישע, שטוביקע זאַכן, זעלטן זיך אָנרופן מיט א וואָרט און פלעגט אויפלעבן ערשט דאָן, ווען עס פלעגט צופאלן די נאַכט און אין שטוב פלעגן זיך אָנהייבן צו פארזאַמלען ווילנער שרייבער, לערער און עסקנים. מיט אַמאָל פלעגט ער ווערן רירעוודיק, נעמען רעדן הויך, ענער-גיש, מיט אימפעט, די אויגן פלעגן אויפבליצן און מיר פלעגן האָבן דעם איינדרוק, אַז ערשט איצט פילט ער זיך, דער טאטע, ווי ביי זיך אין דער הים.

פון די שרייבער-געסט, וואָס פלעגן דאָן אָפט אַריינקומען צו אונדז אין שטוב, געדענק איך באַזונדער ז. שניאורן און ז. י. אָנכיץ (אַרנאָן), מיט וועלכע עס איז אויך פאַרבונדן א טייל פון מיין אייגן קינדיש לעבן.

אין זכרון זענען מיר די צוויי פאַרבליבן הויפטזאַכלעך צוליב דער פאַרשידנקייט — אייגנטלעך, צוליב דעם קאָנטראַסט — פון זייערע כאַ-ראַקטערן, וואָס האָט אויך, אין אַ געוויסער מאָס, געלייגט אַ שטעמפל אויף מיין געמיט. שניאור און אנכי האָבן, נעמלעך, געהאט אַ שייכות צו מינע... שפילערייען און — דער עיקר — צו מיין זינגען. און אָט טאַקע, אויפן גרונט פון זייער בידנס באַציאונג צו מיר, צו מינע שפילערייען און קינ-דישן געזאַנג, האָב איך מיר דאָן אויסגעאַרבעט אַן אורטייל און אַ מינונג וועגן דעם געמיט און כאַראַקטער פון די צוויי שריפטשמעלער. ווייזט אויס, אַז דער סאַמע-ערשטער איינדרוק, דאָס סאַמע-ערשטע בילד, וואָס מען שאַפט זיך פון אַ מענטש, בלייבט, אינעם רוב פאַלן, אויף אַ לעבן-לאַנג,

וואָרום עד-היום זע איך זיי, שניאורן און אנכין אזוי, ווי איך האָב זיי געזען מיט צענדליקער יאָרן צוריק.

שניאור, א הויכער, מיט שוואַרצע, ברענענדיקע, אומהיימלעכע אויגן, מיט אַ קליין, אָבער פעט, שוואַרץ בערדל, פלעגט תמיד אַרומ-גיין אַ פרעמדער, אַ בייזער און אומצופרידענער, ווי די גאַנצע וועלט וואָלט זיך פאַרליינט אים צו טון רשעות. זעלטן-ווען פלעגט זיך אויף זיין געזיכט באַווייזן אַ שמייכל, זעלטן-ווען פלעגט ער לאָזן פאַלן אַ פריינטלעך וואָרט. און נישט בלויז איך, נאָר אויך די מאַמע, דאַכט זיך, פלעגט מורא האָבן, ציטערן פאַר אים, פאַר זיין בייזן בליק. שטענדיק האָט ער געהאַט פאַר דער מאַמע, פאַר איר באַלעבאַטישקייט און — דער עיקר, שיינט מיר — פאַר איר איינגעמאַכטס („וואַרעניע“ האָט מען עס גערופן) — אַ חזק-וואָרט, אַן אָפּשפּעטעניש, אַ שלעכטן, אומפריינטלעכן ברום אונטער דער נאָז. אָבער דווקא דערפאַר — געדענק איך — האָט מען זיך אין שטוב, מיט שניאורן, מיט זיין מיינונג, שטאַרק גערעכנט: מען האָט אים געהאַלטן פאַר אַ מפונק, פאַר אַ מבין און איבערקלויבער, פאַר אַ גרויסשטאַטישן, וואָס האָט שוין פאַרוכט דעם טעם פון „איראַפּע“, פון דער גרויסער וועלט. געקליידט האָט ער זיך, פאַר די דעמאָלטיקע ווילנער פאַרהעלטע-נישן, עלעגאַנט, כמעט פאַצעטיש, מיט באַזונדערן פּוץ, און געהאַלטן האָט ער זיך שטאַלי, אַרויסרופנדיק.

אַנכי, ווידער, איז געווען אַ מזג-טוב. אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט אַ לאנגער, אַ ביסל פאַרבויגן-קרומלעכער נאָז, מיט אַ הויכן, גלאַטיקן, למדנישן שטערן, מיט טיף-אַריינגעזעצטע, קלוגע, גוטמוטיק-דורכדרינגענע-דיקע אויגן, איז ער געווען שטיל, ווי אַ טויב, געלאַסן, וואַרעם-היימיש און צוגעלאָזט, פריינטלעך און איבערגעגעבן. פלעגט זיך תמיד נאָכפרעגן אויפן געזונט פון די היימישע, אַפילו אויף קליינע באַלעבאַטישקייט-זאַכן, און זיין הייזעריקלעכער קול פלעגט ווירקן נאָענט און ליב.

אַנכי האָט דאָן געהאַלטן אין שרייבן זיין סעריע הומאַרפולע ר' אבא-געשיכטן, וועלכע ער פלעגט, פון צייט צו צייט, פאַרלייענען ביי אונדז אין שטוב, ווען עס פלעגן זיך צונויפקומען געסט. זיין פאַרלייענען „ר' אבאן“ איז געווען פאַר אונדז אַ שטיק יום-טוב: אַנכי פלעגט נישט סתם לייענען, נאָר ער פלעגט ר' אבאן אָפּשפּילן מיט אַלע קנייטשן פון זיין

למדיניש, לאנג געזיכט, מיטן דריי פונעם גראָבן פינגער, מיטן גוט-יודישן שנייצן די נאָז, מיטן וואַרעם-יודישלעכן קרעכץ, מיטן בית-מדרשדיקן פאַרגלאַצן די אויגן, מיטן הייזעריק-זיידישן קול. ר' אבא איז פאַר אונ-דזערע אויגן געשטאַנען אַ לעבעדיקער. מיר האָבן אים אַלע געזען און מיר האָבן אים ליב-געהאַט און טאַקע נישט קיין אַנדערער, ווי אָנכי אַליין, איז פאַר אונדז געווען ר' אבא. מען האָט אַפילו אין שטוב פאַרגעסן, אַז אָט-דער, וואָס לייענט אונדז פאַר די ר' אבא-געשיכטן, איז אַ שרייבער, אַז מען רופט אים אַראָנסאָן, אַז זיין ליטעראַרישער פּסעוודאָנים איז אָנכי, אַז ר' אבא איז אַן „אויסגעטראַכטע" פיגור. ווען ער פלעגט אַרײַנקומען, פלעגט ווערן פּרײַלעך אויף דער נשמה, מען פלעגט אים מקבל-פנים-זיין מיט אַ האַרציקן „סקאַצל קומט":

— אָ, ר' אבא איז געקומען!... וואָס מאַכט איר, ר' אבא?

און אַז ער פלעגט האָבן אַ פאַר פּריש-פאַרשריבענע בלעטלעך מיט אַ ר' אבא-מעשהלע, פלעגט ער זיך נישט לאָזן לאנג בעטן, פלעגט ארויס-נעמען פון דער בוזעם-קעשענע די העלע בייגעלעך פאַפּיר, אַרויסשלעפּן... פון אַ הינטערשטער קעשענע אַ רויטע פאַטשיילע (מיט אָט-דעם ר' אבא-רעקווויזיט פלעגט ער זיך קיינמאַל נישט שיידן), אַרומבינדן דערמיט די גאַמבע — עלעהיי אַ באַרד — לייכט אַפהוסטן און נעמען אַפּשפּילן פאַר אונדז דאָס אָנגעשריבענע מיט אַזאַ וואַרעמקייט און נאַטירלעכקייט, אַז איר וואָלט געשווירן: עס איז קיינמאַל קיין אָנכי אויף דער וועלט נישט געווען — געווען איז בלויז אַ האַרציקער, מחיהדיקער ייד — ר' אבא האָט מען אים גערופן...

און אָט דעמאָלט טאַקע, ביי די אָנכישע ר' אבא-סצענקעס, האָב איך שוין גענומען איינזאַפן אין זיך דעם טרויעריק-שיינעם ריח פון טעאַ-טער, פון שווישפּיל, צו וועלכן איך האָב מיך שפּעטער צוגעבונדן בלב ונפש. אַנב האָט אויך פּרץ הירשביין, מיט דער שאַרפּער, שפּיציקער נאָז, מיט די לאַנגע, געדיכטע האַר, גרויע אויגן און ווייכע, שעמעוודיקע טריט, וועלכער פלעגט דאָן אָפט אַרײַנקומען צום טאַטן און אים פאַרלייענען זיינע זאַכן מיט אַ שטילן, האַלב-זינגענדיקן קול, מיט אַרטיסטישע תנועות און הוועיות, טעאַטראַליש — אויב מען קען זיך אַזוי אויסדריקן — באַווירקט מיין קינדישע נשמה. אָבער הנאה געהאַט „מיטן פּולן מויל" האָב איך גי-

אלהן צייטלין

כער פון אַנכיס אָפּן, אוממיטלבאַר-נאַטירלעך שפּילן ר' אבאן, איידער פון הירשביינס אומעטיק-צעצויגן ליענען, וואָס האָט אָנגעוואָרפן עפעס אַ מאַדנע טרויעריק-פאַרנאַכטיקע שטימונג.

איך האָב אַלס קינד שטאַרק ליב-געהאַט צו זינגען. די לופט איז דאָן פול-געווען מיט געזאַנג פון רעוואָלוציאָנערע לידער. די „שבועה“ איז נישט אַראָפּ אויך פון מיינע ליפּן. מען פלעגט מיך, ווען חברה שרייבער און לערער פלעגן קומען — בייטאַג, אָדער פאַרנאַכט-צי — קודם-כל אוועקשטעלן אויף אַ שטול. אַ רויט טיכל, צוגעבונדן צו אַ שטעקעלע, פלעג איך שטענדיק האָבן גרייט — מעשה רעוואָלוציאָנערער דעמאָן-סטראַנט! — און אזוי, מיט דער „רויטער פּאָן“ אין האַנט, — פלעג איך אָפּצאָלן מיין חוב דער רעוואָלוציאָנערער שטימונג אין לאַנד, אָפּזינגענ-דיק מיטן גלעקלדיקן שטימעלע:

הימל און ערד וועט אונדז הערן —

עדות — די ליכטיקע שטערן —

מיר שווערן, מיר שווערן, מיר שווערן

אַ שבועה פון בלוט און פון טרערן...

אָבער אויך דעם ציוניזם האָב איך נישט פאַרשעמט: אויף דער זעל-בער שטול, מיט דער זעלבער „רויטער פּאָן“ אין האַנט, פלעג איך זיך צעניין אין בענקשאַפט:

צי קענסטו דאָס לאַנד, וווּ אתרוגים בליען,

ציגן עסן באַקסער, ווי גראָז, אוי, ווי גראָז?...

און מלאכים, און מלאכים טוען אַרומפליען...

און דערביי פלעג איך עס מאַכן מיט אַלע קנייטשן, מיט אַלע תנועות פון אַן אַלטן ייד, ווי עס האָט מיך געלערנט ר' אבא — אַנכי.

אַלעמען פלעגט מיין „זינגען“ געפעלן. מען פלעגט מיך אַפּלאַדירן און לויבן. דער גוטער ר' אבא פלעגט מיך אָפט, נאָכן זינגען, אַ הויב-טון פון שטול ביז צום סופּיט אַרויף און דערנאָך פלעגט ער מיך קושן אָדער גלעטן איבער די געקרייזלטע האָר. קען מען שוין, דערפאַר, פאַרשטיין, ווי דאַנקבאַר איך בין געווען אַנכין און ווי צוגעבונדן איך האָב מיך צו

אים. זייער אָפּט פֿלעגט מען מיך צווינגען צו ביסירן מיין „רעפערטואר“, זינגען נאָך און נאָך. אַפילו דער שטענדיק-פּאַרטראַכטער פּרץ הירשביין און דער אייביק-אומעטיקער, קראַנק-הייזעריקער בערשאַדסקי, פלעגן זאָרגלאָז שמייכלען, אויפּמערקזאַם זיך צוהערן צו מיין זינגען, הנאה-האַבן און קנייפן מיך, אויס דאַנקבאַרקיט, אין די פּולכנע בעקלעך. בלויז איין שניאור פֿלעגט נישט קענען פּאַרטראַגן — נישט מינע שקאַצערדיען און נישט מיין געזאַנג. עס פלעגט אים ממש קאַסטן געזונט, וואָס די בני-בית און די געסט ווילן זיך, האָבן הנאה. איך פלעג פאַר אים ציטערן אימת-מות און כ'פלעג זיך פילן גליקלעך, ווען כ'פלעג באווייזן אַריינצוכאַפּן מיין „קאַנצערט“, נאָך איידער שניאור, וועלכער פלעגט אָפּט אַריינפאַלן שפּעטלעך, איז אָנגעקומען. און ווי איז געווען צו מיר, ווען שניאור פלעגט אָנקומען אין מיטן זינגען: ער פלעגט נעמען מיך איבערקרימען, אָפּשפּעטן, אַזוי, אַז איך פלעג בלייבן אַ צעטומלטער, מיט דער „פּאָן“ אין האַנט, פלעג פאַרגעסן, וואָס איך זינג, און — נישט איין מאָל פלעגט דער קליינער קאַנצערטאַנט זיך אַפילו ביטער צעוויינען אונטער די שאַרפע, ביזע בליקן פון זיין „אַנטאַגאָניסט“...

אַנכי, הירשביין, בערשאַדסקי, דער העברעאישער לערער האַלפּערן און, פאַרשטייט זיך, דער טאַטע, פלעגן מיך נעמען אין שוץ אַקעגן שניאורן.

— דווקא, ווייל ער וויל נישט — האָט דער שטענדיק-שטילער אַנכי זיך גענומען קאַכן — ווילן מיר!

און די איבעריקע האָבן מיטגעהאַלפּן, געהאַלטן מיט אַנכין און מיר צוגעגעבן מוט.

אַזוי האָבן זיך געשאַפן צוויי „צדדים“ ביי די שרייבער-באַזוכן ביי אונדז אין שטוב. איין „צד“ איז באַשטאַנען בלויז פון איין מענטש. דאָס איז געווען שניאור, וועלכער איז פאַרבליבן — איינער אַלײן, איזאָלירט — אַ פאַרביסענער קעגנער פון מינע „מוזיקאַלישע“ אויפטרײַטן. דער צוויי-טער „צד“ איז באַשטאַנען פון אַלע איבעריקע באַזוכער אין אונדזער הויז. איין מאָל איז אַפילו געקומען צו אַ צוזאַמענשטויס צווישן די „צדדים“.

געווען איז עס בעת אַ שמחה נאָכן געבורט פון מיין שוועסטערל.

ס'איז געווען פארזאמלט דער גאנצער היימישער עולם: אַנכי, האַלפּערן, בערשאַדסקי, ש. טשערנאָוויטש (ספּוג), דער הויכער, בלאַגדער און איי-ביק-שטילער אורי ניסן גנעסין, מיט דער לאַנגער, איידל-געשניצמער נאָז, מיטן גרויסן, ווייסן שטערן, און בלויע, מילדע אויגן, דער דיקלעכער, שוואַרצאויגיקער, י. ד. בערקאָוויטש. ס'זענען געווען די אַרויסגעבער און מיטאַרבעטער פון „הזמן" — דאכט זיך: בן-ציון כז, ש. ל. ציטראָן, טא-וויאָוו. געווען איז אויך, נאַטירלעך, שניאָור.

מען האָט זיך אונטערנעלענט ס'האַרץ, גענומען צו קאַפּיטשקע, גע-ברומט ניגונים, אָבער די „הויפט-אַטראַקציע" האָט ערשט געדאַרפט קו-מען: מיין „עפּנטלעכער אַרויסטריט" מיט ניי-צוגעגרייטע און איינשטו-דירטע לידער. וואָס אַן אַמת האָט מיר אויך דאָס מאָל געקלאַפט ס'האַרץ אויף שניאָורס אַנבליק. גערעכנט האָב איך אָבער, אַז ביי אַזאַ געהויבענער שמחה, ביי אַזוי פיל געסט, וועט ער זיין אכזריות אביסל מילדערן און וועט מיין „אויפטריט" אַדורכלאָזן.

ערשט עס הויבט זיך נישט אָן!

ווי נאָר אַנכי און ספּוג, — וועלכער איז אויך געווען אַ „פאַרערער" פון מיין „טאַלאַנט" — האָבן מיך גענומען אויפּרופן: אנו, האַנטשע, ווייז וואָס דו קענסט — און האָבן מיך נאָך, תוך כדי דיבור, אַרויפגעשטעלט אויף אַ שטול אויך — האָט זיך פון עק טיש דערהערט אַ ברוב. קלאָר: ס'איז געווען דער ערשטער, הגם נאָך גאָר מילדער, אַנגריף פונעם „שנא". אָבער — אַרומגערינגלט פון אַזוי פיל מעכטיקע באַשיצער, האָב איך זיך נישט פאַרלוירן, האַפּנדיק, אַז יענער „צד" וועט דאָס מאָל איינזען זיין שוואַכקייט, וועט זיך אונטערגעבן און איך וועל אַרויס אַלס זיגער. שניאָור איז אָבער, ווייזט אויס, שוין דאָן געווען אַן עקשן, אַ האַרטנעקיקע נאַטור. נישט געוואָלט זיך אונטערגעבן. נישט געהאַט, ווייזט אויס, אַפילו אויף אַ שמחה, קיין געדולד צו קינדערשע שפּילערייען און פּרייד. האָב איך געזונגען און ער האָט געברומט פון ווינקל אַרויס. געזען אָבער, אַז כ'ווער דאָס מאָל נישט שטאַרק נתפּעל פאַר זיין „אַבסטרוקציע" און זינג מיר וואָס ווייטער אַלץ תקיפותדיקער, צום נחת פון מיין „צד", אונטער די צעשטראַלטע בליקן פון טאַטע-מאַמע, פון אַנכין, ספּוגן און די איבע-ריקע, האָט זיך שניאָור אַ הויב-געטון פון אַרט, מיט לייכטע טריטלעך צוגעשפּרונגען צום אַנדערן עק טיש, צום פענצטער, ווו עס איז געשטאַנען

מיין „עסטראדע“ און זיך אוועקגעשטעלט פונקט אקעגן מיר, מיט ביין-צעברענטע אויגן גרייט מיך צו פארצוקן. דערזעענדיק דעם פארשטארקטן אַנגריף פונעם „קעגנערישן צד“, האָבן זיך מייע „אָנהענגער“ ענגער אַרומגעשטעלט אַרום מיר, גרייט אָפּצושלאָגן אַלע אַטאַקעס. שניאור האָט זיך אָבער נישט פאַרלוירן: גענומען איבערקרימען מיין געזאַנג, איבער-חזרן שפּאַטיש די ווערטער און — מיין שטים האָט זיך ענדלעך גענומען איינברעכן, נישט-קוקנדיק אויף די דערמונטערונג-ווערטער פון מייע „פאַרערער“. טרערן פון בושה האָבן זיך באַוויזן אין מייע אויגן. אַט-אַט און דער „קאַנצערטאַנט“ ברעכט-אויס אין אַ געוויין און פאַרלאָזט מיט שאַנד די „עסטראַדע“, צום פאַרדרום און ווייטיק פון די געטרייע מעלאָ-מאַנען. אָבער דאָ איז פּלוצלינג געשען אַזוינס, אויף וואָס איך האָב מיך, באַין-אופן, נישט געריכט:

דערזעענדיק, אַז עס האַלט מיט מיר שמאָל, אַז די שמחה קען אַט-באַלד פאַרשטערט ווערן, האָט זיך ספּוג, הינטערוויילעכטס, פאַרגנבעט צו שניאורן און כּהרף-עין, איידער יענער האָט נאָך באַוויזן זיך אַרומצוקוקן, האָט ער אים פאַרדרייט די הענט אויף די פּלייצעס אַזוי, אַז ער זאָל זיך נישט קענען רירן. איך האָב דערווייל איבערגעריסן דאָס זינגען, בלייבנדיק, אַ פאַרלוירענער און צעטומלטער, אויפן בענקל.
— נעמט אים! — האָט ספּוג, מיט די לענגלעכע, שוואַרצע וואַנסעס און דיקער נאָז, זיך אַ ווענד-געטון צו מיין „צד“.

תיכּף האָבן זיך צו שניאורן אַ וואָרף-געטון אָנכי, גנעסין און נאָך עטלעכע. שניאור האָט זיך געפרוווט ווערן, וואַרפן זיך. דאָס מאַל איז אָבער מיין „צד“ געווען שטאַרקער.

אַן אַנטוואַפּנטן האָט אים חברה גענומען אויף די הענט און, ביים אַלגעמיינעם געלעכטער פון די איבעריקע „נייטראַלע“ געסט, אַרויסגעפירט אים מיט פאַראַד פונעם „זאַל“, אַריינגעוואַרפן אים אין אַ זייטיקן חדר-מיוחד און פאַרשלאָסן הינטער אים די טיר, אַוועקשטעלנדיק ביי דער טיר אַז „ערן-וואַך“, וואָס האָט געדאַרפט האַלטן שמירה איבערן נעפּאָנגענעם אַזוי לאַנג, ווי מיין „קאַנצערט“ וועט נישט זיין געענדיקט.

— זינג ווייטער! — האָט מיר אַ באַפעל-געטון אָנכי, נאָך דעם ווי ער האָט בראש פון דער זיגער-מחנה, אַ טריאומפּירנדיקער, צוריק אַריין-מאַרשירט אין געסט-זאַל.

דער קאנצערט האָט זיך אָנגעהויבן פון ס'ניי. געזונגען האָב איך שוין איצט מיט מער קוראזש. דרייסטער און פרייער, וואָרפנדיק פון מאָל צו מאָל דאָנקבארקייט-בליקן צו די רעטער פון מיין כבוד און קינסטלע-רישער אַמביציע! ...

פון דער ווייט, פונעם זייטיקן חדר, האָט זיך געהערט אַ קלאַפן אין דער טיר. דאָס האָט דער געפאָנגענער בונטאָוטשיק זיך נישט געקענט שענקען זיין דורכפאל און געפרוּווט אַרויסרייסן זיך פון געפענגעניש. די שמירה האָט אָבער געהאַלטן קאָפּ, דערפילט בשלימות די אָנפארטרויע מיסע: נישט אַרויסגעלאָזט דעם „אַרעסטירטן“ ביז איך האָב נישט פאַר-ענדיקט מיין גאַנצן „אויפטריט“. ערשט דאָן איז, אויף אַ „וונק פון אויבן“, דאָס הייסט: פון אָנכין און ספּונן, די וואָך אַראָפּגענומען גע-וואָרן און שניאָר איז אַרויסגעלאָזט געוואָרן אויף דער פריי.

צוריק אַריינגעקומען איז ער, אמת, ווי אַ באַזיגטער, אָבער ווי אַ שטאַלצער באַזיגטער; ברונזלעך און שווייגנדיק, אָבער מיט אַן אויפ-געהויבענעם קאָפּ, נישט שענקענדיק דערביי אַפילו קיין בליק זיינע „באַ-צווינגער“ פון „יענעם צד“. געזעצט זיך צום טיש, ווי קיינמאָל גאַרנישט, האָט ער גלייך ווידער פאַרפירט אַ היים געשפרעך מיט אַ „נייטראַלן“, וואָס האָט נישט גענומען קיין אָנטייל אין דעם קאַמפּ, וואָס האָט זיך אָקאַרשט דאָ אָפּגעשפּילט.

פון דאָן אָן האָט מיין מורא פאַר שניאָרן נאָכגעלאָזט. ביי אַ פאַ-סיקער געלעגנהייט, פלעג איך דערנאָך מיט מער מוט, אויפן פאַרלאַנג פון מיין „צד“, פאַרטראָגן מיין ניי-איינשטודירטן „פּראָגראַם“. קיין פריינט-לעכן בליק, קיין שמייכל, האָב איך, וואָס אַן אמת, נאָך אַלץ נישט באַ-טערקט ביי שניאָרן — געשטערט האָט ער שוין אָבער נישט מער.

:: :: ::

און נאָך היינט, ווען איך דערמאָן מיך אין יענע איבערלעבענישן מיינע, קען איך מיך נישט באַפרייען פונעם אומהיימלעכן געפיל, וואָס איך האָב פאַר שניאָרן, ביי דער פולער אנערקענונג און דרך-אַרץ פאַר זיין שטאַרקן דיכטערישן טאַלאַנט.

פאַרן גוטמוטיקן, האַרציקן ז. י. אָנכי טראָג איך נאָך ביז איצט אין מיין האַרץ אַ געפיל פון ליבע.

קאפיטל צוויי

דאָס ליטעראַרישע הויז

מיט עטלעכע יאָר שפעטער, אין 1908, האָבן מיר זיך פון ווילנע אַריבערגעקליבן קיין וואַרשע, וווּ דער פּאָטער איז געווען באַזונדער פּאָפּולער, דער עיקר צוליב זיינע „בריוועלעך צו דער יידישער יוגנט“, וואָס ער האָט דאָן פאַרעפנטלעכט אין „היינט“.

די באַציאונג צו אַ יידישן שרייבער, כּפּרט צו אַן אָנגעזעענעם און באַווסטן, איז דאָן, אין די יאָרן פאַרן אויסברוך פון דער וועלט-שרפה, געווען נאָר אַן אַנדערע, ווי היינט. די יידישע יוגנט האָט דאָן באַמת גע-קוקט אויף די שרייבער, ווי אויף אירע לערער און מדריכים, אַרויסווייזן-דיק זיי מערקווירדיקן דרך-אריץ און ליבשאַפט, אַרומינגלענדיק זיי מיט באַזונדערער פּיעטעט און פאַרערונג. נישט געווען נאָך דאָן די אומבאַ-גרענעצטע און אומגעלומפערטע פאַרטיי-הערשאַפט אויף דער יידישער גאַס, געווסט האָט נאָך דאָן די יידישע יוגנט, אַז נישט יעדער פאַרטיי-גדול איז טאַקע אַ גדול און אַז נישט דאָס פאַרטיי-בלעטל איז, ווי היינט, אויך דער פּוסק אין ענינים פון קונסט און ליטעראַטור...

שוין בלויז דערפון, ווי מען פלעגט באַגעגענען אַ ויף דער גאַס אַ באַדייטנדיקן יידישן שריפטשמעלער, האָט מען געקענט באַ-גרייפן דעם אינטערעס און די אַכטונג, וואָס פלעגט דאָן אַרויסגעווייזן ווערן די פאַרשטייער פון דער יידישער און העברעאישער ליטעראַטור, וועלכע זענען דאָן ווירקלעך באַטראַכט געוואָרן ווי פּוסקים און וואָרט-פירער.

איך געדענק, אז ווען דער טאטע פלעגט זיך נאָר באַווויזן אין גאָס, פלעגט ער גלייך אַרומגערינגלט ווערן דורך גרויסע גרופן פון זיינע פאָר-ערער, איבערהויפט פון יונגעלייט אין לאַנגער, חסידישער קליידונג, מיט ביכלעך און צייטונגען אונטערן אָרעם. די דאָזיקע יונגעלייט, שאַרפע חסידים פון הלל צייטלין, וועלכע פלעגן מיט דורשט שלינגען יעדן וואָרט פון זיינע „בריוועלעך“, אָדער פון זיין „בענקשאַפט נאָך שיינקייט“, וועלכע פלעגן, ביז איבער די ברעגן, אויספילן די פאָרלעזונג-זאָלן אויף גושי-באָוסקע, דלוגע („האַרמאָניע“), לעש („הזמיר“), אָדער נאָוויניאַרסקע („אַנגיעלסקי“) — צי גאָר דעם זאָל פון די אַמאָליקע וואַרשעווער „חובבי שפת עבר“ — ווו דער פאָטער פלעגט אָפט, אַליין אָדער מיט נאָך וועמען פון די שרייבער, ליענען רעפעראַטן אויף ליטעראַרישע אָדער פילאָזאָפיש-עטישע טעמעס — די דאָזיקע יונגעלייט פלעגן, אַפילו אויף דער גאָס, נישט אָפטרעטן פון אים און פאַרוואַרפן אים מיט כלערליי פראַגן, אויף וועלכע ער האָט געדאַרפט, אָט טאַקע תוך כדי דיבור, געבן אַן ענטפער. אין בעסטן פאַל פלעגן זיי גלאַט האָבן הנאה צו באַגלייטן אים אַ שטיק וועג אַזוי, אז ער פלעגט אין זיין ברייטן, שוואַרצן הוט, מיט דער לאַנגער באַרד און לענגלעכן שוואַרצן מאַנטל, אויסזען ווי אַ רבי, באַלאַגערט פון אַ מחנה חסידים.

איינמאָל (געווען איז עס אַ פאָר טעג נאָך מיין פאָטערס אַ פאָרלעזונג וועגן „קרבת אלהים“, וואָס האָט, ווי איך געדענק, אַרויסגערופן אַ שטורעם און אויך אַ שאַרפע פאָלעמיק מצד י. ל. פּרץ און אַנדערע) בין איך אַרויס אויף אַ שפּאַציר מיטן טאַטן. איך בין שוין געווען געוויינט צו די שמענ-דיקע גרופקעס „חסידים“, וואָס פלעגן אַרומרינגלען דעם טאַטן, ווי נאָר ער פלעגט אַרויס פון טויער אויף דער גאָס. און איך בין אויך געווען געוויינט צו די סתם-נאָכלויפער און נייגיריקע, וואָס פלעגן אונדז תמיד פאַרלויפן דעם וועג און אַריינקוקן דעם טאַטן גלייך אין פנים אַריין, שוש-קענדיק זיך מיט צופרידנקייט און סאַטיספאַקציע:

— הלל צייטלין... הלל צייטלין...

און איך מוז מיך מודה-זיין, אז איך האָב פיל מאָל אויך באַוווּן-דערט דעם געוויינלעך-אומגעדולדיקן טאַטן, וואָס ער ווייזט-אַרום צו די נייגיריקע אויף דער גאָס אַזוי פיל געדולד, ענטפערט כמעט יעדן רואיק,

געלאסן, שמייכלט פריינטלעך. אָבער אזוי פיל „חסידים“, אזא מחנה יונגע-
לייט, ווי דאָס מאָל האָב איך נאָך נישט געהאַט געזען. אַ לענגערע וויילע
זענען מיר, — דער פּאָטער און איך — געגאַנגען פּאַראַוויס. די מחנה —
שווייגנדיק — הינטער אונדז. עס איז געווען שטיל, אָבער עס האָט זיך
געשפּירט אין דער לופט, אַז עס גרייט זיך עפעס, אַז באַלד וועט עפעס
געשען, די שטיל־קייט וועט איבערגעריסן ווערן. מיט אַמאָל האָט זיך טאַקע
פון דער גרופּע באַגלייטער אָפּגעטיילט עפעס אַ הויכער, דאַרער חסידישער
יונגערמאַן, אַ לאַנג-געקליידעטער, מיט ברוילן אויף דער שאַרפּער, בלאַטער
נאָז, און איז האַסטיק צוגעטרעטן צום פּאָטער, פאַרשטעלנדיק אים דעם
וועג. דער יונגערמאַן איז געווען שטאַרק דענערווירט, געציטערט אין גאַנצן.
אַ וויילע איז ער געשטאַנען, נישט אַרויסברענגענדיק קיין וואָרט, בלויז
לויט די באַוועגונגען פון זיינע, בלייבע ליפּן האָט מען דערקענט, אַז ער
ווייל עפעס זאָגן. דער פּאָטער האָט אים, ווייזט-אויס, באַשאַסן אַרויסצו-
העלפּן, וואָרום ער האָט אים אַ פרעג-געטון :

— איר האָט עפעס געוואָלט, יונגערמאַן?

דער בחור האָט זיך אָנגענומען מיט מוט און ענדלעך אויסגעשאַסן:
— יא, ה' צייטלין, איך האָב אייך געוואָלט פרעגן, צי עס איז דאָ
אַ נאָט אויף דער וועלט און צי עס איז טאַקע דאָ השאַרת-הנפּש?...
דער טאַטע, וועלכער פלעגט געוויינלעך זייער פריינטלעך אויפנעמען
די כלערליי פּראַגן פון זיינע פאַרערער, באַזונדער פון די, וואָס פלעגן זיך
אינטערעסירן מיט פּילאָזאָפּישע פּראַבלעמען, האָט זיך דאָס מאָל נישט
געקענט באַהערשן און זיך צעבייזערט:
— אַ ט - ד אַ, אויף דער נאַס, אויף איין פּוס, ווילט איר עס וויסן,
יונגערמאַן?

דער בחור איז נעבעך געבליבן אַ געפּלעפטער, געשטאַנען אַ וויילע
אומבאַוועגלעך, דערנאָך האָט ער זיך אַ פאַרשעמטער, אָן אַ „זיי-געזונט“,
האַסטיק אויסגעדרייט און אוועק. גלייך האָט זיך אויך די גרויסע גרופּע
באַגלייטער שטילערהייט גענומען פּונאַנדערגיין.
ווייזט אויס, אַז דער יונגערמאַן האָט גערעדט נישט בלויז אין זיין
נאָמען: דאָס איז ער, מסתמא געווען דער ש ל י ה צ י ב ו ר פון דער
מחנה...

געוויינט האָבן מיר אין וואַרשע אינעם „ליטעראַרישן הויף“, אויף שליסקע 60. „ליטעראַרישער“ האָט מען דעם הויף גערופן דערפאַר, וואָס דער פאַרוואַלטער פונעם הויז, אהרן לאַנגזאַם, הגם ער איז געווען אַ „חסי-דישער“ יונגערמאַן, ד"ה ער האָט נאָך געטראָגן אַ לאַנגע קאַפּאַטע און אַ קליין, חסידיש היטעלע אויפן שפיץ קאַפּ, איז שוין דאָך געווען אַ „געכאַפּ-טער אין דער מעשה“. ער איז געווען אַ גרויסער אָנהענגער פון העברע-אישע און יידישע שרייבער, האָט פאַרגעטערט סאַקאַלאָוון און — דער עיקר — האָט שוין אַליין געשריבן און אַפילו שוין געהאַט אָפּגעדרוקט אַ העברעאישע סקיצע אין „ספרות“, וואָס איז אַרויס אונטער פּרישמאַנס און לחוכרם רעדאַקציע. זיין יונגט-חבר איז געווען דער העברעאישער שרייבער צ. ז. וויינבערג — ביידע האָבן זיי יינגלווייז געלערנט אין פּרא-גער בית-מדרש — און דאָס האָט לאַנגזאַמען נאָך מער צוגעבונדן צום ליטעראַרישן וועלטל.

אַלס פאַרוואַלטער פון אַ הויז האָט ער, פילנדיק אַ שוואַכקייט צו ליטעראַטור און ליטעראַטן, זיך באַמיט, אז אין זיין הויז זאָלן וווינען וואָס-מער שרייבער, אָדער לבל-הפחות, אַזעלכע, וואָס האָבן אַ שייכות צו שרייבעריי. דער באַלעבאַס פונעם הויז, אַ רייכער סיחר פון אָקסן, האָט, דוכט זיך, געקוקט קרומלעך אויף אַט-דער „פּאַנטאַזיע“ פון זיין אַרמי-ניסטראַטאָר. לאַנגזאַם האָט זיך אָבער דערמיט נישט גערעכנט און פלעגט שטאַלצירן דערמיט, וואָס ביי אים אין הויז וווינען ליטעראַטן און נישט „בילע-ווער“. אַפילו אויף צו רעמאַנטירן און מאַלן דאָס הויז, די טרעפּ-קאַרידאָרן און באַזונדערע וווינונגען, פלעגט לאַנגזאַם אַנגאַזשירן אַ „נאַש-בראַט“, אַ שרייבער. יואל מאַסטבוים, וועלכער איז פון פאך געווען אַ שטובן-מאַלער, האָט שוין אָבער דאָן געשריבן און געדרוקט נאָוועלן, איז יאָרן-לאַנג געווען דער געשווירענער מאַלער פונעם „ליטעראַרישן הויז“. די אַרבעטער מאַסטבוים — מ. איז געווען אַ „מייסטער“ און האָט געהאַט „טשעלאַרניקעס“ — פלעגן מיט זייער באַלעבאַס שטאַלצירן און פלעגן אים גוטמוטיק רופן: דער „ליטעראַטיק“...

דערווייטנדיק זיך, אז דער פּאַטער, וועלכער האָט אַ שטיקל צייט גע-וויינט אַליין אין וואַרשע, אויף כלאַדנע, האָט בדעה אַראַפּצוברענגען די פּאַמיליע פון ווילנע, האָט זיך לאַנגזאַם גענומען משתדל-זיין, אז מיר זאָלן

וויינען ביי אים, אין זיין הויז, אויף שליסקע. ער האָט אויסגעזוכט אין הויף אַ פּאַסיקע דירה און, קומענדיק קיין וואַרשע, זענען מיר טאַקע גלייך פאַרפאַרן אין דער צוגעגרייטער וויינגג.

אינעם „ליטעראַרישן הויף“ האָבן, אויסער אונדז און לאַנגזאַמען, געוויינט: דער העברעאישער קריטיקער פ. לחובר מיט זיין פּאַמיליע; צבי כהן, וועלכער האָט זיך דאַן איבערגעקליבן, דוכט זיך, פון לאַדזש קיין וואַרשע, און משה חייקין, וועלכער האָט אַמאָל געשריבן אין „הצפירה“ און איז דערנאָך אַריבער, אַלס קאַרעקטאָר, אין „היינט“. וועגן דעם קורצזיכטיקן און בלאַנדן צבי כהנען, געדענק איך, פלעגט, דוכט זיך, פּרישמאַן דערציילן, אַז אויף זיינע וויזיט-קאַרטן שטייט אונטערן נאָמען אָפּנע-דרוקט שוואַרץ אויף ווייס: סופר עברי בישראל — אפנים, כדי מען זאָל חלילה נישט האָבן קיין טעות און נישט אָננעמען אים פאַר אַ סופר עברי צווישן גוים...

פון די שרייבער, וואָס האָבן געוויינט אין אונדזער „ליטעראַרישן הויף“, האָב איך באַזונדער גינציק געהאַט פּישל לאַכאָווערן, צוליב זיין איידלקייט און שטילקייט. אַן אמתער זייענער יונגעראַמן געווען. קיינמאָל קיין הויך וואָרט נישט געלאָזט פאַלן. און הגם ער האָט געפירט ליטעראַ-רישע מסהרים — געווען, חוץ שרייבער, אויך פאַרלעגער („ספרות“, „רשפים“) — האָב איך אַלעמאָל געהאַט דאָס געפיל, אַז ער קען קיין צוויי נישט ציילן. ער פלעגט זיך תמיד האַלטן אין אַ זייט, שטענדיק גיין, ווי אַ שאַטן. איך פלעג כמעט טאָג-מעגלעך אַרויפקומען צו לאַכאָווערן אין שטוב און פלעג תמיד באַזונדערן זיין שטילקייט, זיין פאַרטראַכטקייט, איך וואָלט אַפילו געזאָגט: זיין נישט דאָאיקייט. קיין שטוב-זאַכן פלעגן אים נישט אָנגיין. אין היימישע ענינים פלעגט ער זיך נישט מישן. און ווען ס'ווייב פלעגט אים, נאָך זיין אַהיימקומען, נעמען דערציילן כלערליי הויף-און-שטוב-פאַרלויפּענישן, פלעגט ער קוקן פאַרטראַכט אין אַ זייט, ערגעץ אויף דער סטעליע, פלעגט נישט הערן, נאָר שמיכלען בלוין, מילד און טרויעריק.

אַ הויכלעכער, אַ דאַרער, מיט אַ גרויסן, ווייסן שטערן, מיט שאַרף-אַרויסגערוקטע קיין-באַקן, און גרויסע, העל-בלויע אויגן — אָט אזוי טאַקע, ווי עס האָט אויסגעזען פּישל לאַכאָווער — האָב איך מיר דאַן פאַרגע-

שטעלט — דארף אויסזען א פילאָזאָף. צוליב זיין איידלקייט, אינערלעכער פיינקייט און סובטעל-ערנסטער באַציאונג צו זיין אַרבעט, האָט אים דער טאַטע שטאַרק ליב געהאַט, געווען צו אים צוגעבונדן. גאַנצע טעג און אָוונטן פֿלעגן זיי פאַרברענגען צוזאַמען אין פריינטלעכע, אָבער אָפטמאָל היציקע דיסקוסיעס. ביי די וויכוחים פלעגט דער שטילער לאַכאָווער ווערן מיט אַמאָל שטאַרק אַגרעסיוו און באַרעדעוודיק. און הגם דער פאָטער איז שוין דאָן געווען ווייט אין זיינע אָנשויאונגען פון לאַכאָווערן — לאַכאָווער האָט באַנומען ליטעראַטור פון ריין-עסעטעטישן שטאַנדפונקט און ביים פאָטער האָט זיך שוין דאָן בולט גענומען אויסקריסטאָליזירן אַ רעליגיעז-פילאָזאָפישער קוק אויף ליטעראַטור און לעבן — האָט ער דאָך פון אים שטאַרק געהאַלטן, ווי פון אַן אַצילותדיקן מענטש, וואָס ער האָט געפילט צו אים אַ גייסטיקע קרובהשאַפט. און אויך לאַכאָווער האָט שטאַרק געשעצט דעם טאַטן, געקוקט אויף אים מיט ערפורכט, זיך באַ-צויגן צו אים, ווי צו אַן אויטאָריטעט, וואָס — הגם מען איז אָפט נישט מסכים צו זיין מיינונג, — קען מען דאָך פון אים אַ סך לערנען. פון יענער צייט טאַקע שטאַמט לאַכאָווערס אָפּהאַנדלונג וועגן טאַטן אין די „רשפים“ — די דינע, הנעוודיקע, גריין-געהילטע העפטלעך, וואָס האָבן געשמעקט מיט יונגן וואַלד.

סיי צו אונדז און סיי צו לאַכאָווערן פלעגט דאָן אַרויפקומען דער רוב פון די יידישע און העברעאישע שרייבער אין וואַרשע. עס פלעגן אויך אָפּשטאַטן וויזטן ס'רוב שרייבער פון אַנדערע שטעט אין אַמאָליקן רוס-לאַנד, וועלכע פלעגן אַראַפקומען צו גאַסט קיין וואַרשע. אַזוי אַרום איז שליסקע 60 אַ צייט לאַנג געווען אַ מין יידיש-ליטעראַרישער צענטער, און די „געוויינלעכע“, „שטערבלעכע“ איינוווינער פון דעם הויז, פלעגן שטאַל-צירן מיט זייער „יחוס“. לאַנגזאַם פלעגט א י נ ג א נ צ ין שטראַלן פון נחת.

אינעם „הויף“ האָט מען אָפט געקענט זען די שטענדיקע יוצאים ונכנסים: מאַסטבויען מיט די טיפע, בלוי-גרינלעכע, ברענענדיקע אויגן, הויכע האָר און שפיציק-געשניצטער נאָז, וועלכער פלעגט שטענדיק ביים גיין אונטערברומען עפעס אַ מעלאָדיע פון אַן אָפּערע (געווען אַ פיערדי-קער מעלאָמאַן), פּויענדיק דערביי מיט די פינגער אין דער לופט; דעם

קארג-רעדעוודיקן יעקב שטיינבערגן מיטן קיילעכיקן, כמעט יונגלשן פנים און תמיד-עלעגאנטן אנצוג; דעם אונטערטאנצנדיקן, שטענדיק-שמיכלדיקן און אויפגעלייגטן יצחק קאצנעלסאָנען מיטן פולן, רויטלעכן געזיכט (ער פלעגט נישט דורכלאָזן קיין קינד אויפן הויף, ער זאָל עס נישט אַ פעסטן קניפ טון אין בעקל); דעם הויכן, ברייטלעכן יעקב פּיכמאַן, מיט די געלע, קורץ-געשוירענע האָר, מיטן קליינעם שטערן, גרויסע, געלע זומער-שפרענג-קעלעך און אָפּענעם, לאַכעדיקן פנים; דעם לענגלעכן, דאַרן און מרה-שחורהדיקן ש. צ. זעצער, וועלכער פלעגט, צוליב זיין מאָדנע-ברוינעם גע-זיכט, אויסזען ווי ער וואָלט נאָר וואָס געקומען ערגעץ פון ווייטע, הייסע לענדער; חיים נירדינען, דעם איצטיקן „גדול“ אין סאָויעט-רוסלאַנד און דעמאָלסטיקן רעפּאָרטער פון „היינט“, מיט די קליינע, גרינע אייגעלעך, גראַבע, צעאָפּערטע הענט, ברייטן, שוואַרצן קאָפּעלעך און לאַנגער פּעלע-רינע; דעם קליינטישן און דאַרינקן א. י. שירמאַן, מיטן שפיציקן קמץ-בערדלעך, מיט די קראַנקע, רויטע און האַלב-פּאַרקלעפטע אייגעלעך — וואָס דוד פּרישמאַן האָט אים מחמת זיין קליינטישקייט און שוואַכקייט, שפּאַסיק גערופן „פּיאָטר וויעליקי“. (אָט-דער שירמאַן, וועלכער איז גע-ווען אַן אויסגעצייכנטער רעדנער, האָט, אַנב, שפּעטער אויסגעוואַנדערט קיין ארץ-ישראל, ווו ער איז געוואָרן אַן אָנגעזעענער העברעאישער פּוב-ליציסט און געזעלשאַפּטלעכער טוער, ראַטמאַן און סעקרעטאַר פון דער ירושלימער עירייה); דעם ברייט-פלייציקן ווייסענבערגן, מיט די אַרויסגע-שטאַרצטע קינבאַקן, קליין-געשוירענע האָר און האַרטע, שוואַרצלעכע קינ-באַקן; אלעקסאַנדער פאַרבאַן, וועלכער האָט דאן נאָר וואָס אָנגעהויבן צו שרייבן און פלעגט אַרויפקומען צום טאַטן ליענען זיינע ערשטע לידלעך (זיין געלבלעך, האַלב-מאַננאַליש געזיכט האָט זיך עפעס גאָרנישט געפּאַסט צו דער לאַנגער חסידישער קאַפּאַטע און קליין, יידיש היטלעך, וואָס ער האָט דאן געטראָגן); שלמה נילבערטן מיטן שאַרפן, שפיציקן פנים, אויף וועלכן עס פלעגט תמיד שוועבן אַן אומעטיקער שמיכל, מיט די שווערע טריט און גרינלעכע, אָפּגעטראָגענע בגדים (נילבערט פלעגט תמיד קומען אין באַגלייטונג פון זיין אינטימען חבר יצחק גערשטענמאַן — אַ טשיקאַ-ווער חסידישער בחור, אין אַ לאַנגער קאַפּאַטע, — וועלכער האָט אויך געשריבן און געדרוקט צו ביסלעך און וועלכער האָט געהאַלטן פון גיל-

בערמן אן עולם ומלואו, נישט אָפּגעטרעטן פון אים און געקוקט אויף אים מיט פאַרליבטע אויגן. וועגן דעם מערקווירדיקן „פּאַרל“ גילבערט - גער-שטענמאן וועט אונדז נאָך אויסקומען באַזונדער צו דערציילן; דעם דאַרן, ביזלעכן אליעזר שטיינמאַן מיט די לויפנדיקע, שוואַרצע אויגן און נידעריק-געשוירענע וואַנסעלעך.

איך געדענק אויך אלס באַזוכער פונעם „ליטעראַרישן הויף“: דעם הויכן, דאַרן ז. סעגאַלֵאוויטש, מיטן אומעטיקן בליק, מיט די לענגלעכע סאַמעט-שוואַרצע האָר און מיטן גרויסן קנאַפּ אין האַלדז, וואָס איז אים, מחמת זיין דאַרקייט, כּסדר געלאָפּן אַרויף און אַראָפּ (ס. איז נאָר וואָס געהאַט געקומען פון ביאַליסטאָק און אַרויסגעגעבן ס'ערשטע העפּטל לוי-דער זיינס „שטילע געזאַנגען“, פאַרזען אויף דער דאַרינקער, געלבלעכער היילע מיט אַ בילד פון מחבר, אין לאַנגע האָר, מיט פאַרלייגטע הענט); דעם שטיילן, צינעוטרדיקן דוד שמעונאַוויטש, א. ה. שעפּסן (א. אלמי) מיט די לאַנגע, ווייכע האָר, קיילעכיקע, שוואַרצע אויגן און גלאַטיקן, מיידלשן פנים; דעם קליינעם, דאַרינקן קאווען (מ. וואַנווילד), מיט די דינע פים און קרומלעכער באַק, וועלכער האָט זיך חדשים-לאַנג געגרייט צו האַלטן אַ פאַרלעזונג אין „הזמיר“ וועגן טאַטן און פּלעגט דעריבער גאַנצע טעג אָפּזיצן ביי אונדז, בלעטערנדיק און נישטערנדיק אינעם טאַטנס געדרוקטע און נישט-געדרוקטע כתבים. (לסוף האָט קאווע די פאַרלעזונג געהאַלטן, זי איז אָבער נישט געלונגען; מען האָט זי, דאַכט זיך, אויסגעחזוקט אַביסל און ר' מררכילע (משעמערינסקי) האָט זי, בעת דער דיסקוסיע נאָך דער פאַרלעזונג, סתם אָפּגעפּטרט מיט אַ נישט-געשמאַקן און טאַקטלאָזן ווייז, וואָס האָט געהאַט אַ שייכות מיט קאווע און ציקאַריע...); מנחמען מיטן שיינעם, קיילעכיקן פנים, שוואַרצער, ווילערישער טשופּרינע און בלווי-ברענענדיקע אויגן; דוד דרוקן, וואָס האָט אַלעמאַל נאָכן ראַזירן געהאַט בלווי-גרוילעכע באַקן, און האָט אין די געקעסטלע אַנצונגן, וועלכע ער האָט ליב געהאַט צו טראָגן, אויסגעזען ווי אַ „דענדי“ און — אַחרון אַחרון חביב: אורי ניסן גנעסינען, וואָס האָט צוליב זיין בלאַנדן קאַפּ און בלויע, פאַרחלומטע אויגן ניכער אויסגעזען ווי אַ רוס, איידער ווי אַ רבס אַ זון (מיט אורי ניסנען פּלעגט אויך אָפט מיטקומען זיין ברודער,

מנחם גנעסין, איצטיקער דעזשיסער און ארטיסט פון „הבימה“. דעמאָלט איז ער געווען העברעאישער שול-לערער אין וואַרשע).

יאָ, געווען נאָך איינער, אַ מאָדנער טיפּ: בער א-באָך.

אַבער ער האָט געהערט גיכער צו די שטענדיקע איינזען, צו די תושבים פונעם „הויז“, ווי צו די באַזוכער. ער איז, נעמלעך, איינ-מאָל געקומען צו אונדז צוגאָסט, זיך פאַרזעסן ביז שפעט אין דער נאַכט, איבערגענעכטיקט און — פאַרבליבן שוין ביי אונדז וויינען לאַנגע חדשים: נישט געהאַט ווהין צו גיין. אַמאָל האָט ער געשריבן העברעאישע נאָוועלן אין „השלוח“, שפעטער האָט ער, פון צייט צו צייט, געדרוקט אין „היינט“. אין ערגעץ האָט ער זיך אָבער נישט געקענט איינהאַלטן, מיט אַלעמען האָט ער זיך אַרומגעקריגט, איינשמועסנדיק זיך, אַז מען רודפט אים. דערצו האָט ער נאָך קיין איבעריקן חשק צו אַרבעט אויך נישט אַרויסגעוויזן — איז ער געזעסן ביי אונדז אויף אַלעם גרויטן.

איינמאָל איז דער טאַטע אַהיימגעקומען מיט אַ גדולה און אָנגעזאָגט א-באָכן די בשורה, אַז נאָך לאַנגע זוכענישן איז אים געראָטן צו באַקומען פאַר אים, א-באָכן, אַ גוטע העברעאישע לעקציע אין אַ רייך הויז. מיט דער צייט, האָפט ער, וועט ער באַקומען פאַר א-באָכן אַרבעט און אַ וועט זיך ווי-עס איז קענען איינאַרדענען. א-באָך האָט נישט אַרויסגעוויזן קיין איבעריקע צופרידנקייט מיט דער בשורה, און האָט קאַלט, ברוגזלעך אַ פרעג-געטון:

— וויפל וועל איך עס, אַ שטייגער, באַקומען פאַר דער לעקציע?

— אַ פּופּציקער, מסתמא...

פּופּציק רובל פאַר אַ לעקציע איז דעמאָלט געווען אַ הון-רב.

א-באָך האָט עפעס שטיל אַ ברום-געטון אונטער דער נאָז, אָבער אַוועק צו דער לעקציע איז ער. ס'נייט נישט פאַרביי קיין האַלבע שעה — א-באָך איז ווידער דאָ.

— וואָס עפעס אזוי גיך, א-באָך? שוין נאָך דער לעקציע?

א-באָך ענטפערט נישט באַלד. קוקט אין אַ זייט, צעכעסט, ווי מען וואָלט אים געווען שטערבלעך באַליידיקט. ענדלעך וואַרפט ער אַוועק מיט געבייזער דעם צעקנייטשטן קאַפּעלוש און שטעלט אויס אויפן טאַטן אַ פאַר ווילדע אויגן:

— אזעלכע טובות טובט איר מיר? ... פאר פו צי ק רובל זאל
 איך ארבעטן א גאנצן חודש, יעדן טאג א שעה? ... אנדערש ווילט איר
 נישט? ... א חוצפה פון מענטשן! ...
 און אז דער טאטע האט אים פארווונדערט אָנגעקוקט, האָט ער צו-
 געגעבן:

— געהערט א מעשה? ... כ'האָב דאָך געמיינט, אז איך קריג פופציק
 רובל פאר אַ לעקציע, פאר א ייַן לעקציע, פאר א ייַן שעה... ווירען
 אנדערש?

ווי ביז דער פאָטער איז דאָן נישט געווען, האָט ער זיך דאָך נישט
 געקענט איינהאַלטן און האָט אויסגעשאָסן מיט אַ געלעכטער.

א-באך האָט זיך אָבער דערמיט ווייניק-וואָס איבערגענומען. דער
 פאָטער האָט אים זינט דאָן צורו געלאָזט, אויפגעהערט זיך מיט אים צו
 פארנעמען. א-באכן האָט עס נישט געארט און ער איז זיך ווייטער ביי אונדז
 געזעסן אזוי לאַנג, ביז די געשיכטע איז אויך אים גענדלעך נמאס געוואָרן...
 פון דער זעלבער צייט געדענק איך נאָך אַ פיל-פיינלעכערע סצענע,
 וואָס האָט זיך אָפגעשפילט ביי אונדז אין שטוב צווישן טאטן און משה
 טייטשן.

אויך משה טייטש, איינער פון די גדולים אין דער סאָוועטיש-יודי-
 שער ליטעראַטור, איז געווען אַן אָפּטער אַרײַנקומער אין ליטעראַרישן הויף.
 אַ נידעריקער, אַ גרוילעכער, מיט קליינע, גרוי-שפיציקע אייגעלעך, שפי-
 ציקע, ווייסלעכע וואָנסעס און פעסט-אַרויפגעזעצטע בריִלן אויף דער די-
 קער נאָז, פלעגט ער ביים גיין, אַביסל אונטערשפּרינגען. קיין גביר איז
 ער, ווייזט אויס, נישט געווען, וואָרום אין „הויף“ פלעגט ער אָפּט
 קומען נישט דווקא פאַרלייענען זיינע ניי-אויפגעשריבענע לידער, נאָר אויך
 לייען ביים טאטן אַ גמילת-חסד.

טייטש פלעגט פון צייט צו צייט אַרויסגעבן ליטעראַרישע זאַמל-
 ביכער און אַט איז ער איינמאָל געקומען צום טאטן בעטן אַ זאך פאר
 זיינעם אַ זאַמלבוך, וואָס ער גרייט זיך בקרוב אַרויסצוגעבן. ער געפינט
 זיך אין אַ שווערער לאַגע — האָט ער געטענהט — על-כן בעט ער, דער
 טאטע זאל אים געבן אַ זאך אומזיסט. געפועלט: דער טאטע האָט אים די
 זאך געגעבן און — פאַרגעסן אין דער גאַנצער געשיכטע. אין איינעם אַ

פרימאָרגן נעמט דער טאַטע אין האַנט האַכבערגס „אונדזער לעבן“ און — אלע קאָלירן קומען אים אין פנים אַרײַן, די פינגער טרײסלעך זיך אים פון אויפּרעזונג: די זאך, וואָס ער האָט אַנומלט געגעבן טײטשן צו דרוקן אין אַ זאַמלבוך, איז אָפּגעדרוקט אין דער טאַג-צײטונג „אונדזער לעבן“, מיט קידוש-לכּנה-אותיות, געהתמעט: הלל צײטלין, אָן שום באַמערקונג פון רעדאַקציע, אָן שום קאָמענטאַר, אזוי, אַז יעדער לעזער זאָל זיך עס גאַנץ פשוט קענען אויסטײטשן, אַז הלל צײטלין האָט פּלוצים פאַרלאָזט דעם „הײנט“ און איז אַריבער מיטצואַרבעטן אין דער קאָנקורענץ-צײטונג „אונדזער לעבן“.

גלייך האָבן זיך אויך גענומען יאווען באַקאַנטע, פּרײנט. די טיר האָט נישט גערוט. יעדער האָט געהאַט אַ פאַרחידושט פנים: — וואָס איז געשען?

און נישט וואַרטנדיק אויף קײן תשובה, פלעגט יעדער געפּינען פאַר נײטיק, מיט אַן איראַניש שמײכעלע, צוצוגעבן:

— הע, קומט אײך אַ מול-טוב, הײסט עס?... טאַקע אַריבער אין „אונדזער לעבן“?

(ווען אײך רעד שוין, אגב, וועגן „אונדזער לעבן“, גלוסט זיך מיר אויך צו דערמאָנען איר אַרויסגעבער, האַכבערגן, מיט וועלכּן עס מעגן זיכער שטאָלצירן די וואַרשעווער... זעצער. האַכבערג איז נעמלעך געווען דער ערשטער, וואָס האָט געהאַלטן, אַז אײגנטלעך, קען מען זיך אין אַ צײטונג באַגײן בכלל אָן שרײבער, אָן זשורנאַליסטן, מען דאַרף בלױז צו האָבן אַ פּאָר זעצער און דרוקער און אַביסל פּאַפּיר. דער עיקר — האָט ער געהאַלטן — איז דאָך, אַז ס'פּאַפּיר זאָל זײן באַדרוקט. וואָס עס זאָל זײן געדרוקט אויפּן פּאַפּיר, איז שוין אַ קנאַפע נפּקא-מײניה. די וואַר-שעווער צײטונג-זעצער געהער אַלזאָ נישט דאָס „אויטאָר-רעכט“ פונעם דאָזיקן העכסט-אַריגינעלן געדאַנק...)

דער טאַטע האָט מיר אַפּילו מיט יאָרן צוריק דערצײלט, אַז האָכ-בערג איז אַמאָל געקומען צו אים זיך שוואַל-עצה-זײן מכּוח דעם דאָזיקן „געדאַנק“.

— איר זענט דאָך עפעס, ר' הלל, אַ קלונער ייד, איז וואָס-זשע זאָגט איר דערצו?

און ווען ער האָט געזען, אַז דער טאַטע שמייכלט, האָט ער זיך, אַביסל זשענירט, צוריקגעכאַפּט:

— ס'הייסט, מיין ווייב זאָגט, אַז מען דאַרף אינגאנצן קיין שרייבער נישט אין דער צייטונג... אָבער איך, כע... כע... איך האַלט, אַז איינעם-צוויי דאַרף מען אפשר יאָ...)

דער טאַטע איז געווען אויסער זיך, ער האָט האַסטיק געשפּאַנט אי-בערן עס-צימער, מרוזשענדיק די אויגן און פירנדיק גערוועזן מיט די פינגער איבער דער גרויסער, צעשוּיבערטער טשופּרינע.

— אָט אַזוי צאָלט מען עס אָפּ פאַר אַ טובּה?

גענומען אויספאַרשן די זאַך, איז דער פּאָטער באַלד דערגאַנגען, אַז טייטש האָט, אָנשטאַט אָפּצודרוקן דאָס באַקומענע אַרטיקל אינעם זאַמלבוך, אוועקגעטראָגן דאָס אַרטיקל צו דער קאַנקורענץ-צייטונג, וועלכע האָט, נאַטירלעך, זיך אָנגעכאַפּט אין דעם עסק מיט הענט און פיס (גוט איז היי-שעה אויך, גוט איז, כאַטש אויף איין טאַג, כאַטש אויף אַ פּאָר שעה, — ביז דער אמת וועט פעסטגעשטעלט ווערן עפנטלעך — אַריינצו-שמעכן אַ שפּילקע דעם קאַנקורענט און אַרויסרופן אַ סומאַטאַכע...). דעם טאַגן האָט נישט אַזוי געאַרט דאָס, וואָס טייטש האָט פאַר ערמדרעט אַרבעט גענומען גוט געלט און עס אַראָפּגעלאָזט צו זיך אין קעשענע, עס האָט אים אויך נישט אַזוי געאַרט דאָס עגמת-נפש, וואָס עס האָבן פון דעם סקאַנדאַל געהאַט די אַרויסגעבער פון דער צייטונג, וווּ ער האָט געאַרבעט (דאָס מיספּאַרשענדעניש איז, פאַרשטייט זיך, באַלד אויפגעקלערט גע-וואָרן) — פאַרדראָסן האָט אים, דער עיקר, דאָס כיטרע אָפּפאַרן אים, דאָס באַצאָלן אים מיט שטיינער פאַר אַרויסהעלפּן יענעם מיט ברויט...

אַריבער אַ פּאָר טעג — טייטש איז דאָ, ווי קיינמאַל גאָרנישט. גע-קומען מיט אַן אומשולדיק שמייכלעלע אויף די ליפּן: ווייט איך וואָס?... לוינט זיך צו מאַכן אַ טומל צוליב אַזאַ קלייניקייט?...

דער טאַטע האָט זיך לאַנג איינגעקוקט אין טייטשן, ווי ער וואָלט אים נישט דערקענט, ווי ער וואָלט זיינע אויגן נישט געגלויבט. איך האָב געצימערט פון אויפגעגנדיקער דערוואַרטונג. פּלוצלינג האָט זיך דער טאַטע האַסטיק אויפגעשטעלט פון אָרט און — נישט אַרויסרעדנדיק קיין וואָרט, האָט ער זיך אויסגעדרייט מיט די פלייצעס צו טייטשן און אַריינגעלאָפּן

אין א ליטערארישער שטוב

אין צווייטן צימער, פארהאקנדיק הינטער זיך די טיר אזוי פעסט, אז די שויבן און דער לאַמפ איבערן טיש האָבן זיך גענומען טרייסלען. טייטש איז געבליבן אַ געפלעפטער, אַ בלאַסער. דאָס שמייכלע איז פאַרשוונדן פון זיין געזיכט. ער האָט געפינטלט מיט די קורצזיכטיקע אויגן, גענומען עפעס שטילערהייט רעדן, פאַרענטפערן זיך, אָבער דער הילף פונעם קלאַפ מיט דער טיר איז נאָך געשטאַנען אין צימער. קיינער האָט נישט פאַר-שטאַנען, וואָס טייטש רעדט. אַ לענגערע וויילע איז ער אזוי געשטאַנען אַ פאַרלוירענער, ווי אַן אָפגעשמיסענער, דערנאָך האָט ער זיך, אָן אַ „זיי-געזונט“, געלאָזט גיין צום אַרויסגאַנג.

איך בין זיך מודה, אז איך האָב דאָן מיטאַמאָל פאַרנעסן אין דער עוולעה, וואָס איז געשען דעם טאַטן. אין יענער רגע האָב איך רחמנות באַ-קומען אויף... טייטשן, געהאַט צער פון זיין פאַרלוירנקייט און פון דער חרפה, וואָס האָט אים געטראָפן אין אונדזער שטוב. און שפעטער, אז איך פלעג באַגעגענען טייטשן אין גאַס, פלעגט זיך מיר אויסווייזן, אז עפעס איז ער, זינט יענער סצענע אין „ליטעראַרישן הויף“, נידעריקער געוואָרן, איינגעשרומפענער, און דער קאַפ זיינער — האָט זיך מיר געדאַכט — האָט זיך טיפער אַראָפגעלאָזט צווישן די אַקסלען...

קאפיטל 3

דורך פארטאָניקע שויבן.

פון די גאָר באַרימטע שרייבער פלעגט באַזוכן — הגם זעלטן — דעם „ליטעראַרישן הויף“ דוד פּרישמאַן. פאַרשטייט זיך, אז זיינס אַ באַ- זוך פלעגט אין „הויף“ זיין אַ סענסאַציע. לאַכאַווער, וועלכער איז געווען פּרישמאַנס אַ פאַנאַטישער אָנהענגער, פלעגט דאָן זיין באַזונדער פייער- לעך-אויפגערוימט. פּרישמאַן, וועלכער האָט אויסגעזען ווי אַ טיפּישער דייטש, אין דער ברוינער מאַרינאַרקע, העלע, געקעסטלטע הויזן און האַרטן, ברוינעם מעלֶאָניק, האָט, מיט זיין פאַרדייטשטן יידיש און שפּיציקע, קורצזיכטיקע אויגן, וואָס האָבן אַפּערגעקוקט פון די דיקע ברוילן-גלעזער, געוועקט אין מיר אַ געפיל פון פּרעמדקייט און מורא.

איך דערמאָן מיך אין אַ פאַרדראַסיקער סצענע, וואָס האָט זיך אָפּגע- שפּילט ביי אונדז אין שטוב צווישן פּרישמאַנען מיט איינעם פון מיין טאַטנס פּריינט — אַ סצענע, וואָס האָט אַ ויך גורם-געווען צו פאַר- שאַרפן אין מיר דאָס געפיל פון מורא פאַר פּרישמאַנען.

אין איינעם אַ פאַרנאַכט איז דער טאַטע געזעסן פאַרטיפּט אין אַ שמועס מיט זיין נאָענטן פּריינד ש—ן, אַ פייער-פלאַמיקער ציוניסט, אַ פאַרביסענער שונא פון אַלץ, וואָס האָט אַ שייכות צום גלות און צום יידישן לעבן אין גלות. כאַטש דער טאַטע האָט נישט מסכים-געווען מיט ש.ס. אַנשוואַונגען און פלעגט זיך אָפּט מיט אים שפּאַרן, האָט ער דאָך געהאַט צו ש—נען אַ האַרציקע באַציואַונג און איז געווען מיט אים אינ-

טים באפרינדעט, מחמת ער האָט אים געהאַלטן פאַר אַ קריסטאָל-ריינעם אידעאָליסט, פאַר אַ פּערזענלעכקייט פון הויכער עטישער קוואַליטעט. דערצו נאָך האָט ש—ן אויך אַ וויסער לעך געמאַכט אַ באַצויבערנ-דיקן איינדרוק: אַ שטילער, אַ דאַרער, מיט אַ בלאַס פנים, אַרומגעזוימט מיט אַ דין, זיידן-בלאָנדר בערדל, מיט גרויסע ליכטיק-קינדישע בלויע אויגן און אַ דינער, איידל-געשניצטער נאָז, האָט ער דערמאָנט אין עפעס אַ הייליקן, אין אַן אַסקעט. בטבע איז ער געווען אַ שווייגער, ש—ן. פלעגט נישט אַרויסוואַרפן קיין איבעריק וואָרט, — פלעגט אָבער עמעצער פרווון אָנגרייפן דעם ציוניזם, אין וועלכן ער איז געווען פאַנאַטיש אייג-געלויבט, פלעגט ער אין גאַנצן משנה-צורה-זיין, אָנצינדן זיך און נעמען פיערן מיט ביזע, האַסטיקע רייד.

אין מיטן שמועס איז אַריינגעקומען פרישמאַן. דאָס געשפרעך האָט זיך ווייטער געדרייט אַרום ציוניזם, גלות און העברעאיש. פרישמאַן האָט נישט געהאַלטן פון פּאָליטישן ציוניזם. דער עיקר — האָט ער געטענהט — איז קולטור. יידן זענען „חובבים“, אָבער ממשותדיקס טוען זיי נאָרנישט פאַר דער פאַרטיפונג פון דער העברעאישער קולטור, פאַר דער פאַרשפּרוי-טונג פונעם העברעאישן בוך. אָן דעם ספר וועט דער עם-הספר נישט אויפ-געבויט ווערן. פּאָליטישער ציוניזם האָט קיין האַפט נישט. קודם-כל דאַרף מען גיין אין חדר-אַרין.

דערביי האָט פרישמאַן, ווי זיין שטייגער, געשפּריצט מיט כעס, גע-ביסן מיט איראַניע, נישט געקאַרגט קיין שטעכווערטלעך אויפן חשבון פון די „חובבים“. ש—ן, אלס פּאָליטישער ציוניסט, האָט זיך געפילט געטראָפן. אלע קאָלירן זענען אים געקומען אין פנים. ער האָט זיך געדרייט אויפן בענקל, לסוף האָט ער נישט אויסגעהאַלטן און אַרויסגעפלאַצט:

— אז אַ מענטש האָט קיין אַנונג נישט וועגן ציוניזם, זאָל ער בע-סער שווייגן!

פרישמאַן האָט פריער כמעט נישט געקוקט אויף ש—ן, גערעדט נאָר צום טאַטן. איצט האָט ער זיך פאַמעלעך אויסגעדרייט מיטן פנים צו ש—ן. אַ קאַרגער פאַרביסענער שמייכל איז געלעגן אין די ווינקלען פון זיינע שפיציק-באַוואָנסעטע ליפן, דורך די גראָבע בריילן-גלעזער האָבן גע-שפּריצט פונקען. ער האָט שאַרף-חוזקדיק אָנגעקוקט ש—ן, און אויפגע-

שטעלט זיך, אוועקגערוקט די שטול און, ארויפלייגנדיק א פינגער אויף דער שפיץ נאָז, א זאָג-געטון מיט א ניגון, אויף דייטשמעריש:
— אבער ווישען זי זיך פריער די נאזע אב, יונגעראַמן, איידער זי שפרעכען מיט דעם פרישמאַן!...

אַפגעזאָגט, האָט זיך פרישמאַן רואיק צוריק אוועקגעזעצט. דער טאַטע איז געווען צעטומלט, פאַרלוירן זיך. ש—ן איז געוואָרן טויט-בלייך. זיינע הענט האָבן נערוועז געציטערט. דאָן האָט ער זיך אויפגעשטעלט, און — נישט רעדנדיק קיין וואָרט, איז ער אַרויסגעלאָפן פון צימער, פאַר-קלאַפנדיק הינטער זיך די טיר מיט אַזאַ כוח, אַז די שוויבן און דער סופיט האָבן גענומען ציטערן...

און עד-היום, ווען איך זע ש—ען, וועלכער איז היינט א בא-ווסטער דאָקטאָר אין וואַרשע, קען איך נישט פאַרנעסן דאָס ביטער-פריקע באַגעגעניש, וואָס האָט אים געטראָפן ביי אונדז אין שטוב. עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז ער איז נאָך אַלץ בלייך פון דעמאָלט-אַן און אין מיינע אויערן קלינגט נאָך דער אָפהילך פון יענעם שרעקלעך-בייזן קלאַפ מיט דער טיר אין „ליטעראַרישן הויז“.

פאַר דוד פרישמאַנען ציטער איך, דאַכט זיך, נאָך אי צט, שוין יאָרן נאָך זיין טויט...

:: :: ::

דערפאַר האָב איך, אויפן אַנבליק פון פרצן, וועלכער איז, אנב, נישט געווען קיין איינגייער פונעם „ליטעראַרישן“ הויף, ווייל ער איז גע-ווען קידער-וויידער מיטן טאַטן (איך געדענק נאָך, ווי דער טאַטע האָט גע-שריבן וועגן פרצן: „פריץ האָט א הימל, נאָר קיין גאָט איז אין אים נישטאָ“), אַלע מאָל געשפירט א הימישע וואַרעמקייט, כאַטש ער האָט מיטן גויישן אויסזען, דיקן פנים, גראַבע, אַראַפגעלאָזטע וואָנסעס און שנעלע, דראַבנע טריטלעך, גיכער אויסגעזען ווי אַ בייזער פריץ, איידער ווי אַ יידישער שרייבער. פרצן, וועלכער האָט געווינט נישט ווייט פון אונדז, פריער אויף צעגלאַנע און דערנאָך אין די יעראָזאַלימער אַלייען, פלעג איך זייער אָפט זען, ווען ער פלעגט איילן צו דער אַרבעט אין דער גמינע, אויף גושיבאָווסקע. ווען ער האָט זיך אַריבערגעקליבן אויף יעראָ-

זאָלימסקע, פלעגט ער זיין וועג צו דער אַרבעט דורכמאַכן דורך דער טוואַרדע, און אויף עק שליסקע פלעג איך אים תמיד באַגעגענען אַ סאָפּענ-דיקן, אַ פּרייכנדיקן (צוליב זיין האַרץ-שוואַכקייט), געהילט אין דער בריי-טער, גראַבער פּעלערניע. נישט געקוקט אויפן קידער-ווידער און אויף דער אָפּטער עפּנטלעכער פּאָלעמיק, האָט דער טאַטע דאָך געפילט אַ גייס-טיקע נאָענטקייט און פאַרוואַנדשאַפּט מיט פּרצן, גערעדט וועגן אים שטענדיק מיט ליבשאַפּט און אַכטונג און געהאַט עגמת-נפש פון די ביי-סיקע שטעכווערטלעך, וועלכע פּרישמאַן פלעגט אזוי-אָפּט לאָזן פאַלן אויף פּרצם אַדרעס. קען זיין, אַז פון אָט דער באַציאונג, דעם פּאָטערס, צו פּרצן, איז אויך אין מיר אויסגעוואַקסן יענס מאַדנע-וואַרעם געפיל, נישט בלויז פון אומגעוויינלעכן יראַת-הכבוד, נאָר אויך פון ליבע, צו דער כּמעט אומהיימלעכער, אין פּלוג „פּראָזאָאישער“ געשטאַלט פון י. ל. פּרץ.

און אַ בילד, וואָס וועט פון מיין געדעכעניש קיינמאָל נישט אויס-געוועפּט ווערן, האָט אַט-דאָס אינטים-וואַרעמע געפיל נאָך מער פּאַרטיפּט: געווען איז עס אויף אַן אָונט, וואָס איז איינגעאַרדנט געוואָרן דורך די שילערניס פון אַלטערמאַנס העברעאישע קורסן פאַר פּרעבליסטינס, אויף לעשנע. דער פּאָטער, וואָס האָט געלייענט לעקציעס אויף די קורסן, האָט באַשלאָסן אויך מיך מיטצונעמען צום דאָזיקן „אָונט“. פון גרויס פּרייד בין איך געוואָרן בלאַס און פּאַרלירן ס'לשון: אַ קלייניקייט, אַן אָונט ביי אַלטערמאַנען, וווּ ס'וועלן געוויס זיין אַלע גדולים! (כּמעט אַלע באַדייטנדערע יידיש-העברעאישע שרייבער האָבן געלייענט לעקציעס אויף אַלטערמאַנס און האַלפּערנס פּרעבל-קורסן). דערצו נאָך האָב איך מיר אויסגעמאַלט, אַז ביי אַלטערמאַנען אויף אַן אָונט מוז זיין עפעס נאָר יום טובדיק-פּריילעך, לעילא-ולעילאדיק, וואָרום אַלטערמאַנען אַליין האָב איך געקענט פון דער מערקווירדיקער היטעריקייט און לוסטיקייט, וואָס ער האָט אַריינגעבראַכט אויף די פּורים-סעודות און פּורים-אָונטן אינעם „ליטעראַרישן הויז“ — אָונטן, וועגן וועלכע איך וועל נאָך ווייטער ריידן. האָב איך זיך שוין טאַקע קוים געקענט דערוואַרטן אויפן „אָונט“. לכּביר וועלכן מיין קווינקע ביילקע, אויך אַ שילערין פון די קורסן, וואָס האָט ביי אונדז געוויינט, האָט באַזונדער-פּלייסיק אויסגעפּוצט דעם טאַטנס יום-טובדיקע בגדים, און לאַנג געקעמט דעם טאַטנס באַרד.

אין די צימערן פון אַלטערמאָנס שול האָט גערוישט ווי אין אַ בינ-
 שטאָק. די שול-בענק זענען פּונאַנדערנגערוקט געוואָרן, כדי דער עולם זאָל
 זיך קענען פּרייער באַוועגן. ווען דער טאַטע האָט זיך באַוווּזן, איז ער,
 אַרומגערינגלט דורך זיינע שילערינס און דורך לערער פֿון די קורסן, גלייך
 אַריינגעפירט געוואָרן אין אַ באַזונדערן, זייטיקן צימער. מיך האָט מען
 אַריינגעפירט אין אַלגעמיינעם זאַל, דאָרט, וווּ עס האָט געדאַרפט פּאַרקו-
 מען די אייגנטלעכע פּיערונג. איך בין געווען געפּלעפט פֿון דעם גערויש
 און טומל פֿונעם יום-טובֿדיקן עולם, וואָס האָט כּסדר פּריילעך געשטראָמט
 אין זאַל, פּאַרשיכורט פֿון די הייטערע פּלאַפּלערייען פֿון די געסט, וואָס
 אויף זייערע פּנימער איז געווען צו דערקענען דעם געהויבן-נערוועזן צי-
 טער פֿון אנגענעמער דערוואַרטונג. די בעקלעך האָבן געפּלאַמט, די אויגן
 — געברענט פֿון נייגיר און אויפּרעגונג. מיט מאַדנער באַווונדערונג האָב
 איך געקוקט אויף אַלטערמאָנס שילערינס, די קורסיסטקעס. זיי, די
 בעל-שמחהניצעס, האָבן געשיינט, זיך געפּאַרעט און געבאַלעבאַטעוועט,
 פּאַרשטייט זיך, מער פֿון אַלעמען, אַרומגעלאָפּן פּאַרשמייעט, מקבל-פּנים-
 געווען די געסט, געהיצט זיך און געשטיפט.

ווי האָב איך זיי דאַן מקנא-געווען, די צעשטראַלעט און צענחתטע
 קורסיסטקעס, וואָס זיי האָבן נישט געדאַרפט, ווי איך, אַ קליינער און
 פּאַרלירענער, שטיין אין אַ זייט, און זענען מיט אַזאַ ברען און פּלאַטער-
 דיקייט אַרומגעשפּרונגען איבער די ווייס-באַלויכטענע צימערן, פֿון וואַנען
 ס'האָט געשלאָגן אַ געדיכטע וואַרעמקייט!
 די קורסיסטקעס...

ווער עס האָט אויסגעטראַכט דעם בלבל און איינגעשמועסט דער
 וועלט, אַז פּרעבל-קורסיסטקעס, וואָס האָבן געלערנט העברעאיש, זענען
 געווען קאָמיש, מיאום און אַלט און האָבן געטראָגן ברילן — יענער זאָל
 זיך אָפּבייסן די צונג. איך מוז פֿון דעם אָרט ווי אַם צאַרנדיקסטן פּאַך-
 טעסטירן קעגן דעם. אין מיין זכרון ליגט נאָך גוט פּאַרבאַהאַלטן דאָס בילד
 פֿון יענע אַרומלויפּנדיקע, פּלאַטערנדיקע מיידלעך, וואָס האָבן טאַקע גע-
 פּלאַפּלט העברעאיש, אָבער אַ פּרישער, יונג-מחיהדיקער ריח האָט אַראָפּ-
 געשוועבט פֿון זיי, פֿון זייערע היפּלאָז-פּאַרקעמטע „גרעקלעך“, פֿון זייערע
 דינע, שוואַרצע פּאַרטעכלעך, און עפעס אַ זיסע, וואַרעמע היימישקייט

האָט אַרויסגעשלאָגן פון זייערע גיכע, האַסטיקע רייד. זייער האַרטלעכער ליטווישער העברעאיש האָט געבראַכט אַ גרום פון אָרעמע, איינגעשרומ-פענע היימען, אין וויסרוסלאַנד אָדער ליטע, פון וואַנען זיי זענען געקומען אַהער, אויף די טומלדיקע גאַסן פון דער גרויסער פּוילישער שטאָט, צווישן דיסע, אומהיימלעכע מויערן און פּרעמד-קלינגענדיקע טראַמוויען. אַרומגעכאַפט פון אַן אומבאַשטימטער בענקשאַפט נאָך אַ פּרייער וועלט, צעברענט פון זים-ווייטיקדיקע חלומות אויף די האַרטע, שמאַלע שלאָף-בענק אין די איינגעפאַלענע הייזלעך פונעם קליינעם טאַטע-מאַמע-שטע-טעלע, האָבן זיי זיך אַרויסגעריסן פון זייערע קאַרנע, טרויעריקע היימען, און צוגעפאַלן דאָ, אויף די פאַרשידענע „קורסן“, אינעם געפילדער פון דער שטיינערנער שטאָט, — וואָס איז פאַר זיי, פאַר די קליינשטעמלדיקע, די וועלט, די גרויסע וועלט געווען, — ווי דורשטיקע צו אַ זילבער-קוואַליקן שטראָם. ווער פון זיי עס האָט די דינע, טונקעלע ווענט פון אַ שמאַל, נידעריק בירדעם-שטיבל מיט פאַפּירענע בילדער פון מאַרקס און ענגעלס באַקלעפט און ווער עס האָט די ווענטלעך מיט ביליקע פאַרטעטן פון הערצל און ביאַליק באַהאַנגען — אַלע האָט זיי אַ נאַנגדי-קע בענקשאַפט די ברוסטן צעשפאַרט, אַלע האָבן זיי זיך געקלאַמערט אין אַן אויסגעטרוימט בילד פון דער צוקונפט.

פון דאַנען, פון די-אָ „קורסן“, האָבן זיך שפּעטערדיקע פּלאַמיקע סאַציאַליסטישע טוערינס אַרויסגעריסן, פון דאַנען זענען די ערשטע מחנות העל-צעזונגענע חלוצים אויף די הייסע, גרויע פעלדער פון יהודה אַוועק, באַגיסן מיטן יונגן שוויים פון זייערע פּרישע לייבער די שווערע, האַרט-נעסיקע ערב, באַשטראַלט מיטן טרויעריקן שמייכל פון א. ד. גאַרדאָן, באַ-צוונגען פון די שטראָפּעריש-כּמורנע בליקן פון י. ח. ברענער.

פון דאַנען-אָ, פון אַט-דער קורסן-וועלט, שטאַמט אויך די שלאַנגע, ווימוטיק-שיינע געשטאַלט פון חנה ראָווינאַ...

אַבער — איך האָב מיך פאַררעדט און געוואַלט האָב איך גאָר דער-צייילן נישט וועגן די קורסיסטקעס, נאָר וועגן י. ל. פּרץ.

עס האָט זיך אָנגעהויבן די פייערונג: דער „אַפיציעלער“ טייל, ווי מען רופט עס. רעדעס, געזאַנג, דעקלאַמאַציעס. די צעפּלאַמטע קורסיסט-קעס אין זאַל האָבן אַבער נאָך אַלץ נישט געקענט רואיק איינזיצן. זיך

געדרייט געוועזן אויף די ערטער, געשעפטשעט איינע דער אנדערער אין אויער-אריין, געוואָרפן אָפּטע בליקן צו דער טיר. עס האָט זיך געשפּירט אין דער לופט, אז מען וואָרט נאָך דאָ אויף עפעס, אָדער אויף עמיצן. די אַטראַקציע דאַרף נאָך ערשט קומען. און — זי איז געקומען. ס'האָט שוין געהאַלטן ביים סוף פון דער אָפיציעלער פייערונג. מיטאַמאָל איז אין זאָל געוואָרן אַ באַוועגונג, אַ גערודער, מען האָט שוין נישט געזען, וואָס עס טוט זיך אויף דער עסטראַדע. אַלע בליקן זענען געווען געווענדט צו דער טיר, וואָס איז איצט געווען ברייט-צעפענט. אויף דער שוועל איז געשטאַנען פּרץ, אַ מיטלוווקסיקער, דיקער, מיט גרויַלעכע האַר און בלי-ציקע, שאַרע אויגן, די דיקע, אַראָפּגעלאָזטע וואַנסן האָבן זיך פאַמעלעך באַווויגן אַראָפּ און אַרויף. ער האָט האַסטיק געאַטעמט. אויף זיין פנים איז געווען אַ לייכטער, קוים-באַמערקבאַרער שמייכל, ווי ער וואָלט זיך מיט עפעס זשענירט. לכתחילה האָט זיך דער עולם פאַרלוירן, אַ וויילע איז פּרץ געשטאַנען אַליין, באַלד איז ער אָבער אַרומגערינגלט געוואָרן דורך די צעהיצטע קורסיסטקעס. וואָס דאָרטן אויף דער עסטראַדע האָט זיך געטון — אָדער צי ס'האָט זיך נאָך דאָרט ב כ ל 5 עפעס געטון — איז מיר שוין נישט אָנגעגאַנגען. איבעריקנס האָט זיך שוין דאָס פּראָגראַם פון דער פייערונג דערווייל סיי-ווי געהאַט געענדיקט. אין זאָל איז ערשט איצט געוואָרן דער אמתער טומל, יענער גערויש, וואָס באַגלייט אַלעמאָל דעם שלום פון אַן אָונט: גערוקעריי פון בענקלעך, סקריפעריי פון טירן, בינען-זשומעריי פונעם צעוואַרעמטן עולם. דער זייטיקער עולם האָט זיך גענומען פונאַנדערגיין. די היימישע אָבער, אַלטערמאַן, די קורסיסטקעס, די לערער, די שרייבער, זענען געבליבן. איך בין, פאַרשטייט זיך, אויך געבליבן מיטן טאַטן. פּרץ האָט זיך שוין געהאַט אַוועקגעזעצט אויף איי-נעם פון די פונאַנדערגערוקטע שטולן. אַרום אים איז געשטאַנען אַ מחנה מיידלעך, געקלעפט אין אים, געקוקט אים אין מויל אַריין, אויפגעכאַפט יעדן וואָרט. אַלע וויילע האָט זיך פון אַט-דעם קרייז געהערט אַ הילכיק געלעכטער. דאָס האָט פּרץ, מסתמא, עפעס דערציילט און זיינע פאַרליבטע פאַרערערנס האָבן געקוואַלן. צו אַלעמענס פאַרווונדערונג האָט פּרץ דאָס-מאָל כסדר גערעדט העברעאיש.

דערווייל האָט אַלטערמאַן אַריינגעבעטן דעם עולם אין אַ זייטיק,

אין א ליטערארישער שטוב

לענגלעך צימער, ווו עם זענען שוין געשטאנען ווייס-געדעקטע טישן. ערשט איצט האָט זיך אָנגעהויבן די רעכטע שמחה. מען האָט גענומען צו-ביסלעך און באַלד האָבן זיך די צינגער אויפגעבונדן. עם איז אַוועק איין ניגון נאָכן אַנדערן. ארץ-ישראל-לידער זענען נאָך דאָן געווען אַ נייעם, גע-שמעקט מיטן פאַרשיכורנדיקן ריח פון גאַלדיק-צעהעלטע פעלדער און וואַ-רעמע, בלוי-דורכזיכטיקע פאַרנאַכטן. האָב איך דאָן, צום ערשטן מאָל, פאַרנומען די פאַרבענקט-אומעטיקע מעלאָדיע פון ביאַליקס „בין נהר פרת ונהר חדקל" און, זינט דעמאָלט, האָט זיך מיר שוין כסדר אויסגעוויזן, אַז איך הער דעם רויע פון שטיל-טרויעריקע פאַליעס...

איינער אַ העברעאישער לערער, — זיין נאָמען געדענק איך נישט, אָבער זיין אויסזען געדענק איך: אַ הויכער, אַ מאָגערער, מיט אַ פאַר-ברוינט-קרענקלעך געזיכט און הייסע, פייערדיקע מורח-אויגן — האָט מיט אַ שטיל-וואַרעמען קול גענומען זינגען:

אויפן באַרג שטייט אַ בוים,
שטייט ער איינגעבויגן,
גייט אַ ייד קיין ארץ-ישראל
מיט פאַרוויינטע אויגן...

האָבן שוין אַלע אונטערגעכאַפט:

גאָט, גאָט, גרויסער גאָט,
לָאָמיר דאַוונען מנחה,
אַ יידן וועלן גיין קיין ארץ-ישראל
וועט זיין גרויס די שמחה...

איך האָב געקוקט אויף פּרצן. ער איז געווען טרויעריק. זיינע אויגן האָבן פייכטלעך געגלאַנצט, געקוקט ערגעץ ווייט. ער האָט עפעס שטיל געברומט אונטער די וואַנצעס. מיטאַמאָל האָט ער אַ באַוועג-געטון מיט זיין גרויסן קאָפּ, ווי ער וואַלט זיך אויפגעכאַפט, ווי ער וואַלט זיך אין עפעס דערמאָנט. פאַמעלעך האָט ער זיך אויפגעהויבן פון טיש, נישט אַרויסגערעדט קיין וואַרט. צוגעגאַנגען צום פענצטער און שטיל גענומען פּויקן אין די שוויבן דורך וועלכע ס'האָט זיך געפּינצטערט די נאַכט. דאָן

האָט ער זיך געלאָזט צו דער טיר. די קורסיסטקעס — נאָך אים. געמיינט
האָט מען, אז פּרץ גייט שוין אַרויס, איז געוואָרן אַ שטיקל באַוועגונג
ביים טיש, אָבער באַלד האָט ווייטער אַ פּריילעך-צעזונגענע חברה זיך גע-
לאָזט וויליגן, געקלאַפט מיט די גלעזלעך, געקייט, געוואָרפן מיט וויצן,
גלייכווערטלעך. מיך האָט אַפילו פאַרדראָסן, וואָס פּרץ זיצט שוין נישט
ביים טיש, אָבער באַלד ביז איך שוין ווידער געווען פאַרנומען, פאַרכאַפט
פון דער וואַרעם-הייטערער שטימונג.

מיטאַמאָל איז איינע אַ קורסיסטקע, אַ קלייניקע, אַ פּרייניקע און
שוואַרץ-אויגיקע, מיט קורצע שלעכט-פאַרפּלאַכטענע צעפּלעך און קליינע,
שאַרף-בלאַנקענדיקע ציינדלעך, צוריק אַריינגעלאָפן צו אונדז אין צימער
און האַסטיק, פאַרפּלאַמט גענומען שלעפּן מיט זיך אייניקע געסט, וואָס
זענען געזעסן ביים ברעג טיש:

— קומט וועט איר עפעס זען!

מען האָט זיך געלאָזט נאָך איר. אין האַלב-פינצערן קאָרידאָר האָט
דאָס מיידל פאַרזיכטיק געעפנט אַ טיר, וואָס האָט געפירט אין זאַל אַריין,
ווי עס איז פּריער פאַרגעקומען די פייערונג און פון וואַנען מען האָט שוין
באַוויזן אַרויסצוטראָגן די שטולן. פאַר מיינע אויגן האָט זיך אַנטפּלעקט
אַ בילד, וואָס האָט מיר אויסגעוויזן צו זיין ווי פון אַ כּישוף-מעשהלע
אַרויס:

אין גרויסן, פּוסטן זאַל איז געווען טונקל. בלוז אַ קאַרג, געדעמפט
ליכט האָט געוואָרפן אַ בלאַסן שיין אויפן שוואַרצלעכן דיך, אויף די אומ-
היימלעך-באַשאַטנטע ווענט. אין מיטן זאַל, אויף דער ערד, איז געזעסן
פּרץ, די פּיס פאַרלייגט אונטער זיך, ווי אַן אַראַבער, ווי אַ טערק. די גרוי-
לעכע האָר צעשויערט, די אויגן — צעגליט. אַרום אים, אין אַ קרייז, זע-
נען געווען אויסגעזעצט קורסיסטקעס. פּרץ האָט געזונגען. די מיידלעך
האָבן אים אונטערגעהאַלפן, אונטערגעברומט. איך האָב אויפגעשפיצט די
אוערן. העברעאיש. אַן אַרץ-ישראל-ליד. דאַכט זיך: „יה, הילי, לי, יה
עמלי“. אין אָנהייב האָט פּרץ געזונגען שטיי, טרויעריק. דערנאָך האָט
זיך זיין גראַבלעכע, הייזעריקלעכע שטים געשטאַרקט, צעוואַרעמט. אויך
די מיידלעך האָבן גענומען זינגען פעסטער, כּרוסטיקער:

אין א ליטערארישער שטוב

מסביב למדורה,

האספו, רועי צאן...

נסע, נסע אל היער... הוי!

א פאָר פון די, וואָס זענען געשטאַנען אין טיר און זיך צוגעקוקט
צו דעם בילד, האָבן געאַפּט, געשטוינט:

וואָס איז דער מער מיט פּרָצן? העברעאיש? קאַפּריז? סענטימענט?
אַדער גאָר פּאָזע? שטייט ער דאָך שוין אַרײַנגעטון ביז איבער די אויערן
אין קאַמף פאַר יידיש, האָט ער דאָך שוין אַזוי לאַנג נישט געשריבן קיין
העברעאיש! ?

מיך האָט אָבער דער עיקר פאַרכאַפּט דאָס בילד. פּרָץ האָט נאָך געזונ-
גען, פאַרמרוזשענדיק די אויגן, טרייסלענדיק מיט די וואָנסעס, צוקלאַפּנדיק
מיט די פינגער. ער האָט אויסגעזען ווי אַ מאַהאַראַדזשאַ, ווי עפעס אַ
רייכער פּאַנאַסטישער מזרח-הערשער, אַרומגערינגלט דורך זיינע האַרעם-
ווייבער. אָבער עפעס אַ מאַדנע זידישע גוטסקייט און נאָענטקייט האָט
דערביי אַראָפּגעשטראַלט פון זיין געזיכט, פון זיינע דיקע ברעמען און
גרוי-געלבע וואָנסעס. מען האָט געפילט, אַז פּרָץ איז איצט אויסגעטון
פון אַלץ, האָט אין אַלץ פאַרגעסן — אַפילו אין דער יידיש-העברעאישער-
מלחמה, אין וועלכער ער איז געווען אַזאַ מעכטיקער גענעראַל — האָט
זיך אַריבערגעטראָגן אין אַן אַנדער וועלט, אין אַ וועלט, וווּ עס פליסן
טייכן פון שלווה און עס בליען פעלדער פון גוטס.

אין די שויבן האָט שוין גענומען בלויען דער קאַיאָר. פּרָץ איז נאָך
אַלץ נישט געווען מיר. גלעטנדיק אַ צעפיעשטשעט, פאַרוואָרפן קעפל פון
אַ קורסיסמאַקע, האָט ער געצויגן איין ניגון נאָכן אַנדערן, איין מאַטיוו נאָכן
צווייטן. די אויגן פון די סענטימענטאַל-צעזונגענע, פאַרליבטע מיידלעך,
האָבן נאָך אַלץ געבליצט פון איבערראַשונג און פּרייד. און איך בין נאָך
אַלץ געשטאַנען מיט אַ האַלב-צעעפנט מויל, מיט פאַרווונדערט-פינטלדיקע
אויגן. געמיינט, כ'בין אויף אַן אַנדער עולם. ערשט אַ האַסטיקער צי פאַרן
אַרבל האָט מיך אַראָפּגעשלעפּט אויף דער ערד. דאָס האָט מיך דער טאַטע
גערופן אַהיים.

די הימישע חברה שרייבער האָט לאַנג נישט געקענט פאַרגעסן פּרָצס

אלחנן צייטלויך

עקסטרעוואגאנץ פון יענעם „אָוונט“ ביי אלטערמאנען. מען האָט זי גע-
ריסן-געביסן, די „עקסטרעוואגאנץ“, און נישט געקענט צעבייסן. איך האָב
דעמאָלט דעם חידוש נישט באַגריפן און פאַרשטיי אים ביז היינט
נישט:

איז דען אַ ווונדער, ווען אַ דיכטער אַנטלויפט אין איינער אַ נאַכט
פון זיך און קוקט אזוי לאַנג דורך די פינצערע שוויבן, ביז עס געמט
אויפגיין אַ נייער, יונגער פאַרטאָג?...?

ק א פ י ט ל 4

שרייבער זינגען ...

אינעם „ליטערארישן הויז“ האָב איך איינגעזאָפּט אין זיך דעם ריח פון ערשט-אויפגעבליטע דיכטערישע שפּראַצונגען, וואָס היינט נאָך זע איך די יונג-פּרישע טויאיקייט און דעם חן פון חלומות, וואָס איז אויף זיי געווען אויסגעגאָסן.

אַט שטייט מאַסטבוים מיט די צעשויבערטע האָר, מיט דער שפיצי-קער נאָז און שוואַרץ-פייערדיקע אויגן. ס'איז בין-השמשות, דורך די שויבן פאלט נאָך אַ בלאַס-רויטלעכער שיין פון דער פאַרגייענדיקער זון. מאַסטבוים שטייט ביים פענצטער און שאַקלט זיך ניד, ניד איבער לאַנגע, שמאַלע בייגעלעך פאַפיר, וועלכע ער האַלט אין ביידע הענט. אַלע וויילע גיט ער אַ וואָרף מיטן קאָפּ האָר אויף צוריק, הינטער זיך. דאָס לייענט ער דעם טאַטן זיין „מיטן זון-אונטערגאַנג“. מאַסטבוים לייענט מיט אַ ניגון, מיט אַ טרויעריק-פאַרחלומטן ניגון, וואָס צעגיסט זיך ווייטיקדיק-זיס איבערן האַלב-טונקעלן צימער, איבער די באַשאַטנטע ווענט, איבערן טאַטנס צעפאַטלטער באָרד. און וואָס ווייטער ער לייענט, וואָס אומעטיקער עס ציט זיך דער ניגון, אַלץ מער פאַרשווינדן די ווענט און אַט זע איך שוין נישט קיין שטוב, קיין פענצטער, קיין באַלקאָן, איך זע שוין נישט דעם טאַטנס באָרד, איך זע בלויו אַ פייער-צעגליטע זון-קויל איבער אַ שטילער, וואַרעם-פאַרנאַכטיקער לאַנקע.

„האַלדרי-האַלדרי“, „אַ חלום פון פערעלעס יאָרן“ — היינט נאָך

קלינגט אין מייע אויערן דער ניגון פון אומעט און פארנאכטיקייט, מיט וועלכן מאסטבוים פלעגט אויסזינגען זיינע פארבענקטע, האלכ-עקסצענט-רישע נאוועלן.

איך האב ליב געהאט מאסטבויעמען צוליב זיין מאדנער צעזונגען-קייט און מערקווירדיק-שיינעם קאפ. זיינע טונקל-ברענענדיקע אויגן האבן באצווונגען, היפנאטיזירט, און זיינע געדיכטע, סמאלע-שווארצע האר האבן דערמאנט אין א באנאכטיקן וואלד. אן אנדערשדיקער, א נישט-דאָאיקער איז מאסטבוים געווען נאָר בעתן לייענען זיינע זאכן. דעמאלט פלעגט ער אריינפאלן אין עקסטאז און א פאררבקהטער פלעגט ער זיך איבערטראגן אין אן אנדער וועלט. באלד נאָכן לייענען פלעגט ער אָבער אַראָפּנידערן אויף דער וועלט, דער פלאַמיקער עקסטאז פלעגט זיך פון אים מיט-אַמאַל אָפּטון, די צעברענטע אויגן פלעגן זיך, דאָכט זיך, נעמען לעשן און גאַנץ פּראָזאַאיִש פלעגט ער פאָדערן פון טאַטן אַ תשובה תיכף ומיד:

— נו, צייטלין, וואָס זאָגט איר? ... שוין, האָ? ... זאָגט דעם אמת, האָט איר שוין געלייענט אַמאַל אַזאַ שיינע זאַך? ... אָט דאָס הייסט גע-שריבן!..

און ווען דער טאַטע פלעגט אים ענטפערן רואיק, אָן התפעלות, אַז די זאַך געפעלט אים, אָבער מען דאַרף זי נאָך אַ ביסל באַאַרבעטן, דאָ-און-דאָרט פאַרריכטן, פלעגט מאסטבוים אָנשטעלן אַ פאָר אָנגעברוגזטע, כמורנע אויגן און אַ באַליידיקטער פלעגט ער אַ געשריי-טון:

— וואָס? ... עס געפעלט אייך בלויז? ... איר שפּרינגט נישט פון דער

הויט?

די זעלבע טענות פלעגט מאסטבוים האָבן צו פרישמאַנען, נאָכן פאָר-לייענען עפעס אַ זאַך. פרישמאַן האָט געהאַלטן פון מאסטבויעמען, געשטיצט אים און געהאַלפן אים דרוקן. פרישמאַן האָט אויך געהאַלטן פון מאסט-בוימס שוועסטער, בת-שבע, וואָס האָט דעמאָלט שוין אַרויסגעוויזן אַרי-נינאַליטעט אין שרייבן. אָבער קיין התפעלות, ווי מאסטבוים האָט געוואָלט, האָט פרישמאַן נישט אַרויסגעוויזן. אויך פרישמאַן פלעגט אים, פאַרשטייט זיך, מאַכן פאַרשידענע פריינטלעכע באַמערקונגען נאָכן באַקענען זיך מיט אַ נייער שאַפונג מאסטבוים. און אויך אויף פריש-מאַנען פלעגט ער אָנשטעלן אַ פאָר מאָדנע-בייזע אויגן:

אין א ליטערארישער שטוב

— הייסט עס, אז פון דער הויט שפרינגט איר נישט?
און א ברונזער פלעגט ער צוריק פארשטעקן די באשריבענע בייגע-
לעך פאפיר אין בוזעם-קעשענע.

דאָס האָט אָבער, נאַטירלעך, נישט צעשמערט נישט דעם טאַטנס
און נישט פּרישמאַנס פּריינטלעכע באַציאונג צו מאַסטבוימען. און מאַסט-
בוים האָט כּסדר געקלעפט אין זיי. אויף קיין שום שמחה אין מאַסטבוימס
שטוב האָט נישט געטאָרט פעלן נישט דער פּאָטער און נישט פּרישמאַן.
אָן זיי האָט מען די שמחה נישט אָנגעהויבן. איך געדענק, ווי מאַסטבוים
איז איינמאָל, אַ פאַרשאַפּטער, אַריינגעפאַלן צו אונדז אין שטוב און גע-
נומען מאַכן קולות:

— וווּ איז צייטלין? — וווּ איז ר' הלל?

פון אַ ווייטערן צימער איז אַריינגעקומען דער טאַטע, נישט אין
גאַנצן אָנגעטון.

מאַסטבוים איז געבליבן שטיין אַ געפּלעפטער. אַ וויילע האָט ער
אין גאַנצן געשוויגן, נישט געקענט קיין וואָרט אַרויסברענגען. ענדלעך
האָט ער אַרויסגעפּלאַצט מיט שטורמישן געבייזער:

— וואָס? ... איר זענט נאָך נישט אָנגעטון? ... אַ פּולע שטוב מיט
מענטשן וואָרט דאָך אויף אייך! ... פּרישמאַן איז שוין אויך דאָ און איר
מאַכט זיך נישט וויסן... ווי קיינמאָל גאָרנישט!

דאָס האָט מאַסטבוים גערופן דעם טאַטן צום ברית פון זיין בכור.
דער טאַטע האָט, ווייזט אויס, אין גאַנצן פאַרנעסן אין דער שמחה און
זיך צוגעלייגט אַ ביסל נאָכן עסן. דאָס האָט מאַסטבוימען אַרויסגעבראַכט
פון די כלים. ער האָט גענומען אַרומלויפן איבערן צימער, ווי אַ צעמיש-
טער. לסוף האָט ער גענומען גיך אַרויפּוואַרפן אויפן טאַטן די מלבושים
און שלעפּן אים צו דער טיר. ער האָט דעם טאַטן נישט געלאָזט קומען
צום וואָרט, פאַרענטפּערן זיך. ער האָט אים פשוט אַרויסגעשטויסן פון
שטוב און אַוועקגעפירט אים צו זיך אַ היים (מאַסטבוים האָט אויך גע-
ווינט אויף דער ליטעראַרישער גאַס, אויף שליסקע). דערנאָך האָט דער
טאַטע דערציילט, אז מאַסטבוים איז אויף דער ברית-שמחה געווען מאָדנע
וויילד-צעטומלט, נישט געוויסט אַרום וועמען פּריער זיך צו פאַרען, אַרום
פּרישמאַנען, צי אַרום צייטלינען. געלאָפן אַהין-און-צוריק מיטן כיבוד,

אלחנן צייטלין

געפלאַנטערט זיך, גערעשט, אָבער ביי דעם אלעמען, ביי דעם גאַנצן קאָ-
כעניש און טומל, האָט מאַסטבוים נישט פאַרגעסן יעדע וויילע אַ פרעג-
צו-טון — דאָ דעם טאַטן און דאָ פּרישמאַנען — וואָס עס הערט זיך
עפעס מיט זיינע זאַכן, צי זיי זענען אַנטציקט פון זיינע גאַוועלן, צי זיי
„שפּרינגען פון הויט“...

:: :: ::

אַ צווייטער, וואָס פלעגט אויסזינגען אין „ליטעראַרישן
הויז“ זיינע שאַפונגען, איז געווען מנחם. אויך ער פלעגט, נאָכן אָנשרייבן
אַ נייע פּאָעמע, פּאָרלייענען זי פאַרן טאַטן. און אויך ער פלעגט נישט
לייענען סתם-אַזוי, נאָר אויסזינגען דאָס אָנגעשריבענע מיט אַ באַזונדערן
ניגון. אָבער מנחםס ניגון ביים לייענען איז געווען נאָר אַן אַנדערער, ווי
מאַסטבוים. אויב מאַסטבויםס ניגון האָט מיט זיין פאַרבענקסטייט און
דינער מעלאַנכאָליע דערמאָנט אין טונקל-בלויע פאַרנאַכטן, אין זון-אונ-
טערגאַנג, האָט מנחםס לויטער-מעלאָדיש און קלינגענדיק לייענען, מיט
דער קוואַלנדיקער יונגט-רחבות און האָפּערדיקייט, דערמאָנט אין העל-
צעשטראַלעטע פּרימאַרגנס. מנחם האָט געשפּריצט מיט לעבן-פּרייד, איז
געווען פול מיט יוגנטלעכער זיכערקייט און גלויבן אין זיך. דערפאַר איז
אויך זיין „זינגען“ געווען געהאַלטן אין מאַדזשאַר-טענער, וואָס פלעגן
כסדר שטייגן קרעשמטשענדאָ, און ענדיקן פלעגט ער, עפּ"י רוב, ווי אַ גו-
טער זינגער, מיט אַ נאָר לעילא-ולעילאדיקן טאָן...

מנחם האָט געהאַט אַ טבע צו שרייבן תמיד לאַנגע פּאָעמעס און
יעדע שורה באַזונדער איז אויך געווען לאַנג ווי די וואָלגע. קיין קורצע
לידלעך מיט קורצע שורהלעך האָט ער נישט גורם-געווען. פלעגט ער אָפט,
אין מיטן לייענען, נישט קוקנדיק אויף דער גאַנצער בראַוורישקייט, זיך
פאַרכלינען, נישט קענען אָפּכאַפּן דעם אַטעם צוליב אַט-די מעטער-לאַנגע
שורות...

אַז ער פלעגט אַריינקומען אין שטוב, מנחם, פלעגט אַ וויי-טון מיט
יונג-שמעקעדיקער בליעכץ. זיין קיילעכיק געזיכט מיט די גרין-שוואַרצ-
לעכע, בליציקע אויגן און גלאַנציק-זיידענע, שוואַרצע האָר-לאַקסן, וואָס
פלעגן אים קאָמעטיש אַראַפּפּאַלן איבער די אויערן, מיט די העל-רויטע

ליפן, וואָס ווי נאָר ער האָט זיי געעפנט, האָבן באַלד אַ בלישטש-געטון צוויי רייען בלענדיק-ווייסע, פּערלדיק-געטאַקטע ציין — האָט דערמאַנט אין אַ פנים פון אַ יונג, שוין מיידל. דערצו נאָך פלעגט מנחם ליב-האַבן אָפט זיך צו באַשפּריצן מיט פאַרפּום, מיט שמעקעדיקע וואַסערן, וואָס דער וואַרעמער ריה זייערער פלעגט לאַנג, לאַנג פאַרפילן די ווינקעלעך פון שטוב — איז דאָך שוין גאָר קיין ווונדער נישט, וואָס ער פלעגט אַלע-מאָל אויפגענומען ווערן ווי אַן אָנגעלייגטער גאַסט.

צי דער טאַטע האָט געהאַלטן פון זיין שרייבערישן טאַלענט — ווייס איך נישט. אז ער האָט זיך אָבער באַצויגן צו מנחמען וואַרעם-פריינטלעך, אינטערעסירט זיך מיט אים און געשטיצט, דאָס ווייס איך שוין דערפון אַליין, וואָס מנחם האָט שפּעטער דעם טאַטן „אָפּגעדינט“ מיט אַ... רעה, וואָרום אַ קימא-לֶן האָבן מיר, אז מען צאָלט קיינעם נישט אָפּ מיט קיין שלעכטס, סידן יענער האָט דיר פּריער גוטס געטון...

ומעשה שהיה כך היה:

אין יענע יאָרן, ווען אַן עפנטלעכער אויפּטריט פון אַ באַוווסטן שרייבער האָט כמעט אַלע מאָל געקענט רעכענען אויף אַ שטאַרקן מאַ-טעריעלן דערפאַלג, פלעגן זיך אַ סך אומבאַמיטלטע און אָרעמע ידישע שרייבער, עפ"י רוב יונגע, ווענדן אין אַן עת-צרה צום טאַטן, ער זאָל זיי אַרויסהעלפּן מיט אַ פאַרלעזונג. זייער אָפט האָט דער טאַטע, אויף די בקשות פון זיינע קאָלעגן, וואָס האָבן זיך געפונען אין אַ נויט, געמוזט אַרויספאַרן אויף פאַרלעזונגען אין די גרעסערע פּראָווינץ-שטעט, און עס פלעגט טרעפן, אז וואָכן גאַנצע איז דער טאַטע, צוליב זיינע טורנייען, נישט געווען אין דער היים. אַ שטיקל צייט, געדענק איך, איז דער טאַטע אַפילו אַרומגעפאַרן מיט אַ „טרופע“ אַ גאַנצער. די „טרופע“ איז באַשטאַ-נען פון אַ יונגן זינגער, אַ באַריטאָן, טשאַוויניק האָט ער געהייסן, און פו-נעם אַרטיסט לוקסעמבורג, וועלכער איז איצט אינטענדענט פון די מלוכה-טעאַטערן אין סאָויעט-רוסלאַנד. טשאַוויניק איז געווען אַ קלייניקער, אַ דיקלעכער, מיט גרינע, גיך-לויפנדיקע אייגעלעך. אָפט איז ער געווען או-מעטיק, מרה-שחורדיק, און האָט געקאַרגט אַ וואָרט. לוקסעמבורג ווידער איז געווען אַ הויכער, אַ דאַרער און — אַ פּריילעכער. תמיד איז ער גע-ווען צופרידן, זאָרגלאָז. איך האָב אים קיינמאָל נישט געזען אַ פאַרטראַכטן

אָדער באַטריבטן. לוקסעמבורג האָט ליב-געהאַט צו קליידן זיך אַקטיאָריש. ער האָט געטראָגן, אַפילו ווינטער-צייט, העל-קאָלירטע אנצוגן, שפיציק-געלע שיך מיט ווייסע שטרייפן, אַ ברייטן, אויף אַ זייט פאַרוואָרפענעם, הוט און... אַ שוואַרצע פעלערינע. אַז טשאַווניק און לוקסעמבורג פלעגן זיך צוזאַמען באַווייזן אין גאַס, פלעגט אַ שפּאַר ביסל פאַרבלייגער אויס-גלאַצן די אויגן אויף דעם משונהדיקן פּאַרל.

דאָס פּראָגראַם פון די עפנטלעכע אויפטריטן לטובת די נויט-באַ-דערפטיקע קאָלעגן דעם טאַטנס, איז אַלזאָ, געווען אַ פאַרשידנאַרטיקס און איז באַשטאַנען פון צוויי טיילן: דעם ערשטן טייל האָט אויסגעפילט דעם טאַטנס אַ רעפּעראַט און דעם צווייטן, דעם קאָנצערט-טייל — טשאַווניקס געזאַנג און לוקסעמבורגס דעקלאַמאַציעס און פאַרשידענע מאַנאַלאָגן אין גריים.

צווישן די שרייבער, פאַר וועלכע דער פּאָטער האָט געמוזט אַרומ-פאַרן מיט פּאַרלעזונגען, איז אויך געווען מנחם. איין מאָל האָט זיך מנחם געפונען אין אַ באַזונדערער עת-צרה: ער האָט געמוזט אומבאַדינגט אָפּ-פאַרן מעבר-לים און צו דער נסיעה האָט ער, פאַרשטייט זיך, געדאַרפט אַ סך געלט. איז ער געקומען צום טאַטן, ער זאָל אים אַרויסהעלפּן מיטן „געוויינלעכן“ מיטל: לייענען אַ פּאַר פּאַרלעזונגען אין עטלעכע שטעט און אַזוי-אַרום צונויפשלאַגן פאַר אים די נויטיקע הוצאות-הדרך. דער טאַטע האָט מסכים געווען און זיך געלאָזט אין וועג אַרײַן.

אינע פון די שטעט, וועלכע דער טאַטע האָט געדאַרפט באַזוכן, איז געווען פינסק. אויפן וואַקזאַל פון אָט-דער שטאָט האָט עס דער טאַטע געזאָלט אויפעסן דאָס „באַרימטע“ איי, וואָס האָט געשפילט אַזאַ גרויסע ראָל אינעם יאַצקאָן-צייטלין-סקאַנדאַל. אין דעם דאָזיקן סקאַנדאַל, וואָס האָט בשעתו אויפגערודערט דאָס גאַנצע יידישע לעזער-פּובליקום, האָט זיך, צווישן אַנדערן, געהאַנדלט אויך אין דעם, וואָס דער „היינט“ און דער „פריינד“ האָבן פאַרגעוואָרפן דעם טאַטן, אַז ער איז נישט גענוג פּרום. איינער פון די הויפט-באַווייזן קעגן טאַטנס פרומקייט איז געווען... דאָס איי, וואָס ער האָט געזאָלט אויפעסן אויפן גוישן וואַקזאַל. היינט קומט אונדז פאַר די גאַנצע מעשה לעבערלעך און בטלניש, אָבער דעמאָלט איז עס געווען אַן ענין, אַ „פּראָבלעם“: יאָ געגעסן, צי נישט געגעסן ס'איין...

און אָט איז אַלס הויפט-עדות קעגן טאַטן אַרויסגעטרעטן נישט קיין אַנדערער, ווי דער זעלבער מנחם, וואָס טאַקע פאַר זיין טובה-וועגן האָט עס דער פּאָטער געהאַט דעם טלטול-הדרך קיין פינסק. מנחם האָט עס פאַר די „ראַדיקאַלן“ פון „פּריינד“ און „היינט“ געמאַכט די וועלט-איבער-קערנדיקע אַנטדעקונג וועגן דעם פינסקער איז און די דאָזיקע „אַנטדעקונג“ זיינע האָט ער אונטערגעשטיצט מיט אַ ריי „וויסנשאַפטלעכע דאָקומענטן“ אין האַנט, צוהעלפּנדיק פונאַנדערבלאָזן די „יראת-שמימדיקע“ קאַמפּאַניע קעגן טאַטן און אָפּצאַלנדיק אים אַזוי-אַרום, פאַר זיין מי און שטיצע אין אַן עת-צרה...

:: :: ::

אַבער — נאָך דער קליינער דיגרעסיע, אויף וועלכער מיר האָבן זיך דערלויבט ביים דערציילן מכוח מנחמען, מוזן מיר זיך נאָך, אויף אַ וויי-לע, אומקערן צו די יונגע שרייבער, וואָס פלעגן ביי אונדז אין שטוב א ו י ס ז י נ ג ען זייערע ניי-אַנגעשריבענע זאַכן, אידער די דאָזיקע זאַכן האָבן דערזען די שוואַרצע פאַרב פון דער דרום-מאַשין. צו די זינגענדיקע שרייבער האָבן אויך געהערט שלמה גיל-בערט און אַלכסנדר פאַרבאָ.

צו גילבערטן האָב איך געהאַט אַ באַזונדערע שוואַכקייט מחמת דעם, וואָס איטלעך קומען זיינס האָט פאַר מיר באַדייט עטלעכע שעה פון אמתער פרייד און לוסטיקער קינדערשער שטיפּעריי. גילבערט, וואָס איז אין גרונט גענומען, געווען אַ טיפּער מענטש, תמיד פאַרטון אין מיסטיק, קבלה און... ספיריטיסטישע סעאַנסן, וועלכע ער פלעגט פּראַווען צוזאַמען מיט זיין חבר יצחק גערשטענמאַן און וועגן וועלכע ער האָט נישט אויפ-געהערט איינצוטענהן מיטן טאַטן, האָט זיך זייער אָפט ליב-געהאַט צו שפּילן ווי אַ קינד, מאַכן יינגלשע שטיק, קריכן אונטערן טיש, מיאַקען ווי אַ קאַץ, בילן ווי אַ הונט, רעווען ווי אַן אָקס און — דער עיקר — מעקען ווי אַ ציג. אָט-דאָס מעקען ווי אַ ציג איז געווען גילבערטס „ספּע-ציאָליטעט“. ער איז אין דער דאָזיקער „קונסט“ געווען אויסגעבונדן, גע-קענט אַלע אירע דינסטע „ניואַנסן“ אַזוי, אַז ווען איר וואָלט לכתחילה נישט געווסט, אַז דאָס מאַכט זיך גילבערט „נאַריש“, וואָלט איר גע-

אלתכן צייטליך

שווירן, אז אין „ליטערארישן הויז“ האָט זיך געיאָוועט אַן אמתע ציג, וואָס גיט צו וויסן דער וועלט, אויף איר שטייגער, אז זי חלשט פאַר אַ ביסל פריש גראָז...

גילבערט איז אויך געווען אַ מייסטער אין באַווייזן אַ ציג אויף... דער וואַנט. טון פלעגט ער עס אזוי: ער פלעגט זיך אין אַוונט, ביים שיין פון לאַמפּ, אַוועקשטעלן אַקעגנאיבער דער וואַנט, אַרויפלייגן די פינגער פון איין האַנט אויף דער צווייטער און — מיט דער הילף פון אַ באַזונדערער מאַניפּולאַציע פלעגט כּהרף-עין אָפּגעשאַטנט ווערן אויף דער וואַנט אַ קאַפּ פון אַ ציג, וואָס שאַקלט מיטן בערדל. אז מען האָט געקלאַפט אין טיר און אויפן פרעג: ווער איז דאָרט? האָט זיך הינטער דער טיר דער-הערט אַ מעקען פון אַ ציג, האָט מען געוואַסט, אז דאָס קלאַפט שלמה גילבערט...

שפעטער האָב איך פאַרשטאַנען, אז די דאָזיקע אָפטע אויסברוכן פון יונגלשער פּרייד און שטיפּעריי ביי גילבערטן דאַרפן אויסגעטייטשט ווערן ווי אַ רעאַקציע אויף דער אַטמאָספּערע פון נואַלדיקער גייסטיקער אָנשטרענגונג, אין וועלכער גילבערט האָט געלעבט אַ גאַנצן טאָג, פאַרנע-מענדיק זיך מיט שמוּדירן ספּיריטיסטישע ליטעראַטור און מיט דורכפירן פּראַקטישע ספּיריטיסטישע איבונגען. די לוסטיקע שטיק האָבן קענטיק אַנטשפּאַנט גילבערטס אָנגעצויגענע נערוון.

אזוי צי אזוי — דורכן אופן פון פאַרלייענען זיינע ניי-אָנגעשרי-בענע זאַכן האָט גילבערט, אזוי ווי פאַרבאָ, אויך געהערט צו די „זינגענ-דיקע“, צו די, וואָס לייענען נישט סתם אין דער וועלט אַריין, גלייכניל-טיק, אָן אַ באַזונדערן ניגון, אָן טעם און אָן ריח. גילבערט און פאַרבאָ האָבן אָבער געהערט צו אַ גאַנץ באַזונדערן סוג פון „זינגער“. מאַסטבוים און מנחם זענען געווען די פאַרשטייער פון די „וועלטלעכע“ פאַרלייענער, פון די, וואָס זייערע ניגונים ביים לייענען זענען נישט געווען דווקא-ידיש, וואָס זייערע מעלאָדיעס האָבן געטראָגן אין זיך די ווינטן און ריחות פון פעלד און וואַלד און וואַסער און סאָד און האָבן דערמאָנט אין די חלומות פון פאַרבענקטע דאָרפישע שיקסעס. גילבערט און פאַרבאָ זענען געווען די „רעליגיעזע“, די „חסידישע“ פאַרלייענער. ביידע האָבן זיי פון חדר און פון חסידישן בית-מדרש מיטגעבראַכט דעם שמאַרציק-ידישן קרעכץ

און זיפן, דעם טיף-צעצויגענעם, ווייטיקדיקן „אוי“, דעם אומהיימלעכן ניגון פון פארנאכטיקן קדיש אין קלויז.

גילבערט פלעגט זיך נישט א ריר-טון אן גערשטענמאנען. און אויך ביים פארלייענען א ניי-אָנגעשריבענע נאָוועלע פלעגט גערשטענמאן מוזן אַסיסטירן. און אז גילבערט האָט זיך געשאַקלט ביים חסידיש-וויימוטיקן „זינגען“, האָט זיך גערשטענמאן מיטגעשאַקלט, אז גילבערט האָט פאר-צויגן א פארדביקהטן ניגון, האָט גערשטענמאן אונטערגעהאַלטן און אז גילבערט האָט זיך פלוצלינג פאַרהוסט, האָט גערשטענמאן אויך גענומען הוסטן...

ביים פארלייענען פלעגט גילבערט זיין אויסערגעוויינלעך ערנסט און קאָנצענטרירט. און כאָטש כמעט אַלע זיינע זאַכן זענען געווען באַהויכט מיט הומאָר, פלעגט ער קיינמאָל ביים לייענען קיין שמייכל נישט טון. זיין שפיציק, ביינערדיק פנים פלעגט נאָך שפיציקער און אויסגעצויגענער ווערן, די גרוי-גרינע אויגן פלעגן באַקומען אן אומהיימלעך-פייכטן גלאַנץ און אז דו האָסט פאַרמאַכט די אויגן און זיך איינגעהערט אין דעם טרויעריקן ניגון גילבערטס, האָט זיך דיר אויסגעוויזן, אז דאָס איז דער וויימוטיקער תהילים-קול פון א פאַראיינזאַמטן ייד אין אַ הויכער, פוסטער שול.

גילבערט האָט נישט געהאַט קיין טבע, ווי אנדערע, נאָכן לייענען, אויסצוגלאַצן אויפן טאַטן און אויף אַלע אנדערע אַרומיקע די אויגן און פרעגן:

— האָט וואָס זאָגט איר, ר' הלל?

פאַמעלעך פלעגט ער אַריינלייגן אין דער אויבערשטער קעשענע פון דער מאַרינאַרקע די מערסנטמייל-צעקנייטשמע און פאַרפעצטע שטיקלעך פאַפיר און געלאַסן, ווי קיינמאָל נאָרנישט, פלעגט ער נעמען רעדן וועגן אנדערע, זייטיקע זאַכן. באַלד פלעגט ער ווידער ווערן הויטער און לוס-טיק, אַ שמייכל פלעגט זיך באַווייזן אין די ווינקלען פון זיינע שאַרף-גע-שניטענע ליפן, אויפן גרינלעך-פאַרמאַטערטן געזיכט און אין אַ וויילע אַרום איז ער שוין ווידער געווען מיט אונדו, מיט די יינגלעך, און מיט אונדזערע שפילערייען.

פאַרבאָ איז אין די ערשטע צייטן פון זיין אַריינקומען צו אונדו געווען שעמעוודיק, נישט-דרייסט. געקומען איז ער אין „ליטעראַרישן

הויז" גלייך פון בית-מדרש אין פראגע (א ווארשעווער פארשטאט), אינעם חסידישן הילוך, אין דער לאנגער, פעט-שווארצער קאפאטע און אינעם קליינעם חסידישן היטעלע. מיט א שטיף-אומעטיקן גמרא-ניגון פלעגט ער לייענען זיינע לידלעך, פון וועלכע דער טאטע האָט אמאָל אויסגעקליבן איינס, א תשעה-באב-ליד, דאכט זיך, און עס אָפּגעדרוקט אין „מאָמענט". דאָס איז געווען פארבאָס דעביוט. ער איז געווען אין זיבעטן הימל. מיט אַ צעקנעפּלטער קאפּאָטע, דאָס קליינע היטעלע פּאַרוואָרפּן אויף אַ שפיץ אויער, מיט אַ צעשאַקלט, שיטער בערדעלע, וואָס איז אים געהאַנגען אויף דער ברייטלעכער גאַמבע, איז ער, געדענק איך, האַסטיק אַריינגעלאָפּן אין עס-צימער און — אָן אַ „גוטמאָרגן" — האָט ער, גאַרנישט ווי זיין גע-ווינהייט, אַ געשריי-געטון אין חלל פון צימער אַריין:

— נו, וואָס זאָגט איר צו מיין „זאך"? געזען מיין „זאך"?

דער טאטע איז גראָד אין צימער נישט געווען, בלויז די מאמע און איך. די מאמע האָט אויף אים אָנגעשטעלט אַ פּאָר לאַכנדיקע אויגן און געענטפערט:

— א, דאָס זענט איר, פאַרבאָ? ... ניין, נאָך נישט געזען...

פאַרבאָ איז געבליבן געפּלעפּט, ווי אַ שטראָם קאלט וואַסער וואָלט אים אָפּגעקילט. ערשט איצט האָט ער דערזען, אַז דער טאטע איז נישטאָ אין שטוב. ער האָט זיך אַ ביסל פאַרשעמט פאַר דער מאמע, וועלכע איז שוין, אנב, געווען געוויינט צו התפעלות-אויסברוכן פון אָנפאַנגער, ווען זיי דערזענען צום ערשטן מאָל געדרוקט זייערס אַ זאך. אָבער פון דאָן-אָן האָט זיך שוין פאַרבאָ גענומען פילן דרייסטער, היימישער. ער האָט זיך שוין באַטראַכט פאַר אַ „פּאָלנעם" שרייבער. שפעטער האָט ער שוין אַראָפּ-געוואָרפּן די לאַנגע קאפּאָטע, דאָס היטעלע, און זיך גענומען קליידן קורץ, „דייטש". דער בית-מדרשדיקער קנייטש איז אים אָבער פאַרבליבן לעולם-ועד און ביים לייענען זיינע נייע זאַכן האָט זיך אַלעמאָל אַ פרום-חסידי-שער ניגון געטראָגן איבער די ווינקלען פון שטוב. ער פלעגט זיך צעווייגן איבערן טיש ווי ביי שבתדיקע זמירות און אָפּט פלעגט ער איבערחזרן איין וואָרט, איין סטראָפּע, צו עטלעכע מאָל. ער האָט זיך אויך איינגע-לעבט מיט מיר און מיט מיין יונג שוועסטערל און אַז קיינער פון די על-טערע פלעגט נישט זיין אין שטוב, פלעגט ער, מיט אַ ניגון פון אַ בלינדן

אין א ליטערארישער שטוב

בעטלער אויף די הויפן, איינזינגען מיט אונדז זיינס א ליד, וואָס האָט זיך
אַנגעהויבן מיט אַזעלכע שורות:

„א סטעפּ איז מיין לעבנס-וועג, זאמריק און טריב,
א וויסטע אָן פאַרבן, אָן קלאַנגען,
און פּרעמד איז מיר אַלעס, וואָס טייער און ליב,
און פּרעמד איז מיר יעדער פאַרלאַנגען...“

אין יענע שעהן, ווען קיינער פון די עלטערע איז אין שטוב נישט
געווען, פלעגט פאַרבאָ נעמען פאַנטאַזירן וועגן זיין צוקונפט. ער פלעגט
זיך קלאַנגן פאַר אונדז אויף ביטערע דאגות-פּרנסה און טיילמאָל פלעגט ער
זיך אין זיין „פאַנטאַזיע“ זען א... פאַרנייטן אין אַ זאָס מיט באַניעקערן:
קיינער זעט אים נישט, קיינעם זעט ער נישט און ער ליגט זיך אַזוי
רואיק, אָן דאגות און זאָרג, און קנאַקט באַניעקערן און חלומט וועגן מן
פון הימל...

אַבער — קיין מן פון הימל איז אויף שליסקע 60 נישט אַראָפּ-
געפאַלן און לאַנגע יאָרן נאָך האָבן די ווענט און די אויערן אין „ליטע-
דאַרישן הויז“ געהערט דאָס שטילע, ווייטיקדיקע באַקלאַנגן זיך פון יידישע
שרייבער אויף זייער גורל.

קאפיטל 5

פוקד עוון אבות על בנים...

עם וועט נישט זיין, מיין איך, אומאינטערעסאנט צו דערציילן א מעשה שהיה, וואָס וואָרפט אַ ביסל ליכט אויף די באַדינגונגען, אין וועל-כע עס איז אויסגעקומען צו אַרבעטן אַ ייִדישן שריפטשמעלער אין די דעמאָלטיקע „גוטע“, „רואיקע“, פאַרמלחמהדיקע צייטן אין וואַרשע. אמת, דער דרך-ארץ און די צוגעבונדנקייט פונעם ייִדישן לייענער צו די שריי-בער זיינען געווען גרויס — אָן אַן ערך גרעסער, ווי אין די היינ-טיקע צעשטורעמטע און צעהפּרדיקטע צייטן — אָבער אויך דאָן האָט אַ ייִדישער שרייבער, בפרט דער, וואָס האָט זיך פאַרנומען אויך מיט פּוב-ליציסטיק, קיין האָניק נישט געלעקט. אזא שרייבער האָט געהאַט אויסצו-שטיין קאַלמס און וואַרעמס, ווען ער האָט מוטיק פאַרטיידיקט זיינע מיי-נונגען און איבערצייגונגען, וואָס האָבן זיך נישט „געדעקט“ מיט די מיי-נונגען און איבערצייגונגען פון דעם אָדער יענעם קרייז. נישט בלויז ער, דער שרייבער, האָט אין אַזעלכע פּאַלן געליטן, נאָר אויך זיינע קינדער האָבן געמוזט אָפּקומען פאַר די „זינד“ פונעם פּאַטער. דעם „פוקד עוון אבות על בנים“ האָב איך אָפּט געפילט אויף מיין אייגענער הויט, און איין געשיכטע, וואָס האָט מיך, אין די קינדער-יאָרן, געקאַסט אַ שטיק געזונט, וויל איך דאָ טאַקע פאַרצייכענען לזכרון.

אין יענע יאָרן זענען אויפגעקומען די אַזוי-גערופענע חדרים-מתוקנים, אויסגעבעסערטע, מאָדערנע חדרים, הייסט עס. אנשטאט אַ

רבין מיט א יארמולקע און מיט א קאנטשיק, האָט אזאָ חדר - מתוקן געהאט אַ לערער, — אַ גלוח, אָדער מיט אַ פּיין-געשוירן בערדל. אָנ-שטאַט אויף „פּראָסט“ יידיש, מאַמע-לשון, האָט מען אין חדר-מתוקן גע-לערנט אַלץ אויף העברעאיש, עברית בעברית. אנשטאט דעם האַרציקן, פּאָלקסטימלעכן חומש-ניגון, האָט מען אין חדר-מתוקן געהערט דעם קלאַנג פון מאָדערנע העברעאישע ניגונים.

דער טאַטע האָט נישט שטאַרק גורם-געווען אָט-די חדרים-מתוקנים. ער האָט, אמת, אָנערקענט זייער באַדייטונג פאַר דער היגייעניש-פיזישער דערציאונג פון די קינדער, ער האָט מסכים-געווען, אז מען מוז אויסראָטן דאָס קאַנטשיקעריי אינעם חדר, אז מען מוז אַהין אַריינלאָזן אַ ביסל פּרייע, פּרישע לופט, אז דער מלמד מוז נישט דווקא זיין שמוציק און אָפּגעלאָזן, נישט-קולטורעל. און-נישט-געבילדעט — אָבער דעם סיסטעם פון עברית-בעברית האָט דער טאַטע באַקעמפט. ער האָט געבענקט נאָך דער האַרציק-יידישער פּאָלקסטימלעכקייט, וואָס איז געלעגן אויסגעגאַסן אויפן אַמאָליקן, אַלטן יידישן חדר און ער האָט מורא-געהאַט, אז דער חדר - מתוקן וועט דערווייטערן דאָס קינד פון זיין פּאָלקס-שורש, וועט אים „פאַראַריסטאַקראַטישן“, פאַרפּרעמדן און אָפּשטויסן פון דער יידי-שער מאַסע, פונעם פּשוטן יידישן מענטש, צו וועלכן דער טאַטע האָט אַלע מאָל אַרויסגעוויזן אַ טיפע צוגעבונדנקייט און ליבע. זיין קוק אויף אָט-דעם ענין האָט דער טאַטע, פאַרשטייט זיך, באַגרינדעט און פאַרטיי-דיקט אין דער פּרעסע און דערמיט האָט ער געצויגן אויף זיך דעם גרימ-צאָרן פון די פאַראַינטערעסירטע עברית-בעבריתניקעס און אייגנטימער פון די חדרים - מתוקנים. זיי זענען אויף אים געווען אש - להבה דערפאַר וואָס מיט זיין וואָרט האָט מען זיך גערעכנט און דער טאַטע האָט זיי, מיט די אַרטיקלען זיינע, געבראַכט מאַראַלישן און מאַטעריעלן שאַדן. דערצו איז ער דאָך אַליין געווען אַ באַוווסטער העברעאישער שריפטשטע-לער און זיי זיי מינינג וועגן די „עברית-בעברית“-שולן איז, אין דעם פּאַל, געווען כמעט אַנטשיידנדיק פאַרן קיום פון אָט-די שולן. איז דערי-בער דער כעס אויף אים געווען אַ פאַרשטענדלעכער.

כדי ממשותדיק זיך צו איבערצייגן אין דער ווירקזאַמקייט פון די דערציאונג - מעטאָדן אין די חדרים-מתוקנים, האָט דער טאַטע זיך אַנט-

שלאסן אפצוגעבן מיך טאקע אין איינעם פון די דאזיקע חדרים, וואָס איז געשטאַנען אונטער דער אָנפירונג פונעם העברעאישן פּעדאָגאָג ש. ז. פּו-גאַטשאָוו, דעם שפּעטערדיקן נרינדער פון „כּפּר-יִלְדִים“, דער „קינדער-רעפּובליק“ אין ארץ-ישראל. צווישן די העברעאישע לערער אין וואַרשע איז געוואָרן אַ שמחה. פּונאַטשאָוו האָט געקוואַלן פון נחת: איצט וועט זיך צייטלין איבערצייגן אין דער גרונטלאָזיקייט פון זיין קעגנערשאַפט צו די דאָזיקע שולן. אויף יעדן פּאַל וועט ער דאָך איצט, בעת ער שיקט זיין אייגענעם זון אין אַ חדר-מתוקן, נישט אַרויסטרעטן עפּנטלעך קעגן אַזאַ מין שול. זייער קורץ האָט אָבער געדויערט די שמחה. ניד אין פּו-גאַטשאָוו — און מיט אים זיינע חברים — אַנטוישט געוואָרן: דער טאַטע האָט, ווייזט-אויס, נישט געהאַט קיין באַזונדער נחת פון דעם לערן-סיסטעם ביי פּונאַטשאָוו (פריער האָב איך געלערנט העברעאיש, אויף מאַמע-לשון, אין דער היים, ביים אַלטן שריפטשטעלער און פּעדאָגאָג ישראל שאַף, מחבר פון אַ ריי דראַמאַטישע ווערק פאַר דער יוגנט, אין יידיש און העברע-איש), וואָרום ער האָט ווייטער גענומען פאַרעפּנטלעכן זיינע אַרטיקלען קעגן דער עברית-בעברית-מעטאָדע, און כאַטש איך אליין האָב געלערנט אין אַ חדר-מתוקן, האָט דאָס דעם טאַטן נישט אָפּגעהאַלטן פון אַרויסזאָגן זיין מיינונג און פון ווייטער פאַרטידיקן זיין שטאַנדפּונקט.

פּונאַטשאָוו האָט, פון גרויס כּעס, באַשלאָסן זיך נוקם-צו-זיין אין... מיר. אין איינעם אַ בלאַטיקן ווינטער-טאָג, נאָך די לעקציעס, האָט מיר פּו-גאַטשאָוו געהייסן פאַרבלייבן אין קלאַס. די תּלמידים זענען זיך ביסלעכווייז פּונאַנדערגעגאַנגען אַ היים און איך בין געבליבן אליין. איך האָב נישט גע-וואָלט וואָס דאָס זאָל באַדייטן: פאַרוואָס האָט מען מיך איבערנעלאָזט אליין אין קלאַס, אָן מיטאַג? צי האָב איך מיך מיט עפּעס פאַרזינדיגט? ניין, גראַד אין דעם טאָג האָב איך מיך אויפגעפירט זייער אַרטיק, אין גאַנצן נישט געשטימט, טאָ פאַרוואָס-זשע קומט מיר אַ שטראַף?

אין דרויסן האָט שוין גענומען טונקלען. טרערן האָבן מיך גענומען שטיקן אין האַלדז. וואָס וועלן זיך קלערן די עלטערן? פאַרוואָס באַפּרייט מען מיך נישט?

ענדלעך איז אַריינגעקומען פּונאַטשאָוו. ער האָט געשמיכלט ביז. זיינע צוויי גרויסע, אַרויסשטאַרטשענדיקע פּאָדערשטע ציין זענען געוואָרן

נאך לענגער, שפיציקער און געלער. דאָס פיר - קאָנטיקע, שיטער-בלאָנדע בערדל זיינס האָט זיך געשאַקלט און זיינע גרוי-וואַסערדיקע אויגן זענען, דאָכט זיך, געוואָרן קרומער, ווי געוויינלעך. ער איז געשטאַנען אין טיר און נישט רעדנדיק קיין וואָרט, האָט ער מיך אַ רוף-געטון מיטן פינגער. ס'האַרץ האָט מיר געקלאַפט. כ'האַב פאַרגעפילט עפעס בייזס. גענומען ס'רענצל אונטערן אָרעם און זיך געלאָזט ניין נאָכן לערער. דורכן לאַנגן, טונקעלן קאָרידאָר האָט ער מיך געפירט אין קאַנצלאַריע-אַרין. כ'בין געווען זיכער, אַז דאָ, אין קאַנצלאַריע, וועט קיינער, הויז מיר און פו-נאַטשאַוון, נישט זיין. ערשט די קאַנצלאַריע איז געווען פול. אַלע לערער און לערערניס זענען געווען פאַרוואַמלט. ס'איז געווען טומלדיק און פריי-לעך. ווען איך בין אַריינגעקומען, האָבן זיך באַלד אַלע בליקן געווענדט צו מיר. ס'איז געוואָרן מיט אַמאָל שטיל. פון אַ ווינקל האָט זיך בלויז גע-הערט אַ נאַריש כיכיקען פון אַ לערערין, אין בריִלן, מיט אַ לאַנג-פאַר-קרימטער נאָז.

איך בין געווען צעטומלט, געוואָרפן דערשראָקענע בליקן, דאָ אויף פונאַטשאַוון, וועלכער איז שוין איצט געשטאַנען הינטער זיין שרייב-טיש, און דאָ אויף די איבעריקע לערער, וואָס האָבן מיך נייגעריק אַרומגעקוקט, ווי איך וואָלט געווען אויסגעריסט מיט סאַדזעס... איצט האָט זיך אָנגעהויבן די „עקזעקוציע“:

פונאַטשאַו וואָט פון בוזעם-קעשענע אַרויסגענומען אַ פאַפיר און פאַרגעליענט בקול-רם דעם „אורטייל“. דאָס איז געווען אַ בריוו, גע-שריבן, נאַטירלעך, אין העברעאיש, אַדרעסירט צום טאַטן. אין דעם דאָ-זיקן בריוו, וואָס ביים לייענען אים האָט פונאַטשאַו פאַמעלעך און צו-פרידן געזיפט יעדעס וואָרט און זיך פאַסמאַקעוועט נאָך יעדן זאַץ, האָבן די „עברית-בעבריתניקעס“ אויסגעגאַסן כל-חמתם אויפן טאַטנס קאַפּ, גע-זידלט אים פאַר זיינע אַרויסטריטן קעגן די חדרים-מתוקנים און אים מוסר-מודעה-געווען, אַז... זיי שיקן מיך, בכבוד גדול, צוריק אַ היים און זיי דאַרפן מער נישט האָבן אין זייערער אַ שול אַ זון פון אַ שונא...

ביים לייענען דעם בריוו בין איך געשטאַנען אַ פאַרשעמטער, אַ באַשפּיגענער, און געציטערט. איך האָב מיך געפילט ווי אַ פאַרמשפּטער, ווען מען לייענט אים פאַר דעם פּסק דין. איך בין מיך מודה, אַז קיין גרויס

עגמת-נפש פונעם עצם-פאקט, וואָס איך וועל מער נישט גיין אין פונאַטשאַווים שול, האָב איך נישט געהאַט. ס'האָט מיך אָבער ביז צום וויינען פאַרדראָסן די עפנטלעכע „עקזעקוציע“, דער בזיון, וואָס איז מיר אָנגעטון געוואָרן בפני עס-ועדה, פאַר די אויגן פון אַלע מינע לערער. ס'איז מיר אויך געווען אַ חרפה פאַר מינע חברים, וועלכע וועלן זיך מאַרגן מסתמא דערוויסן. וועגן דעם, ווי אזוי מען האָט מיך „אַרויסגע-וואָרפן“ פאַרן טאַטנס „הטאים“.

אַז פונאַטשאַוו האָט געענדיקט לייענען, האָט ער מיט הנאה אַ גלעט-געטון דאָס בערדל און געוואָרפן אַ טריאומפירנדיקן בליק אויף די לערערס, וועלכע האָבן הכנעהדיק פאַטאַקעוועט דעם באַלעבאָס. דאָן האָט ער דאָס בייגעלע פאַפיר איינגעקנייטשט, אַריינגעלייגט אין אַ קאַנווערט און עס מיר דערלאַנגט מיט אַ זעשסט פון אַ זיגער:

— נא! דאָס וועסטו אַוועקגעבן דעם טאַטן דינעם. און איצט — ניי!

עס איז שוין געווען גוט פינצטער, ווען איך בין, אַ צעהיטער פון אויפגענונג, פון דער שטאַרקער איבערלעבונג, אַריינגעפאַלן אין שטוב, אַרויספלאַצנדיק מיט אַ ביטער געוויין. איך האָב אַ וואָרף-געטון דעם בריוו אויפן טיש און מיט כעס אָפגערוקט דאָס דערלאַנגטע צוגעוואַרעמטע מי-טאַג-עסן, ווי עמעצער פון די בני-בית וואָלט געווען שולדיק אין מיין עגמת-נפש.

דער טאַטע איז געווען אין דער היים. ער איז אַרומגעגאַנגען אַן אויפגעגעטער איבער דער עס-שטוב, שפּרייזנדיק געוועזן אַהין-און-צוריק. ער איז געווען אומרויט צוליב מיין נישט אַהיימקומען צו דער צייט. די דינסט איז שוין געווען גרייט, אָנגעטון, צו גיין מיך זוכן. דער טאַטע האָט געעפנט דעם בריוו, אויף ניך אים דורכגעוואָרפן מיט די אויגן און— קעגן מיין דערוואַרטונג: גערעכנט אויף אַן אויסברוך פון כעס מצד דעם טאַטן — אויסגעשאָסן מיט אַ געלעכטער. נישט-וויילנדיק האָב איך, ווישן-דיק די טרערן, זיך אויך צעשמייכלט.

— נו, מילא, וועסטו דערווייל ווייטער לערנען ביי שאַפן... קיין גרעסער אומגליק זאָל דיך קיינמאָל נישט טרעפן... האָסטו געהערט אַ מעשה... וויינען גאָר?

אויף צו מאַרגנס איז ווידער אַרויפגעקומען דער נוטער, האַלב-דרימל-

דיקער ישראל שאף, מיט די גראָבע, גרוילעך-אַראָפּגעלאָזטע וואָנסעס און אָפּגעטראָגענעם גראַנאַט-אַנצוג, וואָס האָט געגלאַנצט פון אלטקייט.

שאַפן האָב איך ליב געהאַט נישט אזוי צוליב זיין לערנען, ווי צוליב זיין... נישט-לערנען. ביים לערנען פלעגט ער אָפט אַראָפּלאָזן דעם גרוילעכן קאָפּ און איינשלאָפן איבערן טיש. איך פלעג מיך דאָן שטילער-הייט אַפּערהויבן און אויף די שפיץ-פינגער אַריינשאַרן אין אַן אַנדער ציי-מער אַרײן, ווהיין עס פלעגט זיך דערטראָגן אַ הויך שנאָרכן. אָבער אין די פרייע שעה, ביים נישט-לערנען, פלעגט שאַף אויפּלעבן. זיינע גרויע, מידע אויגן פלעגן זיך צעשטראַלן און ער פלעגט מיט אַ שטילער, וואַרע-מער שטים נעמען דערציילן פאַרשידענע מעשיות פון זיין קינדהייט, פון זיין קליין ליטוויש שטעטל און פון זיינע קונדסערייען. אָפּטמאָל פלעגט ער ביים דערציילן קאָמישע געשיכטעס, קרייען ווי אַ האָן אָדער אַנבלאָזן זיך ווי אַן אינדיק. דעמאָלט פלעג איך שאַפן ציען ביי די וואָנסעס אזוי לאַנג, ביז עס האָט אים גענומען וויי-טון און — מיט אַ לייכט פעטשלאַ איבער דער האַנט פלעגט צוריק איינגעשטעלט ווערן די דיסטאַנץ צווישן לערער און תלמיד...

אַ קורצע צייט נאָך האָב איך געלערנט ביי שאַפן. מער קיין „עקס-פּערימענטן“ האָט שוין דער טאַטע נישט געמאַכט איבער מיין לערנען: געטריי זיינע איבערצייגונגען, האָט ער מיך אָפּגענעבן אין אַ פשוט חדר, וווּ מען האָט געלערנט, אזוי ווי גאָט האָט געבאָטן, חומש מיט רש"י און נמרא, מיטן אמתן יידישן ניגון און אויפן אמתן פאָלקסטימלעכן יידיש. אמת, דאָס חדר האָט נישט געהערט צו קיין איינפאַכן עם-האַרצישן מלמד. אהרן פנחס גראָס, דער אייגנטימער פונעם חדר, איז געווען אַן אינטעליגענטער מענטש, אַ באַלעזענער, אַ געזעלשאַפּטלעכער עסקן און אַ שטיקל שרייבער דערצו. ער איז געווען איינער פון די ערשטע מעריטאָ-ריאליסטן אין וואַרשע און האָט זיך אויך באַטייליקט אין דער מעריטאָ-ריאליסטישער קאָנפּערענץ אין ווין — איז ער דערפאַר דעם טאַטן, וועל-כער איז דאָן געשטאַנען נאָענט צו דער טעריטאָריאַליסטישער באַוועגונג, נאָך שטאַרקער געפּעלן. גראַס איז, אַלזאָ, נישט געווען קיין פשוטער מלמד — אַ חדר האָט ער אָבער געפירט מיט אַלע פיטשעווקעס, לויט דער רעליגיעזער טראַדיציע, מיט דאווענען און מיט מעכיר-זיין די סדרה. ער

איז אפילו „גענאנגען“ אין א לאנגער קאפאטע און יידיש היטעלע, כאַמט דער דאָזיקער לבוש האָט זיך נישט אזוי שטארק געפאַסט צו... די לאַנגע האָר און צום ברייטן „ליטעראַרישן“ קראַוואַט, וואָס ער האָט געטראָגן. גראָס איז געווען שטאַליז דערמיט, וואָס הלל צייטלין האָט זיין זון אָנפאַרטויט א י ם , און זייער אָפט פּלעגט ער, ווען עס פּלעגן אים באַזוכן זיינע באַקאַנטע בעת די לימודים, דערציילן די געשיכטע מיט פּו-גאַטשאַוון, אָנווייזנדיק דערביי אויף מיר: — איר זעט? דאָס איז ער!... דער „קרבן“ פונעם צעפלאַקערטן העברעאיש-יידיש-קאַמף פּלעגט, א פאַררויטלעכער, אַראַפּלאָזן דעם קאַפּ.

:: :: ::

איין מאָל בין איך שיער נישט געפאַלן, צוזאַמען מיטן פּאַטער, טאַ-קע א קרבן ממש. געשען איז דאָס, אמת, נישט צוליבן טאַמנס שולד — א פּאָליטיש מיספּאַרשטייעניש געווען — און געענדיקט האָט זיך די געשיכטע בכי-טוב, אָבער א פּאָר שעה טויט-שרעק האָב איך איבערנע-לעבט און לאַנג נאָך דעם געשעעניש האָב איך נישט געקענט קומען צו-זיך. דער טאַטע האָט מיך מיטגענומען אויף זיינער א פּאַרלעזונג, וואָס ער האָט געדאַרפט האַלטן אין „הזמיר“. געווען איז עס אין א ווינטערדיקן שבת-צו-נאַכטס. צוליב דער שפּעטער שעה האָבן מיר גענומען א דראָשקע און זיך געלאָזט צום לאַקאַל פּון „הזמיר“ אויף לעשנע. צוליבן נעדיכטן שניי איז די בויד איבער אונדזער דראָשקע געווען אַרויפגעשטעלט און ווען מיר זענען אָנגעקומען פאַרן טויער פונעם הויז, ווו עס האָט זיך געפונען דער „הזמיר“, האָבן מיר נישט באַמערקט, אז פאַרן טויער איז פאַרזאַמלט א גרעסערע גרופע מענטשן. ווען די דראָשקע איז געבליבן שטיין און מיר האָבן שוין געוואָלט אויסשטייגן, האָט זיך אין דער בויד דערהערט א שטאַרקער, טעמפּער זעץ, באַלד דערנאָך — נאָך א זעץ. מיר זענען, צע-טומלעט, געבליבן זיצן אין דער דראָשקע, קלערנדיק, אז אויף דער נאַס איז א שיסעריי. אין א וויילע אַרום איז צו אונדזערע פּיס, אין דער דראָש-קע, געפאַלן א גרויסער, שפיציקער שטיין. א האָר האָט געפּלעקט, אז דער שטיין זאָל טרעפן מיך אָדער דעם טאַטן. איך האָב אין גאַנצן געציטערט,

געבעטן דעם טאטן, ער זאל הייסן דעם דראַשקאָז זיך אומקערן. דער טאטע האָט זיך אָבער גראַד געהאַלטן רואיק, נישט פאַרלוירן זיך און באַ-שלאָסן אויסצושטייגן. ווען מיר זענען אויסגעשטיגן, זענען מיר גלייך אַרומגערינגלט געוואָרן דורך אַ מאַן צוואַנציק. אַלע, דאַכט זיך, האָבן זיי געטראָגן לייכטע, אויסגעריבענע פאַלטענדלעך און לאַנגע, ווייך-שוואַרצע קאַפּעלוישן, טיף אַראָפּגערוקט איבער די אויגן. פון הינטער די צעכראַס-טעטע, אויפגעקנעפלטע פאַלטענדלעך האָבן אַרויסגעקוקט שוואַרצע העמד-לעך, פאַרקנעפלט איבערן האַלדז. מען האָט אונדז פאַרשטעלט דעם וועג, נישט געלאָזט אַריינגיין אין טויער. ביזע, גיפטיקע בליקן זענען געפאַלן אויפן טאטן פון הינטער די קאַפּעלוישן אָפּער.

— וואָס ווילט איר? — האָט דער טאטע אַ פּרעג געטון.

— באַפרייט די אַרעסטירטע אַרבעטער!... אַ שאַנדע!... אַ שאַנדע!... עס האָט מיר געקלאַפט אַ צאָן אין אַ צאָן. דער טאטע האָט געהויבן די אַקסלען, נישט פאַרשטאַנען, אַפּנים, וואָס דאָ טוט זיך, וואָס מען וויל פון אים. פויסטן האָבן זיך גענומען הויכן אין דער לופט. נאָך אַ רגע און ס'וואַלט זיכער עפּעס געשען. אָבער אויבן, אין „הזמיר“, האָט מען שוין, מסתמא, דערהערט דעם גערודער אויף דער גאַס, וואָרום מיט אַמאָל האָט זיך אַ גרופּע „הזמיר“-יונגעלייט אַראָפּגעלאָזט פון די טרעפּ און דערזענען-דיק אונדז אין דער קלעם, האָבן זיי גלייך גענומען „מאַכן אַרדענונג“, אָפּ-געשטויסן די שוואַרץ-העמדלדיקע און געמאַכט פריי דעם וועג פאַרן טאטן. קיין צייט צו באַטראַכטן דאָס געשעענע איז נישט געווען, ווייל דער „הזמיר“ זאל איז שוין פון לאַנג געווען פול געפאַקט און דער עולם האָט אומגעדול-דיק געוואַרט אויפן אָנהויב פון דער פאַרלעזונג. נישט באַוויזן אָפּצוואַטע-מען, האָט דער טאטע גלייך געמוזט אַריינגיין אין זאל אַריין, וואָרום פון אינעווייניק האָט זיך שוין געהערט אַ טופּען מיט די פיס — אַ סימן, אַז געדולד איז אַ דעליקאַטער ענין און מען טאָר מיט אים נישט צופיל מיס-ברויכן...

זייער האַרציק האָט דער עולם אויפגענומען דעם טאטן, ווען ער איז, אין באַגלייטונג פון די „הזמיר“-אַנפירערס, אַרויף אויף דער טרי-בונע. די אַפּלאַדיסמענטן זענען געווען אַזעלכע שטאַרקע און האָבן גע-דויערט אַזוי לאַנג, אַז פון גערירטקייט בין איך געוואָרן נאָך בלאַסער, ווי

פריער, בעתן טומל פארן טויער. דערנאך, אז עס איז געוואָרן שטיל, האָב איך מיך כסדר געוונדערט אויפן טאטן, וואָס עס אַרט אים גאָרנישט די נאָר-וואָס דורכגעלעבטע סצענע אויף דער גאס און ער רעדט פאַרן גרויסן עולם וועגן זאכן, וואָס האָבן מיט יענער סצענע גאָרנישט צו טון...

באלד איז אָבער געשען אַזוינס, וואָס האָט דעם טאטן געצוונגען זיך צו דערמאָנען אין דעם אומרו פונעם היינטיקן אָונט. אין מיטן דער פאַרלעזונג, ווען אין זאָל איז דאָס פובליקום געזעסן שטיל-געשפּאַנט און גענאַפט אויפן פרעלעגענט, וואָס האָט ערשט נאָר-וואָס, דאַכט זיך, גענו-מען פונאַנדערוויקלען, ווי עס דאַרף-צו-זיין, די טעמע פון זיין רעפּעראַט, האָט זיך פּלוצלינג, פון אַ ווינקל נעבן פענצטער, דערהערט אַ קורצער שפּיציקער פיף, וואָס האָט דורכגעשניטן די געדיכטע לופט פונעם זאָל און האָט דערלאָנגט ביז אַרויף, צו דער טריבונע. צווישן עולם איז גע-וואָרן אַ באַוועגונג, ברונדיקע, אויפגערגטע פּנימער האָבן זיך גענומען ווענדן אַהין, צום ווינקל-צו, פון וואָנען עס איז געקומען דער פיף. דאָרט, אינעם ווינקל, איז דער גערודער שוין געוואָרן גאָר שטאַרק. עולם האָט זיך דאָרט, ווייזט אויס, געאַמפּערט מיטן פיפּער. דער טאטע, וועלכער האָט זיך שוין, אַ פנים, אָפּגעגעבן אַ השּבון, אז דער פיף האָט אַ שייכות מיטן פּריערדיקן טומל פאַרן טויער, האָט אָבער געהאַלטן, אז ס'גלייכסטע וועט זיין, ווען ער וועט זיך נישט אָפּשטעלן און רעדן ווייטער. געזען, אז דער טאטע מאַכט זיך ווייניק דערויס און לייענט ווייטער די פאַרלעזונג, האָבן זיך די צוהערער ווידער גענומען מיט התמדה איינהאַרבן אין די רייד פו-נעם רעפּערענט. דער גערודער האָט זיך טאַקע כּהרף-עין איינגעשטילט. דעם פיפּער, דאָרט אין ווינקל, האָט מען אויך געלאָזט צו רו. נישט לאַנג האָט אָבער די שטיילקייט אָנגעהאַלטן. ווען דער טאטע האָט אָפּגערעדט אַ וואָסערע 10-15 מינוט, האָט זיך ווידער, פון יענעם ווינקל אַרויס, דער-הערט אַ פיף. דאָס מאָל איז דער פיף געווען אַ לאַנגער, אַ שניידיקער און פאַרביסענער. ס'איז געווען קענטיק, אז דער פיפּער איז שוין איצט גרייט אויף אַלץ, אז ער וועט אַזוי ניד פון זייניקן נישט אָפּלאָזן, אז ער וויל עפעס און מאַנט עפעס. און טאַקע באַלד, נאָך איידער מען האָט זיך באַ-ווין אומקוקן, האָט זיך דערהערט אַ צווייטער ביזער פיף. דער טאטע האָט שוין איצט זיך אָפּגעשטעלט, איבערגעריסן ס'עדן. אין זאָל איז

געוואָרן דער אמתער טומל. מען האָט זיך געוואָרפן צו „יענעם“ ווינקל. עס האָבן זיך דערהערט געשרייען. עס האָבן זיך אויך מיטאַמאָל געוויזן אויפגעהויבענע שטעקנס. איך האָב מיך דערנענטערט צו דער טריבונע, וועלנדיק זיך אָנהאַלטן אינעם טאַטן. אָט-אָט און איך פּלאַץ-אַרויס מיט אַ געוויין. דערווייל האָט דער פּאַרזיצער, וואָס האָט געפירט דעם אָונט — באַראָוסקי, דאַכט זיך, האָט ער געהייסן — גענומען אַלעמען איבער-שרייען אויף זיין דייטשמערישן לשון:

— אבער ווער האָט געפיפן?

— איך! — האָט זיך פון יענעם ווינקל אַ רים-געטון עפעס אַ בלאָג-דער יונגערמאַן מיט צעשוּיבערטע האָר און אַ צעריסן העמד, פון אונטער וועלכן עס האָט אַפּערגעקוקט אַ שטיק נאַקעט, פאַרשוויצט-באַוואָקסן לייב. דער יונגערמאַן האָט זיך דווקא געוואָלט צוכאַפן צו דער טריבונע. זיינע אויגן זענען געווען ווילד-צעברענט. שוויים איז פון אים גערונען טייכנ-ווייז. דער עולם האָט אים אָבער צו דער טריבונע נישט צוגעלאָזט. עט-לעכע מענטשן האָבן אים פעסט צוגעהאַלטן די הענט, דער יונגערמאַן האָט זיך געריסן, געוואָרפן מיטן קאַפּ, אָבער קיין טריט צו דער טריבונע האָט ער נישט געקענט מאַכן.

— לאָזט מיך! איך וויל עפעס זאָגן! — האָט דער יונגערמאַן גע-שרייען מיט די לעצטע כוחות.

דער טאַטע האָט געגעבן אַ צייכן, מען זאָל דעם יונגנמאַן לאָזן רעדן. חברה, וואָס האָט אים צוגעהאַלטן, איז איינגעגאַנגען אויף אַ פּשרה: צו דער טריבונע האָט מען טאַקע דעם יונגנמאַן נישט צוגעלאָזט, מען האָט אים אָבער דערלויבט זיך אַרויפצושטעלן אויף אַ שטול, דערביי האָט מען די שטול אַרומגערינגלט אַזוי, אַז ער זאָל פון איר נישט קענען מאַכן קיין „פּיצת-הדרך“ צו דער טריבונע.

ענדלעך האָט דער צעיאַכמעטער פייפער גענומען וואַרפן אָפּגעריסענע זוּערטער אין צעהיצטן זאַל אַרײַן:

— אַרבעטער!... אַרעסטירט אַרבעטער!... פּאַליציי... צייטלין איז נישט שולדיק... אָבער זאָל מען באַפרייען די אַרבעטער!... דעמאָנסטראַ-ציע... מיר פייפן צוליב דעמאָנסטראַציע... נידער מיט דער ברוזשואַזיע... אָפּגעזאָגט, האָט זיך דער יונגערמאַן האַסטיק-שנעל גענומען ווישן

דעם שווייס בון פנים, ווי ער וואָלט זיך ערגעץ-ווו געאייִלט. דאָן האָט ער זיך ניד אַראָפּגעלאָזט פון שטול און, נישט רעדנדיק מער קיין וואָרט, האָט ער זיך גענומען דורכשפּאַרן אַ וועג צום אַרויסגאַנג. מען האָט אים גע-לאָזט גיין. דער עולם האָט געקוועטשט מיט די פּלייצעס, נישט געוויסט וואָס דאָ טוט זיך. אויך מיר איז די גאַנצע מעשה געווען קשה. אַ ביסל באַרואיקט בין איך שוין געווען, כ'האָב אָבער בשום אופן נישט געקענט תּופּס-זיין הַלמאי האָט מען געפּיפט, אויב „צייטלין איז נישט שולדיק“. נאָכמער האָב איך נישט געקענט באַגרייפּן הַלמאי האָט מען דאָרט אונטן געוואָרפּן אין אונדז שטיינער, ווי באַלד דער טאַטע ווייס נישט פון קיין פּוּת און פון קיין חלום. מילא, אַ פּייה קען קיינעם נישט שאַדן, אָבער אַ שטיין!...

נאָך דעם „אינטערמעצאַ“ איז די פּאַרלעזונג ווייטער פּאַרגעקומען אומגעשטערט. נאָך דער פּאַרלעזונג האָט דער עולם נישט געוואָלט דעם טאַטן אָפּלאָזן. מען האָט אים אַרומגערינגלט, נישט לאָזנדיק אים אַריינגיין זיך אויסרוען אין דער קאַנצעלאַריע, וואָס האָט געדינט אויך פאַר אַ פּרע-לעגענטן-צימער. ווי געוויינלעך נאָך אַ פּאַרלעזונג האָט מען אויך איצט פאַרוואָרפּן דעם רעדנער מיט כּלערליי פּראַגן, וואָס האָבן יאָ געהאַט און נישט געהאַט קיין שייכות צו דער טעמע. דאָס מאַל האָט מען דעם טאַטן געשטעלט קלאַץ-קשיות אויך וועגן דעם נאָר וואָס פּאַרגעקומענעם אינציי-דענט: וואָס איז דאָס פאַר אַן אַרעסט פון די אַרבעטער? וואָס איז דאָס פאַר אַ מעשה מיט פּאַליציי? ווער איז דער יונגערמאַן, וואָס האָט גע-פּיפט?

דער טאַטע האָט געענטפּערט, אַז ער ווייס נישט פון וואָס צו זאָגן, אַז ער וועט די זאַך, פאַרשטייט זיך, אויספאַרשן און אויפקלערן.

כדי אויסצומידן ווייטערדיקע אומאַנגעמלעכקייטן, האָבן די איינ-אַרדענער פון דער פּאַרלעזונג נישט געלאָזט דעם טאַטן אַהיימגיין, עצהנדיק אים צו פאַרברייבן אַ ביסל אין קאַנצעלאַריע: טאַמער, אַ קשיא אויף אַ מעשה, וועט אונטן, פאַרן טויער, ווידער עפעס געשען. ס'האַרץ האָט אין מיר דערווייל געטיאָכקעט און כ'האָב שוין גענאַרט נאָך דער מינוט, ווען מיר וועלן שוין זיין צוריק אין שטוב נאָך דער דאָזיקער געפּערלעכער „עקספּעדיציע“. דערווייל איז אין קאַנצעלאַריע אַריינגעקומען בעל-מחש-

בות, וועלכער האָט זיך גלייך גענומען אַמפּערן מיטן טאַטן אַרום דער טעמע פון זיין נאָר-וואָס אָפּגעהאַלטענעם רעפּעראַט. ס'האָט זיך אַרויסגע-וויזן, אז בעל-מחשבות איז די גאַנצע צייט געזעסן אין זאָל, צווישן פּוב-ליקום, און זיך צוגעהערט אויפּמערקזאַם צו דער פּאַרלעזונג. אַ קליינער, אַ קרענקלעך-אויסגעבלייכטער און דאַרער, האָט בעל-מחשבות געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ מענטש, וואָס קען, ווי מען זאָגט, קיין צוויי נישט ציילן. האָט ער אָבער גענומען רעדן, האָט ער געשפּריצט מיט פּיער. ער האָט גערעדט ליידיגשאַפּטלעך, היציק, מיט ברען און ענטווייאָזם, אָפּטמאַל אי-בערגעשלאָגן די רייד מיט אַ האַסטיק, בייסיק-סאַרקאַסטיש וואָרט, אַרויפ-ציענדיק אויף דעם געלבלעכן געזיכט אַ פאַרקרימטן, כעסדיקן שמייכל. איך מוז מיך מודה-זיין, אז איך האָב דעמאָלט ווייניק-וואָס פאַרשטאַנען די חלוקי-דעות צווישן טאַטן און בעל-מחשבותן, פאַר דאָס האָט מיך, ביי מיין גאַנצער אומרואיקייט און אויפּגערעגטקייט, שטאַרק אינטערעסירט די פּראַגע הלמאי נעמט נישט בעל-מחשבות אַראָפּ, בעת ער רעדט, דעם האַרטן „מעלאָניק“ זיינעם, פאַרוואָס האַלטן זיך נישט די פּענסע אויף זיין נאָז און ער מוז זיי יעדער וויילע אונטערהאַלטן מיט דער האַנט, זיי זאָלן זיך נישט אַראָפּגליטשן און — דער עיקר — הלמאי טראָגט ער אַ בלוט-רויטן קראַוואַט, אין מיטן דערינען, אויף אַ פּאַרלעזונג פון הלל צייטלין אין „הזמיר“...

געקומען אַ היים זענען מיר שוין אין מיטן דער נאַכט. דער טאַטע האָט חרטה געהאַט, וואָס ער האָט מיך מיטגענומען. לאַנג האָב איך נישט געקענט איינשלאָפּן. עס האָבן זיך מיר כסדר געפּלאַנטערט אין קאַפּ אָפּגע-ריסענע שטיקער בילדער פון די דורכגעלעבטע פּינלעכע שעהן. אויף צו מאָרגנס אין דער פּרי איז דער טאַטע אַוועק אין רעדאַקציע — ער האָט שוין דאָן געאַרבעט אין אַקאַרשט-געגרינדעטן „מאָמענט“ — און דאָ איז ער געווייר-געוואָרן די סיבה פון דעם נעכטיקן סקאַנדאַל.

עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז אין די יידישע אַרבעטער-קרייזן אין מען געווען שטאַרק אויפּגעבראַכט אויפּן דעמאָלטיקן אַרויסגעבער פון „מאָמענט“, בערדאַווסקי, וועלכער זאָל האָבן, בעת אַ סיכסוך מיט די זע-צער צי מיט אַנדערע דרוקער-אַרבעטער פון זיין פאַרלאַג, אַרויסגערופן צו זיי פּאָליציי. דער טאַטע האָט פון דער גאַנצער מעשה קיין אַונג נישט

אלה בן צייטלין

געהאט — אָבער אזוי ווי ער האָט געאַרבעט אין דעם זעלבן פאַרלאַג, האָבן זיי געפונען פאַר נויטיק אויך א י ם פאַראַנטוואָרטלעך צו מאַכן פאַר דעם געשעענעם און דעמאָנסטרירנדיק קעגן אים — אויסדריקן, אזוי-אַרום, זייער פּראָטעסט קעגן... בערדאָוסקין.

נאָך דער דאָזיקער געשיכטע פלעג איך — איטלעך מאָל, ווען דער טאַטע האָט מיך געוואָלט מיטנעמען אויף זיינער אַ פאַרלעזונג אָדער אויף אַ ליטעראַריש-אַרטיסטישן אָונט מיט זיין באַטייליקונג — קודם-כל פּרעגן, צי איז נישט, חלילה, ווידעראַמאָל צעשטערט געוואָרן דער שלום-בית מיט די דרוקערס...

קאפיטל 6

פורים-סעודות

עס איז נאך אין יענע פארמלחהדיקע יאָרן נישט געווען אזא שאר-פע מחיצה צווישן יידישע און העברעאישע שרייבער, הגם אויך דאן האָט שוין דער יידיש-העברעאיש-קאמף געפלאַקערט. די יידישע און העברעאישע שרייבער האָבן זיך געפילט ווי מיטגלידער פון איין משפחה, געקריגט זיך — אָבער געאַרבעט צוזאַמען. קיין פאַרביסענע שנאה יעדנפאַלס, ווי היינט, האָט זיך נישט געלאָזט באַמערקן. מעגלעך, אז מען קען דאָס פאַר-טייטשן דערמיט, וואָס דעמאָלט איז נאָך בכלל די סאַציאַלע דיפערענציו-רונג צווישן יידישע שרייבער נישט געווען קיין בולטע, קיין שאַרפע, דאָס ענדערט אָבער נישט דעם פאַקט פון דעם חברישן צוזאַמענלעבן צווישן די יידישע שרייבער און די העברעאישע סופרים.

אויך אין „ליטעראַרישן הויז“ איז קיין יידיש-העברעאיש-מחיצה נישט געווען. צו לחוברן, וועלכער איז געווען אויסשליסלעך אַ העברעאיש-שער שרייבער, פלעגן אָפט אַרײַנקומען יידישע שריפטשטעלער און צום טאַטן, וועלכן די יידישיסטן האָבן פאַררעכנט פאַר אַ זייעריקן, פלעגן אַרויפקומען כמעט אַלע העברעאישע שרייבער, וואָס האָבן זיך דאן גע-פונען אין וואַרשע.

דעם הויך-פונקט פלעגט די יידיש-העברעאיש-פאַרברידערונג דער-גרייכן אויף די פּוּרִים - סַעוּדוֹת אין „ליטעראַרישן הויז“. דאָ זענען שוין פאַרווישט געוואָרן אַלע גרענעצן. דער „עד דלא ידע“ האָט גע-

קיניגט ביד-רחבה און האָט געמאַכט אַ סוף צו די שפּראַך-אַמפּערייען, צום ריב-לשונות. פאַרשטייט זיך, אַז אַ גרויסן חלק אין אָט-דער פאַרבירדערונג האָבן געהאַט די שמעקעדיק-ברוינע המן-טאַשן און — דער עיקר — דאָס פּינע ביסעלע משקה מיט די מחיהדיקע „כרמל“-פלעשער בראש. יידישיסטן האָבן זיך געקוויקט מיטן „העברעאישטישן“ וויין און פאַרביסענע עברית-בעבריתניקעס האָבן זיך געשמאַק אונטערנעלענט ס'האַרץ מיט אַ ביסל היימיש-גלותדיקן „יידישיסטישן“ ווישניאַק...

דער הויפט-קאָמאַנדיר פון דער פאַרבירדערטער פורים-אַרמיי איז געווען אַלערמאָ, דער העברעאישער פּעדאַגאָג און מחבר. אַ פּעך-שוואַרצער, מיט אַ טונקל-ברוין געזיכט, גרויסע, גליענדיקע אויגן און אַ קיילעכיק-גראָבער קאַרטאָפּל-נאָז, האָט ער אין גאַנצן אויסגעזען ווי אַ ציי-גינער. טעמפּעראַמענט האָט ער געהאַט פאַר אַ צענדליק. ער האָט גע-שפּריצט מיט לעבן, מיט פּרייד, מיט הומאָר. אַז ער האָט גערעדט, דער-צייט אַ מעשה, אַ ווייז, האָט ער געברענגט אין גאַנצן, זענען אַלע זיינע חושים געווען אַריינגעטון אין דעם רעדן. און דערצײלן האָט ער געקענט אָן אַ שיעור און אָן אַן עק. ממש אַן אומאויסשעפּלעכער קוואַל געווען. היינט זינגען מיט ברען, מיט דביקות, מיט פּיער — ווער דען, אויב נישט אַלטערמאַן, מיטן חב"דישן בלוט אין די אָדערן, מיט דער פּלאַמיק-חסי-דישער התלהבות, האָט געזאָלט זיין דער ראש-המנגנים?

אַ פורים-סעודה אין „ליטעראַרישן הויז“ אָן אַלטערמאַנען האָט גאַרנישט געקענט געמאַלט זיין. און אַז אַלטערמאַן איז, מיטן אויסברוך פון דער וועלט-מלחמה, אַוועק פון וואַרשע, זענען טאַקע די פורים-סעודות ביי אונדז פאַרשטערט געוואָרן, פאַרלירנדיק זייער חן און גלאַנץ. מיט אַלטערמאַנס אַוועקפאַרן האָט אויך די יידיש-העברעאיש-פאַרבירדערונג אינעם „ליטעראַרישן הויז“ גענומען אויסגיין, לעשן זיך און די גראָב-בייביקע „כרמל“-פלעשער זענען, דאַכט זיך, פאַרשוונדן פון טיש...

קומען פורים ביינאַכט צו דער סעודה פלעגט אַלטערמאַן קיינמאָל נישט אַליין. און קיינמאָל פלעגט ער אויך נישט אַריינקומען רואיק, גע-לאַסן, סטאַטעטשנע. תמיד פלעגט ער ווי אַ שטורעם זיך אַריינרויסן אין הויז אַריין, צוזאַמען מיט אַ כאַליאַסטערע צעזונגענע און צעלאַכטע העב-רעאישע שרייבער און לערער. אונטן, אויפן הויף נאָך, אויף די טרעפּ, אין

די קאָרידאָרן, פלעגט פול-זיין מיטן געפילדער פון אלטערמאָנס חברים. פלעגט מען טאָקע באַצייטנס אויפפראַלן פאַר זיי די טירן און באַלד פלעגן זיך די שטובן אָנפילן מיט פריילעכן גערויש, מיט וואָרעם-היימישן געטומל. אויב אלטערמאָן איז געווען דער הויפט-קאָמאָנדיר פון דער פּוּר-אַרמיי אין „ליטעראַרישן הויז“, איז מנחם גנעסין, דער אַמאָליקער העב-רעאישער לערער אין וואַרשע (כיי ש. ל. גאָרדאָנען אין דער עברית-בעב-רית-שול) און איצטיקער אָנפירער און רעזשיסער פון „הבימה“, געווען דער געטרייסטער גענעראַל אלטערמאָנס, דער ענערגישסטער מיטאָנפירער פון דער „אַרמיי“. אין היפּוך צו זיין ברודער אורי ניסן גנעסין, וואָס אויף זיין דין-געשניצט געזיכט איז תמיד געווען אויסגעגאַסן גאָר דער צער און גאָר דער טרויער פון דער וועלט, וואָס אַ שמיכל פלעגט זיין אַ זייער זעלטענער גאַסט אויף זיין לענגלעך-וויים פנים און ווען ער פלעגט זיך, דער שמיכל, אַמאָל יאָ באַווייזן אויף זיינע בלאַסע ליפּן, איז ער געווען אַ קרענקלעך-אומעטיקער, — אין היפּוך צו אורי ניסנען, האָט מנחם גנע-סין געקוואַלט מיט געזונט, לעבן און פרייד. זיין דיקלעך-רויט געזיכט איז געווען אָנגעגאַסן מיט זאַפט פון נחת און גענום און זיין פולער קאַרק האָט זיך יעדע וויילע געטרייסלט פון האַרציקן געלעכטער. ביידע ברידער האָבן זיך זייער שטאַרק ליב-געהאַט, ממש נישט אָפּגעטרעטן איינער פון אַנדערן. און דאָך פלעגט מיר אָפט דאַכטן, אַז אורי ניסן, וועלכער איז, פאַרשטייט זיך, אויך געווען אַ שטאַם-גאַסט אינעם „ליטעראַרישן הויז“ און האָט אויך, כמעט קיינמאָל נישט פאַרפּעלט קיין פּוּר-סעודה ביי אונדז, קוקט מיט שטילע פאַרווורף-בליקן אויף זיין שטענדיק-פריילעכן און צעשטראַלטן ברודער. אורי ניסן, דער הויכער, שטילער אַסקעט, מיט די גרויסע טרויעריקע אויגן, וועלכער איז תמיד געאַנגען „הצדה“*, אין אַ זייט, שטענדיק זיך געהאַלטן אין אומעטיקן שאַטן, האָט, ווייזט אויס, נישט געקענט פאַרשטיין די געזונטע לעבן-געניסער, די, וואָס גיען אויפן ברייטן דרך-המלך אַקעגן דער זון. איז טאָקע אורי ניסן געווען דער איינ-ציסער ביים טיש, וואָס איז נישט מיטגעריסן געוואָרן מיטן רוישיקן שטראָם

---

* „הצדה“ — כאַראַקטעריסטישער טיטל פון גנעסין אַ דער-ציילונג.

פון די צעווארעמטע פורים-נעכט. ער האָט מער געקוקט צום בעליק, אָדער צום דיל, ווי אויף דער צעבאלעוועטער און צעהיצטער פורים-חבראי. ער האָט גערעדט קאָרג און שטיל — אויף צען ווערטער געענטפערט איינס, אָבער יעדעס וואָרט זיינס איז געווען ווייך און מילד, ווי אַ ליב ווינטל אין אַ חמימותדיקן טאָג. אַן אציולות נישט פון דער וועלט איז געווען אויס-געגאָסן אויף זיין געלבלעך-לאַנג געזיכט, אויף זיינע אומעטיקע אויגן, אויף די בלאַנד-אַראָפּגעלאָזטע וואַנסן. און די זעלבע אציולות, ווי ביים לעבן, איז אויך געלעגן אויף זיין פנים, ווען ער איז געשטאַרבן, אַן עלנטער און פרעמדער, אין אַ צימער ערגעץ אויף אַגראָדאָווע אין וואַרשע.

איך בין געווען אין זיין צימערל, ווען מען האָט אים „אַפּגעהויבן“, ווען אַרום אורי ניסנען איז געשטאַנען אַ קליינע גרופע פון זיינע פריינט און חברים. אויך זיין ברודער, מנחם, איז, פאַרשטייט זיך, געווען נעבן אים. עס איז אויך געווען זיין פלימעניצע, אַ קורסיסקע, וועלכע איז בעת אורי ניסנס קראַנקהייט, אַרומגעגאַנגען אַרום איר פעטער. מנחם איז די גאַנצע צייט געווען ווי פאַרשטיינערט. פאַרביסן די ליפן און געשוויגן. גע-קוקט ערגעץ אין אַ פינטל אויף דער וואַנט און געשוויגן. פאַרקרימט דאָס געזיכט אין ווייטיקדיקער גרימאַסע און — געשוויגן. אָבער האַרט פאַר דער לויח, ווען גנעסין איז נאָך געלעגן אויף דער ערד, באַדעקט מיט אַ שוואַרצן טוך און אויף די טרעפּ האָבן זיך דערהערט די שווערע, אומ-היימלעכע טריט פון די שוואַרץ-בערדיקע, חושכדיקע עגלה-וידן, וואָס זע-נען געקומען צונעמען אורי גנעסינען, האָט מנחם מער נישט אויסגע-האַלטן און זיין אויסערלעכע רואיקייט האָט אויפגעפלאַצט: ער האָט מיט-אַמאָל אַ רעווע-געטון ווי אַ ליב און זיך אַ רים-געטון צו אורי ניסנען. אין דער אותו רגע האָט אים אָבער ש. ל. גאָרדאָן און נאָך אַ פּאָר לע-רער פאַרדרייט די הענט אויף צוריק, ער זאָל זיך נישט קענען רירן. ער האָט זיך געריסן פון זיי, אָבער זיי האָבן אים פעסט צוגעהאַלטן, מורא-האַבנדיק, אַז ער זאָל נישט אין גאַנצען צוזאַמענגעבראַכן ווערן (געוואוסט אַפנים, פונעם כלל, אַז ווען לאַנג אין-זיך-דערשטיקטע געפילן ברעכן-אויס פּלוצלינג, מיטאַמאָל, קענען זיי ווערן געפערלעך). דעמאָלט האָב איך באַ-מערקט טרערן אַראָפּרינען אויף זיינע באַסן. גאָרדאָן און די איבעריקע האָבן שוין איצט געהאַלטן, אַז די סכנה איז פאַרביי — דער דערשטיקטער

צער האָט זיך שוין אויסגעלאָרן אין טרערן! — האָבן זיי מנחמען אָפּגע-
לאָזט אויף אַ וויילע, בפרט, ווען אין צימער האָבן זיך שוין אַריינגע-
שליכט די שוואַרצע שאַטנס פון די עגלה-יידן. ער איז געשטאַנען אַ רנע
רואיס, אַרומגערינגלט דורך אַ קליינער גרופּקע פּריינט. אָבער ווען די
לאַנג-בערדיקע יידן האָבן זיך דערנענטערט צום מת און האָבן מיט זייע-
רע שרעקיקע קליידער, וואָס האָבן דערמאַנט אין גרויסע, שוואַרצע פּינגל,
פאַרשטעלט די קאַרגע העלקייט פון די ליכט, וואָס האָבן געברענט אורי
ניסנען צוקאַפּנס, האָט מנחם פאַרט נישט אויסגעהאַלטן און זיך ווידער
אַ רים-געטון צום ברודער. אַז מען האָט אים, ווידער מיט געוואָלד, פאַר-
האַלטן, האָט ער אויסגעשטעלט אַ פּאָר ווילד-פאַרלאַפּענע אויגן און מיטן
נאַנצן כוח גענומען שרייען צו דער פּלימעניצע, וואָס איז געלעגן אַ האַלב-
פאַרחלשטע אויף דער ערד, נעבן אורי ניסנען:

— ת-ו-ה, נ-ש-קי-הו! (חוה, ניב אים אַ קוש!)

דאָס לייב איז מיר גערונצלט געוואָרן פון דעם ווייטיקדיקן געשריי.
אַ שטיל-פאַרשטיקט כליפען האָט אָנגעפילט דעם הלל פון דער שטוב.
אויך אויף די שויבן האָבן שטיל גענומען קלאַפּן דינע טרערן פון אַ פאַר-
געסענעם שפעט-האַרבסטיקן רעגן. חוה, די פּלימעניצע אורי ניסנס, האָט
זיך איצט מיטאַמאָל אַ וועק-געטון און כהרף-עין איז זי אויפגעשפרונגען
פון דער ערד. זי האָט מיט לייכט-ציטערדיקע, לאַנגע פינגער אַראָפּגע-
שארט דעם שוואַרצן טוך, אָפּגעדעקט אורי ניסנס פנים און צוגעפרעסט
אירע בלאַסע ליפּן צו גנעסינס ווייסן, טויטן שטערן. און אויך דעמאָלט
איז אויף אורי ניסנס געלב-פאַרמאַטערט געזיכט געווען אויסגעגאַסן יענע
שטילע אַצילות, וואָס האָט געשוועבט איבער אים דורך אַלע טעג פון זיין
יונג לעבן. אויך דעמאָלט איז אַ מאָדנע-טרויעריקער שטייכל שטיל געלעגן
אין די ווינקלען פון זיין מויל. און עס האָט זיך מיר דעמאָלט געדאַכט,
אַז אַט-אַט גיט ער זיך אַ שטעל-אויף, אורי ניסן, גיט אַ שאַקל מיט זיינע
בלאָנדע האָר און גיט אַ מורמל, ווי געוויינלעך, ווען מען פלעגט זיך פאַ-
רען אַרום אים:

— ע... מען דאַרף נישט... אַ דאַנק...

:: :: ::

אויף די פריילעך-טומלדיקע פורים-סעודות אינעם „ליטערארישן הויז“ האָט מען אורי ניסנען כמעט ווי נישט באַמערקט. דער צעוואַרעמטער גע-רויש פלעגט אַריבער א י ב ע ר זיין בלאַנדן, פאַרטראַכטן קאַפּ, נישט אַנרינדיק אים. אָבער אַלע איבעריקע האָט דער גערויש פאַרכאַפּט, מיט-געריסן, געמאַכט פאַרגעסן אין דעם אומעט און אין דער גרויכייט פון די טעג און מען איז געווען דאַנקבאַר אַלטערמאַנען מיט זיין „געהילף“, מנחם ננעסינען, פאַר די שעהן פון זאָרגלאַזיקייט, וואָס זיי האָבן געגעבן דער „ליטעראַרישער שטוב“.

העל-געבלומטע טישטעכער שמעקן אַראָפּ פון די טישן. דער זיסלעך-וואַרעמער ריח פון פרישע טונקל-פאַרבירינטע המן-טאַשן, פון נאָר-וואָס אָפּגעזאַמענע אַרבעס, פון ווייס-געשניטענע, געפילטע שטיקער העכט, פון פולכנעם, געלבן לעקעך, פילט-אָן די צעפאַרעטע לופט. עולם נעמט צו-ביסלעך, פאַרוזכט אַ קאַפּיטשקע פונעם שוואַרץ-געדיכטן ווישניאַק, פו-נעם טונקל-בלויען „כרמל“, פונעם ווייס-דורכזיכטיקן כראַנפן און דורכן געקלימפער פון גאַפל-מעסער, דורכן געקלאַנג פון די קעלישקעס, דורכן גערויש פון דער יום-טובדיקער פלאַפלעריי, רייסט זיך דורך דער היזעריק-לעכער קול פון אַלטערמאַנען, וועלכער האַלט אין מיטן דערציילן עפעס אַ פורימדיקן ווייז פון זיין שמעטל אין מאַהילעווער גובערניע. דאָס געלעכ-טער, וואָס דערטראַגט זיך פון אַלטערמאַנס ווינקל ביים טיש, קייקלט זיך איצט פונאַנדער איבער דער גאַנצער שטוב און — שוין איז אַלטערמאַן דער ראש-המדברים, שוין קוקן אַלע אויף אים, הערן זיך איין אין זיינע מעשיות און וויצן, אין זיינע גלייכווערטלעך און ליצנות. מיטאַמאָל ווערט שטיף אַרום טיש: אַלטערמאַן ציט אַריין לופט טיף, טיף אין זיינע ברייטע נאָזלעכער אַריין — אַ סימן ער גרייט זיך עפעס צו זינגען. און באַלד דעהערט זיך טאַקע אַ פאַרביקהט-פיערלעכער ניגון, וואָס אָט פליסט ער שטיף איבער דער שטוב און אָט גיט ער זיך אַ רים מיט שטורעמדיקן אימפעט:

אָטצא וו' דא מו פא—קי—נו,
פא—קי—נו,
דא וו' טשער—נאָ—ביל פא—יע—דו,
פאיערו,

אין א ליטערארישער שטוב

וואָט כאַראַשאַ, וואָט סלאָוו—נאָ,

העי!

נאַשאַ יעוורייסקאַ—יאַ סלוזשבאַ

טשערנאָבילסקאַ—יאַ!

און אז דער עולם דערהערט נאָר די ערשטע קלאַנגען פון אַט-דעם
חסידיש-טשערנאָבילער עבודה-נינון, ווערט ער שוין נאָר צעוואַרעמט,
וואַרפט אַוועק גאַפל-מעסער, רוקט-אַפּ די קעלישקעס און נעמט העלפּן
אַלטערמאַנען:

העי!

נאַשאַ יעוורייסקאַ יאַ סלוזשבאַ

טשערנאָבילסקאַ יאַ!

ווערט שוין דעמאָלט די גאַנצע „ליטעראַרישע שטוב“, מיט די העב-
רעאיסטן, מיט די יידישיסטן, פאַרוואַנדלט אין אַ חב"דישער קלויז און
שטיקער חסידישע ניגונים, ווי צעפלאַקערטע שטיקער פייער, צינדן די
לופט. מנחם ננעסין, דערקענט מען, איז „אייפערזיכטיק" אויף אַלטער-
מאַנען, איז מקנא דעם „הויפט-קאָמאַנדיר" פאַר זיין געלונגענעם פורים-
אַטאַק און וואַרט בלויז אויף אַ פאַסיקער געלעגנהייט צו ווייזן דעם קאָ-
מאַנדיר, וואָס אויך אַ פשוטער גענעראַל קען אויפטון. אזא געלעגנהייט
קען זיך מאַכן דאַן, ווען דער ענטוויאַזם און ברען פונעם פירער ווערט,
צוליב וועלכער-ס'איז סיבה, אָפגעקילט, אָדער ווען דער אָנגריף פונעם
פירער טרעפט פלוצלינג אָן אויף אַן אומגעריכטער מניעה און מוז דערוי-
בער, געמילדערט ווערן. און אַט קומט טאַקע אזא שעת-הכושר פאַר
געעסינען: אין מיטן פייער-שטורעם פונעם חב"דישן געזאַנג צעטראַגט זיך
פון אַ ווייטן ברעג טיש עפעס אַ פאַרדעכטיק-לֹוסטיקער גערויש, וואָס
נעמט אָפּווענדן די אויפּמערקזאַמקייט פון דער פורים-אַרמיי פונעם טשער-
נאָבילער השתפכות-הנפש. דער פלאַם נעמט זיך לעשן, קילן און אַט גייט
ער שוין אין גאַנצן אויס. אויף זיין אָרט קומט אַ דין-שפיציקער געלעכ-
טער, וואָס שמעקט באַלד אָן דעם גאַנצן „טיש". ווער-זשע איז עס דער
גיבור, וואָס האָט באַוויזן צו שמערן דעם חב"דישן קאָמאַנדיר אין זיין
מלאַכת-הקודש? ווער איז עס דער ריז, וואָס האָט אַ זאָג-געטון צום שטו-
רעמדיקן שטראָם: שמעל זיך אָפּ?!

דאָס איז נישט קיין אנדערער, ווי... קאווע, דער קליינטשינקער און דאָרינקער קאווע, וועלכער האָט מיר דאָן נואַלדיק אימפּאָנירט מיט דער מאַסע פרעמד-ווערטער, וואָס ער האָט באַנוצט, סיי אין רעדן און סיי אין שרייבן (געדרוקט אין פאַרשיידענע צייטשריפטן און זשורנאַלן קריטישע אַרטיקלען אונטערן פּסעוודאָנים מ. וואַנווילד און אינעם וואָכנבלאַט „די נייע צייט“, וואָס איז דערשינען אונטער דעם טאַטנעם רעדאַקציע, — אויך לידער, וועלכע ער האָט געצייכנט מיטן פּסעוודאָנים ש. ל. קאוואַ). דאַכט מיר, אז דער טאַטע האָט געהאַלטן פון זיין קריטישן חוש און דאָס האָט אים, פאַרשטייט זיך, צוגעגעבן נאָך מער חשיבות אין מייע אויגן. עס האָט מיך בלויו פאַרדראָסן, וואָס קאווע האָט זיך אָנגעזעצט אויף ד"ר מוקדונין און האָט, מיט פאַרביסנקייט און עקשנות, אים באַקעמפט, אָפּ-דרוקנדיק אַ גאַנצע סעריע אַרטיקלען קעגן מוקדונין און באַשולדיקנדיק אים אין פּלאַגיאַט. פאַרדראָסן האָט עס מיך דערפאַר, ווייל מוקדונין האָב איך ליב געהאַט צוליב זיינע ווייכע, וואַרעמע רייד, צוליב זיין שיינעם, „דאָקטאָרישן“ אויסזען און איך האָב נישט געוואָלט, אז ער זאָל האָבן עגמט-נפש. מיט זיינע גרויסע, וואַרעם-שוואַרצע און פּולכיקע האָר, מיט זיין איידל-געשניצטער דיין-לענגלעכער נאָז, אויף וועלכער עס איז פעסט און רחבותדיק געזעסן אַ פּאָר גלאַנציק-זילבערנע, דאָקטאָרישע ברילן, מיט זיין תמיד-עלעגאַנטער און פּעדאַנטישער קליידונג האָט ד"ר מוקדוני גע-וועקט צו זיך דרך-אַרץ און צוטרוי און איך בין געווען שטאַרק אין כּעס אויף קאווען פאַר זיין אַטאַקירן מוקדונין. אָבער אויף אַ פּורים-סעודה, ווען מען ווייס נישט אונטערצושיידן צווישן אַרור המן און ברוך מרדכי, גייט דאָך אַ זאַכעס אַ וואַי איבער, פּריי איך זיך טאַקע איצט מיט קאווען אזוי ווי מיט אַלע אנדערע אָנגעלייגטע געסט. און ער, קאווע, איז טועם, דאָ פון איין פּלעשל, דאָ פון אַן אנדערס, פאַרזוכט פון אַלע צו-ביסלעך, ביז זיין אויג שטעלט זיך אָפּ אויף איין „קרוב“, איין סאָרט משקה, וועלכע ער נעמט אָנגרייפן מיט דער גאָרער קראַפט פון זיין טרינג-קערישן טאַלענט. ווייזט אויס, דער דאָזיקער „טראָפּן“ האָט קאווען אזוי געשמעקט, אז ער איז פון אים נישט אָפּגעטרעטן אַפילו דאָן, ווען דער גאַנצער „טיש“ איז געווען מיטגעריסן מיטן חב"דישן שטורעם און ער האָט אַריינגעגאַסן אין זיך, געלאָסן און עקשנותדיק, איין גלעזל נאָכן צווייטן, והא ראייה:

אָט שטעלט ער זיך מיטאַמאָל אויף, קאווע, און — וואָס מיר אַל-
טערמאַן, ווער מיר חב"ד? — ער נעמט זיך קלאַפּן מיט די קליינע פּויסט-
לעך אין האַרץ אַריין:

— איך בין איין יודע, זאָ וואָר איך לעב! ... איין יודע בין איך! ...
די קליינע אויגן זיינע פאַרלויפן מיט יענעם אומהיימלעך-פּויכטן,
טונקלען גלאַנץ, וואָס קומט פון אַן איבעריקן טרונק בראַנפּן; אויף די
דינע פּיס, וואָס זענן אויס, ווי שוועבעלעך, האַלט ער זיך קוים, דאָס פּנים
ווערט אים דאָ שוואַרצעלעך-גריין און דאָ טונקל-געל, אָבער פון דאָס זיי-
ניסע לאַזט ער נישט אָפּ קיין האַר:
— איין יודע בין איך, דאָנערוועטער! ... איין יודע, זאָ וואָר איך
לעב! ...

דאָס רעדט ער איצט אָפּציעל, קאווע. און אזוי ווי אָפּציעלע דעק-
לאַראַציעס איז מען זיך נוהג צו מאַכן אין אַן אייראָפּעאישער שפּראַך,
וואָס ווערט באַנוצט דורך דיפּלאָמאַטן און וועלט-פּאָליטיקער, רעדט ער
איצט דייטש, קאווע, כאַטש דער בראַנפּן האָט מיט יעקען גאַרנישט צו טון
און איז אַן עכט-וואַרשעווער אויסאַרבעטונג. אונטער דער ווירקונג פון
יידישקייט-שטראָם, פונעם חסידישן השתפכות-הנפש, וואָס האָט זיך פו-
גאַנדערנגעגאַסן איבער אַלע ווינקעלעך פונעם „ליטעראַרישן הויז“, האָט
קאווע, אַפּנים מורא-געקריגן, אַז עס זאָל, חלילה, עמעצן נישט איינפאַלן
צו קוועסטיאָנירן זיין יידישן אָפּשטאַם, איז ער טאַקע מוסר-מודעה עפּנט-
לעך און קאַטעגאָריש, בפּני עמ-ועדה, אַז ער איז אַ ייד ...

לכתחילה הערט זיך בלויז פון אַן עק טיש אַ שטיל כיכיקען. קא-
וועס „דעקלאַראַציע“ דערגרייכט נאָך נישט צום צענטער פון טיש, צו
אַלטערמאַנען און זיינע העלפּער. דאָס נעזאַנג ברענט ווייטער. באַלד גייט
אָבער דאָס כיכיקען איבער אין אַ ברייט געלעכטער. אַלטערמאַן איז צע-
טומלט. פאַרשעמטע רעשטלעך פונעם טשערנאבילער ניגון טראָגן זיך נאָך
אין דער לופּט, אָבער זינגען זינגט ער שוין נישט מער, אַלטערמאַן. ערשט
איצט נעמט ער פירן זיינע שוואַרץ-ציגיינערישע אויגן איבערן גאַנצן טיש
און דערזעט קאווען, וועלכער קלאַפט זיך נאָך אַלץ מיט די פּויסטלעך אין
ברוסט אַריין:

— איין יודע בין איך! ... איין יודע, דאָנערוועטער! ...

איצט לאָזט שוין די צעטומלטקייט און אומצופרידנקייט אַלטערמאַנס אַ ביסל נאָך. אמת, מען האָט אים, דעם הויפט-קאָמאַנדיר, אין סאַמע מיטן פונעם שטורעמדיקסטן געזאַנג-אַנגריף, דורכגעריסן דעם פּראָנט, אַ שטיק חב"ד'ישע שטימונג איז צעשטערט געוואָרן, אָבער איינהאַלטן זיך פון גע- לעכטער קען ער פאָרט נישט, ווען קאווע, — אַ פנים כדי צוצוגעבן נאָך מער חשיבות זיין פייערלעכער „דעקלאַראַציע“ — דראַפּעט זיך, מיט די לעצטע כוחות, אַרויף אויף אַ שטול און צעוויינט זיך מיט ביטערע טרערן: — איך בין איין יודע, זאָ העלף מיר גאָט!...

דרעזעט מען אָבער מיטאַמאָל, אַז קאווע ווערט ווייס אויפן פנים, און אַט-אַט וועט מיט אים געשען עפעס אַזוינס, וואָס וועט אָפּנעמען דעם חשק צו פאַרזוכן ווייטער פון די גוטע זאַכן אויפן טיש, ווערט שוין דאָס געלעכטער איינגעהאַלטענער אַ ביסל און חברה נעמט זיך באַראַטן שטי- לערהייט וועגן גורל פונעם ערשטן קרבן, וואָס איז געפאַלן ביים מקיים-זיין דעם „עד דלא ידע“ אויף דער היי-יאָריקער פורים-סעודה. דאָ נעמט שוין איבער די קאָמאַנדע מנחם גנעסין. געזען, אַז דער „גלאַוונג-קאָמאַנדירוש-טשי“ האָט זיך אויף אַ וויילע פאַרלוירן, גענומען זיך איינברעכן, אָנגע- ווירן די שטימונג און דעם ברען צום קאַמף, הייבט דער געטרייער גענע- ראַל פלינק אויף די אַראָפּגעלאָזטע פּאַן און נעמט אַליין פירן דאָס מילי- טער אין פייער אַרײַן. קודם-כל מוז מען, פאַרשטייט זיך, אָפּרייניקן דאָס פעלד פון די „געפאַלענע“. נעמט זיך טאַקע גנעסין צו קאווען: ער גיט אַ ווונק צו חברה און כהרף-עין ליגט שוין קאווע אין גנעסינס ברייטע, שטאַר- קע אַרעמס. דער „קרבן“ צאַפּלט אַ וויילע, וואַרפט זיך, פּראָטעסטירט. אָבער גנעסין טראָגט אים, אונטערן אַקאָמפּאַניאַמענט פון טומלדיקן גע- לעכטער, איבערן טיש אַריבער און פאַרשפאַרט אים אין אַ ווייטן, זייטיקן חדר. דאָרט כאַפט זיך קאווע, אַ פנים, אַז איידער מען לייענט „פּאָליטישע דעקלאַראַציעס“, איז כדאי אַ ביסל זיך דורכצושלאָפּן, וואָרום ווען איך ננבע מיך שפעטער, אויף די שפיץ פינגער, צו צו דער טיר פונעם פּאַר- שלאָסענעם צימער, כאַפט-אויף מיין אויער די צויבער-קלאַנגען פון דער געשמאַקער שנאָרך-מוזיק, וואָס טראָגט זיך פון דאָרט מיט אַזאַ האַרצי- קייט און מתיקות...

אָפּגעפאַרטיקט זיך מיטן אָפּרייניקן ס'פעלד, נעמט זיך דער גענע-

ראַל צום באַנייען דעם אָנגריף. ער באַקומט אַרויס פון ערגעץ אַ דויט טיכל און בינדט דערמיט איבער ס'פנים: אַ בערדל, הייסט עס. עולם ווייס שוין איצט, אז גנעסין, וועלכער האָט אַרטיסטישע פעאיקויטן און שניידט זיך אויף אַן אַקטיאָר, וויל דאָ אָפּשפּילן איינע פון זיינע קאָמישע סצענ-קעס, מיט וועלכע ער איז, פון צייט צו צייט, מכבד דאָס „ליטעראַרישע הויז“. גנעסין גיט אַ קלאַפּ מיט גאָפּל-מעסער אין טיש. אַ צייכן: זאָל זיין שטייל. און באַלד טאַקע, הייבט ער אָן דעם „נומער“. עס איז אַ בילד פון אַ פאַרשלאָפענעם מלמד אין אַ קליין פּויליש שטעטל, וועלכער קנעלט מיט זיינע תלמידים די נסים פון יציאת-מצרים (פסחדיקע סצענקעס פאַסן זיך אַפילו נישט אזוי שטאַרק אַריין אין פּוירימדיקן פּראָגראַם, אָבער דער כלל פון „עד דלא ידע“ איז מכּפּר אויך אויף אַט-דעם „חטא“).

דעם מלמד'ס ניגון איז אַ צעצויגענער, אַ פאַרשלאָפענער. יעדע וויי-לע כאַפט ער, דער מלמד, אַ דרימל אין מיטן לערנען, אָבער דאָס שטערט אים נישט, ווי נאָר ער גיט זיך אַ וועק-איבער, אַ געשריי-צו-טון צו די תלמידים זיינע:

— ני, לייבעדיקא, ממזרים, גיכא, לאבוזעס... זאָגטס:

— מ—מ—צ—ר—י—ם—ג—א—ל—ת—נו—ו—מ—בית—ע—ב—דים
 פ—די—ת—נו... אוי, מ—מ—צ—ר—י—ם—גיי—א—ל—טו—ני—ו—מ—ביים
 א—ו—ו—דים פיי די—סו—ני פיי—די—תו—ו—ו—ני...

אָבער די לעצטע זילבן פון דעם פיי—די—סו—ני הערט מען שוין קוים. זיי נעמען זיך לעשן ווי דאָס גרינלעכע פלעמל פון אַ צאַנקענדיק ליכטל. און אָט פאַרוואַרפט שוין דאָס מלמד'ל זיין בערדל אין אַ זייט, די ברעמען לאָזן זיך אים אַראָפּ אזוי ווי די קרומע דעכלעך אין זיין פאַר-וואַרפן שטעטל און ער שנאָרכט שוין, דאָס מלמד'ל, ווי שבת נאָכן עסן אונטער דער פאַרשוויצטער פּערינע. עס ווערט שטייל. די תלמידים האָבן מורא דעם אָטעם צו כאַפּן. מען הערט בלויז דאָס זשומען פון אַ פליג אויף דער שויב און דאָס פאַרמאַטערטע, טרויעריקע שנאָרכן פונעם רבין. אָבער אין אַ וויילע אַרום גיט עס זיך פּלוצלינג אַ וועק-איבער, דאָס מלמד'ל, דערשראָקן ווי ביים קלינגען פון די גלאַקן בעת אַ נאַכט-שרפה, ס'בערדל גיט זיך אַ הויב אין דעם הויך און, אַ צעטומלעטער, נעמט ער שרייען האַס-טיס און בייז:

אלחנן צויטלין

— ני לאָבוסעס, וואָס שלאָפט עיץ?

— מ—מ—צ—ר—י—ם—ג—א—ל—ת—נו—ו—מ—ב—י—ת—ע—ב—ד—י—ם—
פ—ד—י—ת—נו... פ—ד—י—ת—נו—פ—ד—י—ת—נו—פ—ד—י—ת—נו.

— לעבעדיקער: פ—ד—י—ת—נו;

— נאָכאמאָל: פ—ד—י—ת—נו;

— נאָך שטארקער: פ—ד—י—ת—נו — —

און טאָקע באַלד נאָך דעם „נאָך שטארקער“ פאַרוואַרפט דער מלמד
דאָס קעפל ווי אַ געשאַכטענע הונ און נעמט פייפן מיט די נאָזלעכער אזוי
הויך ווי אַ ראָטע זעלנער ביים שלאָף אין קאָזארמע.

אַלע ביים טיש דערפילן מיט פּינקטלעכקייט גנעסינס באַפעלן. מען
ענטפערט „פּי—ד—י—ס—נ—י“ מיט האַרץ און מיט ברען, אזוי ווי די
תלמידים אין דעם קליינעם שמעטל. און גנעסין מיטן רויטן טיכל אַרום
די באַקן—אָט שרייט ער: ממזרים, פּיערדיקער! לעבעדיקער! אַ כאַלעיערע...
— פּי—ד—י—ס—נ—י!

און אָט ווערט ער אַנטשלאָפן אין מיטן „ברען“ און עס ווערט מיט-
אַמאָל שטיל ווי אין שטוב פון אַ נוטה-למות. און אָט — גיט ער זיך ווי-
דער אַ כאַפ-אויף, גיט זיך האַסטיס אַ קראַץ אין דער פלייצע, אַ טרייסל,
און די שטוב ווערט ווידעראַמאָל צעווינגט פון דעם צעצויגן-מלמדישן
„פּי—ד—י—ס—נ—י“.

אַבער גנעסינס שפּילן הייטערט שוין, אפנים, צופיל אויף דעם עולם,
וואָרום אָט זעט מען ווי אַרום אַלטערמאַנען רודערט זיך שוין ווידער
עפעס: ווייזט אויס, אז אין האַרץ פונעם הויפט-קאָמאַנדיר האָט זיך שוין
גענומען אריינגעבענען די קנאה צום תלמיד, צום גענעראַל, וועלכער פירט
אזוי זיגרייך די אַרמיי אין פּיער אַרין און ער, דער הויפט-קאָמאַנדיר,
האָט שוין חרטה דערויף, וואָס ער האָט זיך געלאָזט איבעריאָגן פונעם
„שנעק“.

„קנאת פורים-קאָמאַנדירן תרבה שמחה“ — איצט וואַרט שוין
אַלס ער מאַן אויף דער פּאַסיקער מינוט איבערצונעמען די קאָמאַנדע
פון גנעסינס הענט און אז דער קליינשמעטלדיקער מלמד ווערט נאָכאמאָל
אַנטשלאָפן מיטן לעצטן קלאַנג פון „פּדיתנו“ אויף די קרומע ליפן, נעמט

אין א לימעראוישער שטוב

זיך פלוצלינג פונאנדערקייקלען איבערן טיש א פרישער ניגון, וואָס קומט
פון אַל ט ע ר מ אַ נ ס „צד“:

ר' דודל, אוי, ר' דודל,

ר' דודל האָט געווינט אין וואַסילקאָוו

און היינט וויינט ער אין טאַלנע...

פאַרנעסט מען שוין אינעם גענעראַל, „באַרראַט“ מען שוין גנעסיגען
און ווידער זענען אַלעמענס בליקן געווענדט אויף אַל ט ע ר מ אַ נ ס דיקע, פליי-
שיקע ליפן, אויף זיינע טונקל-גליענדיקע אויגן, אויף זיינע לאַנגע, ביינער-
דיקע פינגער, וואָס קלאַפן חסודיש אין דער לופט:

ר' דודל, אוי, ר' דודל,

ר' דודל האָט געווינט אין וואַסילקאָוו

און היינט וויינט ער אין טאַלנע...

שוועבט שוין איצט איבער דער שטוב דער נייסט פונעם טאַלנער
רבין און שטיקער פיער פלאַקערן אין דער לופט. פאַרברענטע, „וועלט-
לעכע“ יידישיסטן פאַטשן מיט התלהבות אין די הענט, פאַרגלאַצן די אויגן
און קלאַפן-צו מיט די פיס צום טאַקט פונעם ניגון. פייערדיקע משכילים,
העברעאישטן, צעגיסן זיך אין חסודישער השתפכות-הנפש. שטראַלן אַל-
טערמאַנס אויגן מיט אַ נישטדאָאיק ליכט, ווערט דעם טאַטנעם לענגלעכע,
צעפאַטלעט באָרד נאָך לענגער, און נאָך צעפאַטלעטער, אויפן גרויסן, ווייסן
שטערן שפרינגען אַרויף ברייטע שוואַרצעלעכע קנייטשן און קוקן קוקט ער,
דער טאַטע, אויף קיינעם נישט, נאָר אויף עפעס אַ ווייטן פינטל אויפן
בעליק. און ווער ווייס: אפשר איז עס נאָר קיין פינטל נישט און אפשר
איז עס נאָר קיין בעליק נישט, וואָס ער זעט, אפשר איז עס גאָר טאַלנע?

דער הויפט-קאָמאַנדיר האַלט, אפנים, פונעם „סטראַטעגישן“ כלל:
שמיר דאָס אייזן כל-זמן ס'איז הייס. לאָזט ער טאַקע נישט אָפּ, אַלטער-
מאַן, און שפרינגט באַלד אַריבער, מיט קפיצת-הדרך, פון טאַלנע צום
אַלטן רב אין ליאדי. נישט אַלע ביים טיש זענען אָבער אַזוי אויסגעכונדן
און באַהאַונט ווי ער, אין די וועגן, וואָס פירן צום רבין ר' שניאור
זלמנען, חזרט ער טאַקע נאָכאַמאָל און ווידעראַמאָל אייזן מיטן עולם דעם
חסודישן „אַדרעס“ צום ליאדיער רבין:

אלחנן צייטלין

וו' מיעסטעטשקו ליאדוני,
מאָהיליאוווסקאי גובערני,
דוכאָוונאָמו ראַווינז
שנייערסאָנו...

און כדי מען זאָל טאָקע דעם אַררעם מיטן חסידישן רוסיש קיינמאָל
נישט פאַרגעסן, גיט מען זיך אַ הויב פון טיש אָפער, צערוקט מען די
שטולן, שטופט מען אַזעק דעם טיש אין אַ זייט, פאַרלייגט מען הענט אויף
אַקסל און — אָט ציטערט שוין דער דיל פון כלות-הנפשקדיקן טאַנץ-
שטורעם:

וו' מיעסטעטשקו ליאדוני,
מאָהיליאוווסקאי גובערני,
דוכאָוונאָמו ראַווינז
שנייערסאָ—אָ—אָ—נו...

און אזוי פלעכט מען זיך אַלץ ווייטער און ווייטער אַרײַן אין קא-
ראַהאָד און מען באַמערקט גאַרנישט, ווי דורך די שויבן שמייכלט שוין
אַרײַן דער בלוילעך-בלאַסער כעללות...

קאפיטל 7

ביאליק

אין איינעם אַ כמורנעם, בלאַטיקין ווינטער-טאָג האָט מען אין „לי-טעראַרישן הויז“ געבראַכט די ידיעה, אַז היים נחמן ביאליק קומט אָפּ-שטאַטן דעם פּאָטער אַ וויזיט. ביאליק האָט דאָן געווינט אין אדעס און איז געקומען אויף אַ קורצע צייט קיין וואַרשע אין די ענינים פון זיין „מוריה“-פּאַרלאַנג. כאַטש מען איז אין „ליטעראַרישן הויז“ געווען געוויינט צו באַזוכן פון גדולים, איז דאָך די ידיעה וועגן ביאליקס קומען אויפגע-נומען געוואָרן ווי אַן איבערראַשונג און מען האָט זיך גענומען גרייטן צום דאָזיקן וויזיט, ווי צו אַ גרויסן יום-טוב. קודם-כל האָט זיך גענומען גרייטן — די מאַמע: אַ קליניקייט — אַזאַ אורח! אים דאַרף מען דאָך טאַקע דערלאַנגען דעם אמתן כיבוד! דערצו דאַרף מען דאָך נאָך, ביים צוגרייטן דעם כיבוד געדענקען, אַז ביאליק וועט, מסתמא, זייענדיק אין „ליטע-ראַרישן הויז“, אַרײַנגיין אויך צו ליאַכאָווערן — ער טאַקע, ליאַכאָווער, האָט דאָך געבראַכט די ידיעה וועגן ביאליקס קומען צום טאַטן — און די מאַמע מוז זען, אַז איר כיבוד זאָל זיין שענער פאַר דער ליאַכאָווערנס...

איז טאַקע אוועק אַ געגרייטעריי — הימל, עפן זיך! מען האָט גע-באַקן, מען האָט געקאַכט, מען האָט געפּרעגלט, מען האָט איינגעקויפט משקה און זיסוואַרג און אין שטוב איז געשטאַנען אַ פאַרע, ווי ערב-פּסח, אַ גערויש פון דערוואַרטונג האָט זיך געטראָגן איבערן הויז. אָבער מער פון אַלעמען, דאַכט זיך, האָב אַיך מיט מיין ברודער, אהרן, געוואַרט

אויף ביאליקן, גענארט אים אַנצוסוקן, זען מיט די אייגענע אויגן דעם פּאָעט, וועגן וועלכן דער טאַטע פּלעגט תמיד רעדן מיט דרך-ארץ און באַ-ווונדערונג. פאַר אונדז, יינגלעך, איז ביאליק שוין דעמאָלט געווען אַ שטיק לעגענדע און ווען מען פּלעגט זינגען אין שטוב די ווייט-פאַרבענקטע מע-לאַדיע פון זיין „בין נהר פרת ונהר חדקל“, פלעג איך מיר אים אויסמאַלן — (עס קלינגט איצט אפשר שטאַרק מליצהדיק, אָבער וואָס זאָל איך טון, אַז איך האָב אים, אין מיין קינדערשער פּאַנטאַזיע, פאַרט אַזוי געזען) — ווי עפעס אַ ברויין-שלאַנקן פּרינץ פון מזרח, וואָס גייט-אַרום אַ פאַרכישופ-טער צווישן וואַרעם-בלויע טייכן און גילדענע פייגל שוועבן איבער זיין קאָפּ. אהרנס שטאַרקער באַגער צו זען ביאליקן מיט די אייגענע אויגן, האָט נאָך דערצו געהאַט אַ באַזונדערע, פאַרבאָרגענע סיבה: אהרן האָט שוין דעמאָלט אַליין געשריבן העברעאישע שירים, וועלכע ער פלעגט אָפּט-מאָל ווייזן דעם טאַטן. נו, קען מען דאָך פאַרשטיין ווי שטאַרק עס האָט זיך אים געוואָלט ווייזן די שירים ביאליקן און הערן וואָס ער, ביאליק, וועט אויף זיי זאָגן. און כאַטש אהרן האָט זיך טאָג-טעגלעך באַגעגנט מיט העברעאישע שרייבער און משוררים, פאַר וועלכע ער פלעגט אָפּט פאַר-ליענען זיינע לידער און פון וועלכע ער פלעגט ס'רוב באַקומען שטאַרקע קאָמפּלימענטן, — שוין געוויינט געווען, הייסט עס, צו באַלייגן „עקאָ-מענעס“ פאַר אנערקענטע שרייבער — איז ער דאָך אַרומגעגאַנגען אַ צע-טראַגענער און געוואַרט אויף ביאליקס קומען מיט ציטערניש און אומרו. וויפּל מען זאָל זיך נישט האָבן געגרייט צו ביאליקס באַזוך, איז דאָך זיין וויזיט — ווי עס טרעפט זייער אָפּט דווקא דאָן, ווען מען וואַרט באַזונדער שטאַרק אויף עמעצן — געקומען כמעט אומגעריכט. און ווען עס האָט זיך דערהערט אַ קורצער, שניידיקער קלונג ביי דער טיר און דאָס פאַדערהויז איז פּלוצלינג פּול-געוואָרן מיט ביאליקס געזונטן, רוישיק-פּריילעכן: „גוט נ'אָונט, יידן, גוט נ'אָונט“, איז אין שטוב געוואָרן אַ צעטומלט לויפעניש, ווי עמעץ וואָלט פּלוצלינג אַראָפּגעפאַלן פון הימל. איך מוז מודה-זיין, אַז ווען איך האָב דערזען ביאליקן, האָב איך לכּתחילה געהאַט אָפּגעפּסנט ביי זיך: ניין, ס'איז נישט מעגלעך... ס'איז נישט ביאליק... אַט-אַזוי זעט-אויס דער שלאַנקער פּרינץ, וואָס גייט-אַרום צווישן די טייכן פרת און חדקל און שפּילט זיך מיט גילדערנע פייגל?

ווי קומט צו אזא פרינץ אָט-דער ברייטער רוסישער פעלץ, אָט דאָס הויכע פוטערנע היטל און אָט-די גלאַנציקע, טיפע קאַלאָשן?

א דיקלעכער, א מיטל-וואוסיקער, מיט א פליישיק-קוילעכיקן, א ביסל געשטופלטן פנים, מיט קליינע, ווארעמע, גרוי-בלוילעכע אויגן, וואָס זענען צופרידן געלאָפן גיך, גיך, אהין און אהער, האָט ער אויסגעזען ווי א רייכער רוסישער קופיעץ, ווי א גרויסשטאַטישער זאָרגלאָזער באַ-רין און נישט ווי א פאַרצויבערטער פרינץ צווישן פרת און הדקל. אָבער ווי נאָר ער האָט אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דעם רחבותדיקן פעלץ, ביאַליק, ווי נאָר ער האָט אַראָפּגענומען דאָס אויסטערליש-הויכע פוטערנע היטל און איבער דער גאַנצער שטוב האָט זיך גענומען פונאַנדערשטיין זיין פריש-געזונטע פריילעכקייט, זיין הויכע, אָפענע שטים, זיין וואַרעם-ערלעך גע-לעכטער, האָב איך מיטאַמאָל פאַרגעסן אין דעם „פאַרכישופטן פרינץ“ דאָרט און א פאַרכליניעטער פון דער העלקייט און וואַרעמקייט, וואָס האָט געשלאָגן פון אים, האָב איך שוין די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט פאַר-בראַכט אין אונדזער הויז, מיין בליק נישט אָפּגעווענדט פון דעם צוגע-לאָזענעם „באַרין“.

ער האָט גערעדט וועגן אלץ אין דער וועלט, ביאַליק, נאָר נישט וועגן ליטעראַטור און איך האָב באַמערקט, ווי גלעמבאצקי (דער העברעאישער שרייבער מ. בן-אליעזר), וועלכער איז גראַד געווען ביי אונדז, ווען ביאַליק איז געקומען, דרייט זיך נערוועז אויף דער שטול, פרוווט אַרויפפירן דעם שמועס אויף ליטעראַטור, אויף שרייבער, אָבער ביאַליק מאַכט זיך נישט הערן...

ביאַליק האָט זיך אויסגעפרעגט היימיש-רחבותדיק וועגן טאַטנס גע-זונט, וועגן דער שטוב, ער האָט דערציילט וויציקע מעשיות פון אַדעס, גערעדט א סך וועגן פאַרבלאָטיקט-ווינטערדיקן וואַרשע, זיך געקלאָגט אויף אָוונטיקן חושך אין די גאַסן, דערציילט וועגן א העברעאישן שילער-אָוונט, וואָס איז פאַר זיין כבוד-וועגן איינגעאַרדנט געוואָרן, אין קרינסקיס נימ-נאַזיום, דאַכט זיך, גענוי זיך פונאַנדערנעפרעגט מכוח לאַכאַווערס פאַרלאָג-געשעפטן, אָבער וועגן ליטעראַטור גופא, וועגן דיכטונג אָדער וועגן שריי-בער האָט ער עקשנותדיק אויסגעמיטן צו רעדן, כאַטש דער הויכער, קורצ-זיכטיקער בן-אליעזר מיטן בייך-קנאַפ אין האַלדז, וואָס איז אים געלאָפן

גיד, גיך ארויף און אראַפּ, האָט נישט אויפגעהערט זיך צו הויבן פון אָרט און צו מרוזשען כסדר מיט די קליינע, שפיציקע אויגן פון אונטער די גראַבע בריקלן-גלעזער אַפער.

עס איז נישט געווען קיין שפור פון שטייפקייט, פון אָנגעצוינגקייט, ווי עס טרעפט אָפּט, ווען עס זיצט אַ נייער חשובער גאַסט ביים טיש. עס האָט גלייך פון ביאַליקן אַ שמראָם-געטון אַזאַ היימישע מילדקייט און נאָענטקייט, אַזאַ זאָרגלאָזע גוטמוטיקייט, אַז עס האָט זיך אויסגעוויזן: דו קענסט אים שוין פון לאַנג, אָט-דעם גוטן, „פעטער פון אַדעס“, מיט דעם קלאָר-אַפּענעם, געמיטלעכן שמייכל, מיט די פּאַר שיטערע האָר אויפן גרויסן, קיילעכיקן קאַפּ, מיט דעם טיף-שוואַרצן, ברייט-געשניטענעם רוי-סישן „סוּרטוק“, וואָס די זיידענע קנעפּ זיינע שיינען פון אים תמיד אַראַפּ מיטן יום-טובדיקן נחת פון אַ חתונה...

האָט ער, פאַרשטייט זיך, אויך אונדז, די יינגלעך, באַמערקט ביים טיש און גענומען זיך גענוי פונאַנדערפרעגן וווּ, ביי וועמען און וואָס מיר לערנען. דאָ האָט שוין דער טאַטע, וויפל ער זאָל נישט האָבן געוואָלט זיך צופאַסן צו דער שטימונג פון גאַסט און באַרירן וואָס-ווייניקער ריין-לי-טעראַישע ענינים, נישט געקענט זיך גובר-זיין און דערציילט ביאַליקן, אַז אהרן שרייבט העברעאישע שירים, וועלכע געפּעלן די שרייבער, וואָס קו-מען אַרײַן צו אונדז. דערהערט אַזאַ געשיכטע האָט ביאַליק אוועקגערוקט דאָס נישט-דערטרונקענע גלאָז טיי, פונאַנדערגעשפּרייט נאָך ברייטער די עלנבויגנס אויפן טיש און גענומען זיך איינקוקן שאַרף, דורכדרינגענדיק, מיט אַ געמאַכטער שטרענגקייט אין אהרנען, ווי ער וואָלט געוואָלט פרעגן: — אַזוי גאָר, בהורעץ? ... שוין אַזוי גיך געכאַפּט אין דער מעשה?

אהרן, אַ שטילער, אַ שעמעוודיקער, אַ מן-הצדיקער, האָט באַקומען רויטע פלעקן אויפן פנים. ער האָט גענומען קוקן ערגעץ אונטערן טיש, וווּ עס האָט זיך יתומדיק געוואַלגערט אַן עלנט שטיקל עפל-שאַלעכץ.

— אַ נו, בהורל, לאַמיר אַקאַרשט אַ קוק-טון דייע שירים — האָט ביאַליק צוריק צוגערוקט צו זיך דאָס אוועקגעשטעלטע, אויסגעקילטע גלאָז טיי און האַסטיק, מיט איין שלונג כמעט, אויסגעטרונקען עס ביז צום דנאָ. גלעמבאַצקי האָט זיך שוין איצט געהויבן אויפן בענקל פון גרויס

ש מ ח ה : ס' איין האָט פּאָרט גערירט... ביאָליק רעדט שוין פּאָרט
וועגן שירים...

אהרן האָט אָבער אַליין זיינע העפטלעך ביאָליקן נישט דערלאָנגט.
ער האָט נאָך אַלץ געקוקט אויפן שטיקל שאַלעכץ אונטערן טיש מיט קרומ-
לעך-אַראָפּגעלאָזטע אויגן. דער טאַטע האָט זיך געמוזט אויפהויבן און
אויסזוכן די דינע שול-העפטלעך, אין וועלכע אהרן פלעגט אַריינשרייבן
זיינע לידער. ביאָליק האָט געמישט, געמישט אין די העפטלעך, געכאַפּט
לכתחילה דאָ אַ קוק אויף אַ בלעטל, דאָ אַ קוק אויף אַהרנען, ביז ער האָט
זיך אין גאַנצן אַריינגעטון אין די שירים און גענומען לייענען כסדר בלעטל
נאָך בלעטל. וואָס ווייטער ער האָט געלייענט, אַלץ ערנסטער איז ער גע-
וואָרן; אויפן גרויסן, ברייטן שטערן זיינעם זענען אַרויפגעשפרונגען לענג-
לעך-קרומע קנייטשן און די אויגן זענען אים געוואָרן איינגעצויגענער, קלע-
נער. ביי איין ליד, געדענק איך, האָט ער זיך גאָר לאָנג פאַרהאַלטן. איינמאָל
איבערגעלייענט עס און גענומען עס אויפסניי לייענען. דערנאָך האָט ער
ווייטער גענומען פירן די בליקן איבערן אָנהויב פון ליד, איבער די אוי-
בערשטע שורות, ביז ער האָט איבערגעמישט דאָס בלעטל און אין אַ וויילע
אַרום — צוריקגעמישט עס און ווידער זיך אַריינגעטון אין יענעם ליד.
מיטאַמאָל האָט ביאָליק איבערגעריסן די אָנגעשטרענגטע שטיקלייט פון
דערוואָרטונג. מיט אַ שאַרפּער, האַסטיקער באַוועגונג, ווי ביים אָננעמען
עפעס אַ פּלוצלינגען, פעסטן באַשלוס, האָט ער אַ פאַרמאָך-געטון דאָס
לעצטע העפטל און עס דערלאָנגט דעם טאַטן:
— אַ פאַר—טי—קער קבצן! — האָט ער געצויגן יעדן זילב פאַמע-
לעך און שניידיק.

אַ פאַרטיקער פּאָעט, הייסט עס.

גלעמבאַצקי האָט זיך מיט אַ קרעכץ אַ הייב-געטון אויף דער שטול,
פאַרמרוזשענדיק די אויגן אזוי ווי ביי אַ צו-בלענדנדיק ליכט. דער ביין-
קנאַפּ אין האַלדז איז אים געלאָפּן האַסטיקער, שנעלער. לאַכאַווער האָט
געקוקט אַ פאַרטראַכטער אויף די ביינאַכטיקע שויבן. דער מאַמעס פנים
איז באַגאַסן געוואָרן מיט רויטקייט. אהרן האָט פאַמעלעך אויפגעהויבן
דעם קאַפּ און זיך איינגעקוקט אין טאַטן מיט גרין-צעוואַרעמטע אויגן. דער
טאַטע האָט טרויעריק געשמיכלט...

שפעטער, ווען מען איז אלע, מיט ביאליקן, ארויף צו לאכאווערן אין שטוב און די לאכאוועראווע האָט זיך, א דערשוויצטע, געפאָרעט אַרום דעם כיבוד פאַרן גאָסט, האָט מען אויך גערעדט וועגן אהרנען און זיינע שירים. צו גלעמבאצקים אַנטציקונג האָט שוין איצט ביאליק כסדר גערעדט מכות ליטעראַטור און שרייבער. ביאליק האָט געלויבט אהרנס טאַלענט, גערימט זיין סטיל, זיין העברעאיש, פאַרגעזאָגט אים אַ צוקונפט אין דער העברע-אישער ליטעראַטור. דערנאָך האָט שוין ביאליק גענומען אויפן צימבל די אָדעסער שרייבער. מיט איין קער מיט דער פלייצע, מיט איין קנייטש מיטן פנים, מיט איין צי מיט דער דיקער, פליישיקער נאָז, האָט ער „אָפּגעפאַר-טרעטלט" אַ שרייבער: איין כהרף-עין און פאַר די אויגן האָבן זיך אַוועק-געשטעלט לעבעדיקע דאָ מענדעלע, דאָ ראַוויצקי, דאָ פּיכמאַן. עס זענען אַוועק אַזוי שעהן און ווען ביאליק האָט זיך מיטאַמאַל אַ כאַפּ-געטון צו זיין גראָבן גילדענעם זייגער, איז שוין געווען נאָך האַלבער נאַכט.

לאַנג, לאַנג נאָך ביאליקס אַוועקגיין איז דער העלער קלאַנג פון זיין רחבותדיקער שטים געווען צעשאַטן איבער אלע ווינקלען פון שטוב, אי-בער די ווענט, איבער די שויבן.

קאפיטל 8

זומער-לעב!

אויף איבערן זומער פלעגט זיך דאָס „ליטעראַרישע הויז“ אַריבער-טראָגן אין איינעם פון די דאַטשע-ערטער הינטער וואַרשע, ס'רוב אויף דער אַטוואַצקער „ליניע“. דאָ, אויף דער באַרימטער „ליניע“, פלעגט זיך אין די זומער-חדשים קאָנצענטרירן כמעט דאָס גאַנצע וואַרשעווער יידיש-ליטעראַרישע לעבן, דאָ האָט מען געקענט באַגעגענען גאָר דעם ליטעראַ-רישן עולם, פון די גדולים ביז די סאַמע-יינגסטע אָנפאַנגער. נישט איין שיינער ליטעראַרישער פּלאַן איז דאָ, אויף דער „ליניע“, געבוירן און... באַגראָבן געוואָרן. און נישט איין ווונדערלעכער חלום, וואָס איז געוועבט געוואָרן פון יונגע, ענטוויאַסטישע דיכטער אין דער וואַרעמקייט פון די גאָלד-אויסגעשטערנטע אַטוואַצקער זומער-נעכט, איז דאָ צערונען און אַוועק מיטן אומעטיקן קריי פון די דאָרפישע הענער...

געווען אַזעלכע, וואָס פלעגן אין וואַרשע, אין די לאַנגע ווינטער-חדשים, נישט אַרויפקומען צו אונדז אין שטוב, אָדער פלעגן זיך דאָרט יאַווען זייער זעלטן. פאַר דאָס אָבער זענען זיי געווען אונדזערע אָפטע געסט, ווען מיר פלעגן זיך אַריבערטראָגן אויף דער „ליניע“. און אַז די „ווינטערדיקע“ שטאַם-געסט פלעגן זיך, אין די שמעקעדיק-צעבלימע שבת-פרימאָרגנס, באַגעגענען אויף אונדזער דאַטשע מיט די „זומערדיקע“, פלעגט ווערן אַ ליהודימדיק-טומלדיק גריסעניש, ווי אויף אַ חתונה. ביים העלן שמיכל פון דער זון, ביים סאַמעט-ווייכן רויש פון די נאָדל-ביימער

אין ארומיקן וואלד, פלעגן זיך דאָ שטאָטיש-צעקריגטע, אָפט ברוגזדיק-אָנגעכמורעטע שרייבער, איבערבעטן איינער מיטן אנדערן, און ביים פריי-לעך-מונטערן קלאַנג פון גאָפּל-מעסער בעת דער שבתדיקער סעודה פלעגט מען שוין גאָר אין גאַנצן זיין צווישן זיך פאַן-בראַט.

אין מיעדזעשין, א זומער-פלאץ אויף דער „ליניע“, האָבן מיר גע-וווינט אין א באַזונדער הילצערן הייזל, וואָס איז געשטאַנען ביים ראַנד פון א געדיכטן, שוואַרץ-גרינעם סאָסנע-וואַלד. די לאַנגע צווייגן פון די ביימער האָבן זיך געשפּרייט איבערן קאָפּ פון אונדזער הייזל, ווי די פינגער פון כהנים ביים דוכענען.

אינעם זעלבן הייזל האָט, חוץ אונדז, געוווינט דער פאַרלעגער ב. שימין, צו וועלכן עס פלעגט אויך א גאַנצן זומער אַראָפּקומען חברה-שריי-בער, דער עיקר אַזעלכע, וואָס שימין האָט זיי צוגעזאָגט אַרויסצוגעבן זייערע זאַכן און אַהער טאַקע פלעגן זיי זיך אַראָפּכאַפּן א טאַפּ-טון דעם דופק און זיך דערוויסן וואָס עס הערט זיך מכוה אַכצן און דרייצן: ווי האַלט עס עפעס מיטן אַרויסגעבן דאָס ביכל און צי קען מען פאַר איין וועגס כאַפּן א פּאַר קערבלעך עד לחשבון...

פלעגן זיך אונזערע געסט אויסמישן מיט שימינס, די „גרענעצן“ פלעגן פאַרווישט ווערן, די טישן פון ביידע וועראַנדעס, — אונדזערע און שימינס — פלעגט מען אַראָפּטראָגן און אוועקשטעלן, צו-זאַמענגערוקטע, אונטערן וואַרעם-בלויען הימל און איידער וואָס - ווען, איידער מען פלעגט נאָך עפעס טועם-זיין, פלעגט שוין אַן אָפּן העל-פריילעך געזאַנג זיך צונויפמישן מיטן לוסטיק-זאַרגלאָזן צוויטשערן פון די פייגל אין וואַלד.

דאָ, אין מיעדזעשין, האָב איך, שפּאַצירנדיק מיטן טאַטן אין איי-נעם אַן אָנהויב-זומערדיקן, קיל-ווייסן פאַרמיטאַג, ס'ערשטע מאָל באַגעגנט נאָמבערגן, וועגן וועלכן איך האָב אָפט געהערט רעדן אין וואַרשע, נאָר עס איז מיר נאָך נישט אויסגעקומען צו דערקענען אים נענטער. ער איז געווען אַ קלייניקער, אַ דינער, מיט דאַרע, האַלב-קוילעכיקע פיס, אָבער אַ קאָפּ האָט ער געהאַט אַ גרויסן, גאַרנישט אין פּראָפּאָרץ צו זיין פיגור. אַ פּאַר גרינלעך-גרויע אויגן, פאַרצויגן מיט אַ לייכטן נעפּל, האָבן קלוג און דורכדרינגענדיק אַרויסגעקוקט פון אונטערן גרויסן, צעקנייטשטן

שטערן אפער. נאָמבערג האָט גערעדט גיך, גיך, אויף אַ מיט-פּוילישן יידיש, מיטן „יאָך“ און מיטן „ווע“, דער טאַטע ווידער האָט גערעדט אויפן עכט-ליטווישן דיאַלעקט און מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אז זיי פאַר-שטייען זיך נישט. עס האָט זיך מיר געגלויבט צו לאַכן, ווען יעדע וויילע האָט נאָמבערג איבערגעפרעגט דעם טאַטן: וו-ע? און דער טאַטע האָט אים צוריקגעפרעגט: וו-אַ-אַ-ס? שפעטער, ווען נאָמבערג האָט אָנגעהויבן אָפטער אַרײַנצוקומען צו אונדז און צו שימינען, האָב איך מיך צוגעווינט צו זיין אויסשפּראַך און אויך דער טאַטע האָט אים שוין גוט פאַרשטאַנען. ער האָט זיך אָפט געשפּאַרט מיטן טאַטן, נישט געקענט באַגרייפן זיין גוואַלדיקע צוגעבונדנקייט צו רעליגיע און דעם אייפער, מיט וועלכן דער טאַטע פאַרטיידיקט זיין רעליגיעזן קוק אויפן לעבן און נאָך דעם זעלבן זומער, דאַכט זיך, האָבן זיי עפּנטלעך שאַרף צווישן זיך פּאָלעמיזירט. דאָס האָט זיי אָבער, פאַרשטייט זיך, נישט געשטערט אָנצוהאַלטן צווישן זיך קאָרעקטע און אַפילו פריינטשאַפטלעכע באַציאונגען. דער טאַטע האָט שטאַרק געהאַלטן פון נאָמבערגס פּקחות, פון זיין אָפּענעם און קלאָרן באַ-נעמען זאַכן און געשעענישן, פון זיין בלייז-שנעלער אַרײַנטאַציע, פון זיין פעאיקייט טרעפּלעך צו דעפּינירן אַט-די געשעענישן און אָפּצו-שאַצן זייער באַדייטונג. נאָמבערג ווידער האָט אַלעמאָל באַווונדערט דעם טאַטנס סטיל, זיין טעמפּעראַמענט און לירישן אַרט שרייבן.

געוויינט האָט ער, נאָמבערג, אין מיעדזעשין, אין אַ פענסיאָנאַט, וווּ עס האָבן אַ גאַנצן טאַג געגרילצט אַלט-פרענקישע הייזעריקע גראַמאָפּאָנען און וווּ דיקע נאַלעווקער ווייבער האָבן כסדר געפאַטשט מיט די ליפּן, באַ-לעקנדיק זיך פון די פעטע, שטאַפיקע עסנס. ער האָט זיך אָפט געקלאָגט, אז מען לאָזט אים נישט שלאָפן אין דעם פענסיאָנאַט, אז אַ גאַנצע נאַכט קריכט מען דאָרט אַרום אין די קאָרידאָרן, און ווי שפעט ער, נאָמבערג, זאָל נישט אַהיימקומען זיך לייגן, געפינען זיך פענסיאָנאַט-ווייבלעך, וואָס קומען אַ היים נאָך שפעטער און ווען ער ווערט שוין, מיט מזל, אַנט-שלאָפן פאַרטאַגס, נעמען זיך באַלד צו אים די פענסיאָנאַט-הענער און „רייסן אים אַראָפּ דעם קאָפּ“ מיט זייער קרייען... פונדעסטוועגן האָט ער זיך געפּוילט, נאָמבערג, אַריבערצוקלייבן אין אַן אַנדער פענסיאָנאַט אַרײַן, בפרט, ווען אין דעם זעלבן „עס-אינסטיטוט“ האָט אויך געוויינט זיין

פריינט אברהם רייזין, וועמען עס האָבן נישט געאַרט — נישט די אָנגע-
 פרעסענע ווייבער און נישט די ביזע הענער. און וויבאלד רייזינען
 שמעקט דאָ — פאַרוואָס-זשע זאָל ער עפעס אַנטלויפן פון דאַנען?
 — עיא שלאַפט ווי אַ געהרגעטא — פלעגט אים נאָמבערן פאַרקלאָגן
 און... מקנא-זיין.

רייזין פלעגט זיך דערויף גוטברודעריש פונאַנדערלאַכן, ווייזנדיק אַ
 שורה ליכטיקע ציין, וואָס האָבן זיך, אויפן פּאָן פון זיין טונקל-ברוין,
 ציניינעריש געזיכט, אָפּגעשלאָגן מיט אַ מאָדנער שנייאיק-בלענדנדיקער
 ווייסקייט. שפעטער, אין אַ יאָר-צוויי אַרום, האָט רייזין זיך געלאָזט אַריינ-
 שטעלן אַ פּאָר גאָלדענע ציין און דער געמיש פון ווייס און גאָלד און טונקל-
 ברוין האָט דאָן צוגעגעבן זיין לענגלעך-קאַנטיקן פנים אַ משונהדיק-שאַרפן
 רייזן.

אפשר דערפאַר טאַקע, וואָס נאָמבערן האָט זיך געפילט נישט גע-
 הויבן אין דעם טומלדיקן מיעדזעשינער אכילה-אינסטיטוט, פלעגט ער
 זייער גערן פאַרברענגען אין אונדזער זייטיק, אַליין-שטייענדיק זומער-
 הייזל, כאַטש אויך ביי אונדז איז געווען גענוג טומלדיק און רוישיק. דאָ
 איז ער אָבער געווען אין דער היים, אַרומגערינגלט פון פריינט און קאַלעגן
 און — דער עיקר — פון מיידלעך, קורסיסטקעס אָדער סתם „ליטעראַרישע
 ביליאָגעס“, מיט וועלכע נאָמבערן פלעגט לאַנגע שעהן אַרומשפּאַצירן אין
 דערבייאַיקן וואַלד אָדער אויף דער דערנעבנדיקער געל-אויסגעקראַכענער
 „פּאַליאַנע“.

אין זייערע פרייע זומער-טעג פלעגן זיך קורסיסטקעס פון האַלפּערנס
 און אַלטערמאַנס פרעבל-שולן אַראָפּכאַפּן אויף דער „ליניע“, כדי צו פאַר-
 ברענגען אַ פּאָר שעה אין דער סביבה פון „גדולים“, פון שרייבערס. זיי,
 די קורסיסטקעס, זענען עס געווען די „פּאַטשט“ פון ליטעראַרישע פּליאַט-
 קעס: אויף דער „ליניע“ פלעגן זיי אויספאַקן די מיטגעבראַכטע, על-פי-רוב
 גוטמוטיקע און אומשולדיקע, רכילותלעך אויף די-אין-וואַרשע-איבערנע-
 בליבענע „ווינטערדיקע“ שרייבערס און אַהיים — אין שטאַט אַריין,
 פלעגן זיי צוריקפירן אַ פּריש פעקל פּליאַטקעלעך און גלאַט מעשיות
 וועגן די „זומערדיקע“...

נאָמבערן פלעגט חוזק מאַכן פון די קורסיסטקעס, וואָס האָבן „גע-

חלשט אויף העברעאיש", אָבער אַ באַזונדער ליצנות פלעגט ער טרייבן, ווען עס פלעגט זיך צו אים צוטשעפען אַ נורנע, „ליטערארישע ביילאגע". ווער שמועסט נאָך, אז די „ביילאגע" האָט געטראָגן בריִלן און האָט נאָך דערצו נאָכגעיאָגט נאָמבערג און אים דווקא געוואָלט מהנה-זיין מיט אירס אַ „ליטערארישע שאַפונג", אויפן „שויס פון דער נאטור", דערקוויקן אים מיט איר „הארץ" און „שוואַרץ", און „שמאַרץ", דעמאָלט פלעגט ער זיך מיט דער „ביילאגע" אָפּרעכענען אויף אזאַ בייסיקן שטייגער, אז זי פלעגט אים שוין מוזן צורו-לאָזן מיט אירע, „שאַפעכער" און פאַרזאָגן אַ צענ-טער „ביילאגע" נישט אָנצוהויבן מיט נאָמבערגן.

איין מאָל, ווען נאָמבערג האָט זיך בשום אופן נישט געקענט אָפּ-טשעפען פון עפעס אַ מיאוסער „ביילאגע", וועלכע איז אים נאָכגעלאָפּן מיט אַ פעקל העפטלעך אונטערן אָרעם, האָט ער באַשלאָסן פטור צו ווערן פון איר דורך אַ ספעציעלן טריק, וועלכן ער האָט שוין שפעטער אָפט באַ-נוצט אין ענלעכע פּאַלן. דער טריק איז באַשטאַנען אין אַן עפנטלעכן דער-קלערן זיך דער „ביילאגע" אין... „ליבע". און געטון האָט ער אזוי: ער האָט אַרויסגענומען פון דער מאַרינאַרקע-קעשענע, מעשה-עלעגאַנט, אַ ווייס-זיידן טיכל מיט שפיצן, אַ שפּרייט-געטון עס האַסטיק אויף דער ערד און אַראָפּגעלאָזט זיך אויף די קני פאַר דער באַבריקטער, קרומנאָזיקער „ביילאגע". די „ביילאגע" איז געבליבן שטיין אַ צעחושטע און די העפט-לעך זענען איר, דאַכט זיך, אַרויסגעפאַלן פון אונטערן אָרעם. נאָמבערג האָט פאַרגלייזט די אויגן און גענומען זינגען מיט זיין הייזערליכעכער שטים, אויסשטרעקנדיק זיינע הענט צו דער „ביילאגע", ווי צום געבעט:

„שיין ביסטו, ליבטשו,

ליבטשו,

שיין ווי די גאַנצע וועלט,

שיין ווי די גאַנצע וועלט,

נאָר איין חסרון שטעקט אין די—א:

האַסט קא' גראָשן געלט;

נאָר איין חסרון שטעקט אין דיא —

האַסט קא' גראָשן געלט...

דער עולם ארום האָט געשטיקט אין זיך ס'געלעכטער. די „ביילאָגע“ איז נאָך אלץ געשטאנען אַ צעטומלעט, אַ געפלעפטע. זי האָט גערוועזן גע- פינטלט מיט די קורצזיכטיקע אייגלעך און נישט גערירט זיך פון אָרט. און נאָמבערג האָט דערווייל ווייטער „געשפּילט די קאָמעדיע“. ער האָט גענו- מען זינגען אַ ווייטערדיקע סטראָפּקע פון דעם איראָנישן ליבע-לידל:

אוי, געלט איז דאָך קאלעכיק,
קאלעכיק,
געלט קאלערט זיך אוועק,
געלט קאלערט זיך אוועק,
כעל מאַך שיסן,
כעל מאַך הענגען,
שענק מאַ דאָן פּאַרטע—ע—ט;
כעל מאַך שיסן
כעל מאַך הענגען
שענק מאַ דאָן פּאַרטעט!

איצט האָט זיך שוין חברה נישט געקענט מער איינהאַלטן און די „באָמבע“ האָט געפלאָצט. איבערן וואַלד אַרום, איבער דער געלבער פּאָ- ליאָגע, האָט זיך גענומען שיטן אַ ברייטער הילטיקער „כאַ-כאַ“ און „כאַ-כאַ“. ערשט איצט האָט זיך די „ביילאָגע“ געכאַפט, וואָס דער פּסוק מיינט און אין גאַנצן אַ רויטע, אַ צעהיצטע, האָט זי זיך געבעך געלאָזט לויפן פּאַראַויס, צו דער באַן-ליניע, וואָס פירט צוריק אין שטאָט אַרײַן...

— ז'אי שוין אַוועק? — האָט נאָמבערג זיך פאַמעלעך אויפגעהויבן פון דר'ערד, אָפּגעשטויבט דאָס זיידענע טיכעלע און געלאָסן עס אַרײַן- געלייגט אין דער פּאָדערשטער מאַרינאַרקע-קעשענע — ני, לא' זיין גע- לויבט דא אַייבערשטא...

אויב עס מיינט ווער, אַז נאָך דער דאָזיקער סצענע האָבן זיך די „ליטעראַרישע ביילאָגעס“ אין מיעדזעשין שוין אין גאַנצן אָפּגעטשעפּעט פון נאָמבערגן, האָט ער אַ טעות. אויף אַ פּאַר וואָכן בלוז האָבן זיי אים צורו געלאָזט מיט זייערע „שאַפּונגען“, נישט אַוועקגעשטעלט זיך אין מיטן וואַלד אים ליענען זייערע „געדריכטן“ וועגן דער „זילבערנער לבנה“ און

וועגן דעם „פארהלומטן טייכל“. שפעטער, אין א צוויי-דריי וואָכן אַרום, האָבן אייניקע פון זיי ווידער געפרוווט מזל ביי נאָמבערגן און נאָמבערג האָט ווידער געמוזט אָנווענדן זיין „דערפינדונג“ מיט דער ליבע-דערקלע-רונג. און נישט איין מאָל נאָך האָט אין טונקל-גרינלעכן וואַלד אַרום אונ-דער הייזקע אָפּגעהילכט אַ רוישיק-פּריילעך געלעכטער, ווען נאָמבערג האָט מקיים-פּסק געווען אַ זלידנער „דיכטערין“ און האָט איר געשווידן ביים הימל:

כ'על מאַך שיסן
כ'על מאַך הענגען,
שענק מאַ דיין פּאַרטעמ!

:: :: ::

שרייבער, וואָס פלעגן אַראָפּקומען קיין מיעדזעשין, צו אונדז אָדער צו שימינען, „אויף אַ פּאַר שעה בלויז“, פלעגט מען, פאַרשטייט זיך, נישט לאָזן באַלד צוריק פאַרן אין שטאָט אַרײַן. מען פלעגט זיי פאַרהאַלטן אויף איבער נאַכט און אָפט פלעגן זיי שוין פאַרבלייבן אויף אַ היפּשע פּאָד טעג. און אז עס פלעגט זיך צוגויפּפּאַרן אַ גאַנצע חברה אויף אַמאָל און קיין אָרט צו שלאָפּן פאַר אַלעמען האָט נישט געסטייעט, פלעגט מען אויף די וועראַנדעס פּונאַדערלייגן שענניקעס מיט פּריש-שמעקעדיקן שטרוי, אויף וועלכע עס האָט זיך געשמאַק, טיף-זומערדיק געכראָפּעט...

בייטאָג פלעגט זיך חברה ס'רוב פּונאַדערגיין איבער דער „ליניע“: ווער עס פלעגט זיך אוועקלאָזן צו פּוס איבער די שכנותדיקע דאַטשע-ער-טער באַזוכן פּריינט אָדער באַקאַנטע פּון שטאָט און ווער עס פלעגט זיך גאָר, אין אַ חמימותדיקן טאָג, אַראָפּכאַפּן מיט דער קאַליקע קיין שווידער, אָפּטובלען זיך אינעם דאָרטיקן פּלאַכן, געלכ-מוטנעם טייכל. אַ טייל ווידער פלעגט סתם פאַרפּאַלן ווערן אויף אַ גאַנצן טאָג אין די קיל-טונקעלע באַ-העלעטענישן פּונעם מיעדזעשינער וואַלד און אַרויסקומען פּון דאָרטן פלעגן זיי ערשט פאַרנאַכט-צו, ווען די זון האָט זיך שוין גענומען זעצן און... ווען דער הונגער האָט שוין גוט גענומען דערקוטשען. דעמאָלט ערשט פלעגט זיך חברה צוזאַמענקומען מאַרבע פינות ה„ליניע“ און פאַרצוקן מיט

אלחנן צייטלין

א וועלפישן אפעטיט די סמעטענע, מיט די זיסע אווערקעס, מיט די פרישע זעמעלעך, וואָס מען האָט אוועקגעשטעלט אויפן וועראַנדע-טיש.

דער איינציקער, וואָס איז נישט אָפּגעטרעטן „מפתח ביתו“, נישט פאַרלאָזט טעג גאַנצע אונדזער מיעדזעשינער הייזקע, איז געווען משה סטאַוסקי. אַ שווייגנדיקער, אַ פאַרשלאָסענער אין זיך, פלעגט ער אָפּט לאַנגע שעהן אָפּזיצן איינער אַליין אויף דער וועראַנדע פון שימינס אָדער פון אונדזער דירה און קוקן שטאַר אויף אַ קרום-אַראָפּהענגענדיקער צווייג פון אַ טונקל-גרויען נאָדל-בוים אָדער אויף אַ בלאַסער רויז, וואָס איז איינזאַם געוואַקסן אונטערן פענצטער. אַראָפּגיין פון דער וועראַנדע פלעגט ער ערשט דעמאָלט, ווען ער פלעגט דערהערן „פאַרדעכטיקע“ קולות פונעם דערנעבנדיקן „קורניק“, וווּ די הענער מיט די הינער האָבן זיך, מסתמא, נישט געקענט איינטיילן מיט דער אכילה און האָבן זיך „געריסן ביי די קעפּ“, אָדער — ווען דער חזיר, וואָס האָט זיך געכאָוועט ביים גוישן סטרוזש, האָט זיך גענומען קראַצן דווקא ביים ווענטל פון אונדזער ווע-ראַנדע און האָט, אזוי-אַרום, מודיע-געווען, אַז ער, דער ערווירדיקער חזירוק, בכבודו ובעצמו, האָט נאָך הנאה פון דער וועלט... דעמאָלט פלעגט דער אומעטיק-פאַרקלערטער סטאַוסקי ווערן גאָר אַן אַנדערער: אין די גרינלעך-גרויע אויגן זיינע, וואָס זענען, דאַכט זיך, געווען מאַט-איינ-געלאָשן, האָט גענומען פלאַקערן אַ ליכטיק-פריילעך פלעמל, די לאַנג-אַראָפּ-געלאָזטע, גראַבלעכע נאָז איז געוואָרן דינער, שפיציקער און די ברייטע פלייצע זיינע, וואָס איז, מחמת זיין הויכקייט, געווען אַ ביסל איינגעבוין, פלעגט זיך אויסגלייכן. אַן אויפגעלעכטער, אַן אויפגעהייטערטער, פלעגט ער האַסטיק אַראָפּגיין פון דער וועראַנדע און פון זיין גוטן שמייכל איז קענטיק געווען, אַז ער האָט שטאַרק הנאה פונעם חזירס הנאה. דעם דבר-אחר פלעגט ער נישט אוועקטרייבן אַפילו דאָן, ווען פון זיין קראַצן זיך האָבן זיך די דינע ווענטלעך פון דער וועראַנדע אזוי געטרייטלט, אַז ס'האָט זיך געדאַכט: אַט-אַט צעפליען זיי זיך, די ברעטלעך, אויף אַלע זייטן. ער פלעגט שטיין און אָנקוועלן אזוי לאַנג, ביז עס פלעגט זיך יאָווען די דינסט מיטן וואַלגערהאַלץ, אָדער ביז דעם גוים ווייס-האַריקע יאַטלעך פלעגן זיך צונויפלויפן, כדי אַהיימצוטרייבן די חזירשע אבדה.

אין מאָל, נאָך אַזאַ מעשה, איז ער אַרויף אויף שימינס וועראַנדע,

האסטיק ארויסגעצויגן פון בוזעם-קעשענע א פאָר לענגלעך-געשניטענע בייגעלעך פאפיר און גענומען גיך, גיך זיי באשרייבן. ער האָט זיך אין גאנצן אריבערנעבויגן איבער די פאפירלעך, אזוי ווי ער וואָלט זיי גע-וואָלט איינשלינגען, אָדער אזוי ווי ער וואָלט מורא געהאט עמעצער זאָל זיי אים נישט צוכאָפן. איך האָב מיך שטילערהייט צוגעגנבעט צו דער וועראַנדע, אַרויפגעכאַפט זיך אויף די הילצערנע שטאַכעטלעך און גע-וואָרפן אַ נייגעריקן קוק אויף אַ באַשריבן בייגעלע. אין דער הויך, אין סאַמע אָנהויב פון פאפיר, האָב איך דערבליקט דאָס „קעפּל“ פון דעם געשריפטס: „א מעשה מיט אַ הזיר“...

איצט ערשט האָב איך פאַרשטאַנען הַלמאי סטאַוסקי איז אזוי שווייגנדיק צווישן מענטשן, צווישן חברים: באמת נאָענט איז אים גאָר די וועלט פון חיות, פון בהמות און עופות, אין דער וועלט פילט ער זיך הימיש, לעבט ער אויף, עטעמט ער פרויער, ניכער און דערפאַר קוקט ער מיט אַזאַ פרייד און ליבשאַפט אויף די קי, וואָס ווערן געטריבן פאַרביי אונדזער הייזקע, יעדן פרימאָרגן און פאַרנאַכט, דורכן באַרוועסן און פאַר-ריסטן פאַסטיבל פונעם שכנותדיקן אַלט-מיעדזעשינער דאָרה, דערפאַר גלעט ער עס תמיד אזוי צאַרט דעם שוואַרץ-אומעטיקן קודלאַטן הונט, דעם סטרוזשס, ווען נאָר דער כלב גענענט צו דער וועראַנדע און בעט שטי-לערהייט, מיט פאַרטערטע אויגן, אַ ביינדל פון טיש, אין דערפאַר — באַ-שרייבט ער כמעט קיינמאָל נישט קיין מענטשן און מענטשלעכע איבערלע-בענישן — זיי גייען אים אפנים ווייניק וואָס אָן — און די העלרן פון אַלע זיינע נאָוועלן און דערציילונגען זענען בהמות, עופות אָדער שטו-ביקע חיות.

אָבער — פטור בלאַ כלום אי אפשר. גאָר אין גאַנצן אָפּוונדערן זיך פון חברה פלעגט זיך סטאַוסקי, פאַרשטייט זיך, נישט איינגעבן. ווען עס פלעגט צופאַלן די נאַכט און דער עולם פלעגט זיך נעמען צוזאַמענקלייבן, צו אונדז און צו שימינען, מיט געפילדער און געטומל, פלעגט זיך סטאַוו-סקי מוזן „אונטערגעבן“: ער פלעגט דעמאָלט אַרויסגעריסן ווערן פון זיין איינזאַמקייט און פאַרשלאָסנקייט און מיטאַריינגעצויגן ווערן אין טומל, אין שמועס, און — דער עיקר — אין דעם זומער-נאַכטיקן שפּיל אין „מיי-גונגען“, וואָס פלעגט זיך אָפט פאַרציען לאַנגע שעהן, ביז עס פלעגט זיך

דעהערן דאָס סקריפען פון די פארטאָגיקע דאָרפישע וואָגנס, וואָס פירן שוין מילכבוואַרג אין די אַרומיקע דאָטשע-מערק. אָט-דאָס שפּיל אין „מיי-נונגען“ איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס איינער פון די שפּילער — אַלע-מאָל אַן אַנדערער — האָט אָנגערופן עפעס אַ קעגנשטאַנד, אַ נאָמען, אַ באַצייכענונג און איז אויף איין מאָל פאַרוואַנדלט געוואָרן אין... אַ שטיין, לַמשלָ, אין אַ וואַסער, אַ בוים, אַ קעניג, אַ שוסטער, אַ פּויגל, אַ הימל, אַ וואַלקן, אַ הונט, אַ קאַץ, אָדער סתּם-אַזוי אין אַ „שיינעם יונגמאַן“. אַלע איבעריקע באַטייליקטע אין דער שפּיל פּלעגן דאַרפן אַרויסזאָגן זייערע מיינונגען איבער דעם בעל-דבר.

די דאָזיקע מיינונגען פּלעגן אָבער נישט איבערנעגעבן ווערן דעם „קעניג“ אָדער דער „קאַץ“ דירעקט, דורך די באַטייליקטע אין שפּיל. דערויף איז געווען באַשטימט אַ ספּעציעלער „קאָמיסאַר“, אַ מיינונגען-קלויבער, וואָס זיין עובדא איז באַשטאַנען אין אַרומגיין פון איין שפּילער צום צווייטן, אויפנעמען און פאַרגעדענקען יעדערנס מיינונג וועגן דעם אָביעקט פון דער שפּיל. ווען דער „קאָמיסאַר“ האָט שוין געהאַט אויפ-געקליבן אין זכרון אַלע מיינונגען, וואָס זענען אים איינגערוימט געוואָרן אויפן אויער דורך די באַטייליקטע, פּלעגט ער זיי דאָן, לויט אַ סדר, רע-פּערירן פאַרן בעל-דבר, נישט אָנגעבנדיק, פאַרשטייט זיך, ווער עס האָט וועגן אים אַרויסגעזאָגט די אָדער יענע מיינונג. דער אויפגאב פון דעם „דעלינקווענט“ איז טאקע געווען צו טרעפן ווער וואָס עס האָט וועגן אים געזאָגט. האָט ער געטראָפן — האָט יענער, דער מיינונג-זאָגער, פאַר-נומען ס'אָרט פון דעם פּריערדיקן „קרובן“ און מען האָט שוין דעמאָלט וועגן אים, דעם פּרישן, אַרויסגעזאָגט מיינונגען.

פאַרשטייט זיך, אז אזא שפּיל פּלעגט אָפטמאָל אויסגענוצט ווערן אויף אָפּצורעכענען זיך מיט אַ ליטעראַרישן קעגנער, אַריינצושטעכן אים אַ שפּילקע, „אַריינצוזאָגן“ אים, ס'רוב אָבער פּלעגן עס זיין גוטמוטיקע און וויציקע מיינונגען, פון וועלכע דער עולם האָט שטאַרק הנאה געהאַט, אָנגעקוואַלן, באַטראַכטנדיק די שפּיל אַלס גוטן צייט-פאַרטרייב און פּינעם גייסטיקן ספּאָרט. אזוי ווי דער „קאָמיסאַר“, דער מיינונגען-קלויבער, האָט געדאַרפט זיין אַ גוטער בעל-זכרון, און דערצו נאָך האָט ער געדאַרפט פאַרמאָגן אַ סך טאַקט — „דערלאַנגען“ די מיינונגען אין אַן אַנטשפּרעכענ-

דיקער, אָפּט-געמילדערטער פּאָרעם, אָפּרייבנדיק די נישט-נויטיקע שפּיצן — און, דער עיקר, גוטמוטיקן הומאָר, פּלעגט מען ס'רוב באַשטימען אַלס „קאָמיסאַר“ נאָמבערן. מיט זיין גיכער אַריענטאַציע, גוטן זכרון, פּיינעם הויש פאַר טאַקט און אײנגעבוירענעם הומאָר, האָט ער דעם דאָזיקן „ערן-אַמט“ באַקליידט מיט דער נויטיקער חשיבות, אַרויסווייזנדיק ביים דער-פּילן זיינע פונקציעס אַ מערקווירדיקע ראַפּינירטקייט און כאַראַקטער-קענע-טעניש. טאָמער האָט זיך געמאַכט אַמאָל, אַז „קאָמיסאַר“ איז געווען אַן אַנדערער און ער, נאָמבערן, איז געווען דער „קרבן“, איבער וועלכן מען האָט געדראַפּט אַרויסטראַגן מיינונגען, האָט ער כמעט אַלע מאָל געטראַפּן ווער עס האָט וועגן אים עפעס געזאָגט. ער האָט זיך עס, ווייזט אויס, משער-געווען נישט בלויז דורכן אויסדרוק פון פנים, וואָס פּלעגט אַמאָל פאַרראַטן דעם מיינונג-זאָגער, נאָר אויך דורכן אינהאַלט און דורך דער פּאָרעם פון דער מיינונג גופא. און טאָמער האָט נאָמבערן אַליין געדאַרפּט אַרויסזאָגן אַ מיינונג, איז די מיינונג אַלעמאָל געווען שאַרף, קורץ און בייסיק, גע-הילט אין דינעם, איידעלן הומאָר.

אין דער שפּיל אין מיינונגען פּלעגן ס'רוב, חוץ די באַלעבאָטיים פון שטוב, — ס'הייסט: חוץ דעם טאַטן און דעם קליין-געוויסיקן, אַלעמאָל-לאַכנדיקן שימינען, מיט די קליינע, לויפנדיקע אויגן און שרעקלעך-דינע פּיס — זיך באַטייליקן רייזן, נאָמבערן, קאַסעל, קאַרלינסקי, סטאַווסקי, אָפּט אויך מאַסטבוים און קאַנאַנאָווסקי. איין מאָל, אין אַ פאַרנאַכט, איז אויך אַראָפּגעקומען פון שטאַט, צו דער מיינונג-שפּיל, שלום אש. די שפּיל איז אים נישט געפּעלן געוואָרן. ער איז געזעסן אַן אַנגעברוגזטער, אַ שוויינג-דיקער, און זיינע גרויסע, שוואַרץ-קיילעכיקע אויגן, האָבן געקוקט מיט עפעס אַ מאָדנער פרעמדקייט אויף אַלע אַרום. לאַנג איז ער נישט געזעסן, שלום אש. אין מיטן דער שפּיל האָט ער זיך אויפּגעהויבן, דערלאַנגט דעם טאַטן און שימינען אַ דיקע, רויטלעכע האַנט, אַ שאַקל-געטון מיטן האַרטן, שוואַרצן קאַפּעלע צו די איבעריקע און — אַ לאָז-געטון זיך צוריק צו דער באַז, אין שטאַט אַריין...

אין דער שפּיל פּלעגט זיך, חוץ לזה, באַטייליקן מיין עלטערער ברו-דער, אהרן, און, פאַרשטייט זיך, אויך די „ליטעראַרישע ביילאַגעס“ און קורסיסטקעס, וועלכע פּלעגן שטראַלן פון התפּעלות און גליק, וואָס זיי

קענען אויך אמאל ארויסזאגן א מיינונג איבער אן אָנערקענטן שרייבער. נישט אלע „ליטערארישע ביילאגעס“ האָבן געהערט צום „מין היפה“. עס זענען אויך געווען מענלעכע „ביילאגעס“, ס'רוב באלעזענע יונגעלייט, וואָס פלעגן אין שטאָט, אין די ווינטער-אָונטן, אַרויפקומען צום טאטן און פאַרנודיען אים מיט זייערע קלאַץ-קשיות וועגן משיח, וועגן „השארת-הנפש“ און וועגן „מרכז רוחני“. אייניקע פון זיי האָבן דעם טאטן נישט אָפגעלאָזט אויך זומער-צייט, ווען ער פלעגט אַרויספאַרן זיך אַפרוען, און זיי פלעגן זיין ביי אונדו אָפטע געסט אויך אויף דער „נאַדוויסליאַנער“ ליניע (ווי מען פלעגט דעמאָלט רופן די דאָטשע-ערטער אויפן שטח צווישן וואווער און אַטוואַצק). איינער פון די דאָזיקע „ביילאגעס“, ה., וואָס האָט געהאַט שרעקלעך-גראָבע ליפן און האָט זיך קיינמאל נישט געשיידט מיט זיין גראָבן, סענקעוואַטן שטעקן, האָט אמאל זוכה-געווען צו זיין דער, איבער וועמען מען דאַרף אַרויסזאָגן די מיינונגען. פון גרויס איבערראַ-שונג איז ער אין גאַנצן ווייס געוואָרן און די גראָבע ליפן זיינע האָבן גע-ציטערט. ער האָט גענומען שטאַמלען און אַ לענגערע ווילע האָט ער נישט געקענט זאָגן וואָס פאַר אַן „אַמט“ ער האָט זיך אויסגעקליבן. פלוצלינג האָט זיין פנים אויפגעשיינט און ער האָט אַרויסגעפלאַצט:

גאָט! ... איך וויל זיין אַ גאָט!

דער דאָזיקער „געניאַלער“ געדאַנק, אַז דאָס פאַסיקסטע און דאָס „ווייניקסטע“, וואָס ער קען זיך אויסקלויבן ביי הלל צייטלינען אין שטוב, איז צו זיין אַ... גאָט, האָט צו אים געמוזט אַראָפּנידערן ברוח-הקודש, וואָרום ער איז די גאַנצע צייט געווען אַזוי עקזאַלטירט און אַזוי צע-שטראַלט, אַזוי ווי ער וואָלט טאַקע דערפילט אויף דער זינדיקער ערד עפעס גאָר אַ דערהויבענע מיסיע. נאָמבערג האָט, זעענדיק ח.ס. נאַריש אויסזען, געמאַכט אַ טיף-ערנסטע, חשיבותדיקע מינע און האָט זיך גענו-מען צונויפקלויבן די מיינונגען איבער דעם „גאָט“ מיט אַ באַזונדערער פייערלעכקייט. פון די דאָזיקע מיינונגען איז מיר געבליבן אין זכרון אהרנס מיינונג וועגן דעם „גאָט“:

— פאַר אַ גאָט מיט אַ שטעקן האָב איך קיין מורא נישט...
נאָמבערג האָט שטאַרק אָנגעקוואַלן פון דעם „זאָג“ און אויך דער גאַנצער איבעריקער עולם האָט הנאה-געהאַט פון דער דאָזיקער מיינונג.

ח. האָט, פאַרשטייט זיך, נישט געטראָפּן, ווער עס האָט אזוי איראָנזירט איבער זיין „גאָטהייט“ און איבער זיין שטעקן. דערוווסט וועגן דעם האָט ער זיך ערשט שפעטער, אין א פּאָר טעג ארום, צי ער איז פון דאן אָן געוואָרן קלינגער, ווייס איך נישט, אָבער אז ער האָט דערנאָך אָנגעהויבן צו קומען שוין אָן דעם אויסטערליש-גראָבן סענקעוואַטן שטעקן, דאָס גע- דענק איך יאָ.

די שרייבער-בעלעטריסטן פלעגן זיך, אויף זייערע „אַמטן“, ביי דער שפּיל אין מיינונגען, אויסקלויבן על-פי-רוב קעגנשטאַנדן אָדער פאַרשויו- נען פון זייערע דערציילונגען אָדער נאָוועלן. קאַנאַנאָווסקי, למשל, פלעגט זיך אויסקלויבן זאַכן, וואָס האָבן געהאַט אַ שייכות צו זיינע „מידלעך“, קורסיסטקעס, וואָס זייער לעבן האָט ער געקענט אויסגעבונדן. פון קאַנאַ- נאָווסקין האָט געשמעקט דאן מיט יונג-וואַלדיקער פּרישקייט. אין זיינע טיף-ווייכע, וואַרעם-גרינלעכע אויגן האָט תמיד געברענט עפעס אַ מאָדנע- ווייט פייערל, וואָס האָט געלאָקט, גערופּן. און אפשר זענען טאַקע צוליב דעם פייערל אזוי פיל מידלעך אים נאָכגעגאַנגען. ווען נישט זיין טשו- פּרינע געדיכט-שוואַרצע האָר און ווען נישט דער קינדישער שמייכל, וואָס איז אַלעמאָל געלעגן צווישן די ווינקלען פון זיינע שאַרף-געשניטענע, בלאַם-רויטלעכע ליפּן, וואָלט ער, צוליב די ברוין-סאַמעטענע הויזן, וואָס ער פלעגט שמענדיק טראָגן פאַרשטעקט אין די חוצפהדיק-געפּוצטע, שוואַרץ גלאַנציקע שטיוועלעך זיינע און אויך צוליב דעם גריין-אויסגעקראַכענעם, רונדיקן קאַפּעלוש, פון וועלכן עס האָט תמיד אַרויסגעקוקט עפעס אַ גע- בויגענע ווייסלעך-גרויע פּעדער, אויסגעזען ווי אַ יונג-פּריצישער יעגער. ער האָט נאָך דעמאָלט נישט געלעבט פון שרייבעריי, קאַנאַנאָווסקי. ער האָט זיך אויפגעהאַלטן פון צייכענען און מאַלן ביליקע אַנזיכט-קאַרטן, געהאַט פעיאַקייטן צו מאַלעריי — געשריבן האָט ער נאָך דאן, אזוי צו זאָגן, אַלס אַמאַטאָר. ווען קאַנאַנאָווסקי איז געזעסן אויפן „טראָן“ און מען האָט וועגן אים געדאַרפט אַרויסטראָגן מיינונגען, האָבן די „ביליאַנעס“ און די קורסיסטקעס געקוקט אויף אים מיט אַזעלכע פאַרליבטע אויגן, אז אויך זייערע „מיינונגען“ וועגן אים, זענען געווען „פאַרליבטע“ און כמעט אַלע מאָל האָבן די מיינונגען געהאַט עפעס אַ שייכות מיט „בענקשאַפט“, „צאַרטע געפילן“ און „אויסגערוגענע חלומות“.

דערפאר האָבן די מיינונגען איבער סטאווסקין, ווען ער איז געווען אויפן „טראָן“, געהאט גאָר אַ קנאַפע שייכות מיט פאַרשווונדענע חלומות און אויסגעוועפטע געפילן. סטאווסקי, וועלכער האָט די טעמעס פאַר זיינע דערציילונגען גענומען אויסן לעבן פון חיות און בהמות, פלעגט זיך אליין באשטימען, בעת דער שפּיל, אַלס אַ קעלבל, אַלס אַ קאַץ, אַ הונט, אָדער גאָר אַלס... אַראַבישן ראַסאָון פּערד. די „מיינונגען“ איבער אים פלעגן דעריבער אָפט האָבן צו טון מיט שטאַל, מיט מיסט און מיט היי. מאַסט-בוימס „טיטולן“ ווידער האָבן אַלע מאָל געהאַט אַ שייכות מיטן לעבן פון דאָרפישע שיקסעס, ציגיינער, אָדער מיט דער אַרבעט און פאַרשוניען פון די גלאַז-הוטעכ אַרום שעדלעץ, מ'ס געבורטשטאַט. זיצנדיק אויפן „טראָן“ פלעגט ער גערוועזן פויקן מיט די פינגער איבערן טיש אָדער סתם אין דער לופט אַרײַן, — און פלעגט דערביי אונטערברומען שטיקלעך מעלאָדיעס פון אָפּערן-אַריעס. די „מיינונגען“ פלעגט ער כמעט נישט הערן, בלויז ווען עמעצער פלעגט אים אַ שטאָך-טון, אָדער ווען עס פלעגט זיך אים נלאָט אַזוי אויסדוכטן, אַז עמעצער האָט נישט גאָר קיין געהויבענע מיי-נונג וועגן זיין לעצט-אַפּגעדרוקטער זאַך, פלעגט ער האַסטיק אויפשפּרינגען און אויסשטעלן אַ פּאָר בייז-דערשראָקענע אויגן:

— האָ? —

גאָמבערג פלעגט אויסקלויבן „טיטולן“ ס'רוב אויס די אַקטועלע טאָג-געשעענישן: ער פלעגט זיך אָפט נאָמינירן אַלס... „דאָזאָר“, „אַסימי-לאַטאָר“, „בורשווי“ און ביי דער דאָזיקער געלעגנהייט פלעגט זיך שוין סתם אַזוי צעפלאַקערן אַ הייסע דיסקוסיע, אין וועלכער עס פלעגן שוין מימלאַ קומען צום אויסדרוק די פאַרשידנסטע אויפפאַסונגען פון די אַק-טועלסטע יידיש-געזעלשאַפטלעכע פּראָבלעמען. אין אַזעלכע פּאַלן פלעגט דער עולם מיטאַמאָל פאַרגעסן אין דער גאַנצער „שפּיל“ — די ראַמען פון קורצע מיינונגען זענען געווען צו-ענג: שווער געווען איינצהאַלטן די באַ-גרענעצטע פּאַרעם פון דער שפּיל — און עס פלעגט אַוועק אַ וויכוח, מיט קול־קולות, איבער אַסימילאַציע בכלל, איבער נאַציאָנאַליזם און... איבער די תקיפישע באַלעבאַטים פון דער חסידיש-אַסימילאַטאָרישער גמינע אין וואַרשע. און אַז די דיסקוסיע פלעגט שוין דערגרייכן צו איר העכסטער מדרגה און איינער דעם אַנדערן פלעגט וועלן איבערשפּאַרן דורך... ה ע-

כ ע ר שריווען, פלעגט זיך נאָמבערג אויפהויבן פון בענקל און א מאַך-
טון נאַכלעסיק מיט דער האַנט:
— ני, לאַץ מאַך שוין גיין!...

דוד קאסעל, מיט די שפיציקע, קורץ-געשוירענע האָר איבערן קליי-
נעם, פירקאנטיקן שטערן, מיט די גרויע, קורצזיכטיקע אויגן, וואָס האָבן
צעשראָקן אַרויסגעקוקט פון הינטער די דינע ברילן-גלעזלעך, פלעגט צוגיין
צום „טראָן“ — אַ בכבודיק, ווייך-געבעט בענקל אויבן-אָן — מיט קליינע,
ווייכע טריטלעך, אונטערשפּרינגענדיק אַ ביסל. זיינע מאַטיוון און טע-
מעס פאַר די מיינונגען פלעגן כמעט שטענדיק זיין אויסן רוסישן דאָרף
און אין מיטן שרפהדיקן זומער פלעגט זיך אים פאַרגלוסטן צו הערן מי-
נונגען איבערן טיף-רוסישן שניי אָדער גאָר איבער די זיכער-קליינגענדיקע
גלעקלעך פון סיבירער שליטנס...

קאַרלינסקי ווידער פלעגט אָפט פאַרוואַנדלען מיעדזעשין אין...
גריכנלאַנד. געקומען נישט לאַנג פון קאַלנער צי פון לאָמזשער קלויז, איז
ער געווען פאַרליבט אין דער... העלענישער קולטור און פלעגט נישט
אויפהערן צו פריירדיקן די שיינקייט און געזונטקייט פון העלאַדע. פאַר-
שטייט זיך, אַז אויך ביי דער שפּיל אין מיינונגען פלעגט ער נישט דורכ-
לאָזן די געלעגנהייט און פלעגט דורך זיינע טעמעס אַרויסרופן וויכוחים
וועגן די גריכישע געטער, וועגן אַלימפּ און... וועגן דער פּראָריטעט
פון עסטעטיק איבער דער עטיק. דער שטילער, זיידענער יונגערמאַן, מיט
דער לענגלעכער, דיין-פאַרשניצטער נאָז און ווייך-ברענענדיקע, אומעטיקע
אויגן, וואָס האָט טאַקע באַמט קיין פליג אויף דער וואַנט נישט געקענט
פאַרטשעפען מהמת זיין צאַרטקייט און פיזישער שוואַכקייט — דיין און
איידל געווען, ווי אַ בלום — פלעגט אין גאַנצן אויפפלאַקערן, ווען ער
פלעגט נעמען אויפווייזן די גאָרע פּראַכט פון פיזישער קולטור, פון
גבורה ממש, ווען ער פלעגט נעמען באַגרינדן די נויטיקייט פון איינפלאַנצן
פיזישן קולט צווישן יידן, פון אַראַפּשלעפּן דעם עם-הספר פון די הימלי-
שע הויכקייטן אויף דער האַרטער, געזונטער ערד. פּירנדיק יעדע וויילע
מיט די לאַנגע, דיין-ווייסע פינגער איבער די טיף-שוואַרצע, גלאַנציקע האָר,
וואָס פלעגן אים פאַסעסעווייזן אַראַפּפאַלן כסדר אויפן בלאַס-למדנישן
שטערן, פלעגט דער געוויינלעך-שטילער קאַרלינסקי, מיט היץ און ברען,

שרייען ביז צום הייזעריק ווערן, ווען עס איז גענאנגען וועגן חכמת-יוון. אמשטארקסטן פלעגט ער זיך שפארן מיטן טאטן, וועלכער האָט, פארשטייט זיך, אייפערדיק פארטיידיקט דעם ריינעם יודאאיזם אָקעגן די פילן פונעם אָנגרייפנדיקן „העלעניסט“. די דאָזיקע אַמפערנישן האָבן אָבער נישט געשטערט קארלינסקין צו האַלטן זייער שטאַרק פון טאטן, וואָס זיין „הטוב והרע“ האָט קארלינסקי טאַקע דעמאָלט נאָר-וואָס געהאַט פארענדיקט צו איבערזעצן, פאַר שימינס פאַרלאַנג, פון העברעאיש אויף יידיש (דערשינען א. נ. „דאָס פּראָבלעם פון גוטס און שלעכטס“).

די הייסע דיסקוסיעס פלעגן ווערן איבערגעריסן דורך דער מאַמען, וועלכע האָט מסתמא געהאַלטן פון יענעם באַרימטן זאָג, אַז „אלכסנדר מוקדון איז טאַקע געווען אַ גרויסער מענטש, אָבער שטולן ברעכן צוליב אים דאַרף מען נישט“ און פלעגט דעריבער, ווען די קולות האָבן דערגרייכט ער לב השמים, אוועקשטעלן אויפן טיש אַזעלכע מאַכלים, אַז מען האָט געדאַרפט האָבן אַ האַרץ פון אַ גולן נישט צו נעמען זיי אין מויל אַרײַן. במילא פלעגט שוין דער וויכוח זיך נעמען איינלעשן און לסוף — אין נאַנצן אויסגיין. אַ באַזונדערן „דערפאַלג“ ביים טיש פלעגן האָבן די קונ-ציק-געשניטענע, פרישע פּאַמידאַרן, וואָס האָבן מחיהדיק גערייצט מיט זייער קוואַלנדיקער בלוט-רויטקייט. פאַר אַ שפּאַרן טעלער פּאַמידאַרן מיט הערינג וואָלט זיך יונה ראָזנפעלד ממש מוסר-נפש געווען; זיינע קליינע, גוטע אויגן, וואָס זענען געווען איבערגעצויגן מיט אַ טונקל-גרויער מאַט-קייט, פלעגן אויפבליצן, ווען אויפן טיש פלעגט זיך יאָווען דער פּאַלן-מיסעק הערינג, אַרומגעבעט מיט די זאַפטיקע פּאַמידאַרן-שטיקער. רייזין האָט געוויסט פון דער דאָזיקער „תאוה“ ראָזנפעלדס און אַזוי ווי אויך ער, רייזין, האָט ליב-געהאַט סכנותדיק פּאַמידאַרן מיט הערינג, פלעגט זיך צווישן זיי בידן פירן אַרום אַט-דעם מאַכל אַ שטיקע, אָבער פאַרביסענע קאַנקורענץ. די „קנאת-סופרים“ פלעגט זיך דאָ אויסדריקן אין דעם, וואָס איינער פלעגט דעם צווייטן פרווון איבעריאָגן מיט דער צאָל אַראָפּגעשלוּן-גענע שטיקער. (אויפן היינטיקן ספּאַרט-לשון וואָלט עס געהייסן: אַ קאַמף אויף פונקטן). אַלס „זיגער“ האָט זיך גערעכנט דער, וואָס האָט באַוויזן אויסצוכאַפּן ביים „קאַנקורענט“ דאָס ל ע צ ט ע שטיקל פּאַמידאַר. איין מאָל האָט רייזין אָפּגעטון ראָזנפעלדן אַ שפיצל, פאַר וועלכן

ראָזנפעלד וואָלט אים זיכער געקענט אַנקלאָגן אין „נישט-ערלעכער קאָנ-
 קורענץ“. יעדנפאלס האָט דאָס דאָזיקע שפּיצל געהאַט אַ קנאַפע שייכות
 צו דעם, וואָס מען רופט אויפן דזשענטעלמען-לשון „פּעיר בלעי“.
 ווען אויפן וועראַנדע-טיש האָט זיך באַוווּזן אַ ברייט-בכבודיקער
 טעלער מיט דיין-געשניטענעם הערינג און רחבותדיקע פּאַמידאַרן-שטיקער,
 האָט יונה ראָזנפעלד, גראָד אין דער אותו רגע, געמוזט אויף אַ וויילע
 אַראָפּגיין, איבערלאָזנדיק רייזיגען אַליין אויפן „שלאַכט-פעלד“. רייזיג האָט
 זיך טאַקע נישט געלאָזט לאַנג בעטן און גענומען שפּילן „סאַלאַ“ ביי אַן
 אַלגעמיינעם בייפּאַל פון די איבעריקע אָנוועזנדע. עס איז איצט געווען זיין
 אַמביציע אַראָפּצורוימען פון טיש, איידער דער „קאָנקורענט“ קומט צו-
 ריק, דאָס באַליבטע מאַכל און לאָזן ראָזנפעלדן „מיט אַ נאָז“. און ער
 האָט טאַקע, מיט אַ באַוווּנדערונג-ווערטער פלינקייט און עקשנות, געהאַלטן
 כסדר אין איין איינבייסן זיינע בלענדיק-ווייסע ציין אין דער זאַפטיקער
 רויטקייט פון די טאַמאַטן. ראָזנפעלד האָט זיך געזוימט אַ פּאַר מינוט
 און ווען ער איז, מיט קליינע, גיכע טריטלעך, צוריק-אַרויפגעשפּרונגען
 אויף דער וועראַנדע, האָט ער גלייך דערזען דעם „חורבן“ און די „בראַך“,
 וואָס איז אים געשען. חברה אַרום טיש האָט געשטיקט אין זיך ס'געלעכ-
 טער, קוים זיך געקענט איינהאַלטן. איין רייזיג איז געזעסן ערנסט, ווי ער
 וואָלט נישט געהאַט קיין באַגריף אַפילו פון דער שקאַצעריי, וואָס איז דאָ
 נאָר וואָס אָפּגעטון געוואָרן. ראָזנפעלד האָט זיך אָבער אזוי שאַרף און
 דורכדרינגענדיק איינגעקוקט אין זיין „שונא“, אז יענער האָט דעם בליק
 נישט געקענט אויסהאַלטן און געמוזט אַרויספלאַצן מיט אַ געלעכטער. ער
 האָט געדראָט מיט „נקמה“, ראָזנפעלד... רייזיג האָט אים שוין אָבער
 נישט געהערט און גענומען ברומען קאַצענעלסאַנס אומעטיק-פאַרנאַכטיק
 ליד:

די זון פאַרגייט אין פלאַמען

די זון — מען זעט זי קוים...

האַט זיך ראָזנפעלדס „נקמה-דורשט“ מיטאַמאָל איינגעלאָשן און,
 אַרויפלייגנדיק אַ האַריקע האַנט אויף רייזיגס אַקסל, האָט ער שוין הייזע-
 ריקלעך, צוזאַמען מיט אַלע, מיטגעזונגען ווייטער:

אזוי פאַרגייט מײן חלום,

אזוי פאַרשווינדט מײן טרוים...

קאפיטל 9

יוזעפאוו

נאכאנאנד, ביז עס האָט זיך אָנגעהויבן די וועלט-שחיטה פון 1914, האָבן מיר די זומערס פאַרבראַכט אין יוזעפאָוו און ממילא האָט זיך דאָרטן קאָנצענטרירט אַ שטיק פונעם יידיש-ליטעראַרישן וואַרשע.

אויך דאָ אין יוזעפאָוו, האָבן מיר פאַרנומען אַ באַזונדערע הייזע. זי איז געשטאַנען אַליין, די הייזע, אויף אַן אָפן רחבותדיקער פּאַליאַנע, וואָס האָט זיך געשפּרייט אַרויף קיין יאַראַסלאָוו אַזש ביז צום שווידערער טייכל. בלויז אַ פּאַר וויים-גרינע אַקאַציע-ביימער, וואָס זענען נגידיש-אַריסטאָקראַטיש געוואַקסן אויפן פּראָסטן פּויערישן שטיקל ערד אַרום דער הייזע, האָבן אונדז געשיצט אין די גרויסע היצן פאַר דער פּלאַקער-דיקער זון.

אין כּמורנע און רעגנדיקע שפּעט-זומער-טעג, ווען קרומע, אומע-טיקע טראָפּנס פּלעגן פאַרצווייפּלט קלאַפּן אין די קליינע שייבלעך פון אונ-דזער שטוב, פּלעגט זיך דער טאַטע פאַרקלייבן ערנעץ אין אַ ווינקל און אָפּזיצן לאַנגע שעהן איבער אַ ספּר, ברומענדיק עפעס אַן אַלט-פאַרגעסע-נעם ניגון פון אַ חסידישער קלויז. אהרן האָט אין אַזעלכע טעג ליב גע-האַט אָנצוטון די לאַנגע פעלערינע, אַריבערציען איבערן קאַפּ דאָס הייבל און אַזוי אַרומקריכן, מיט אַן אָפּגעריסן צווייגל אין דער האַנט, איבער דער פּוסטער, טרויעריקער פּאַליאַנע. די מאַמע האָט נישט געקענט פאַר-טראָגן אַזעלכע „ווילדקייטן“ און פּלעגט זיך אויף אים בייזערן, ווען ער

פלעגט ערשט פארנאכט-צו אהיימקומען א נאסער, אן אויסגעוויקסער, אין דעם דינעם פעלערניקעלע. אהרן פלעגט צוזאגן צו זיין „גוט און פרום“, אָבער ווען עס פלעגט אויף צו מאַרגנס ווידער קומען א טריב-רענגדיקער טאָג, פלעגט ער זיך ווידער שטילערהייט אַרויסשאַרן פון שטוב מיטן שפּי-ציקן פעלערניגע-הייבל אויפן קאַפּ...

אין די וואַרעם-ליכטיקע יוני- און יולי-טעג איז אָבער אין דער אייני-זאַם-שטייענדיקער הייזקע געווען טומלדיק-פריילעך, נישט ווייניקער ווי אין יענער פויערישער כאַטע אין מיעדזעשין. דאָ, אין יוזעפּאָוו, איז שוין בכלל געווען אַ מין ליטעראַרישע קאַלאַניע. נישט ווייט פון אונדז, אין שכנות-דיקן וואַלד, האָבן געוויינט: מ. ספּעקטאָר, ש. ל. נאַרדאָן, בן-אביגדור (א. ל. שאַלאַוויטש), דער רעדאַקטאָר פון „מאַמענט“ צבי פּרילוצקי, ר' משה (מ. ג. פעלדשטיין), ש. י. סטופּניצקי און די העברעאישע לערער ז. י. יפה, ת. א. קאַפּלאַן, מ. ראַזווילאָווסקי און א. מיטראָפּאָליטאַנסקי, וועלכע האָבן זיך, צוליב זייערע לער-ביכער, אויך פאַררעכנט צו דער ליטעראַרישער משפּחה. צו יעדערן פון די דאָזיקע שרייבער — און דער עיקר, פאַרשטייט זיך, צו אונדז — פלעגן אַהער, ווי געוויינלעך אין די הייסע זומער-וואָכן, אַראָפּקומען פון שטאָט די „ווינטערדיקע“ שטאַם-געסט. צו אונדז פלעגן נאָך, חוץ אונדזערע שטענדיקע געסט און חוץ די „ליטעראַרישע ביילאַ-געס“, אויך אַראָפּקומען אַלטערמאַנס קורסיסטקעס, וועלכע עס פלעגט מיטברענגען מיט זיך דער מאַמעס פּלימעניצע, ביילקע, אויך אַ שילערין פון אַלטערמאַנס פרעבל-קורסן. ביילקע, אַ בלאַנד, ברייט-פּנימדיק מיידל, מיט אַ סך זומערשפרענקלעך, איז ספּעציעל אַראָפּגעקומען קיין וואַרשע פון אַ קליינטשיק שטעטל אין מאַהילעווער גובערניע, וווּ עס האָבן גע-וווינט אירע עלטערן, כדי צו שטודירן דאָ און „ווערן אַ לייט“. אירע חברטעס פון די קורסן האָבן פאַר איר געהאַט גרויס דרך-אַרץ, וואָרום דורך איר האָבן זיי געהאַט אַ צוטריט צו אַלע וואַרשעווער יידישע און העברעאישע שרייבער, וואָס פלעגן אַרויסקומען צו אונדז אין שטוב. איי-ניקע פון די דאָזיקע קורסיסטקעס, צווישן זיי אַ געוויסע ל., וועלכע איז היינט זייער אַ רייכע פּרוי אין וואַרשע, האָבן שפּעטער געהערט צו דער נאָענטסטער סביבה פון י. ל. פּרץ.

צו די שטענדיקע געסט איז אונדז אין יוזעפּאָוו צוגעקומען נאָך

איינער: דער טונקלער. כאַמש ער איז שוין געווען אַ באַקאַנטער הומאַ-
ריסט — וועגן זיין „חיים יאַנקל דער האַניגוועטשער“ האָט מען דאַן
כסדר גערעדט צווישן חברה — האָט ער נאָך פּאַרט „אונטערגעווינדיקט“,
פון צייט צו צייט, מיט אַן ערנסט ליד, געחַתמעט מיט זיין פּולן נאָמען:
יוסף טונקל. געקומען איז ער פון באַברויסק, וווּ ער האָט, דאַכט זיך, שוין
געהאַט געאַרבעט אין רוסישע צייטונגען און זשורנאַלן. ער איז אויך גע-
ווען אַ פעאיקער צייכענער, טונקל, האָט אַליין געצייכנט אַלע קאַריקאַטורן
צו זיינע הומאַריסטישע זאַכן און האָט שוין אַפילו געהאַט הינטער זיך אַ
ריווע קיין אַמעריקע, וווּ ער האָט געלעבט פון מאַלעריי. קיין יוועפּאַוו
פּלעגט ער עפּ"י רוב קומען, כדי צו באַזוכן זיין רעדאַקטאָר, פּרילוצקי,
אַבער ווען ער פּלעגט זיך אַפּפּאַרטיקן מיטן אַפיציעלן באַזוך, פּלעגט ער
קינמאַל נישט פאַרגעסן אַפּצוטרעטן ביי אונדז, אַפּשטעקן דעם טאַטן אַ
„שלום-עליכם“ און כאַפּן אַ „מוטל“. ווי ס'רוב אמתע הומאַריסטן פּלעגט
טונקל אין די געשפּרעכן זיין אַמווייניקסטן הומאַריסטיש. זעלמן-ווען
פּלעגט ער זאָגן אַ ווייז. דערפאַר האָט ער ליב-געהאַט צו רעדן מיטן טאַטן
וועגן ערנסטע זאַכן, דברים העומדים ברומו של עולם, פּילאָזאָפּישע פּראָב-
לעמען, מה למעלה ומה למטה...

דאָס הייסט נישט, אַז טונקל פּלעגט זיך שוין אין גאַנצן נישט דער-
לויבן ביי אונדז אויף אַ שקאַצעריי. אַזוי ווייט האָט עס נאָך נישט גע-
האַלטן, אָבער בדרך-כלל איז ער געווען אַ „סטאַטעק“ און האָט זיך נוהג-
געווען מיט חשיבות. וועגן איין שקאַציש שטיקל אַרבעט, טונקלס, מוז
איך דאָ פּאַרט דערציילן:

עס איז געווען אַ העל-וואַרעמער, מחיהדיקער שבת-פּרימאַרגן. אין
שטוב און אויף דער וועראַנדע איז שוין געווען ליכטיק אויפגערוימט:
בלאַנקענדיק-בלאַעבאַטישע, רהבותדיקע טישטעכער אויף די ברייטע טישן,
באַצירטע מיט שטיף-שבתדיקע פּעלד-בלומען; ווייס-געהאַפטענע דעקן אויף
די בעטן און ביי די ווענט — ברייט-פונאַנדערגעהאַנגענע פּריש-שמעקן-
דיקע האַנטעכער, אויף וועלכע די מאַמע האָט נאָך, אין האַמעל וווינענדיק,
געהאַט אויסגעהאַפּטן מיט גראָבן רויטן באַויל, מיט גרויסע רוסישע אותיות
אין דער גאַנצער לענג פון די האַנטעכער, אַ שפּריכוואָרט: „גדיע פּראַוורא,
טאַם אי שטשאַסטיע“ („ווי דער אמת — דאָרטן גליק“). אין שטוב האָט

געשמעקט מיט שבתדיקן טיי און מיט פרישער חלה. דורך די אָפענע פענצ-טער האָבן זיך אַריינגעשאַקלט לייכט-צעווינגטע צווייגן. פון ערגעץ-ווי איז אומגעריכט אָנגעקומען טונקל, באַגלייט פון אַ כאַפּטע דאַטשניקעס, היי-מישע און פרעמד-אומבאַקאַנטע. ער האָט זיך געוויגט אין דער ברייט, טונקל, אָנשפּאַרנדיק זיך אויף אַ שטעקן. דאָס מאָל איז ער געווען היי-טערער און טומלדיקער ווי געוויינלעך, קיינעם אין שטוב איז אָבער נישט איינגעפאַלן, אז טונקל איז איצט געקומען נישט סתם מיט אַ באַזוך, נאָר אז ער איז גאָר אויסן עפעס אָפּצוטון אַ שפּיצל. מיט די גרוי-גרינע, טיף אַריינגעזעצטע אויגן, וואָס האָבן זיך אַלע וויילע, מחמת גרויס קורצזיכ-טיקייט, איינגעשרומפן הינטער די דיקע ברילן-גלעזער זיינע, האָט ער זיך מאַדנע אַרומגעקוקט איבער דער שטוב, ווי ער וואָלט עפעס געזוכט. דער טאַטע איז גראָד געהאַט אַרויסגעגאַנגען — ליב-געהאַט אָפּטמאַל אין די פּרימאַרגנס שפּאַצירן איינער אליין איבער די שמאַל - אויסגעטראַטענע סטעזשקעס אין פעלד — האָט זיך די מאַמע גיך געלאָזט אין קיך אַריין העלפן אַריינדערלאַנגען טיי, כיבוד פאַרן עולם. אָט-די פּאָר מינוט האָט טאַקע טונקל אויסגענוצט אויף אָפּצוטון די שקאַצעריי, צוליב וועלכער די מאַמע האָט לכתחילה געהאַט גרויס עגמת-נפש, אָבער דערנאָך האָט זי, צוזאַמען מיט אונדז, אָנגעקוואַלן פון דעם שטיפּעריש-געראַטענעם שטיקל אַרבעט...

ווען די מאַמע איז צוריק אַריינגעקומען פון קיך, האָט זי פון אי-בעראַשונג אַראָפּגעלאָזט אויף דר'ערד די טאַץ, וואָס זי האָט געהאַלטן אין האַנט. זי איז געווען אָט בלאַס און אָט רויט פון אויפּרעגונג: אויף די שניי-ווייסע טישטעכער, אויף די קאַפעס פון די בעטן, איז געווען אויס-געגאַסן געדיכטער, שוואַרצלעך-בלויער טינט און לעבן די פּאַסעס טינט אויף די טישן זענען געלעגן איבערגעקערטע, אויסגעליידיקטע טינטערס...

אין אַ ווינקל פון שטוב, נעבן דער וועראַנדע, איז געשטאַנען טונקל — אַ פאַרשעמטער, אַ טרויעריקער, מיט אַ מינע פון אַ שולדיקן אין אַ שווערן פאַרברעך. אין האַנט האָט ער געהאַלטן אַ בייגעלע פּאַפּיר מיט אַ פעדער. אַרום אים זענען געשטאַנען זיינע באַגלייטער, אויך מיט פּאַר-זאָרגטע, ערנסטע פּנימער. די מאַמע איז געווען אויפגעבראַכט מחמת צוויי סיבות: ראשית האָט איר פאַרדראָסן דער חילול-שבת, והשנית האָט איר

טאקע גוט א קלעם-געטון ביים הארץ אויפן אַנבליק פון די שוואַרץ-פאר-
 גאַסענע טישטעכער און קאַפּעס, וואָס אָט נאָר-וואָס האָט זי זיי אַרויסגע-
 נומען פּרישינקע און בלאַנקענדיקע פון דער וועש-שאַנק. זי האָט אָבער
 געשוויגן, די מאַמע, פאַרבייסנדיק די ליפּן, דריקנדיק אין זיך דעם פאַר-
 דרום. זי איז בלויז האַסטיק צוריק אַריינגעלאָפּן אין סוף אַריינברענגען
 עפעס פון דאָרט, אַ לעפל צי אַ קענדל, אויף אוועקצורוימען דעם פאַרגאַ-
 סענעם טינט. אָבער ווען די מאַמע איז צוריק אַריינגעקומען, אַ צעטראָ-
 גענע, מיטן לעפל און קענדל, און זיך אַ לאָז-געטון צו די טישטעכער, איז
 שוין פון דעם טינט קיין זכר נישט געווען: די טישטעכער און די קאַפּעס
 האָבן ווידער געבלאַנקט מיט פּריש-שנייאיקער וויסקייט און עס איז דער
 מינדסטער סימן פון אַ פּלעק נישט געווען צו זען אויף זיי. טונקל האָט
 איצט ברייט-פּנומדיק געלאַכט, באַהאַלטנדיק אין קעשענע דאָס בייגעלע
 פאַפּיר מיט דער פּעדער. די מאַמע איז געבליבן צעטומלט, פאַרחידושט,
 נישט געוויסט וואָס עס טוט זיך דאָ: וווּ איז אַהינגעקומען דער טינט? און
 ווער איז דאָס דער בעל-מופת, וואָס האָט אין איין הרף-עין באַוויזן אויס-
 צוואַשן די פאַרגאַסענע טישטעכער און דעקן, אַרויסציען פון זיי די
 שוואַרצע פּלעקן און אויסטריקענען און אויספּרעסן זיי און אומקערן זיי
 צוריק דעם שבת-דיק-פּרישן חזן? דער „בעל-מופת“ איז טאקע געווען טונקל
 אַליין, אָבער די מעשה איז געווען די, וואָס דער „אויסגעאַסענער טינט“
 איז נאָר קיינמאָל קיין טינט נישט געווען. טונקל האָט פון ערגעץ אין
 אויסלאַנד באַקומען אַזעלכע ספּעציעלע קונציק-צוגעשניטענע, שוואַרץ-
 בלויע בלעכלעך, גלאַנציקע און דיקע, וואָס אַז מען האָט זיי אוועקגעלייגט
 האָט מען געקענט שווערן, אַז דאָס איז פאַרגאַסענער טינט. ערשט אַז מען
 האָט דעם „טינט“ אָנגעטאַפּט, האָט מען דערזען, אַז דאָס איז פּשוט בלעך.
 אָט-די דאָזיקע שטיקלעך בלעך האָט עס טונקל פּונאָדערגעלייגט איבער
 די קלאַרע טישטעכער און קאַפּעס און כדי די מאַמע זאָל נישט האָבן קיין
 ספק, אַז דאָס האָט ער טאקע אויסגעגאַסן טינט ביים שרייבן, האָט ער
 לעבן די בלעכלעך אוועקגעלייגט אויסגעליידיקטע, אַלמע טינטערס, האַלטן-
 דיק דערביי אין האַנט פאַפּיר-און-פּעדער. דער „בעל-מופת“ האָט, פאַר-
 שטייט זיך, קיין גרויסע „מופתים“ נישט געדאַרפט באַוויזן, נישט גע-
 דאַרפט וואַשן און טריקענען און פּרעסן. ער האָט געדאַרפט בלויז צוריק
 אַריינלייגן די בלעכלעך אין קעשענע...

שפעטער האָט זיך די מאַמע דערוואַסט, אַז די זעלבע קונץ האָט שוין טונקל פריער, איידער ער איז אַראָפּגעקומען צו אונדז, באַוווּזן אָפּ-צוטון ביי אַנדערע: ביי ספּעקטאָרן, ביי גאַרדאַנען און, דאַכט זיך, אויך ביי פּרילוצקין. אומעטום איז געווען אַ סומאַטאָכע צוליב דער שקאַצעריי און אומעטום, פאַרשטייט זיך, האָט עס זיך געענדיקט בכי-טוב, מיט הלצה און געלעכטער און געשמאַקן, שבתדיקן כיבוד.

קיין יוזעפּאָוו פּלעגט נאָך צו אונדז אַראָפּקומען, חוץ די שטענדיקע געסט, אויך די דייטש-יודישע שריפטשמעלערין און פּרעלעגענטין טערעזע ראָזנבוים, דער יונגער ציוניסטישער עסקן מ. ד. יונגשטיין און די אַנאַר-כיסטן-ברידער גאַרדאַן.

טערעזע ראָזנבוים איז געווען אַ טיפע קענערין פון דער דייטשער ליטעראַטור און זי פּלעגט זיך, חוץ פון די אַרטיקלען, וואָס זי האָט גע-דרוקט אין די דייטשע צייטונגען אין לאָדזש, אויסהאַלטן אויך פון פּאַר-לעזונגען אין רייכע, פּריוואַטע הייזער. היינט זענען, דאַכט זיך, אַזעלכע פּאַרלעזונגען איבער ליטעראַטור אין פּרין און אַ טע הייזער נישט גע-מאַלט. אין יענע צייטן האָבן זיך אָבער געפונען אין וואַרשע אַ דיי רייכע הייזער, וואָס פּלעגן איינלאָדן און אַפילו ספּעציעל אַראָפּברענגען פון דער פּרעמד פּרעלעגענטן, שריפטשמעלער, וועלכע האָבן פאַרן ענגן קרייז פון די בני-בית געליענט גאַנצע ציקלען פּאַרטראַגן איבער ליטעראַרישע אָדער קולטור-היסטאָרישע טעמעס. פאַר אַזעלכע פּאַרטראַגן, נאָך וועלכע עס פּלעגן אַלעמאַל פּאַרקומען דיסקוסיעס, מיינונג-אויסטוישן, פּלעגן די פּרע-לעגענטן באַקומען באַצאָלט ביד-רחכה. טערעזע ראָזנבוים פּלעגט אין וואַר-שע זייער אָפט איינגעלאָדן ווערן אין די רייכסטע און צוגלייך אַסימילירט-סטע הייזער, וווּ זי פּלעגט לייענען גאַנצע קורסן פון דער קלאַסישער און נייער דייטשער ליטעראַטור. באַזונדער האָט זי זיך באַקאַנט געמאַכט מיט אירע אַריגינעלע און גייסטרייכע פּאַרטראַגן איבער מעטעריאָליקן, וועלכע זי האָט אויך געהאַלטן אין עפנטלעכע זאַלן פאַר אַ ברייטער פּובליקום.

אין דער ערשטער צייט פון איר אַריינקומען צו אונדז האָט ראָזנ-בוים גערעדט בלוז דייטש. אויפגעצויגן פון קינדווייז-אויף אין דייטש-לאַנד, האָט זי קיין אַנדער שפּראַך נישט באַהערשט אַזוי פּריי און גרינט-לעך, ווי דייטש. שפעטער האָט שוין טערעזע ראָזנבוים גענומען אַריינ-

פלעכטן אין איר דייטש אויך יידישע און העברעאישע ווערטער און זי האָט שטאַלצירט דערמיט, וואָס זי האָט זיך שוין, ווי עס האָט איר גע- דאַכט, אויסגעלערנט יידיש... זי איז געווען מאָדנע נאַאיוו, לייכטגלויביק, און זי האָט בשום אופן נישט געקענט באַגרייפן, פאַרוואָס עס עקזיסטירן פאַרטייען ביי יידן, פאַרוואָס פּעלקער האָבן זיך פיינט און קעמפן איינס מיטן אַנדערן, פאַרוואָס עס זענען דאָ רייכע און אַרעמע, ווען די וועלט איז אזוי גרויס און רייך און שוין און אַלע מענטשן זענען קינדער פון איין נאָט. זי האָט גערעדט מיט נואַלדיקן פאַטאָס — אַן אויסגעצייכנטע רעדנערין געווען — און זי האָט געגלויבט, אז מען דאַרף נאָר צו די מענטשן רעדן, אַפּעלירן, איבערצייגן זיי, עפענען זיי די אויגן און — עס בלייבט שוין אַ גן-עדן אויף דער ערד. די דיסקוסיעס אין אונדזער הויז, די שפּאַרענישן, די אַמפּערנישן אַרום יידיש און העברעאיש, רעליגיע און נאַציאָנאַליזם, ציוניזם און אַרטאָדאָקסיע, סאַציאַליזם און קאַפיטאַליזם, זענען איר אויסגעקומען ווילד-פרעמד. זי האָט נישט פאַרשטאַנען אַרום וואָס מען אַמפּערט זיך דאָ, ווען אַרום שפּראַצט אַזא ווונדערלעך לעבן, ווען איבערן קאָפּ בלויט אַזא טיף-רחבותדיקער הימל און אָט-דאָ, נישט ווייט, פליסט אַ שטייַל זילבער-זוניק טייכל.

ווען זי פלעגט רעדן פלעגט איר פון דער דיקלעכער נאָז כסדר אַראָפּ- פאַלן די גאָלדענע פענסנע, וואָס זי האָט אָפּט געטראָגן און וואָס האָט צוגעגעבן איר איידל-ווייס, פרום-יידיש געזיכט די השיבות פון אַ פּראָ- פעסאַר. ווען איך פלעג זען די גאָרע גוטסקייט און דערבאַרעמדיקייט, וואָס איז געווען אויסגעגאַסן אויף איר פנים, פלעג איך בלויז נישט קענען פאַר- שטיין ווי אזוי אַזא גוטער מענטש קען שמעלן „צווייען“ די שילער אין די גימנאַזיעס, וווּ זי פלעגט אויך געבן לעקציעס פון דייטש. מיר האָט זיך דעמאָלט אויסגעוויזן, אַז אַזא מענטש דאַרף אַלעמען שמעלן „פינפן“, צי מען קען די לעקציע, צי נישט. וואָרום נאָר, אַז מען האָט אַ האַרץ פון אַן אַכזר, קען מען שמעלן אַ „צוויי“ און דערנאָך רעדן וועגן פאַרברידערונג פון די מענטשן און וועגן מעשים-טובים...

אין די לעצטע יאָרן פון איר לעבן האָט טערעזע ראָזנבוים, אַן אַנ- טוישטע, אפנים, אין דער מענטשלעכער גוטסקייט, זיך צוריקגעצויגן פון עפנטלעכע אַרויסטריטן און אונטערנעמונגען און האָט זיך אין גאַנצן

איינגעשלאָסן אין די ד' אמות פון א „יונגט-היים“, וואָס זי האָט געגרינדעט דעם פאר יתומות, וועלכע פארלאָזן די פילאנטראָפישע יתומים-הייזער, נישט-צוגעגרייטע צום לעבן. וויינענדיק אין דער דאָזיקער „היים“, מיט וועלכער זי האָט אָנגעפירט און פאר וועלכער זי האָט אירע לעצטע, אָפגע-שפארטע גראַשנס אוועקגעגעבן, האָט זי זיך אָפגעזונדערט פון דער דרויסן-דיקער וועלט, פארברענגענדיק יאָרן גאַנצע מיט די יתומות. אויף זיי, אויף די עלטרע, פון גורל פארלאָזטע קינדער, האָט זי נאָך געלייגט האָפענונגען, געגלויבט, אַז פון אומגליקלעכע און אַרעמע קען נאָך אפשר אַרויסשטראַלן דאָס ליכט פון רחמים און גערעכטיקייט.

אַ פייערדיקער ראַמאַנטיקער איז געווען יונגשטיין. ציון, ארץ-ישראל, איז געווען דער תוכן פון זיין לעבן. וועגן עפעס אַנדערש איז ער כמעט נישט פעאיק געווען צו רעדן. אַ קראַנקער, אַ שווינדזיכטיקער, פלעגן זיך זיינע תמיד-צעגליטע אויגן נאָך מער צעגליען, ווען ער האָט גערעדט וועגן הערצלס חלום, וועגן אַלטיילאָנד, וועגן די שטילע וואַסערן פון כנרת. ער האָט אין גאַנצן געברענגט, ווען ער האָט גענומען מאַלן בילדער פון דער יידישער צוקונפט אין ארץ-ישראל. זיינע קרענקלעך-פולע באַקן פלעגן זיך באַגיסן מיט אַ פלאַמיקער רויטקייט, פונעם גאַנצן קערפער זיינעם פלעגט שלאָגן אַ היץ, ווען ער פלעגט איינטענהן מיטן טאָטן, הלמאי ער, דער טאַטע, אַזאַ הייסער ייד, וויל זיך אָפציעל נישט אָנשליסן אין דער ציונים-טישער באַוועגונג. אַקעגן שקיעה, בעתן שפאַציר איבערן ברייט-צע-שפרייטן, רויט-גאָלדיקן פעלד, וואָס איז געלעגן מיד אונטערן וואַרעמען הימל, פלעגט יונגשטיין ווייזן מיט זיין גרינעם, דאָרפישן שמעקן אויפן ווייטן, טונקעלן פלעק ביים ראַנד פון דער פּאַליאַנע:

— אַ, איר זעט דאָרט דעם וואַלד? זאָלן נאָר יידן וועלן, וועלן אַזעל-כע וועלדער באַדעקן די זאַמדיקע וויסטענישן פון ארץ-ישראל... איר וועט זען... און דער רויש פון די וועלדער וועט זיך אויסמישן מיטן רויש פון די פאַליעס אין ים... און די טויטע ערד וועט אויפלעבן אונטער די טריט פון די בויער...

און באַלד פלעגט ער מיט זיין קרענקלעך-מאַטער שטים נעמען זינגען:

אלהן צייטלין

„אויפן בארג שטייט א בוים,
שטייט ער איינגעבויגן,
גייט א ייד קיין ארץ־ישׂראל
מיט פארוויינטע אויגן...”

ער איז געווען א שטארקער מנגן, יונגשטיין. א סכרא, אז ער איז
עם טאקע געווען דער מחבר פון אַט-דעם בארימטן לידל „אויפן בארג
שטייט א בוים”. אין די פארנאכטן פלעגט ער אויך ליב האָבן צו זינגען
פרוגם סימבאָליש-ציוניסטיש ליד, צו וועלכן ער האָט פארפאסט א נאָנג-
דיק-בענקענדיקע מעלאָדיע:

„עס גלאַנצט און שיינט דער מאָרגנשטערן
אין בלויען הימלישן געצעלט,
קיין איינציק וואָלקנדל אין הימל,
קיין שטילעס ווינטעלע אין פעלד.

נאָר אויפן אַלטן בית-הספרות
איז וואך א פייגעלע און זינגט —
ווי פערל שיטן זיך די טרעלן,
דאָס לידעלע ווי זילבער קלינגט...
דו נאָריש פייגעלע, דיין לידל
איז מיר באַקאנט א לאַנגע צייט:
משיח גייט און ער וועט קומען,
נאָר אוי, ווי ווייט איז ער, ווי ווייט...”

ער פלעגט זיך אַפרוען א וויילע, שטיין בלייבן אין מיטן פעלד, און,
פארמאכנדיק די אויגן, ווייטער ציען דעם אומעטיקן ניגון:

משיח גייט און ער וועט קומען,
נאָר אוי, ווי ווייט איז ער, ווי ווייט...

אויף אן עלנר בעטל אין אַטוואַצק האָט ער אויסגעשפיגן זיינע

לונגען — ביזן לעצטן אָטעם געוואַרט אויף משיחן, וואָס איז אַלץ נישט געקומען...

אן אויסטערליש פּאָרל זענען געווען די ברידער גאָרדין. מען האָט זיי גוטברודערליש גערופן „ויקהל-פקודי“, ווייל זיי האָבן זיך קיינמאָל נישט נעשיידט, נישט אָפּגעטרעטן איינער פונעם אַנדערן: צוזאַמען גענעסן, צו-זאַמען געשלאָפּן, צוזאַמען... גערעדט. דאַכט זיך, אַז זיי האָבן אויך צו-זאַמען געטראַכט און געהלומט, וואָרום זיי האָבן געהאַט די זעלבע אָנ-שוואַונגען, די זעלבע מיינונגען און די זעלבע אידעאַלן. זיי זענען ביידע געווען אַנאַרכיסטן, אָבער מיט אַ באַזונדערן, אייגנאַרטיק-יידישן קנייטש. זיי האָבן, דאַכט זיך, געוואָלט באַפּאַרבן דעם אַנאַרכיזם מיט יידישקייט, צונויפּפאַרן אַנאַרכיע מיט די יידישע נביאים. און דערפאַר פּלעגן זיי כסדר איינזענהן מיטן טאַטן, וועלנדיק אים געווינען פאַר זייער אידעע. דער טאַטע פּלעגט אָפט שמייכלען אין דער געדיכטער באַרד אַרין, ווען זיי האָבן אים גענומען איבערצייגן, אַז אייגנטלעך איז שוין משה רבינו געווען אַן אַנאַרכיסט, און רווקא און אַנאַרכיסט לויט זייער אויפפאַסונג, אָבער דאָך האָט ער די ברידער גאָרדין געהאַלטן פאַר אַריגינעלע קעפּ און מיט זיי גערן געשמועסט, דיסקוטירט. רבנישע קינדער פון דער היים, — זייער פּאָטער איז געווען רב אין סמאַרגאָן — האָבן זיי כסדר אַריינגע-פּלאַכטן אין זייערע רייד פּסוקים און גמרא-ווערטלעך און מיט די דאָזיקע פּסוקים האָבן זיי באַגרינדעט זייער אַנאַרכיזם און באַקעמפט דעם „אָפּאַר-טוניסטישן“, „שטאַמלענדיקן“ סאָציאַליזם. זיי האָבן געהאַט אַן אייגענע, גאָרדינישע, טעאָריע נישט בלויז וועגן סאָציאַלע פּראָגן, נאָר אויך וועגן ליטעראַטור, קונסט און אַפילו וועגן... עסן. זיי האָבן געשריבן און אַליין אַרויסגעבען, — אויפן אייגענעם חשבון, הייסט עס — צענדליקער בראַ-שורן, אין וועלכע זיי האָבן באַגרינדעט די אידעען זייערע. די דאָזיקע בראַשורן האָבן זיי פאַרשפּרייט און פאַרטילט אומזיסט צווישן אַלע זייערע באַקאַנטע. זיי האָבן אויך די דאָזיקע ליטע-ראַטור פּונאַנדערגעשיקט אין אַלע עקן וועלט, וווּ נאָר אַ יידישער שרייבער, אָדער טוער, וווּ נאָר אַ יידישע געזעלשאַפט אָדער אינסטיטוציע. (ווער-ווער, נאָר די פּאַסט האָט זיכער צו די ברידער גאָרדין נישט צוגע-לייגט). און אויב מען רעדט שוין וועגן די ברידער גאָרדין און זייער בא-

ציאונג צו ליטעראטור דארף מען באמערקן, אז אָט-די ברידער, מיט די רבניש-לומדישע שטערנס, מיט די ברענענדיקע אויגן, מיט די שווארצע רוסישע רובאשקעס, מיטן יידיש־לעכן קוועטש מיטן גראָבן פינגער, זענען געווען די ערשטע „פוטוריסטן“ אין דער יידישער ליטעראטור. יעדנפאלס איז עס אמת אויף אזוי פיל, אויף וויפל עס האַנדלט זיך אין דער אויס-טערלישקייט פון דער פאָרם. זיי האָבן געהאַלטן פון אַנאַרכיע אויך אין דער ליטעראטור און אפשר דערפאַר טאַקע איז די גראָבבייכיקע פּאַעמע זייערע — „די טריאומפּעדיע“, וואָס זיי האָבן, פאַרשטייט זיך, אַליין אָפּגעדרוקט, פול מיט אַזעלכע פּערלדיקע גראַמען ווי:

ס'אייגלט זיך

און ס'בייגלט זיך

און ס'דריידלט זיך...

אין דער דאָזיקער „טריאומפּעדיע“ איז אין אַ ווילדער, אָבער שטאַר-קער פאָרם געשילדערט געוואָרן די טראַגעדיע פון דער איצטיקער צייט און די „טריאומפּעדיע“, וואָס וועט קומען נאָך דער פּולשטענדיקער צע-שמעטערונג פון די היינטיקע לעבנפאַרמען.

זיי, די ברידער גאַרדין, האָבן געקאָנט „באַגרינדן“ די גארע שיינ-קייט און — דער עיקר — די גארע נאַטירלעכקייט פון טראַגן צילינדערס אויף די פיס און שטיוול אויפן קאָפּ, ביי זיי איז די זון אויפגעגאַנגען פאַרנאַכט און פאַרגאַנגען כעלות, ביי זיי האָבן ביימער געבליט אין די פּראַסטיקסטע ווינטערס און בלומען האָבן, נעבעך, געוויאַנעט, ווי נאָר די זון האָט גענומען וואַרעמען. און אויב אַנאַרכיע — איז טאַקע אַנאַרכיע אויך אין דער שפּראַך און אינעם אויסלייגעכץ. זיי האָבן געהאַט אַ משונה-דיקן יידיש און אַן אייגענע היפּער-ראַדיקאַלע אָרטאָגראַפיע. און פאַר זייערע חידושים האָבן זיי געקעמפּט עקשנותדיק, געלאָזט זיך דורסן. ביי-דע זענען זיי געווען ענטוויאַסטן, היץ-קעפּ און אין זייערע ביידנס אויגן האָט געפלאַקערט עפעס אַ מאַדנער, אומהיימלעכער פּלאַם. זיי האָבן גע-האַט טענות צו דער גאַנצער וועלט, אָפּט געקלאַפּט אין טיש און ס'האַט זיך געדאַכט, אז זיי וואַרטן נאָר אויפן טאַטנס הסכמה: זאָל נאָר דער טאַטע זאָגן „יאָ“ — קערן זיי איבער די וועלט...

די ברידער גארדין האָבן אויך געפריידיקט נייע פאָרמען פון קינדער-דערציאונג. אין זייער שטעטל, סמארגאָן, האָבן זיי געגרינדעט און געפירט אַן אייגענע שולע, וואָס איז געווען געבויט אויפן פרינציפ פון אַליין-אַנט-וויקלונג פונעם קינד: דער לערער, הייסט עס, דאַרף דאָס קינד נישט לער-נען, ער דאַרף בלויז העלפן דעם קינד צו אַנטוויקלען זיינע שעפערישע כוחות, זיין דער סטימוּל פאַר דער שאַפונג-פרייד פונעם קינד. זיי זענען, קומט אויס, געווען די ערשטע ביי יידן, וואָס האָבן פאַקטיש געגרינדעט די א"ג „שעפערישע שול“.

אויך אין הלכות-עסן האָבן זיי געהאַט אַן אייגענעם דרך, די גאָר-דינס. זיי האָבן פאַרפאַסט אייגענע קולינאַרישע רעצעפטן, לויט וועלכע עס האָבן זיך באַקומען „אַנאַרכיסטישע“, מיתה-משונהדיקע שפייזן. איין מאָל האָבן זיי איינגעלאָרן צו זיך אויף מיטיק אַ גרופע פריינט און באַקאַנטע. גענוי פון וואָס פאַר אַ מאַכלים דער „אַנאַרכיסטישער“ מיטיק איז באַ-שטאַנען, געדענק איך נישט. כ'געדענק בלויז, אַז נאָך דער דאָזיקער סעודה האָבן די געסט באַקומען געפערלעכן בויכווייטיק און די גאַסט-געבער גופא, די ברידער גארדין, וועלכע האָבן אַליין צוגעגרייט די שפייזן און האָבן, כדי צוצוגעבן די נישט-דרייסטע קוראַזש, געגעסן מער פון אַלעמען, האָבן זיך געמוזט לייגן אויף אַ היפש שטיקל צייט אין בעט אַריין.

אין יאָרן אַרום, בעתן כאַאָס פון דער באַלשעוויסטישער איבערקע-רעניש פון 1917, זענען די ברידער גארדין, בראש פון אַ מחנה שוואַרץ-העמדלדיקע אַנאַרכיסטן, גענאַנגען אויף מאַסקווע. ביי די טויערן פון שטאָט איז אָבער זייער „אַרמיי“ צעקלאַפט געוואָרן און די ברידער גארדין איז ווידער נישט באַשערט געווען איבערצוקערן די וועלט...

חברה „זולל וסובא“

אין דער „ליטערארישער קאלאניע“ אין יוזעפאוו איז עטלעכע יאָר כסדר געווען א מנהג פון שבת-פארנאכטיקע „טייען“, וואָס פלעגן איינגעארדנט ווערן יעדן שבת ביי אַן אנדערן, לויט דער ריי. דאָס איז געווען אַ מין שלש-סעודות, ווו עולם-הזה האָט זיך געטראָפן מיט עולם-הבא: אַ געמיש פון מחיהדיק שבת-אויבס, שטאַרקן וויין און שמעקעדיקע טאַרטן, מיט רוחניות, מיט פיינע, גייסטרייכע ווערטלעך און אפילו פילאָזאָפישע דיספוטן. עס איז געווען איינגעשטעלט אַ ספעציעלער קאלענדאַר פון די „טייען“ אויף אַ גאַנצן זומער אַרויס און די באַלעבאָסטעס האָבן טאַקע דערפאַר געהאַט גענוג צייט זיך צו גרייטן צו די דאָזיקע „טייען“, וואָס פלעגן געפראַוועט ווערן מיט גרויס פאַראַד און פייערלעכקייט. די באַלעבאָסטעס האָבן זיך באַמיט איבערצושטייגן איינע דער אנדערער מיט כיבוד, מיט אויסזוכן און צוטראַכטן נייע מעניום, אַזעלכע, וואָס זענען נאָך ביי די פריערדיקע „טייען“ נישט געווען. מען האָט אויך „קאַנסו-דירט“ צווישן זיך מיט טיש-געשיר, מיט פאַרשידענע באַפּוצעכצער, מיט אַריגינעלע קיך-איינפאַלן. דעם דעקאָרד אין דער דאָזיקער קולטורער קאַנסו-קורענץ האָט געשלאָגן מלכה גאַרדאָן, ש. ל. גאַרדאָנס פרוי, וועלכע מען האָט גערופן, אויף דער ספרדישער חברה, מיטן אַקצענט אויף דער צווייטער זילב — „מאַלקע. אויף די „טייען“ ביי גאַר-דאַנען איז געווען אַ מאַכל, וואָס וויפל די איבעריקע ליטעראַרישע באַלעבאָסטעס האָבן זיך נישט באַמיט אים נאָכצומאַכן, איז עס זיי

קיינמאל נישט גערקאנטן: דעם סוד פון פרעפארירן דעם דאזיקן מאכל האָט „מאלקא“ גארדאָן נישט געוואָלט אויסגעבן. עס איז געווען אַ פראַגע פון איר אַמביציע צו זיין די איינציקע אין יוזעפאָוו, וואָס באַזיצט אזאַ טיפּן סוד. און ס'איז טאקע געווען די אמתע מעדני מלכים, ס'האָט טאקע געהאט טעם גן-עדן, אָט-דער מאכל מאלקאס. דאָס איז געווען אַ מין קונ-ציק-געפרוירענע קאקאָ, דורכגעשלאָגן און באַנאַסן מיט פרישער סמע-טענע און געשניטן האָט עס זיך אזוי גלאַנציק פעט, ווי פעטשא. אויב אָבער עס מיינט ווער, אז דאָס איז געווען גלאַט-אזוי פשוטע געפרוירענע קאקאָ מיט סמעטענע, האָט ער אַ גראָבן טעות. דעם דאָזיקן טעות האָבן טאקע געהאט די יוזעפאָווער „קאָנקורענטקעס“ מאלקאס. אויך זיי האָט זיך געדאכט: ס'איז דאָך אזוי פשוט! און דאָך האָבן זיי דעם גן-עדן מאכל, ווי מיר האָבן עס גערופן, בשום אופן נישט געקענט נאָכמאַכן. ס'איז נישט געווען דאָס. ס'האָט נישט געהאט יענעם טעם, וואָס ביי מאלקאן. זי האָט געהאט עפעס אַ געהיימען טריק דערביי און דעם דאָ-זיקן טריק איז נאָך קיינער עד-היום נישט דערגאַנגען...

צוליב די „טייען“ האָט ש. 5. גארדאָן, נעבעך, געמוזט פאַרבויען דעם פרינציפּ צו רעדן אין זיין שטוב נאָר העברעאיש. ס'איז ביי אים געווען אַ חוק ולא יעבור, אז זיין גאַנץ בני-בית טאָר נישט באַנוצן קיין אַנדער לשון, חוץ לשון-קודש, און די פאַמיליע גארדאָן איז, דאָכט זיך, געווען די איינציקע אין וואַרשע, וווּ דער דאָזיקער פרינציפּ איז דורכגע-פירט געוואָרן מיט דער פולסטער שטרענגקייט און פינקטלעכקייט. אַפילו די דינסט אין גארדאָנס הויז האָט זיך געמוזט אויסלערנען העברע-איש, אויב זי האָט געוואָלט פאַרבלייבן אויף דער שטעל. חוץ גארדאָנען און זיי פרוי מאלקא, האָבן נאַטירלעך אויך די קינדער זייערע גע-רעדט בלויז העברעאיש. יידיש איז געווען חס-מלהזכיר. קען מען שוין דעריבער פארשטיין, וואָס פאַר אַ גרויסער קרבן עס איז געווען פון גארדאָנס זייט דאָס עובר-זיין אויפן דאָזיקן עברית-געבאָט. גארדאָן האָט נישט בלויז געמוזט שעהן-לאַנג פאַרנעמען די קלאַנגען פון יידיש, נאָר ער און זיין ווייב האָבן נאָך אַלעין, אויף די „טייען“, געמוזט רעדן מאַמע-לשון. אויך די זין זיינע, די סטודענטן משה (געבוירן אין ארץ-ישראל) און יהואש, און די טאכטער ימימה, האָבן זיך געבראָכן די ציין און גע-

אלחנן צייטלין

רעדט א שטומפיקן, גויישן יידיש. געוויינלעך, נישט אויף די „טייען“, פלעגט גארדאן רעדן צום טאטן העברעאיש, דער טאטע פלעגט אים אָבער עפ"י רוב ענטפערן אויף יידיש. טייל מאָל בלויז, ווען דער טאטע איז געווען באַזונדער אויפגעלייגט, פלעגט ער גארדאָנען אויך ענטפערן אויף העברעאיש און דעמאָלט פלעגט גארדאָן שטראַלן פון שמחה. ער פלעגט עם האַלטן פאַר אַ גרויסן נצחון פונעם קעמפנדיקן העברעאיזם.

אָפּט, אין די גרויסע היצן, פלעגט גארדאָן קומען צום טאטן און אים אַוועקנעמען אָפּקילן זיך אין די „שווייצאַרישע בערג“. אויף יענער זייט פון באַן-פלאַנט, הינטער שטיִלע, גויישע ווילעס, ווו מען האָט כמעט קיינ-מאָל קיין לעבעדיקן נפש נישט געזען, הויז ביזע, וואָרטשענדיקע הינט, האָט זיך געהויבן אַ קייט פון בערגלעך, באַדעקטע מיט הויכע סאַסנעס. די דאָזיקע בערגלעך האָט מען גערופן די „שווייצאַרישע בערג“. דאָרט פלעגט גארדאָן דערציילן דעם טאטן מעשיות פון ארץ-ישראל, ווו ער איז אַמאָל געווען, און פלעגט פאַר אים שילדערן טיפן פון אַלטן יידישן ישוב אין ירושלים און צפת: מקובלים, וואָס פייניקן זיך אין סיגופים, כּדי וואָס-גיכער אַראָפּצוברענגען משיח און אויסליוון די וועלט פון אירע זינד, אַלטע יידן, זקנים, אַהינגעקומענע פון קליינע ליטווישע שטעטלעך, פון פאַרוואָרפּענע עקן ערגעץ אין קאַווקאַז, אין בוכאַרע, אין תימן, וואָס ליגן-אָפּ גאַנצע טעג ביי די ברייטע, טונקעלע שטיינער פון כּותל-מערכי און באַדעקן זיי מיט קושן פון זייערע פאַרטריקנטע, צעקנייטשטע ליפן און — ווייבער, ליטווישע ווייבער, וואָס האַנדלען מיט גרינלעך-צעפּוילטן באָב און אַרבעס אויפן מאה-שערימדיקן מאַרק אין ירושלים מיטן זעלבן געפילדער, מיט די זעלבע „סוחרישע“ שבועות און אין דעם זעלבן ליט-ווישן יידיש, ווי אין זייערע אַמאָליקע היימען, אין די פאַרגעסענע ווינקלען פון רייסן אדער ליטע.

דעם טאטן האָט באַזונדער אינטערעסירט די דערציילונג וועגן איי-נעם אַ מקונן, וואָס איז גאַנצע יאָרן אָפּגעזעסן אין דער אַלט-ירושלימער שול פון ר' יהודה החסיד און געקלאָגט אויף חורבן ירושלים. דער דאָזי-קער ייד האָט נישט געקענט פאַרטראָגן די לייכטנדיקע זון, דעם קלאָרן הימל. אַלץ האָט ער געזען פינצטער, שוואַרץ. מיט אַ באַזונדער-אימהדיקן ניגון האָט ער כּסדר געחזרט די גרויליקע ווערטער פון די קינות:

אין א ליטערארישער שטוב

„אתמה על מאור היום,
אשר יזרח על כל,
אבל יהושך.
עלי ועליך...”

אז ש. ל. נאָרדאָן פלעגט מיט א נעבראָכענער תשעה-באָבדיקער שטים זינגען די דאָזיקע ווערטער מיטן ניגון פון יענעם מקונן אין דער חורבה פון ר' יהודה החסיד, פלעגט ער ווערן נאָך נידעריקער, ווי ער איז געווען. זיינע קליינע, גרויע אויגן פלעגן זיך פארמרוזשען הינטער די גיל-דערנע פענסנע, דער גלאַטער, ווייסער שטערן פלעגט זיך פארקניטשן און די שטילע טריטלעך זיינע פלעגן ווערן נאָך שטילער און פאָמעלעכער. איך האָב געקוקט אויף נאָרדאָנען מיט גוואַלדיקער באַוונדערונג און קנאה: אָט איז אַ ייד, וואָס איז אַליין געווען אין ארץ-ישראל, אין דעם הייליקן לאַנד, און איז מיט די דאָזיקע שטילע, קליינע טריטלעך זיינע געטרעטן אויף דער זעלבער ערד, אויף וועלכער עס זענען געטרעטן ישעיה און ירמיהו... אָט-דאָס נידעריקע מענטשלעך האָט מיט זיינע אייגענע אויגן געזען דעם כותל-מערבי, די רעשטלעך פון בית-המקדש. ער האָט אויסגע-זען אין מיינע אויגן, נאָרדאָן, ווי עפעס אַן אַנדער מין מענטש, פון אַן אַנדער וועלט. דעמאָלט, מיט אַ יאָר פינף, זעקס-און-צוואַנציק צוריק, איז אַן ארץ-ישראל-ייד געווען אַ ניים, אַ חידוש, און אַ נסיעה קיין ארץ-ישראל איז געווען אַ ריזיקע און זעלטענע אונטערנעמונג. איך האָב אויך שטאַרק מקנא-געווען מאשען (משה), נאָרדאָנס עלצטן זון, נישט צוליב זיין בלויען סטודענטישן מונדיר מיט די גלאַנציקע, מעשענע קנעפ, נאָר צוליב דעם, וואָס ער איז געבוירן געוואָרן אין ארץ-ישראל. און איך האָב נישט גע-קענט פאַרשטיין, הלמאי דער ט א ט ע איז נישט מקנא נאָרדאָנען און באַוונדערט אים גאָרנישט...

:: :: ::

די אינסטיטוציע פון שבת-„טייען“ אין יוזעפאָוו האָט מען אַ נאָמען געגעבן „זולל וסביא“ און די באַטייליקטע אין די דאָזיקע „טייען“ האָבן באַקומען דעם ערנהאָפטן נאָמען „חברת זולל-וסביא“... צוגעטראַכט

דעם דאָזיקן נאָמען האָט משה גרשון פעלדשטיין (ר' משה), אַליין איינער פון די אַסטיווסטע מיטגלידער פון דער דאָזיקער „חברה“. אַ פּריילעכער מענטש בטבע, אַן אמת-ידישער אָפטימיסט און בעל-בטחון, האָט ר' משה פאַרמאָגט אַן איינגעבוירענעם, זעלטענעם חוש פאַר פיינעם, יידישלעכן הומאָר. די ערנסטסטע און טרויעריקסטע זאָך אַפילו האָט ער פאַרשטאַ-נען איינצוהילן אין אַ לייכט מענטלעך פון דינער, איידעלער איראָניע און די ביטערסטע דערשיינונגען און עוולות האָט ער זיך באַמיט דן-צו-זיין לכּף זכות. ער איז געווען, ווי מען רופט עס, אַ מזג טוב און אויך די פע-ליעטאָנען זיינע, וואָס ער פלעגט דרוקן אין „הצפירה“ אָדער אין „היינט“, האָבן געאַטעמט מיט עפעס אַ זידישער גוטסקייט, כאָטש ער איז נאָך גע-ווען אַ יונגעראַן. אויף די „טייען“ פלעגט ר' משה אָפט פאַרלייענען זיי-נע קורצינקע פעליעטאָנען, אין העברעאיש אָדער אין יידיש. עפ"י רוב זענען עס געווען דיאַלאָגן צווישן נאַלעווקער יידן מעניני-דיומא. די פע-ליעטאָנען זענען געווען רואיקע, באַלעבאַטיש-פּקחותדיקע, צוגעפאַסט צו דער מענטשאַליטעט און געשמאַק פונעם יידישן באַלעבאַטישן מענטש. דער-פאַר טאַקע זענען די פעליעטאָנען אַמשטאַרקסטן געפּעלן די ציוניסטיש-באַלעבאַטישע יידן, אונדזערע דאַטשע-שכנים, וואָס האָבן זיך אויך „פאַר-שריבן“ אין דער חברה „זולל וסובא“ און האָבן אויך איינגעאַרדנט ביי זיך „טייען“. באַזונדער האָט געלעקט די פינגער פון ר' משהס חכמות דער ציוניסטישער באַלעבאַס לאַבענסקי, אַ וואַרשעווער פאַבריקאַנט, אַ מוקיר סופרים, איינער פון די גרינדער פון דער ציוניסטישער שול „שערי-ציון“, וווּ מען האָט נישט בלויז געדאַוונט, נאָר אויך געלערנט, געלייענט פאַרלעזונגען אויף יידיש געשיכטלעכע טעמעס, און וווּ עס האָט זיך אויך געפונען אַ רייכע העברעאישע ביבליאָטעק. אַז ר' משה פלעגט לייענען זיי-נע פעליעטאָנדלעך, פלעגט זיך אים שאַקלען דאָס קמץ-בערדעלע און ער פלעגט ווערן אין גאַנצן רויט, אַזוי ווי ער וואָלט זיך געשעמט. דאָס איז אָבער געווען בלויז ביים לייענען. געוויינלעך פלעגט ער מיט אַ מאָדנער רואיקייט שיטן מעשיות און וויצן, ווי פון אַרבֿל, און דערביי פלעגט ער אַפילו קיין שמייכל נישט טון, כאָטש ער איז געווען אַ פּריילעכער מענטש דורך-און-דורך און כאָטש דער עולם אַרום פלעגט זיך קאַטשען פון גע-לעכטער ביי זיינע וויצן און גלייכווערטלעך.

אויף די „טייען“ איז געווען א מנהג צו לייענען זאכן אויך פון יונגע, אומבאקאנטע שרייבער, אָנפאַנגער. נישט איין שרייבער איז „נת-גלה-געוואָרן“ אויף די יוזעפּאָווער „טייען“ דורך דער חברה „זולל וסובא“. איין מאָל האָט שאַלקאָוויטש (בן-אביגדור) צוגעגרייט אַ סירפּריז פּאַרן עולם, וואָס איז צו אים, אין איינעם אַ שבת-פּאַרנאַכט, געקומען אויף טיי. כּטובּ לֵב האָט ער אַרויפגעזעצט אויף דער לענגלעך-דיקער, רויטלעכער נאָז די גביריש-גילדערנע בריילן זיינע, פּאַרגלעט מיט אַ ווייס-אויסגעאיידל-טער האַנט די גרויע, שוין-אַרומגעשניטענע האָר, וואָס האָבן חשיבותדיק און קיילעכיק אַרומגערייפט דעם ברייטן נגידיש-לומדישן שטערן און — בנעימותדיק אַרויסגעצויגן פון אַ זייטן-קעשענע אַ דין ביכעלע מיט גרינע טאָוולען. דאָס ביכעלע האָט געשמעקט מיט יונגקייט און מיט וואַלד. פּאַ-מעלעך, וואָרט ביי וואָרט, מסתמא כּדי וואָס לענגער צו קייען די פּרישע זאַפּטיקע ווערטער, האָט ער געלייענט איין שיר נאָכן צווייטן — קורצע, אָפּגעהאַקטע שורהלעך — און עולם האָט מיט אַמאָל פּאַרגעסן אין דעם טיי מיטן שבתדיקן כיבוד. מען האָט געקוקט אויף דעם גרינעם ביכעלע מיט וואַרעמע אויגן און מען האָט איינגעזאַפט אין זיך די טויאיקע פּריש-קייט, וואָס האָט געשלאָגן פון יעדן וואָרט. דאָס איז געווען אַ ביכעלע העברעאישע לידער פון אַן אומבאקאנט אונגאַריש יינגל, אַביגדור פייער-שטיין. חברה שרייבער האָט גלייך דערפילט אין אים אַ דיכטערישן טאַ-לענט און באַלד אויף צו מאָרנגס, נאָכן טיי, האָט מען זיך שריפטלעך פּאַר-בונדן מיט פייערשטייען און אים מודיע-געווען וועגן דעם דערפאַלג פון זיין ביכל. דאָ, אויף די „טייען“, אַלזאָ, איז אַנטדעקט געוואָרן אַ נייער העברעאישער פּאָעט, וואָס האָט דערנאָך פּאַרנומען אַ חשובן אָרט אין דער מאָדערנער העברעאישער דיכטונג (אַביגדור המאירי).

חוצ מאַנסקריפטן און ביכלעך פון אומבאקאנטע שרייבער-אָנפאַנג-גער, וואָס שאַלקאָוויטש פלעגט באקומען מארבע פינות העולם, אַלס באַ-ווסטער פּאַרלעגער, און וואָס די כּעסערע פון זיי פלעגט ער לייענען אויף די „טייען“, פלעגט שאַלקאָוויטש מיט אַ באַזונדערער הנאה תמיד פּאַר-לייענען י ה ו א ש ע ס לידער. און כּאָטש יהואש איז שוין דאָן געווען אַ באַוווסטער יידישער דיכטער, פלעגט שאַלקאָוויטש אַלע מאָל וועגן אים רעדן און קלויבן פון אים התפעלות, ווי פון אַ ווונדער-קינד. יהואש,

אלחנן צייטלין

וועלכער איז געווען שאַלקאָוויטשעס שוואַגער (זיין ווייבס ברודער, בלומ-נארטן) האָט בן-אביגדור געהאַלטן פאַרן גרעסטן יידישן פּאָעט און ער האָט נישט געקענט פאַרטראַגן, ווען עמעצער האָט זיין מיינונג געפרווט אַמאָל אָפּווענדן. היות ווי יהואש איז געווען אויך מלכה גאָרדאָנס אַ ברו-דער, האָט אויך ש. ל. גאָרדאָן, כאַטש אין כלל גענומען האָט ער נישט גורם געווען קיין „זשאַרנאַן“-שרייבער, שטאַרק געלויבט יהואשם לידער. אַט-אַזוי פּלעגן פאַרגיין די שבתדיקע „טייען“ אין דער יוזעפּאווער שרייבערישער „קאָלאָניע“: אָנגעהויבן מיט אַ געשמאַקן צובייס, דורכגע-פּאָכטן מיט אַ גלייכווערטל, מיט אַ פעליעטאַנדל, מיט אַ שיר, אַמאָל אויך מיט אַ שפּאַרעניש איבער אַ פּילאָזאָפּישער פּראַגע און פאַרענדיקט מיט אַן עכט-דביקותדיק זמרל:

והריקותי לכם ברכה
עד בלי די,
עד בלי די,
עד שיבלו שפתותיכם
מלאמר די...

קאפיטל 11

מיט ספעקטאָרן

דער „ערן-פאָרזיצער“ פון „חברה זולל וסובא“ איז געווען מרדכי ספעקטאָר. הגם מען האָט אים אויפן דאָזיקן „אמט“ נישט געקליבן, האָבן אָבער אַלע געפילט, אז דער איינציק-באַרופענער פאר דער דאָזיקער ערן-האפטער מיסיע איז ספעקטאָר און ער איז ממילא, פון זיך אליין, געוואָרן דער נישט-געקרוינטער קעניג פון דער עם-מלוכה. און ער האָט טאָקע „געקיניגט“ ביד-חזקה: געווען נישט בלויז הערשער, נאָר אויך רע-גירער. געווען סיי פראַקטישער מנהיג, סיי „טעאָרעטישער“ באַגרינדער. זיין וואָרט איז געווען אַנטשיידנדיק סיי פאר דער קיך און סיי פאר די, וואָס האָבן פון דער קיך געדאַרפט עסן. אים און נישט קיין אַנדערן האָט מען געפרעגט שאלות מכוה דעם מעניו, מיט אים האָבן זיך באַ-לעבאָסטעם געהאַלטן עצות מכוה כיבוד. ער האָט אויך דעצידירט ביים אויספאַרטיקן דעם טיי-קאַלענדאַר: ווו, ווען און ביי וועמען. אויף זיין מבינות האָט מען זיך געמעגט פאַרלאָזן: האָט ער געזאָגט אויף אַ מאַכל, אז עס איז געשמאַק, האָט מען עס געמעגט עסן „מיט פאַרמאַכטע אויגן“, נישט איבערקלערנדיק וועגן פרישקייט און וועגן אַ דאָקטאָר. אויף די, וואָס האָבן גענעסן מיט אַ האַלבן מויל, נישט מיטן פולן אַפעטיט, נישט אַריינטוענדיק בעת דער אכילה אַלע זייערע חושים, האָט ספעקטאָר גע-קוקט מיט מיטליד, ווי אויף האַלבע מענטשן, ווי אויף קראַנקע. ער האָט געשאַקלט מיטן ברייטן, קיילעכיקן און גלאַטן קאַפּ, און האָט זיי

כאדויערט. אזוי ווי דער טאטע איז געווען א קנאפער עסער און ספעקטאָר האָט אים דווקא געוואָלט מחנך - זיין צו „מעשים - טובים“, מהנה - זיין אים, האָט ער, ביי די „טייען“, אַלע מאָל זיך געזעצט נעבן טאַטן און אים צוגעזען, אונטערגערוקט אַלע וויילע עפעס אַנדערש:

— עסט! ... פאַרוזכט, ר' הלל, ס'אי גוט... ס'האָט טויזנט טעם...
און ווען דער טאטע האָט אים נישט געהערט און געשמייכלט אַר-
בער ספעקטאָרס ווייסן קאָפּ, וואָס האָט זיך בדהלול-ורחימודיק געבוניגן אי-
בער אַ ברייטן טעלער, האָט אים ספעקטאָר געמינטערט:

— גענוג צו קוקן אין הימל אַרײַן, ר' הלל... קוקט אין טעלער...
ער איז געווען אַ לעבנגעניסער דורך-און-דורך, ספעקטאָר. נישט גע-
פרעגט קיין קשיות, נישט איבערגעקלערט צופיל, נישט געמאַטערט זיך צו-
פיל מיט קאָמפּליצירטע פּראָבלעמען פון לעבן. געווען אַן אַבסערוואַטאָר.
געקוקט אײַפן לעבן אזוי ווי ס'איז, גענומען און גענאָסן אָט אזוי ווי עס
שטייט און גייט. איבער שווערע איבערלעבענישן—און ער האָט געהאַט
שווערע פּאַמיליע-איבערלעבענישן — איז ער אויך אַריבער פּעסט און
רואיק. יעדנפאַלס האָבן די איבערלעבענישן קיין שפורן פון טיפע אויפ-
טרייסלונגען נישט איבערגעלאָזט אויף דעם געפאקטן, געזונט-פאַרוואַרצלטן
ספעקטאָר. מיט זיינע קליינע, גוטע ביר-אויגן האָט ער ווייך און קלוג גע-
קוקט אַרום זיך און האָט פאַרשטאַנען אַפּצושאַצן די ווערט פון יעדער
קלייניקייט, אזוי ווי אָט-די קלייניקייט וואָלט געווען מי-יודע וואָס, אזוי
ווי עס וואָלטן אין איר געשטעקט גאָר טיבע און חשיבותדיקע מיינען. ער
האָט געטרונקען די זאַפטן פון לעבן מיט אַ פולן, געזונטן מויל און ער
האָט נישט געקענט באַגרייפן, ווי אזוי עס קען גאָר זיין אַנדערש. ער האָט
געהאַט אין זיך אַ סך פון אַ דאָרפס-מענטשן, פון דעם „ידישן מוזשיק“,
ווי עס רופט זיך אַ באַוווסטער ראָמאַן זיינער. אונטער דער אויסערלעכער
רואיקייט און אומגעהובלטקייט האָט זיך באַהאַלטן אַ פרימיטיווע, אָבער
געזונטע לעבן-פּקחות.

אין דער ליטעראַרישער סביבה האָט מען זיך נישט אויפגעהערט צו
וויצלען איבער ספעקטאָרס גוואַלדיקער ליבע צו דער אכילה און איבער
זיין אויסטערלישן אַפּעטיט. מען האָט דערציילט, אז נאָכן אַפּעסן איין
מיטאַג אין דער היים, פּלעגט ער זיך ערשט אַריינכאַפּן אין אַ רעסטאָראַן

אויף א צווייטן מיטאג. אין אלע זיינע דערציילונגען און פעליעטאָנען האָט מען געזוכט און... טאקע געפונען א פארהערלעכונג פון עסן, א בא-שרייבונג פון א סעודה. זעלטן-ווען האָט ספעקטאָר אַרויסגעלאָזט א העלד אין זיינער א דערציילונג נישט איבערגעביסענערהייט, אויפן ניכטערן מאָגן. און אז מען פלעגט ליענען ספעקטאָר א שבועות-דערציילונג, פלעגט ממש די סלינע רינען איבערן מויל, ווען מען האָט דאָרט ביי אים געפרעגלט די ברייטע בלינצעס אין סמעטענע...

אז ער פלעגט עסן, ספעקטאָר, פלעגט זיך אים דער ברייטער, שמאל-ציקער קארק אָנניסן מיט בלוטיקער רויטקייט און די דיק-אַראָפּגעלאָזטע, געלבלעך-גרויע וואָנסן פלעגן זיך אלע וויילע הנאהדיק אַפּערהויבן, בא-נעצטע און באַשמירטע, פון די טיפע טעלער-תהומות אַרויס. אָבער נישט בלויז אין דער אכילה איז ספעקטאָר געווען אַריינגעטון. ער האָט זיך אויך געמישט אין דער באַלעבאַטישקייט און אָן אים האָט מען זיך אין שטוב קיין ריר נישט געטון. ער האָט געהאַט הנאה, ווען ער איז געווען נוצלעך מיט עפעס אין קיך, ביים קאָכן, ביים רוימען די שטוב, ביים וואַשן, ביים צעהאַקן א פאָר שייטלעך האַלץ, אָדער ביים אַריינברענגען א פאָר עמערס וואַסער פון דער פּלומפּ. ווען מען האָט געוואַשן וועט איז ספעקטאָר נישט אַרויס מפתח-ביתו. ער איז געווען פאַרשוויצט און פאַרפאַרעט און מען האָט צו אים נישט געקענט א וואָרט אויסרעדן. איינמאָל האָט מען אים, צוליב א וויכטיקער סיבה, אַרויסגערופן אין שטאָט אַרײַן, אין רעדאַקציע. עס האָט געדאַרפט אָפּגעהאַלטן ווערן עפעס אַן אייליקע באַראַטונג. אלע רעדאַקציע-מיטאַרבּעטער, וואָס האָבן געווינט אויף דאַטשע, זענען אַרײַנגעקומען אין שטאָט, איין ספעקטאָר בלויז האָט זיך נישט געיאָוועט. אז מען האָט אים שפּעטער געפרעגט: ספעקטאָר, ווי פאַלט איר אויס נישט צו קומען? מען האָט דאָך געוואָרט אויף אייך! — האָט ער פאַמעלעך געהויבן מיט די ברייטע אַקסלען:

— כ'האָב נישט געקענט... כ'האָב געהאַט די גר וי ס ע וועש!... קיין דאַרע, מיזערנע מענטשלעך האָט ער נישט ליב-געהאַט, ספּעק-טאָר. ער האָט געהאַלטן פון פּולע, קאַרפּולענטע פאַרשווינען, „נאַנצע“ מענטשן. פאַרטראַכטע, מן הצדיקע, פאַרחלומטע, האָט ער נישט גורם-געווען, מבטל-געמאַכט זיי: עט, נישט מיינע מענטשן... מיט מיר איז ער

גאָר געווען פאָן - בראַט. סכנותדיק ליב געהאַט מיך צו קנייפן אין די גראַבע, פולע, רויטלעכע באַקן, אָנגעקוואַלן פון מיין געזונטן אַפּעטיט, פון מיינע קונדסערייען און פון מיין געפאַקטייט. דערפאַר האָט ער זיך געהאַלטן פון דערווייטנס פון אהרנען. ער האָט נישט געקענט באַגרייפן אהרנס פאַרטראַכטייט און שטילקייט. עס האָט זיך אים נישט געלייגט אויפן שכל, אז אַ יונג יינגל זאָל אזוי אָפט זיין פאַרקלערט און פאַרשלאָסן אין זיך. ער האָט עפעס מורא-געהאַט פאַר אהרנען, פאַר זיינע אומעטיקע אויגן און פאַר זיין... בילדונג.

— ער איז עפעס אַ גאון, אייער אהרן — פלעגט ספּעקטאָר אָפט ברומען צווישן די גראַבע וואָנסעס, ווען ער פלעגט זיך באַגעגענען מיטן טאַטן און עס פלעגט קומען צו רייד וועגן אהרנס שרייבן, וועגן זיינע זאַכן, וועלכע ער הויבט שוין אָן צו דרוקן (אין ניגערס „ידישע וועלט“ שוין געהאַט אָפּגעדרוקט אַ גרעסערע זאַך „די מטרוניתא“). ער האָט גע- ציטערט פאַר „גאונים“, ספּעקטאָר. ער האָט זיי געהאַלטן פאַר מענטשן נישט פון דער וועלט. און ער איז געשטאַנען מיט ביידע קורצע, גראַבע פיס אויף דער ערד. אהרנען, אַלס גימנאַזיסט, האָט ער געהאַלטן פאַר אַ מלומד, פאַר אַ מין „אומשאַנדי יעוורעי“, פאַר אַן אלץ-ווייסער. דערפאַר מסתמא האָט ער אים איינמאַל, אין אַ ליכטיקן אָונט, אַ פרעג-געטון, ליגנדיק אויסגעצויגן אויף אַ בערגל, נישט ווייט פון יאַראַסלאָוו, און אַ הויב-טוענדיק צו דער לבנה, וואָס האָט שטיל און שמיכלענדיק אַראָפּגעקוקט אויפן בערגל, זיין גראַבן, קרומלעכן שטעקן:

— אַרליק, דו ווייסט דאָך יאָ אַלץ... ווייז-זשע מיר: וווּ איז דאָ די גאָז... און די אויגן... און דאָס מויל אויף דער לבנה?...

ער האָט, ליגנדיק מיט די ברייטע פלייצעס אַרויף, לאַנג און ערנסט זיך איינגעקוקט אין דער לבנהס פנים, טייטלענדיק דערביי כסדר מיטן שטעקן. און ער האָט געהאַט גרויס שברת-הלכ, ווען אהרן האָט אים נישט געענטפערט און האָט כלוין קאַרג אַריינגעשמייכלט אין דער שוואַרצער פּעלערינע, וואָס האָט געלויכטן אין שוין פון דער לבנה. יעדן פרימאַרגן, ווען דורך די לאָדן-שפאַרעס פון אונדזער הייזע האָבן זיך גענומען דורכרייסן די ערשטע בלאַסע שטראַלן פון דער זון, פלעגט זיך דערהערן אַ שטיל קלאַפן אין די לאַדנס. דאָס האָט געקלאַפּט

ספעקטאָר, וועלכער פלעגט אלע טאָג, אין די פריע שעהן, ווען פון די פעלדער האָט געשמעקט מיט טוי און די ביימער פון דערבייאיקן וואַלד האָבן זיך אָט-ערשט געהאַט איבערנעוועקט, זיך לאָזן צו-פּוס קיין שווי-דער — אויסבאָדן זיך אין דאָרטיקן טייכל. אויפן וועג פלעגט ער אָפּ-טרעטן נאָך מיר און מיטנעמען מיך צום באָדן. אליין פלעגט ער נישט ליב האָבן צו גיין אזא מהלך. עס איז אים געווען אומעטיק איבערן ברייטן, פּוסטן פעלד. און פון דער פּרימאָרגנדיקער „טבילה“ אין שווידערער טייכל האָט ער אויך געהאַט מער הנאה, ווען איך האָב מיך מיט אים מיטגע-באָדן. איך פלעג שוין אין די באַגינענס וואַרטן אויף ספעקטאָרס קלאַפּן אין לאָדן און ווען איך פלעג נאָר דערהערן דעם ערשטן שאַךר ביים פענצ-טער, פלעג איך מיך גלייך, שטילערהייט, כדי נישט איבערצוועקן קיינעם אין שטוב, אַראָפּגנבענען פון בעטל, אַרויפכאַפּן אויף זיך די הייזלעך, מיטנעמען ס'פעקלע — א האַנטעך און א ליילעך, — וואָס פלעגט אלע-מאָל ליגן אָנגעגרייט אונטערן קישן צוקאַפּנס, און אַרויסשלייבן זיך, אויף די שפיץ-פינגער, דורך דער קיך-טיר, אין דרויסן אַרויס. ספעקטאָר פלעגט וואַרטן אויף מיר אַ באַרוועסער, אַ ווייסער: די ווייסקייט פון זיינע נאַט-קעס, וואָס האָבן זיך אַרויסגעזען פון הינטער די פאַרקאַשערטע הויזן אַפער, פלעגט זיך צונויפמישן מיט דער ווייסקייט פון זיין קיילעכיקן קאַפּ, פון זיינע וואָנסעס, פון זיין פאַרטאַניק פנים. איבערן גאַנצן וועג פלעגט ספעקטאָר רעדן וועגן דעם, אַז עס איז נישטאָ קיין געזינטערע זאַך, ווי באָדן זיך. אין דער פרי אין טייך, אַז דאָס איז מאַריך-ימים און אַז די, וואָס באָדן זיך נישט אין לויפנדיקן וואַסער, זענען נאַראָנים. אין טייכל פלעגט ער אַריינשפּרינגען זשוואַווע, האַסטיק, אַזוי ווי אַ יינגל, און ער פלעגט זיך בייזערן אויף מיר, אויב איך האָב אַמאָל געצעגערט און נישט אַזוי פלינט אַריינגעשפרונגען אין וואַסער. איינמאָל בין איך פאַרקראָכן אין טייכל העט-ווייט, אונטער דער בריק, וווּ דאָס וואַסער איז גענוג טיף. ספעקטאָר איז מיר נאָכגעגאַנגען, נישט געוואַלט לאָזן אליין. און ער האָט טאַקע געטון ווי אַ חכם: איך האָב אָנגעטראָפּן אויף אַ טיף אַרט און מיט אַמאָל האָב איך דערפילט, אַז איך ווערג זיך. פון די אויערן, פון האַלדז, פון נאָז האָט געפלייצט וואַסער. עס האָט מיר פאַרפּעלט אַטעם. אַבער אָט גיט מיך עמעצער אַ הויב אין דער הייך, איבערן וואַסער, און

אָט ליג איך שוין אויסגעצויגן, עטעמענדיק האַסטיק, אויפן זאַמך. דאָס האָט ספּעקטאָר באַמערקט מיין אומגליק און מיט זיינע פעסטע הענט האָט ער מיך כּהרף-עין אַ הייב-געטון איבערן קאָפּ אַריבער און אַ וואָרף-געטון אויפן ברעג. צוריקגייענדיק האָבן מיר באַשלאָסן נישט צו דער-צײַלן קיינעם אין דער היים וועגן דער זאַך: ערשטנס כּדי נישט מצער-צו-זיין טאַטע-מאַמע, און צווייטנס — כּדי נישט צו זיין אויסגעשטעלט אויף דער „סכּנה“ צו פּאַרלירן די מעגלעכקייט ווייטער צו גיין טאַג-טעגלעך זיך באַדן אין שווידער, וואָרום נאָך אַזאַ מעשה וואָלט מען שוין אין שטוב מורא-געהאַט מיך צו לאָזן „אַליין“: מאַלע, וואָס עס מאַכט זיך...

אויפן וועג פון שווידער אַהיים פלעגן מיר זיך אַלעמאָל אָפּשטעלן אין יאַראַסלאָוו, ביי אַ שטילער פּויערישער כאַטקע, איבער וועלכער עס האָט זיך געבויגן אַ קרומלעכער, פאַרגעסענער בוים. פון דער כאַטקע האָט געשמעקט מיט היי, מיט שטאַל און מיט פּערדיש מיסט. אויף אונדז פלעגט שוין דאָרט וואַרטן אַן עלטערע פּויערטע, מיט אַ העל-גרוי טיכל אויפן קאָפּ, מיט שוואַרצע, נאַקעטע פיס. ווען זי פלעגט אונדז דערווען פון דערווייטנס, פלעגט זי שוין אַרויספירן פון שטאַל איר קו און זי נעמען גיך-גיך מעלקן. דאָס האָט ספּעקטאָר זיך נוהג-געווען יעדן פּרימאַרגן, נאָכן באַדן, אויס-צוטריןקען אַ טעפּל וואַרעמע מילך, גלייך פון דער קו, און פאַרבייסן מיט אַ פּריש שטיק שוואַרץ ברויט מיט פּוטער — כּדי „עס זאָל אים נישט חלשן ס'האַרץ“. פאַרשטייט זיך, אַז ספּעקטאָר פלעגט אויך מיך, זיין שטענדיקן באַד-חבר, מכבד-זיין מיט מילך און ברויט און ער פלעגט שטרענג אַכטונג-געבן, אַז איך זאָל, חלילה, נאָרנישט איבערלאָזן, נישט פון דער מילך און נישט פונעם ברויט. דערביי פלעגט ספּעקטאָר אַנטוויק-לען אַ גאַנצע „טעאָריע“ וועגן דער געזונטקייט פון שוואַרץ-ברויט-עסן און „אומגעזונטקייט“ פון ווייס ברויט, הייסנדיק מיר אַראָפּנעמען זיך אַ משל פון די פּויערים, וואָס זענען אַזוי געזונט און שטאַרק נאָר דערפאַר, וואָס זיי נערן זיך מיט שוואַרץ ברויט און פון די ווייסע, „אויסגעכאַליע-טע“ זעמעלעך פון די גרויסע שמעט ווילן זיי נישט הערן. שלעפּנדיק זיך אַזוי, טאַג-טעגלעך, איבער די שמאַלע, זאַמדיקע פּעלד-סטעזשקעס, פלעגט ספּעקטאָר אויך נישט פאַרגעסן, אויפן וועג אַהיים קיין יוזעפּאָוו מיר צו פאַרטייטשן דעם טיפּן זיין פון גיין באַרוועס. און אויך דאָ פלעגט ער נע-

מען פאר א משל די פויערים, וואָס זענען „שטארק ווי אייזן“ און לעבן לאַנג. מען טאָר נישט איינקוועטשן די פיס אין די ענגע, שמאַלע שיד אָדער שטיוואַלעס. שיד דאַרף מען טראָגן נאָר אויף אַ רעגן, אָדער ווען מען איז אין שטאַט — מען קען דאָך אין וואַרשע נישט אַרומניין באָר-וועס! — אָבער דאָ, אויפן דאַרף, דאַרף מען וואָס מער פאַרגעסן אין די שטאַטישע שיד, גלייך ווי מען דאַרף פאַרגעסן אין די ענגע, שטיקנדיקע קאַלנערס. סיי די פיס, סיי דער האַלדז — האָט ער מיר געגעבן צו פאַר-שטיין — דאַרפן זיין פריי: זיי ווילן עטעמען, אָט אזוי ווי מיר ווילן עסן... וועגן שרייבעריי פלעגט ספעקטאָר ווייניק-וואָס רעדן. פון צייט צו צייט בלויז פלעגט ער מיר אונטעררוקן אַ צייטונג און אָנווייזן אויף אַ פעליעטאָן אונטערן שטריך, געחתמעט מיט זיין פסעוודאָנים „פיניע טינטלער“:

— נא, לייען!

אויך וועגן שרייבער גופא פלעגט ער אויסמידן אַ סך צו ברייען. אַ יוצא מן הכלל איז ביי אים געווען שלום-עליכם, וואָס מיט אים איז ער זינט יאָרן געווען פאַרבונדן אין אינטימער פריינטשאַפט. ווען ער פלעגט דערמאָנען שלום-עליכמס נאָמען, פלעגן זיך זיינע גראָבע, אַראָפּנע-לאָזטע וואָנסן נעמען הייבן פון וואַרעמקייט און שטאַלי:

— אָט-דאָס איז אַ שרייבער! אָט-אזוי דאַרף מען שרייבן! אז דו לייענסט עפעס איבער פון שלום-עליכמען, געדענקסטו עס אויפן גאַנצן לעבן אוועק... דו געדענקסט זיין לשון, זיינע ווערטלעך, זיינע מענטשן, זייער הילד, זייערע רייד, זייערע סנייטשן... קענסט זיך פון זיי נישט באַ-פרייען... וווּ דו גייסט, וווּ דו שטייסט, זעסטו יעחופעץ און מנחם-מענדלען און שיינע שיינדלען...

באַלד כאַפט זיך ספעקטאָר, אז ער האָט שוין צופיל גערעדט וועגן ליטעראַטור, וועגן שלום-עליכמען אלס שרייבער — הייבט ער אָן פאַ-מעלעך, געפאַסן, ציילנדיק די ווערטער און פאַסמאַקעווענדיק זיך מיט זיי, דערציילן וועגן שלום-עליכמס אַמאָליקע געשעפטן, וועגן זיין בריהשקייט אויף דער בערזע, וועגן דער צייט, ווען ער איז געווען אַ „סאָזיאַנער“ ראַבינער, ווען ער האָט „געקערט אַ וועלט“, געפירט גרויסע געשעפטן.

— דורך זיינע הענט זענען דורכגעגאנגען הונדערטער טויזנטער קארבן! — קלאפט ספעקטאָר דרך-ארצדיק צו מיט דער צונג. אָבער אז ער זעט, ספעקטאָר, אז די „הונדערטער טויזנטער קארבן“ ברענגען מיך עפעס נישט אַריין אין אזא גוואַלדיקער התפעלות און אז איך פרעג אים ליבערשט אויס וועגן דעם, צי שלום-עליכם זעט טאָקע אין דער אמתן אויס אַזוי, ווי אויף די פּאָטאָגראַפיעס, גיט ער אַ מאַך מיט דער האַנט: — ע!...

דעם זעלבן זומער נאָך איז מיר אויסגעקומען צו זען שלום-עליכמען, רערן מיט אים, און טאָקע דאָ, אין דעם זעלבן יוזעפּאָוו. שלום-עליכם איז אַראָפּגעבראַכט געוואָרן קיין וואַרשע און לאָדזש אויף אַ פּאַר פּאַרלעזונגען. אין וואַרשע האָט ער פּאַרגעלייענט זיינע זאַכן אין דעם טעאַטער „נאָ-וואַשטשי“. עס האָט זיך געטון חושך, ווען שלום-עליכם איז אָנגעקומען אויף ביעלאַנסקע, וווּ עס האָט זיך געפונען דאָס טעאַטער. דער זאַל איז געווען אָנגעפּראָפּט, מען איז געשטאַנען קאָפּ-אויף-קאָפּ, כאַטש עס איז געווען זומער, ווען קיין עפנטלעכע אונטערנעמונגען האָבן נישט קיין דער-פּאַלנ. פון שלום-עליכעס רעציטירן איז דער עולם אַריינגעפאלן אין גוואַל-דיקער התפעלות, געפּאָדערט נאָך און נאָך, נישט געוואָלט אים אַראָפּלאָזן פון דער סצענע. שלום-עליכם איז געווען פּאַרמאַטערט, געווישט זיך דעם שווייס, קוים געעטעמט. ער איז אָבער געווען צופּרידן פון וואַרשעווער עולם, געהאַט הנאה פון דער ליבע, וואָס מען האָט אים אַרויסגעוויזן און פון דעם גרויסן כבוד, וואָס מען האָט אים אָנגעטון.

קיין יוזעפּאָוו איז ער אַראָפּגעקומען צו ספעקטאָרן, דעם אינטימען ידיד זיינעם, אויף איינעם אַ שבתדיקן „טיי“ פון דער חברה „זולל וסובא“. ווען ספעקטאָר האָט מיר בסוד דערציילט, וואָס פאַר אַ געהויבענעם גאַסט ער דערוואַרט צו „טיי“, האָב איך נישט געגלויבט, אז שלום-עליכם וועט טאָקע קומען, אז ער וועט זיך וועלן שלעפּן אַהער, קיין יוזעפּאָוו. ער איז אָבער יאָ געקומען און דווקא נישט אַליין, נאָר מיטן ווייב. עס איז געווען אַ פּאַרנער, שטיקנדיקער טאָג. שלום-עליכם האָט געטראָגן אַ לייכטן, העל-גרינעם אנצוג, ווייסע, לייזונטענע לאַטשן, אַרומגעווימט מיט דינע לעדער-נע פּאַסן, און אַ קליינעם, רונדיקן פּאַנאַמאַ-הוט. אָבער ס'ערשטע וואָס האָט זיך געוואָרפן אין די אויגן און מיך פּאַרחידרושט, זענען געווען זיינע

ברילן. אזעלכע ברילן-גלעזער האָב איך געזען ס'ערשטע מאָל אין מײן לעבן. די ברילן-גלעזער זענען געווען האַלבע, געשניטענע אין דער פּאַרעם פון א „לודקע“, און איך האָב זיך געווונדערט: היתכן, פאַרוואָס נישט קיין גאַנצע גלעזלעך, וואָס פאַרשטעלן דאָס גאַנצע אויג, נאָר עפעס האַלבע, געשניטענע ברילן, קוים-קוים וואָס מען זעט זיי? נישט אַנדערש, ס'אָ פאַנטאַזיע אַזא פון אַ הומאָריסט!... דערצו נאָך האָט שלום-עליכם שטאַרק געמרוזשעט זיינע קליינע, גרויע אויגן הינטער די האַלבע ברילן-גלעזלעך — האָט זיך מיר שוין גאָר אויסגעוויזן, אַז ער האָט האַלבע אויגן אויך...

מען ווייסט נישט פון וווּ און וואָנען — ווי נאָר שלום-עליכם איז אַרויף אויף ספּעקטאַרס וועראַנדע, האָט זיך די ווילע גלייך גענומען אָנפילן מיט אַ פרעמדן עולם נייגיריקע. ס'רוב זענען עס געווען חסידיש-געקליידע-טע יונגעלייט, אויסגעדראַטע, לענגלעכע, פאַרגרינטע, אַפנים „געכאַפטע אין דער מעשה“. זיי האָבן זיך געדרייט, נישט-דרייסטע, צווישן די שיטערע סאָסנע-ביימער, מורא געהאַט צוצוגיין נענטער צו דער וועראַנדע. פון צייט צו צייט בלויז האָט זיך עמעצער פון זיי אָנגענומען מיט מוט, אַרויסגע-קראַכן שטילערהייט, בגנבה, אויפן ווענטל פון דער וועראַנדע, געכאַפט אַ בליק דורך די שפּאַרעס, אינעווייניק און — אַראָפּגעשפּרונגען, ווי אַ „העלר“. דערנאָך איז דער „העלר“ געוואָרן אַרומגערינגלט פון זיינע חברים און ער האָט זיי דערציילט די „נסים“, וואָס ער האָט געזען „דאָרטן“, „אויף יענער זייט“. מיט גוואַלדיקער קנאה האָבן די יונגעלייט געקוקט אויף די גליקלעכע, וואָס האָבן זיך נישט געדאַרפט אַרויפּגנבענען אויף דער וועראַנדע „כאַפּן אַ קוק“, נאָר זענען דרייסט און היימיש צו צו שלום-עליכמען, זיך באַגריסט מיט אים און פאַרפירט אַ שמועס.

מיט ספּעקטאַרן האָט זיך שלום-עליכם צעקושט. אויך מיטן טאַטן האָט ער זיך שטאַרק דערפרייט, לאַנג אים געדריקט די האַנט און גלייך זיך גענומען אויספרעגן מכות וואַרשעווער פרעסע-ענינים און — דער עיקר — צי עס געפעלט אים, דעם טאַטן, זיין ראָמאַן, וואָס ער דרוקט איצט אין אַ וואַרשעווער יידישער צייטונג.

ספּעקטאַר האָט זיך אַרומגעפאַרעט אַרום דעם גאַסט, געפינטלט מיט די אויגן, אונטערגעדרוקט אים אַלע ווילע עפעס אַנדערש. שלום-עליכם האָט לייכט, קוים צו באַמערקן, געשמייכלט. דינע פאַסמעס האָר זענען

אים כסדר געפאלן אויפן געבלעכען, אביסל געקנייטשטן שטערן, און אָנ-געשלאָגן זיך אָן די אויסטערלישע בריִלן-גלעזלעך. דאָס קליינטשיקע, שי-טערלעכע קמץ-בערדעלע, שלום-עליכמס, האָט זיך געהויבן אַרויף און אַראָפּ, ווען ער האָט גערעדט אָדער עפעס טועם-געווען. איך האָב לאַנג געקוקט אויף זיינע ווייסע לאַטשן און נישט געקענט באַגרייפן ווי אַזוי איז עס געשען. אַז די לאַטשן זענען געבליבן אַזוי בלאַנקענדיק-ווייס נאָך-דעם ווי שלום-עליכס האָט אַ גוטע פערטל שעה זיך געמוזט שלעפּן אַהער פון דער באַן-סטאַציע דורך טיפע זאמדן.

מיט אַלעמען האָט ער גערעדט יידיש, שלום-עליכס, אָבער מיטן ווייב זיינעם און מיט מיר האָט ער כסדר גערעדט רוסיש. ער האָט מיר גענומען קנייפן אין די פולע, ראָזע באַקן און אויספרעגן מכוּח די „פרעד-מעטן“, וואָס איך לערן אין גימנאַזיע. נאָך יעדער פראַגע האָט ער זיך אָפּגערוט אַ וויילע, שאַרף געקוקט מיר דורך די משונהדיקע בריִלן אין די אויגן אַריין און ווייטער געברענגט, ווי אויף אַן עקזאַמען:

— נו, אַ געאַגראַפֿיו זנאַיעש? (געאַגראַפֿיע קענסטו?)

— זנאַיו (כ'קען)...

— נו, אַ טשטאַ ס' אַריפּמעטיקאַי? (וואָס איז מיט אַריטמעטיק?)

האָט ער ווייטער געצויגן מיט אַ ניגון.

— כאַראַשאַ (גוט) — האָב איך געפינטלט מיט די אויגן.

— נו, אַ דרעוויניע-יעוורייסקאוואַ יאַיקאַ טאַזשע אומטיסיאַ? (נו,

און העברעאיש לערנסטו אויך?)

ספּעקטאַר האָט געפרייכט פון צופיל שוויצן און פון צופיל נחת. מיט יראַת-הכבוד האָט ער זיך צוגעהערט צו דעם „געלערנטן“ שמועס, וואָס שלום-עליכס האָט געפירט מיט מיר. שלום-עליכס ווידער האָט גע-קנייטשט דעם צעאַקערטן שטערן און צופרידן מיר געקלאַפט איבער די ברייטע אַקסלען:

— לאַדנאַ... לאַדנאַ... (פיין, פיין).

איך האָב נישט געקענט פאַרשטיין הלמאי ש"ע רעדט מיט מיר רן-סיש. ער ווייס דאָך, מסתמא, אַז הלל צייטלינס אַ זון קען יידיש. שפּעטער האָט מיר די מאַמע פאַרטייטשט:

— פארשטייטו מיך... א גימנאזיסט... אין א מונדיר... מיט מע-
שענע קנעפ... איז גלייכער מען רעדט צו אים רוסיש...

— נו, און צום ווייב, פארוואס האָט ער כסדר גערעדט רוסיש?

— פארשטייטו מיך... אן אַקושערקע... א „געקאַנטשעמע“... א גע-
בילדעמע... איז אויך גלייכער, מסתמא, אז מען רעדט צו איר רוסיש...

ווען שלום-עליכם האָט זיך גענומען קלייבן צוריק אין שטאָט אריין,
האָט זיך שוין די זון געהאַט געזעצט. די יונגעלייט האָבן זיך נאָך אַלץ
געדרייט אין דער ווילע, אַרום דער וועראַנדע, געווארט ביז ש"ע וועט
אַראָפּגיין און זיי וועלן אים קענען נאָכאַמאָל אַנקוקן. א שטיק וועג האָבן
מיר אַלע באַגלייט דעם גאַסט. ווייט הינטער אונדז האָט זיך געשוואַרצט
א פּלעק. דאָס זענען די יונגעלייט נאָכגעגאַנגען אונדזער גרופּע, מיטבאַג-
לייט שלום-עליכמען צו דער באַן.

אויפן וועג האָט ש"ע זיך באַקלאָגט פאַרן טאַטן אויף זיין געזונט,
דערציילט, אז ער קלייבט זיך קיין אויסלאַנד אַפרוען, היילן זיך, אָבער מיט
געלט איז לאַ-עלינו. דערפאַר טאַקע האָט ער געמוזט אַראָפּקומען קיין
זוארשע אויף פאַרלעזונגען. ער האָט זיך אויך געקלאָגט, ש"ע, אויף זיינע
רעדאַקטאָרן, וואָס לאָזן אים נישט רוען און פאַדערן כסדר מאַטעריאַל פאַר
דער צייטונג, און הגם ער, ש"ע, שרייבט בכלל גיך און לייכט, פילט ער
אָבער, אז ווען ער וואָלט געשריבן נישט אויף באַשטעלונג, וואָלט עס
מסתמא אַרויסגעקומען אַנדערש...

נאָך שלום-עליכמס אוועקפאַרן האָט ספּעקטאָר נישט אויפגעהערט
צו רעדן וועגן זיין גאַסט. ער האָט מיך געהאַלטן אין איין פונאַנדערפרעגן:
ווי געפּעלט מיר ש"ע און ווי געפּעלט מיר דער כיבוד, וואָס ער האָט אָנ-
געגרייט פאַר אים און וואָס זאָג איך עפעס צו שלום-עליכמס שמועס מיט
מיר, צו זיין „טיף-רוסיש“? איך האָב מקנא-געווען ספּעקטאָרן, וואָס ער
קען זיך אזוי אינמיטן מיט שלום-עליכמען, וואָס ש"ע האָט זיך מיט אים
געקוישט, און איך האָב פון דאָן אַן געקריגן עפעס א גרעסערן דרך-אריז
פאַר ספּעקטאָרן.

אָבער איינס צום אַנדערן קומט נישט: דרך-אריז איז טאַקע דרך-
אריז, נאָר באַרן זיך אין די פרימאָרגנס אין שווידערער טייכל דאַרף מען,
און עסן נאָכן מרחץ א שטיק פריש שוואַרץ ברויט מיט פוטער און פאַר-

טרינקען מיט ווארעמע מיך, איז פאָרט אַ תענוג — האָט טאַקע ספּעק-טאָר, אויך נאָך שלום-עליכמס באַזוך, געפראַוועט זיין מנהג, און ווי-דער האָבן מיר זיך ביידע, יעדן פרימאָרגן, געשלעפט איבער שטילע, אויס-גערוטע זאַמדן און שווייגנדיקע פעלדער קיין יאַראַסלאָוו, צום גרינלעך-נעלן וואַסער. און געשלעפט האָבן מיר זיך אזוי ביז צום פינצטערן תשעה-כאָם פון יענעכ יאָר, ווען די משוגענע שרפה האָט אַרומגעכאַפט די וועלט, און לעשן האָט מען זי געקענט נאָר מיט ימען גאַנצע פון בלוט, נישט מיטן פליטקן וואַסער פון עפעס אַ פאַרוואָרפן טייכל...

האָט מען זיך צוריק פאַרקליבן אין שטאָט אַרײַן, יעדער אין זיין ווינקל, און ערשט ווען פּאַניע האָט גענומען אָפּטרעטן פון וואַרשע, האָט זיך ספּעקטאָר געיאָוועט אין „ליטעראַרישן הויז“ אויף שליסקע. ער איז געקומען זיך געזעגענען פאַרן אָפּפאַרן קיין רוסלאַנד, קיין אָדעס. קיינער איז נאָר נישט געווען אין דער היים. דער טאַטע איז ערגעץ אַוועקגעגאַנגען מיט דער מאַמען און מיטגענומען אויך אהרנען און רבקהלען, מיין שוועסטער. איך בין געווען אַליין אין שטוב און זיך איינגעהערט אינעם ווייטן, טויבן אָפּהילך פון די האַרמאַטן-שאַסן. עס איז מיר געווען באַנג, אומעטיק, און ווען איך האָב דערזען ספּעקטאָרס קיילעכיקן, גרוי-גלאַנציקן קאַפּ און זיינע שטילע, אַראָפּגעבויגענע וואָנסן, האָב איך דערפילט מיט-אַמאָל אַ וואַרעמקייט און היימישקייט. ספּעקטאָר איז אָבער געווען טרויע-ריק, פאַרזאָרגט. אויף זיין ברייטן, רויטלעכן שטערן האָט זיך אַוועקגע-לייגט אַ גרויסער, אויסגעקרימטער קנייטש. און איך האָב דערזען, אַז דער קאַפּ זיינער האָט זיך טיפּער אַראָפּגעזעצט צווישן די אַקסלען. ער איז געווען אויפגערעגט, געביסן אַ וואָנס און געשווינגן, קוקנדיק פאַרטראַכט דורך די שויבן. דערנאָך האָט ער זיך האַסטיק אויפגעשטעלט און גענומען אַרומגיין, מיט גיכע טריטלעך, איבער דער שטוב. אויף אַ וואַנט האָט ער באַמערקט אַ בילד פון אַ גרופע שרייבער. ער, ספּעקטאָר, איז אויך געווען צווישן דער גרופע. ער איז געבליבן שטיין און לאַנג, לאַנג זיך איינגעקוקט אין דעם בילד. איך האָב נישט געוואָלט, צי ער קוקט אויף זיך, צי אויף עמעצן אַנדערש. אָבער ווען ער האָט זיך אָפּגעקערט, האָב איך אין אַ ווינקל פון זיין גרינלעך-גרוי אויג באַמערקט אַ טרער. איך האָב געטראַכט, אַז עס האָט אים אַרומגענומען אַ רחמנות אויף זיך אַליין:

אויף דער עלטער, אָן קינד, אָן רינד, דאַרף ער זיך שלעפּן אין אַ ווייטן, אומרואַיקן וועג, אין בלוטיק-פינצטערע צייטן... ווער ווייס, צי מען וועט זיך נאָך אַמאָל זען, צי ער וועט נאָך צוריקקומען...

ספעקטאָר האָט מסתמא חושד-געווען, אַז איך האָב עפעס באַמערקט אין אים, האָט ער זיך מיטאַמאָל אויסגעגלייכט און ווי אין די „אַלטע גוטע צייטן“ האָט ער מיך גענומען קנייפן אין די בעקלעך:

— געדענק, שיינאַץ, זאָלסט מיר שרייבן קיין רוסלאַנד... הערסטו?... און איך וועל דיר ענטפערן... נאָר זאָלסט שרייבן ווי אַ מענטש: אויפן קאָנווערט זאָלסטו נישט שרייבן גלאַט-אַזוי „מ. ספעקטאָר“, נאָר „ג-נו מ. ספעקטאָרו“ (קיזור פון „גאַספּאַדינו“, „צום הער“...) ווי אַ מענטש... הערסטו?...

ווען עס האָט זיך פאַרמאַכט די טיר הינטער דעם נידעריקן, גע-פאַקטן און גוטן מענטשל און איך האָב געהערט דעם קלאַנג פון זיינע דראָבנע טריטלעך, וואָס האָבן זיך לאַנגזאַם געשאַטן איבער די טרעפּ, האָט מיר עפעס מאָדנע פאַרקלעמט ביים האַרץ און איך האָב פאַמעלעך צוגעטראָגן ס'טיבל צו די אויגן.

קאפיטל 12.

שלוש ושלשה.

א טייל פונעם עולם, וואָס פלעגט אַראָפּקומען צו אונדז אויף זיך-
טשע קיין יוזעפאָוו, פלעגט נישט פאַרפעלן צו באַזוכן אויך דאָס הויז פו-
נעם „אַלטן“ — ווי מען האָט גערופן דעם רעדאַקטאָר פון „וועג“ און
דערנאָך פון „מאָמענט“, צבי פּרילוצקין. אויך ער, פּרילוצקי, האָט ס'רוב
זומערס פאַרבראַכט אויף דער „ליניע“ און טאַקע דאָ, אין יוזעפאָוו. ער
האָט זיך געפירט ברייט, נגידיש, און געוויינט האָט ער נישט אין אַ פּויע-
דישער כאַלופּע ערגעץ, אָדער אין עפעס אַ פאַרוואָרפן, הילצערן הייזל אויף
אַ פּוסט פעלד, נאָר אין דער שענסטער און רייכסטער ווילע אין יוזעפאָוו
— אין פּוסקענס ווילע. דאָרט זענען געווען ריינע, געפּוצטע סטעזשקעס,
באַשאַטן מיט פיטשעמאַנטשיקע שטיינדעלעך (איך האָב אלעמאָל גע-
טראַכט: צו וואָס דאַרף מען די שטיינדעלעך — די שייך צו צערייסן?), דאָרט
האָט מען נישט געטאָרט אַרומטרעטן אויפן גראָז, וואָס איז געווען באַזונ-
דער אַרומגעצוימט מיט דראָט (צו וואָס-זשע, האָב איך מיר געטראַכט,
דאַרף מען ס'גאַנצע „דאַרף“, אַז מען טאָר נישט אַרומלויפן איבערן
גראָז?), דאָרט האָט מען נישט געטאָרט אויסרייסן קיין בלום פון די גע-
פּוצטע, עלעגאַנט-געפלעגטע קלאַמבן („קען מען דאָך זיצן אין וואַרשע, אין
זאַקסישן גאָרטן, וווּ מען טאָר אויך נישט אויסרייסן קיין בלום, ווען עס
פאַרווילט זיך?“), דאָרט האָבן, אין אלע ווינקלען, געגלאַנצט פאַרשידנאַק-
ליריקע קוילן, וואָס זענען געווען אַרויפגעזעצט אויף אויסגעסטראַיעטע,

איזערנע שטאנגען (צו וואָס דאַרף מען זיי? — האָב איך קיינמאָל נישט געקענט משיג-זיין), און — דער עיקר — דאָרט האָט מען געמוזט רעדן שטיל, איינגעהאַלטן, אזוי ווי אין אַ שפּיטאַל. הויכע רייד, טומל, געזאַנג, — דאָס האָט זיך נישט געקלעפט צו דער אַרומיקער שטייפער געפּוצטקייט וואָס האָט געדריקט אויף אָט-דער ווילע, ווי אַ גאַרסעט. אַרום דער ווילע האָט זיך געהויבן אַ געמויערטער, ווייס-ציגלדיקער פּאַרקאָן, מיט הויכע אייזערנע שטאַכעטן, און אַריינגיין אין דער ווילע פּלעגט מען נישט דורך אַ געוויינלעכער, הילצערנער פּורטקע, נאָר דורך אַ פּאַראַדנעם, אומהיימ-לעכן טויער. די שטילקייט פון דער ווילע האָט האַרמאָנירט מיטן געמיט און מיטן גאַנצן אַרט לעבן פּרילוצקייט. עס האָט זיך מיר דעמאָלט געדוכט, אַז ס'איז נישטאַ אונטערן הימל קיין שטילערער און געלאַסענערער מענטש פאַר פּרילוצקין; זיינע דינע, מיושבדיקע טריט, אין די ווייכע, באַלעכאַ-טישע שטעקלאַטשן, זיין גרוי, רואיק, גלאַט-פּאַרקעמט בערדל, וואָס האָט קיינמאָל נישט געציטערט און איז תמיד געהאנגען סטאַטעטשנע אַרום די רויטע, גלאַנציקע באַקן, זיינע יוסטע, גביריש-גילדענע פּאַנסנע, וואָס זע-נען חשיבוהדיק געזעסן אויף דער לענגלעכער, אויסגעאיידלעטער נאָז, זיין פּאַמעלעך, בנעימותדיק, אַביסל שלעפּעריק-צעצויגן ריידן — דאָס אַלץ האָט זיך מאַדנע אַריינגעפּאַסט אין אָט-דער אַרומיקער דרעמליקער, גע-פּרעסטר שטילקייט. ער האָט נישט ליב געהאַט זיך צו קריגן מיט קיינעם, פּאַרטשעפּען עמעצן, זידלען וועמען, אַפילו ווען מען האָט עס געדאַרפט, אַפילו ווען מען האָט אים אַליין פּאַרטשעפּעט. אינעם טומלדיק-נערוועזן צייטונג-לעבן האָט ער, אויף אַ מערקווירדיקן אופן, געוואוסט אויסצומיידן די אָפטע שטרויכלונגען פון פּאַלעמיק און קידער-ווידער. מען האָט באַ-ווונדערט דעם „אַלטנס“ געדולד און אויסדויער. ער האָט זיך קיינמאָל נישט געהיצט, קיינמאָל זיך נישט אויפגערעגט, אַפילו אין די שווערסטע צייטן פאַרן כּלל און פאַר אים פּערזענלעך. ער האָט זיך אַלעמאָל באַמיט צו באַרואיקן די אויפגעקאַכטע געמיטער, אָפּצוטעמפן די שאַרפע שפיצן, איינשטילן מחלוקתן: — ע, צו וואָס דאַרפט איר עס, קינדערלעך, בעסער אַדורכקומען מיט גוטן...

דעם טאַטן פּלעגט טיילמאָל אויפּרעגן אַזא רואיקייט, אַזא מורא צו פּאַרטשעפּען עמעצן. ער האָט נישט געקענט פּאַרשטיין אַזא קאַלטבלומי-

קייט און ער פלעגט אָפּט האָבן צוזאמענשטויסן מיט פּרילוצקין, ס'רוב דעמאָלט, ווען דער טאַטע האָט געוואָלט עמעצן ענטפערן, אָנגרייפן, און דער „אַלטער“ פלעגט נישט לאָזן, אָדער באַמיען זיך אָפּצושוואַכן די שאַרפע שטעלן אינעם אַרטיקל. דאָך האָט דער טאַטע געהאַלטן פון פּרילוצקין צוליב זיין געזונטן פּאָליטישן חוש און אויסערגעוויינלעכן זכרון. ער האָט זיך זייער גוט אַריענטירט אין דער וועלט-פּאָליטיק, געדענקט אַלע דאַטן, ציפערן און דיקטירט זיינע פּאָליטישע אַרטיקלען פון אויסנווייניק, נישט באַנוצנדיק זיך דערביי מיט קיין האַנט-ביכער. פּרילוצקי איז אויך געווען אַ בקי אין דער געשיכטע פון ציוניזם און פּאַלעסטינאַגראַפיע און כאַטש ער איז קיינמאָל אין אַרץ-ישראל נישט געווען (ליצנים האָט געזאָגט, אַז מחמת מורא פאַר ים-קראַנקהייט פאַרט ער נישט אַהין), איז ער געווען אויסגעבונדן אין אַלע ענינים פונעם דאָרטיקן ישוב און האָט אַלעמען פאַרוונדערט מיט זיין באַהאוונטקייט אין די מינדסטע פּרטים אַפילו פו-נעם אַרץ-ישראלדיקן לעבן. ער האָט אויך פאַרפאַסט בראַשורן וועגן אַרץ-ישראלדיקע קאָלאָניאַציע-פּראָבלעמען. אַז ער האָט גערעדט מיט עמעצן, וואָס איז נאָר-וואָס געהאַט געקומען פון פּאַלעסטינע, האָט ער אַרויסגעוויזן אַזאַ ידיעה אין די אַקטועלסטע געשעענישן פון לאַנד, אַז יענער, דער גע-קומענער, האָט געשטוינט און עס האָט זיך געדוכט, אַז דאָס קומט נאָר פּרילוצקי איצט פון דער שיף אַראָפּ. אין הלכות וועלט-פּאָליטיק איז דער „אַלטער“ פּרילוצקי נישט געווען דער „אַליינהערשער“ אין „מאַמענט“, כאַטש דעם טאָן און די ריכטליניען האָט ער געגעבן. ער איז, אמת, געווען דער „שעה פון גענעראַל-שטאַב“, אָבער די מאַכט האָט ער געמוזט טיילן מיט איינעם אַ פעאיקן מיטאַרבעטער זיינעם, אויך אַ פּאָליטיקער, וועלכער האָט געהאַט זיינע באַזונדערע חשבונות מיטן טערק און מיטן פּראַנצויז און מיטן יאַפּאַנטישק... און הגם דער דאָזיקער מיטאַרבעטער פּרילוצקים פלעגט זיך ס'רוב שוואַל-עצה-זיין מיט זיין שעה מכות הויכער וועלט-פּאָליטיק און מכות נייע „סטראַטעגישע פלענער“, וואָס זענען ביי אים געבוירן געוואָרן צווישן איין ערב-שבת-פעליעטאָן און דעם צווייטן, האָט דאָך דער תלמיד געהאַט אַן אייגענעם שניט, אַן אייגענעם דרך אין דער פּאָליטיק און ער פלעגט זיך אַפילו אַמאָל צעבונטעווען, דורכקרייצן-דיק אין זיין פעליעטאָן, וואָס פלעגט זיין געדרוקט אונטערן שטריך, די

פאָליטישע ליניע פון זיין רבין, וואָס איז געווען דורכגעפירט אינעם זעלכן נומער, אויף דער זעלבער זייט, אינעם לייט-אַרטיקל אויבן...

דער דאָזיקער מיטאַרבעטער, וועלכן איך האָב צום ערשטן מאל גע-
זען טאָקע ביי צבי פּרילוצקין אין יוזעפּאָוו, איז געווען אַ חסידישער יונג-
נערמאַן פון פּראָגע (אַ וואַרשעווער פּאַרשטאַט) משה יוסטמאַן. ער האָט
געשריבן אויך אַנדערע פעליעטאַנען, אַ חוץ פּאָליטישע, אָבער די ליבלינג-
פעליעטאַנען זיינע, די וואָס האָבן אים געמאַכט אַ שם און געשאַפן אַ
גרויסע פּאַפּולאַריטעט צווישן די לעזער, — דער עיקר: צווישן די חסידים
— זענען געווען זיינע „פּאָליטישע בריוועלעך“, וועלכע ער האָט געחַתמעט
מיטן פּסעוודאָנים „איטשעלע“ (אַלע אַנדערע פעליעטאַנען האָט ער אונ-
טערגעשריבן מיטן פּסעוודאָנים „ב. יאָשוּאַן“). די „פּאָליטישע בריווע-
לעך“ זענען געווען די באַליבטסטע לעקטור פון די חסידישע און האַלב-
אויפגעקלערטע בית-מדרש-יונגעלייט, מחמת דעם, וואָס איטשעלע האָט צו
די דאָזיקע יונגעלייט גערעדט אויף זייער לשון, פּאַרבראַקט יעדן „ברי-
וועלע“ מיט צענדליקער פּסוקים און משלים, מיט שאַרפע גמרא-ווערטלעך
און איינגעקנעלט מיט זיי הלכות-פּאָליטיק לויט זייער געווינהייט: מיט
אַ קנייטש, מיט אַ פּיין פּשטל, מיט אַ מחיהדיק שטיקל פּלפּול. די חסידישע
יונגעלייט האָט געוואַלדיק אימפּאַנירט דאָס, וואָס איינער פון זיי, אַ
חובש בית-המדרש, אַ לאַנג-געקליידעטער, אין אַ קליין יידיש היטעלע,
האָט זיך אַזוי אַרויפגעאַרבעט, איז געוואָרן אַ „שראַבער“, און נאָך וואָס
פאַר אַ „שראַבער“? — אַ פּאָליטיקער, אַ „וועלט-מענטש“, וואָס מען
לעקט פון אים די פינגער און מען צאָלט נאָך דערפאַר גוט געלט... אין
די קלויזן, שטיבלעך און בתי-מדרשים האָט מען געקנעלט די „פּאָליטישע
בריוועלעך“ מיט ברען, מיט התמדה. מען האָט געטייטשט יעדן וואָרט,
געזוכט דאָרט סתרי-תורה און לסוף איז מען געקומען צום באַשלוס, אַז
„דער יונג האָט אַן אייזערנעם קאַפּ“... איך האָב נישט געקענט באַגרייפן
ווי אַזוי אַט-דער דאַרער, מיטלווקסיקער, חסידיש-געקליידעטער יונגער-
מאַן, מיט די גרויע אויגן, לענגלעכער, גראָבער נאָז און פיטשעמאַנטשיקן
היטעלע אויפן שפיץ קאַפּ, וועלכער קען, דוכט זיך, קיין צוויי נישט ציילן,
און רעדט אַלעמאַל שטילע רייד, אַזוי ווי ער וואָלט זיך געשעמט, אָדער
אַזוי ווי ער וואָלט זיך מיט עפעס פּאַרשולדיקט, און וואָס, אַז ער גייט,

שארט ער זיך אזוי שטיל ביי דער וואנט מיט דער קאפאטע זיינער — איך האָב נישט געקענט משיג-זיין, ווי אזוי אָט-דער איז עס פֿלוצלינג געוואָרן אזא שטאַרק-געלייענטער שרייבער, וואָס „קערט אַ וועלט“ און טשעפעט מיט ווילהעלמען און מיט קלעמאַנסאָן און פאַרשטעלטערהייט, בלשון סני-נהור, אויך מיטן סאַמאָראָדנעם צאַר ניקאָלאַי. אויך ער, יאוש-זאָן, פֿלעגט זיך צעווערטלען מיט זיין רעדאַקטאָר, צבי פּרילוצקי, צוליבן „אַלטנס“ שוואַכקייט ווייכער צו מאַכן, פאַרגלעטן די שאַרפע שטעלן אין פּאַלעמישע אַרטיקלען. און אזוי ווי יאושזאָן פֿלעגט זייער אָפט שרייבן אזעלכע אַרטיקלען, פֿלעגט ער ממילא אָפט אַרומגיין ברוגז אויפן „אַלטן“. פּרילוצקי אַליין אָבער האָט געהאַלטן פון יאושזאָנען אַן עולם ומלואו, גע-פּרעגלט זיך אין נחת ביים לייענען איטשעלעס אַ דאַטשע-הומאָרעסקע און אָפט פּאַרגעליענט יאושזאָנס פעליעטאַנען פאַר די בני-בית. כעתן גרויסן יאַצקאַן-צייטלין-סקאַנדאַל, וואָס האָט זיך געצויגן חדשים-לאַנג און איז איבערגערעיסן געוואָרן ערשט צוליבן בייליס-פּראָצעס אין קיעוו, האָט זיך יאושזאָן געשטעלט אויפן טאַטנס צד און האָט אָנגעשריבן זייער אַ שאַרפן אַרטיקל „ווער איז הלל צייטלין און ווער זענען זיי?“. פון דאָן אָן איז יאושזאָן געוואָרן אַן אָפטער איינגייער אין „ליטעראַרישן הויז“ און האָט זיך גערעכנט פאַרן טאַטנס אַ ידיד. אין „ליטעראַרישן הויז“ האָבן איי-ניקע שרייבער געהאַלטן אַפילו, אַז אין יאושזאָנען גייט פּאַרלוירן אַ בע-לעטריסטישער טאַלאַנט. קענטיקע שפורן פון אָט-דעם טאַלאַנט האָבן זיי באַמערקט אין זיינע גרעסערע דערציילונגען, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן אין בוך-פּאַרם. „אין רבינס הויף“ און „אפיקורסים“, ווו ער האָט אַרויס-געוויזן באַאָבאַכטונג-פּעאיקייטן און אויסגעבונדנקייט אינעם חסידישן שטייגער-לעבן. ווען יאושזאָן האָט שפּעטער, אין אַ צייט אַרום, אַראָפּגע-וואָרפן פון זיך די לאַנגע בגדים און זיך גענומען קליידן „דייטש“, האָבן זיינע חסידישע לייענער אָנגעהויבן צו קוקן אויף אים, ווי אויף אַן אַפי-קורס, הגם געלייענט האָבן זיי אים ווייטער, דעם „שיינאַץ“, און אָנגע-וואָרפן פון זיינע תורה-ווערטלעך.

אַ זייער אָפטער איינגייער אין שטוב פון צבי פּרילוצקי, אַ ידיד-נאמן פון „אַלטן“, איז געווען דער פּאָפּולערער וואַרשעווער דאָקטאָר און ציו-ניסטישער עסקן טוביה הינדעס, וועלכער פֿלעגט אויך, אין די זומערן,

וויינען אויף דער „ליניע“, ס'רוב אין יוזעפאָוו, ווו ער האָט געהאַט אַ גרויסע מעדיצינישע פּראַקטיק. הינדעס איז געווען פּרילוצקיס אַ בן-עיר, אַ קרעמעניצער, און די צוויי ידידים פלעגן שעהן גאַנצע פּאַרברענגען אין זכרונות פון דער פּאַרגאַנגענהייט, פון זייער יוגנט. ביידע זענען געווען הייסע חובבי-ציון (פּרילוצקי איז אויך געווען איינער פון די גרינדער אין טעקערטאָר פון אהר-העמס באַרימטע „בני-משה“) און ביידע האָבן זיך אַרומגעטראָגן מיט פלענער וועגן אַרץ-ישראל. זיין פּרייע צייט אין וואַרשע פלעגט ד"ר הינדעס ווידמען ציוניסטישער עסקנות און יידישער קולטור-אַרבעט. ער איז געווען אַ מוקיר-סופּרים, געהאַט גרויס דרך-אַרץ פּאַר שרייבער און פלעגט זיך אַפילו קליידן „שרייבעריש“: ער האָט געטראָגן אַ ברייטן, שוואַרצן קאַפּעלוש, אַ גרויסן, צעבונדענעם „דיכטערישן“ קראַ-וואַט און אַ לאַנגע פעלערינע, וואָס האָט זיך געהויבן אויפן ווינט, ווי אַ שוואַרצער פּויגל. ווען ער האָט גערעדט מיט אַ שרייבער — מיטן טאַטן, למשל — האָבן זיינע קאַלטע, גרויע, דאָקטאָרישע אויגן באַקומען אַ וואַ-רעמען, פּריילעכן בליאַסק, זיין הויכער, בלאַסער שטערן איז פּאַרלאָפּן מיט אַ דינער רויטקייט, זיין לענגלעכע נאָז איז געוואָרן נאָך אויסגעצויגענער, שאַרפּער, און זיין גרוי, שפּיציק בערדל האָט עפעס מיטאַמאָל אָנגעוויירן די חשיבותדיקע געפּוצטקייט און גלאַטיקייט און האָט זיך אַוועקגעלייגט אַרום זיין דאַר געזיכט אין אַ „פּאַעטישער אומאַרדענונג“. ער איז געווען פון די געצייילטע יידיש-פּאָלקסטימלעכע דאָקטוירים אין וואַרשע. נישט געבלאָזן פון זיך, נישט געקוקט אויף זיינע פּאַציענטן פון אויבן אַראָפּ, — ווי דער שמייער איז דעמאָלט געווען, ווען דיפּלאָמירטע אינטעליגענץ פלעגט זיך טרעפּן מיט דער „טשעמנער מאַסע“, — גערעדט מיט זיי יידיש, אויסגעטענהט זיך מיט זיי, אויפגעקלערט די באַדייטונג פון היגענע און בילדונג (פּאַרט אַ משכיל געווען), און אַמאָל אויך איבערגעלאָזט ביים חולה אין דערהיים אַ פּאַר קאַפּיקעס אויף אַ רפואה, ווען ער האָט באַ-מערקט דעם דלות אין די ווינקלען. אַלס אינטימער ידיד פון צבי פּרילוצקין איז הינדעס, פּאַרשטייט זיך, געווען דעם „אַלטנס" הויז-דאָקטאָר און פּרילוצקי האָט געגלויבט אין אים, ווי אין אַ נאָט. ביי אַן ערנסטער קראַנק-הייט אין שטוב פלעגט מען זיך שוואַל-עצה-זיין, כּנהוג, אויך מיט אַנדערע באַוויסטע דאָקטוירים, אויטאָריטעטן, אָבער ט ו ן פלעגט מען אַזוי,

זוי הינדעם האָט געהייסן, געפּאָלגט האָט מען א י ם, הינדעסן, נישט קיין אַנדערן. צוליב פּרילוצקין איז הינדעס געוואָרן אויך א ו נ ד ז ע ר שטוב-דאָקטאָר, נישט בלויז אויף דער „ליניע“, נאָר אויך אין שטאָט. אין כלל גענומען האָט זיך הינדעס באַצויגן ערנסט צו זיין מעדיצינישער אַר-בעט און ביים היילן זיינע פּאַציענטן איז ער געווען אויסערגעוויינלעך ערלעך און געוויסנהאַפּט. פּרילוצקין און דעם טאַטן פּלעגט ער אויך אָפּט דערציילן וועגן די נייסטע אַנטדעקונגען און פּאַרשונגען אין דער מעדיצין. אָבער ביי אונדז אין שטוב האָט מען אָפּט, נאָכדעם ווי הינדעס האָט באַטראַכט דעם חולה, געקענט הערן פון אים אַזאַ מין דיאַגנאָז:

— עט... סאי גאָרנישט... האָט זיך עס נעכטן אָפּגעטון ביי די „חובבי שבת עבר!“... הימל, עפן זיך!... עט... אַן אַנגינע... איר'ט געהערט, וואָס איז געווען אין „שערי-ציון“?... שווענקען... יא, כ'האָב באַגענגט פּרצן... אַ לויטעכן קאָמפּרעס ארום האַלדז... געליענט אייערע „נייע בריוועלעך צו דער יידישער יוגנט“, ר' הלל... אַ לעפעלע „קוואַס באָרני“ מיט אַ טראָפּן יאָד...

אלס איבערצייגטער ציוניסט, האָט ד"ר הינדעס אַוועקגעשיקט קיין א"י איינעם פון זיינע 2 זין, אַ סטודענט פון וואַרשעווער אוניווערויטעט, אַהרנס אַ לערער. אויף דער שיף איז דער יונגער הינדעס קראַנט געוואָרן און, גלייך נאָך זיין אַנקומען קיין יפו, איז ער געשטאָרבן. דאָס דאָזיקע אומ-גליק האָט אינגאַנצן צעקנייטשט דעם אַלטן הינדעסעס פּנים. ער האָט באַ-קומען אַ קאָליר פון אַש. ער איז געוואָרן שווייגנדיק, פאַרשלאָסן אין זיך, און קיין שמיכל האָט זיך שוין, דוכט זיך, מער נישט געוויזן אויף זיין נעזיכט. אָבער אין דער פּראַקטישער אַרבעט פאַר ארץ-ישראַל האָט ער זיך אַריינגעוואָרפן מיט נאָך מער ברען און עקשנות, ווי פּריער: ער האָט געהאַלטן, אַז איצט, נאָכדעם ווי ער האָט אָפּגעגעבן דער ערד פון ארץ-ישראַל פלייש פון זיין פלייש, בלוט פון זיין בלוט, האָט ער ערשט רעכט אַ חלק ונחלה אין דעם לאַנד און דערפאַר מוז ער פאַר אים אָפּגעבן די כוחות.

דער אַלטער הינדעס האָט באַדויערט, וואָס פּרילוצקים עלטערער זון, נח, איז אַרויס „לתרבות-רעה“, האָט זיך דערווייטערט פון ציוניזם און איז געוואָרן אַ פאַנאַטישער אָנהענגער און קעמפּער פאַר יידיש און יידי-

שיזם. ער האָט שטאַרק געהאַלטן, הינדעם, פון נחם פעאיקייטן, פון זיין פּאָליטישער באַגאַבונג און רעדנער-טאַלענט, אָבער ער האָט זיך נישט גע-
קענט שענקען, וואָס אזא קראַפט גייט פאַרלוירן פאַר ארץ-ישראל. אויך
דעם „אַלטן“ האָט מסתמא, טיף אין האַרצן, פאַרדראָסן זיין זונם אוועק-
גיין פון ציוניזם, אָבער פאַר זייטיקע, פאַר פרעמדע, האָט ער זיין פאַר-
דרום נישט אַרויסגעוויזן, פאַרקערט, ער האָט נחן עקשנותדיק פאַרענט-
פערט, געשטיצט, דן-געווען לכּף-זכות. ער האָט בכלל געהאַט אַ גוואַלדיקן
דרך-ארץ פאַר זיין זון, וועלכער איז שוין דעמאָלט געהאַט צוריקגעקומען
פון פעטערבורג אַלס „געקאָנטשעטער“ אַדוואָקאַט (אָפיציעל האָט ער גע-
הייסן: „פּאַמאַשטשניק“ פּריסיאזשנאוואַ פּאָווייערעננאוואַ“ — געהילף-גע-
שווירענער אַדוואָקאַט, וואָרום יידן האָט מען אין צאַרישן רוסלאַנד בלוז
זייער זעלטן מוז-געווען מיטן „פּאַלנעם“ טיטל פון אַ „געשווירענעם“)
און האָט באַלד פאַרנומען אין וואַרשע אַן אָנגעזעען אַרטי, סיי אַלס יו-
ריסט און סיי אַלס שריפטשטעלער און פּאָליטישער טוער. די ליטעראַרישע
און פּאָליטישע ליצינים האָבן אפילו געזאָגט, אַז דער אַלטער פּרילוצקי
האָט נישט אזוי ווייט דרך-א-רץ פאַרן זון, ווי מוּר א. וואָרום
ווער ווייס, אַ קשיא אויף אַ מעשה: אַן אַדוואָקאַט! אַן אַדוואָקאַט איז
דאָך אַ שטיקל „קנעפל“ און — פאַר אַ „קנעפל“ דאַרף מען מורא האָבן...
אָבער ליצינות אין אַ זייט. אין דער אמתן האָט דער „אַלטער“ נישט
בלוז געהאַט דרך-ארץ פאַר זיין הויך-באַנאַבטן זון, נאָר ער האָט אים
אויך זייער שטאַרק ליב-געהאַט און געגלויבט, אַז ער וועט מיט דער צייט.
ווערן אַ צווייטער הערצל.

אויף דער „ליניע“ פלעגט זיך „דער יונגער פּרילוצקי“, ווי מען האָט
דעמאָלט גערופן נחן, באַווייזן זייער זעלטן, דערפאַר איז ער אָבער געווען
אַן אָפטער איינגייער אין „ליטעראַרישן הויז“ אין וואַרשע, באַזונדער אין
דער צייט, ווען דער פּאָטער זייער האָט זיך געקליבן אַרויסצוגעבן דעם
„מאַמענט“. קומען פלעגט ער טאַקע אין די ענינים פון דער נייער ציי-
טונג, וואָס האָט געהאַלטן אין דערשיינען: איינגעמענהט מיטן טאַטן, ער
זאָל פאַרלאָזן דעם „היינט“, וווּ ער האָט ביז דעמאָלט געאַרבעט, און אַרי-
בערגיין אין „מאַמענט“. לכתחילה האָט די אונטערהאַנדלונגען מיטן טאַטן
געפירט צבי פּרילוצקי אַליין, אָבער ווען דער אַלטער האָט באַגעגנט מניעות,

האָט אָנגעהויבן אַרױפצוקומען צו אונדז דער „יונגער פּרילוצקי“, וועל-
 כער האָט טאַקע לסוף דעם טאַטן „איבערגערעדט“. נח פּלעגט צו אונדז
 אַרױפקומען נישט אַלײן, נאָר מיט דער פּרוי זיינער, אויך אַ שרײַבערין,
 וואָס האָט אירע לידער און פּיעסן געחתמעט: פּאָלאַ ר. (ר.) — לױטן בײ-
 נאַמען פון איר ערשטן מאַן, ראָזענזאַל). עס האָט געווייט פון אָט-דעם
 פּאָר מיט רחבות, מיט גרויסשטאַטישקייט, מיט עשירות אַפילו. געקומען
 נישט לאַנג פון פעטערבורג, האָבן זײ ביידע מיטגעבראַכט די עכט-רוסי-
 שע ברייטקייט און איידעלע פּזרנות. תמיד אין פּריש-געפּרעסטן רוסיש-
 אַדוואָקאַטישן פּראַק, מיטן שטייפן, ווייסן גאַרם, מיטן עלעגאַנט-געפּוצטן
 שוואַרצן בערל, וואָס האָט אַרומגערייפּט זײן צאַרט-געשניצט געזיכט, האָט
 פּרילוצקי גיכער אויסגעזען ווי עפעס אַן אויסלענדישער דיפּלאָמאַט, איידער
 זײ אַ יידישער שרײַבער, אַ מיטאַרבעטער פון אַ יידישער צײַטונג אויף די
 סאַמע נאַלעווקעס. אויך פּאָלאַ ר., מיטן ברייטן קאַראַקולענעם פּומער,
 מיט די בריליאַנטענע רינגלעך אויף די פינגער, מיט דער אויסטערליש-
 פּאַרפּוצטער האָר-פּריוור, האָט אויסגעזען ווי אַ גראַנד-דאַמע, ווי אַן אַריס-
 טאַקראַטישע רוסישע „באַריניאַ“. עס האָט אַלעמאָל געשמעקט פון איר
 מיט דינע פּאַרפּומען, וואָס זײער שטילער ריח האָט זיך אויף טעג גאַנצע
 אָפּגעזעצט צווישן די ווינקלען פון שטוב, אויף די ווענט, אין די טונקעלע
 קאָרידאָרן. איך בין געווען גליקלעך-באַרוישט, ווען זי האָט מיך, צום גע-
 זעגענען, געקושט אין די פּולכנע באַקן און מיר זײ אויסגעקניפּט מיט
 אירע פּאַרפּומירטע פינגער.

נח פּרילוצקי האָט זיך שוין דעמאָלט געהאַט אַרײַנגעוואָרפּן מיט
 לײב-און-לעבן אין וויסענשאַפּטלעכער אַרבעט: פּילאָלאָגישע פּאַרשונגען,
 פּאַלקאָאָריסטישע זאַמלונגען, פּאַרגלייך-שטודיען פון דער דײַטשער שפּראַך,
 — הגם ער האָט נאָך אָפּט „אונטערגעזינדיקט“ מיט לידער-שרײַבן און
 זײן געוויסן איז נאָך געווען פּריש באַלאַסטעט מיט אַ זאַמלונג לידער,
 וואָס ער האָט אַרױסגעגעבן אונטערן נאָמען „פּאַרן מזבח“. האָט זיך עס
 געטומלט צווישן חברה אַרום אָט-דעם דינעם לידער-העפּטל, מיט די בלוט-
 רױטע שער-טאָוולען! האָט זיך עס די ליטעראַרישע קיבעצאַרניע צערעשט
 און צעוויצלט אַרום אָט-די „פּאַרנאָגראַפּישע“ לידער פון אַ פּאַרליבטן
 יונגמאַן! עס איז געווען אַ סענסאַציע פון טאַג, ווי מען זאַגט היינט

אויפן צייטונג-לשון, מען האָט זיך מתוכב-געווען אַרום יעדן לידל, גע- טייטשט צוויידייטיק יעדן וואָרט, געלאַכט, געהוזקט, געכעסט זיך, געזידלט דעם מחבר און — געהזרט אויף אויסנווייניק פּערזן פון פּאַרן „מזבח“:

„בינדט נישט, שמידט נישט הענט-און-פּיס,
ס'איז די הייסע תּאוּוה זיס!...“

אַקעגן היינטיקע ליבע-לידער זעען-אויס די פּערזן פון „פּאַרן מזבח“, ווי מוסטערן פון צניעות און יינגלשער אומשולד, אָבער דעמאָלט זענען זיי געווען „דאָך לעצטע וואָרט“ פון פּאַרנאָגראַפיע און אויסגעלאַסנקייט, ר"ל 5. אַ לאַנגע צייט האָט מען נחן נישט געקענט מוחל-זיין זיין „הטאת- נעורים“ און אַפילו אין יאָרן אַרום, בעת דער דייטשער אָקופּאַציע, אין 1916, ווען פּרילוצקי האָט קאַנדידירט אַלס ראַטמאַן אין וואַרשעווער שטאַטראַט, האָט יאַצקאָן ציטירט אין „היינט“ די לידער פון פּאַרן „מזבח“ און געטענהט: סטייטש, ווי קען אַזאַ ייד, וואָס האָט געשריבן אַזעלכע „חצופישע“ לידער, זיין אַ... ראַטמאַן אין אַ שטאַטראַט?!...“

פּרילוצקי האָט, צוזאַמען מיט פּאַולאַ ר.ל., אָפט אַרויסגעגעבן לי- טעראַרישע זאַמלונגען, אין וועלכע עס האָבן זיך באַטייליקט כמעט אַלע באַוווסטע יידישע שרייבער: דער טאַטע, פּרישמאַן, ספּעקטאָר, רייזען, אַש, נאָמבערג און די יינגערע — קאַסעל, מאַסטבוים, קאַנאַנאָווסקי, יונה ראָזנ- פּעלד, יצחק קאַצענעלסאָן און אַ סך אַנדערע, וואָס נח פּרילוצקי האָט זיי „אַנטדעקט“ און אַרויסגעפירט טאַקע דורך זיינע זאַמלונגען. אויך אין די זאַמלונגען האָט נח געדרוקט לידער, — ס'רוב ליבע-לידער, — וואָס אַ טייל פון זיי האָט ער געווידמעט זיין פּרוי, פּאַולאַ ר., און הברה-קיביצער האָבן זיך ווידער געוויצלט דערוועגן, אָבער קיינער האָט נישט געלייקנט דעם ליטעראַרישן און קולטורעלן ווערט פון אָט-די זאַמליכער, פון וועל- כע עס האָט געשמעקט מיט בליענדיקער יונגקייט און דרייסטע האָפּענונג- גען. מען האָט אָפּגעשאַצט די פּאַרדינסטן פון זייער אַרויסגעבער און רע- דאַקטאָר, בפרט ווען ער האָט אויך געצאָלט האַנאָראַר, און אַ פּאָר לע- בעדיקע קערבלעך זענען אַלעמאָל צונויף-געקומען... אַ באַזונדערן רושם האָבן געמאַכט זיינע זאַמלעהפּטן „יונגער נייסט“ און „גאָלדענע פּונקען“, אָבער דעם גרעסטן באַטייט האָט געהאַט דאָס קולטורעל-אַרויסגעגעבע

און — פאר יענער צייט — נאָר נישט שלעכט אילוסטירטע וואָכנבלאַט „די טעאַטער-וועלט“, וווּ עס האָט זיך אויך געדרוקט פּרין. פּרילוצקי האָט „די טעאַטער-וועלט“ אַ צייט לאַנג רעדאַנירט צוזאַמען מיטן דעמאָקראַטישן ייִדישן טעאַטער-דירעקטאָר ה. עפּלבערג, וועלכער האָט אויך געהאַט אַ געווינהייט צו שרייבן און איבערצואַרבעטן פּיעסן. דער זעלבער עפּל-בערג, דוכט זיך, האָט עס טאַקע אויפגעפירט אין „עליזעאום“-טעאַטער אויף קאַראָווע פּאָלאַ ר.ס פּיעסע „איינע פון יענע“. ספּעקטאַר, געדענק איך, האָט דעמאָלט געהאַט גוואַלדיקע תּרעומות צו דער אויפפירונג:

— מילאַ, די פּיעסע, ווי די פּיעסע — האָט ער געמענהט נאָך דער פּרעמיערע — אָבער ווי לאַזט מען עס אַרויס אויף דער סצענע מיידלעך אין אַזעלכע שמוציקע העמדער?...

די פּיעסע גופא, פּאָלאַ ר.ס, האָט דאָן גענאָלטן פּאַר אַ שטיק אויס-געלאַסנקייט. היינט, ביי דער פּאַרפּלייצעניש פון „היוזל“-פּיעסן אין ייִדישן טעאַטער, וואָלט זי זיכער באַקומען דעם פּריז פון צניעות.

פּרילוצקי איז געווען פּאַררעכנט פּאַר איינעם פון די בעסטע — אויב נישט טאַקע פּאַרן סאַמע בעסטן — רעדנער פונעם ייִדישן ליטעראַ-רישן וואַרשע. אַזוי ווי ער פּלעגט אָפּט אויפטרעטן אויף ליטעראַרישע אַוונטן צוזאַמען מיטן טאַטן, פּלעגט איך האָבן די מעגלעכקייט אים אָפּט צו הערן אין צו באַוונדערן זיין נישט-געוויינלעכן רעדנער-טאַלאַנט. שוין דעמאָלט איז ער געווען אין זיינע רעדעס בליציק און שלאָגפּאַרטיק, און קיינער האָט זיך נישט געקענט גלייכן צו אים ביים אָפּענטפּערן אויף צווישנרופן תּוך כדי דיבור. ווי אַן אמתער רעדנער פּלעגט ער אָנהויבן לכתחילה שטיל, רואיק, כדי באַלד זיך צו צעוואַרעמען און אַריינגיין „אין טראַנס“. אָבער אפילו אין די סאַמע וואַרעמסטע מינוטן האָט ער געוואַלט אַזוי אָפּצוהיטן און מאַדולירן זיין שטים, אַז ער זאָל נישט הייזעריק ווערן, אַזוי ווי ס'זיב אַנדערע, אומדערפּאַרענע רעדנער. האַלטן פּלעגט ער זיך אויף דער טריבונע שטאַלץ, מיט ווירדע, קוקן אָפּטמאָל אויפן אוידיטאָריום פון אויבן אַראָפּ, נישט פּאַרלירנדיק זיך קיינמאָל אין רעדנערישער אימתא-דציבורא. דאָס כסדרדיקע נערוועזע צוקן מיטן פנים, מיט די אַקסלען, האָט אים נישט אַרויסגעפירט פון דער געהעריקער רן, ס'האָט אים נאָר אַ צוגעגעבן חן און די מיידלעך אין זאַל האָבן געקוקט אויף אים מיט צע-

הוצטע אויגן. אויף זיינע פּאַרלעזונגען פּלעגט פּאָלאַ ר. אַלעמאַל זיצן אין דער ערשטער ריי, קוקן אים די גאַנצע צייט אין מויל אַרײַן און ווען ער פּלעגט ענדיקן, פּלעגט זי אים אַפּלאָדירן לייכט, דיסטינגירט, מיט די שפּיצן פּון די שניי-ווייס באַהענטשטע פינגער. איין רעדע פּרילוצקיס איז מיר נאָך עד-היום געבליבן אין זכרון. דאָס איז געווען אַ רעדע וועגן דעם אַסימילאַטאָרישן בלעטל אויף יידיש, וואָס איז צו יענער צייט אַרויסגע-גאַנגען אין וואַרשע. פּרילוצקי האָט גערעדט וועגן דעם מיט שוים אויף די ליפּן. ס'איז געווען ס'איינציקע מאָל, דוכט זיך, ווען ער איז געווען נאָר שטאַרק אויפגערעגט און די שטים האָט ביי אים געציטערט, הגם פּון גלייכגעוויכט איז ער אַלץ נישט אַרויס. געהייסן האָט דאָס בלעטל „נייעס“ און צווישן די מיטארבעטער זיינע האָט זיך געפונען אַ משלנודיקער זשור-נאַליסט, יצהק שאַפּיראַ, וועלכער איז, דוכט זיך, אַריבער אין דעם בלעטל פּון האַכבערגס „אונדזער לעבן“. שאַפּיראַ איז געווען טויב און אַז מען האָט געוואָלט, ער זאָל הערן, וואָס מען רעדט צו אים, האָט מען געמוזט נאָר נישקשהדיק אָנשטרענגען דעם גרנת. ער איז געווען אַ מלא-וגדוּש, שאַפּיראַ, אַ שטיק ענציקלאָפּעדיע. ער האָט געשריבן וועגן אַלץ און אַלע-מען און אין יעדן ענין האָט ער אַרויסגעוויזן באַהאַוונטקייט. ער האָט גע-שריבן פּובליציסטיק, פּאָליטיק, פּאָפּולער-וויסנשאַפטלעכע אָפּהאַנדלונגען און אַפילו וואַמאַנען און דערציילונגען. ער איז געווען אויסגעקאָכט אין מאַטעמאַטיק, פיזיק און אַסטראָנאָמיע און איז יומם ולילה געזעסן איבער ספרים, גענישטערט, געזוכט, געגריבלט זיך. אין אַסימילאַטאָרישן „נייעס“ איז ער נישט אַרײַן, חלילה, מחמת אַסימילאַטאָרישע איבערצייגונגען, נאָר מחמת שטרעבן צו פאַרשפּרייטן בילדונג, וויסנשאַפט, נוצלעכע ידיעות צווישן יידיש-לייענער. ער האָט אָבער נישט פאַרשטאַנען, אַז ער לאָזט זיך אויסנוצן אַלס געווערק אין די הענט פונעם הייפּל אַסימילאַטאָרן, וואָס האָט זיך דאַן נאָר שטאַרק אָנגעזעצט אויפן יידישן וואַרשע און דווקא געוואָלט אים אויפצווינגען זיין ממשלה. ער האָט געהאַט אַ נואַלדיקע שוואַכקייט צו דרוקן אַרטיקלען, שאַפּיראַ, און מען האָט דערציילט, אַז מיט אַ הבטחה אָפּצודרוקן זיינס אַן אַרטיקל, קען מען אים „אָפּקויפּן“. ווען ער האָט געאַרבעט אין „אונדזער לעבן“ און האָט איינמאַל געבעטן ביי האַכבערגס אַ הוספה, האָט אים האַכבערג מפיס-געווען:

— נו, שאפיראָ, ווייסט איר וואָס?... מאַכט אַ שווייג וועגן דער הוספה... איכל אייך שוין אָפּדרוקן דערפאַר נאָך אַן אַרטיקל...

און שאפיראָ האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין דער אַרבעט מיט נאָך מער ברען און אַליין-פאַרגעסנקייט. גאַנצע עמורים אין דער צייטונג האָט ער געקענט אויספילן, זיצנדיק איבערגעבויגן ביז איבער דער העלפט פון טיש און אָנשפאַרנדיק זיך כסדר מיט דער בלאַנד-באַוואַקסענער, גראַב-קילע-כיקער גאַמבע, איבער די שמאַלע פּאַסן פּאַפּיר. אָנשרייבן אַ טויזנט דרוק-שורות מיט איין „זיץ“ איז פאַר שאפיראָן געווען אַ קינדער-שפּיל. ער האָט קיינמאָל, דוכט זיך, נישט געפילט קיין מידקייט, און ער האָט געקענט אָפּזיצן אַ צען-צוועלף שעה, אָן איבעררייס, אין רעדאַקציע, זופּנדיק פון אַ טעפּל טיי, וואָס ער פּלעגט זיך אַליין פאַרבריען און קאַכן.

דעם „יונגן“ פּרילוצקי ביז איך געוויינט געווען צו זען אין זיין אָפּיציעלן, אַרוואַקאַטישן הילוך, מיטן שטיפּן, אָנגעקראַכמאַלעטן קראַנג, מיט די בלאַנקע, האַרט-קלאַפּנדיקע מאַנזשעטן, אין דעם ברייטן, שוואַרצן הוט, פאַררוקט אַביסל „פאַצעטיש“ אין אַ זייט. איינמאָל אָבער האָב איך אים געזען ביי אים אין דער היים, אויף שוויינטאַ-קזשיסקע, וווּ ער האָט אויך געהאַט זיין אַרוואַקאַטן-קאַנצעלאַריע, און — איך בין געווען מאַדנע „אַנטווישט“: אין דעם וואַרעם-ברוינלעכן שלאָפּראָק, אין די אַלטע, אויס-געטראַגנע שטעק-לאַטשן, האָט ער עפּעס אויסגעזען גאָר אַן אַנדערער. ער איז געווען נידעריקער, געפאַקטער, באַלעבאַטישער, און אויך דאָס שיינע, שוואַרץ-אַרומגעפּוצטע בערדל זיינס, האָט באַקומען אַן אַנדער קאַ-ליר: טונקל-גרוי, אַשיק. געקומען בין איך איינלאַדן אים צו אהרנס בר-מצווה און ער האָט זיך מיט דעם פאַרבעט שטאַרק דערפּרייט. ער האָט מיך אַריינגעפירט אין זיין ריזיק ביבליאָטעק-צימער, וווּ די ווענט זענען געווען אַרומגעשטעלט מיט הויכע, ביזן סאַמע סופּיט גרייכנדיקע, ביכער-שענק. פּרילוצקי האָט שוין דעמאָלט געהאַט אַ גרויסע ביבליאָטעק, מיט אַ סך יקר-המציאותן, וועלכע ער פּלעגט אויפּקויפּן ביי כלערליי מוכר-ספרים און אַנטיקוואַרן. ער האָט אויך געהאַט זיינע ספּעציעלע יידלעך, וואָס פּלעגן אים פון צייט צו צייט אַרויפּברענגען עפּעס אַ זעלטענעם עקזעמפּלאַר, אַ טייערן ספר, וואָס אין די בוכהאַנדלונגען אָדער ביבליאָ-טעקן פּלעגט מען אים נישט קענען באַקומען. אין דינע, אויסגעריבענע

קאפעטעס, וואָס דער שטויב פון די שטאַטישע גאַסן, פון די הויכע, קרומע טרעפּ אין די הויפּן פון אָרעמען יידישן וואַרשע, איז געלעגן אין זייערע פאַלדן מיט אומעט און פאַרגעסנקייט, אין קלייניקע, יידישע היטעלעך, פאַרוקטע אין אַ זייט — פון צעטראָגעניש און פאַרקלערטקייט — האָבן זיי זיך שטיץ און פאַרשעמט געשאַרט אַרום די בלענדיק-טאַפעטירטע ווענט פון פּרילוצקים דירה, מורא-געהאַט צו טרעטן אויף די רחבותדיקע דיוואַ-נעס, וואָס האָבן באַדעקט די גלאַנציק-פּראָטירטע דילן. פּרילוצקי האָט זיי מקרב געווען, צוגעגעבן מוט, אָפט געלאָזט וואַרטן קליענטן אין די וואַרט-צימערן און פאַרשלאָסן זיך מיט די יידן אויף שעהן אין ביבליאָטעק-צי-מער. אַרומגערינגלט מיט אָנגעשטאַפּטע פּאָליצעס ספרים, זיצנדיק אַרום אַ ברייטן שרייב-טיש, אויף וועלכן עס זענען געווען אָנגעוואָרפן הויפּן-ווייז יידישע און העברעאישע ביכער און בראַשורן, פלעגן זיך די יידן דערפילן פּריוער, היימישער, די פאַרשלאָפענע אויגן זייערע פלעגן זיך אויפוועקן, און מיטאַמאָל פלעגן זיי נעמען אַרויסציען פון אונטער די פּאָ-לעס, פון פאַרשטעקטע קעשענעס, עפעס אַלטע, פאַרגעלבטע שמות, פאַר-שטויבטע, צערסיסענע ספּרימלעך, וועלכע זיי האָבן גענאָלט מיט ליבע און וואַרעמקייט, ווי די קעפלעך פון שוואַכע קינדער.

אין ביבליאָטעק-צימער האָט פּרילוצקי גענומען זוכן עפעס אַ פּאָ-סיק בוך אַלס מתנה פאַר אהרנע צו זיין בר-מצווה. ער האָט לאַנג גע-נישטערט און לסוף אַרויסגעצויגן פון אַ שאַנק אַ דיקן, גרוי-געבונדענעם ספר. ער האָט זיך געזעצט צום טיש, אָנגעשריבן אויפן שער-בלאַט אַ פּאָר ווערטער פאַר אהרנע און מיר דערלאָנגט דאָס בוך. אויף די טרעפּ האָבן איך געעפנט דאָס ספר און איבערגעלייענט: „שירי ביאַליק“. איך בין גע-ווען פאַרהיידוּט: דער פאַרביסענער יידישיסט און יידיש-קעמפּער האָט זיך נאָך, הייסט עס, נישט אָפּגעטרייסלט אינגאַנצן פון העברעאיש: די גירסא דינקותא ליגט אים אין בלוט און ביאַליקן האָט ער ליב דווקא אויף לשון-קודש — איז דאָך דער „אַלטער“ פּרילוצקי טאַקע גערעכט, ווען ער פאַר-טיידיקט אַזוי הייס זיין זון אַקעגן די שאַרפע פּיילן פון די ציוניסטן און העברעאיש-קעמפּער, וועלכע פאַרשרייען אים, נחן, שיער נישט אַלס. אַפּטרייניקן! די „חובבי-שפת-עבר“ ניקעס האָבן געהוזקט פון פּרילוצקים פּאַנאַטישן יידישיזם און פון זיין אויסטערלישער ליבע און צוגעבונדנקייט.

צו „זשארגאן“. זיי האבן דערציילט, אז ער „נארט-אָפּ“ זיינע קליענטן, ס'רוב יידן און יידענעס פון די פראַווינץ-שטעטלעך, און אָנשטאָט צו פאַר-שרייבן זייערע מענות-ותביעות, צוליב וועלכע זיי זענען ספעציעל אַראָפּ-געקומען קיין וואַרשע אין זיין אַרוואַקאָטן-קאַנצעלאַריע, פאַרשרייבט ער נאָר, אויף די לאַנגע פּראָשעניע-בויגנס, די פאַרשידענע ווערטלעך און אויסדרוקן, וואָס ער כאַפט-אויף, ווען די פּראָווינצער יידענעס רעדן זיך אַראָפּ פון האַרץ און לייגן אַוועק זייער מענה-לשון. ער הייסט זיי איבער-חורן נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל די אַלע ווערטלעך און די יידענעס חידושן זיך, הויבן מיט די פלייצעס און טראַכטן זיך: אַ מאָדנער אַרוואַקאָט עפעס! וואָס איז אים דער חילוק, צי מען זאָגט אין פינטשעוו „גענימען“, צי „גע-נעמען“? דעם טאַטן אָבער איז גראַד שטאַרק געפּעלן אָט-די בלב-ונפשדיקע איבערגעגעבנקייט פּרילוצקיס צו דער שפּראַך פון פּאַלק און ווען עס פּלעגט קומען צו-רייד וועגן נחן, פּלעגט דער טאַטע אַלעמאָל טענהן: אויב אַ מענטש האָט עפעס זייער שטאַרק ליב, אָדער זייער שטאַרק פינט, איז אַ סימן, אז ער איז אַ יש!

מיטן הויז פון צבי פּרילוצקי איז אַ לענגערע צייט געווען פאַרבונדן דער באַוווסטער פּעדאַגאָג און גימנאַזיע-אָנפירער אין וואַרשע, מ. קרינסקי, וועלכער איז אויך צוגעשטאַנען אַלס שותף און מיטגרינדער פון „מאָ-מענט“. קרינסקי איז געווען דער גרינדער פון דער ערשטער יידישער רעאַל-גימנאַזיע אין וואַרשע. די שול זיינע איז געווען זייער פּאָפּולער און די פאַרמעגלעכערע יידישע עלטערן, וואָס האָבן געוואָלט, אז זייערע קינדער זאָלן נישט אינגאַנצן פאַרפּרעמדט ווערן אין די רוסישע „קאַזיאַנע“ גימנאַזיעס, האָבן געשיקט זייערע זין צו קרינסקין. אמת, די גימנאַזיע איז געווען יידיש נאָר אויף אַזויפיל, אויף וויפל עס האָבן זיך דאָרט געלערנט בלויז יידישע קינדער; אנשטאט אום שבת, האָבן זיך דאָרטן די לימודים געפירט אום זונטיק, און דערצו האָט מען דאָרט געלערנט אַביסל תנ"ך און העברעאיש. אָבער פאַרט איז די סביבה געווען אַ יידישע און די קינדער האָבן זיך דאָ געפילט פּרייער, היימישער. מאַננס אָסיפּאָוויטש — ווי מען האָט גערופן קרינסקין אויפן פּאַרנאַמען — האָט געשפּרודלט מיט ענערגיע, מיט אונטערנעמונג-גייסט. ער האָט געקערט וועלטן: נישט באַג-נוגנט זיך בלויז מיט דער אָנפירונג פון אַ גרויסן לערן-אַנשטאַלט, געהאַט

אספיראציעס פון א קולטור-טוער פון גרויסן פארנעם, געגרינדעט א פאר-לאג, א דרויזעריי, געווען רעדאקטאָר, פארפאסער און ארויסגעבער פון לער-ביכער, קינדער-זשורנאלן, צייטשריפטן. זיינע „אומשעבניקעס“, „הדיבור העברי“ און דערנאָך „הסגנון העברי“, האָבן געהאט זייער א גרויסן אָפ-זאָץ און האָבן אויסגעהאַלטן א סך אויפלאַגעס. באַזונדער באַליבט און פּאָפּולער צווישן דער העברעאיש-לערנענדיקער יוגנט איז געווען זיין שוין-ארויסגעגעבן. אילוסטרירט וואָכנבלאַט „השחר“ (פאר עלטערער יוגנט) און „בן-שחר“ (פאר קינדער), ווו עס האָבן זיך געדרוקט — און באַקומען גוט באַצאָלט — חוץ העברעאישע שרייבער, אויך יידישע, וואָס זייערע זאַכן פלעגט מען איבערזעצן. אין „השחר“ האָט אויך אהרן אָפּגעדרוקט א פּאַר זאַכן, וועגן וועלכע מען האָט דערנאָך א סך געשמועסט אין „ליטע-ראַרישן הויז“. קרינסקיס רעכטע האַנט ביים פארפאסן און רעדאגירן די לער-ביכער און זשורנאלן איז געווען י. א. לייערָאָוויטש (איזידאָר לאַזאַר), א קורצינקער, א גראַבינקער, מיט גיך-לויפנדיקע, ביסטרע אייגלעך, אין וועלכע עס האָט אַלעמאָל געשטעקט אַ ביטערער, איראַנישער שמויכל. לוי-זעראָוויטש איז יאָרנלאַנג געווען קרינסקיס בעל-יועץ און געטרייסטער מיטאַרבּעטער. עס איז אפילו געווען אַ יס-אומרים, אַז אָן לייערָאָוויטשן וואָלט זיך קרינסקי בכלל נישט געקענט באַגיין, אָבער די גאַנצע לאַסט און פאַראַנטוואָרטלעכקייט איז פאַרט געפאַלן אויף קרינסקין און אַלע פּיילן פון דער קריטיק און פון... דער קאַנקורענץ זענען געווען געצילט נאָר אין קרינסקין. ער איז געווען אויסערלעך זייער אַ רואיקער מענטש, קרינסקי, ער פלעגט זעלמן-ווען ארויסווייזן זיין אויפּרעגונג, אָבער אינעווייניק האָט אין אים אַלץ געקאַכט, און ווען ער פלעגט לייענען אַן אַרונטעררייסנדיקע קריטיק איבער זיינס אַ לערן-בוך אָדער זשורנאַל, פלעגט ער נערוועז אַריינ-נעמען אַ שטיק וואָנסע אין מויל אַריין, בייםן זי לאַנגע מינוטן און לסוף ארויסוואַרפן זי מיט כעס, מורמלענדיק:

— זאָ... זאָ... זאָ איסט די זאַכע...

דערביי פלעגט די גלאַטע הויט פון זיין קיילעכיקן, גלאַנציקן פליך, באַדעקט ווערן מיט אַ דינער רויטקייט, די קליינע, גרויע אויגן פלעגן נע-מען אומרואַיט אַרומלויפן איבער די ווינקלען פון שטוב, איבערן שרייב-טיש, און די גראַבע, גאַלדענע קייט, וואָס פלעגט באַלעבאַטיש באַצירן זיין

דירעקטאָרישע וועסט, פלעגט זיך נעמען טרויסלען אויפן דיק-פארשפיצטן בויך. גרויס שברת-הלכ האָט קרינסקי געהאַט, ווען אַ גרופע ציוניסטישע באַלעבאַטיים אין וואַרשע, מיט דעם שוין-דערמאָנטן ראובן לאַבענסקי בראַש, האָט אַראָפּגעבראַכט פון סובאַלק קיין וואַרשע שוואַרצמאַנס גימ-נאַזיע, וואָס האָט געהאַט אַ שם אַלס מוסטער-שול, וווּ עס ווערט אויך גע-לערנט אַ סך העברעאיש. אַלס מיטאייגנטימער פון דער דאָזיקער גימנאַזיע איז אויך זינגעשטאַנען יאַצקאָן און פון דאָן-אָן האָט זיך צעפלאַקערט אַ קאַמף צווישן קרינסקין מיט יאַצקאַנען. עס איז אפילו, דוכט זיך, דער-גאַנגען צו אַ פּראָצעס, צו וועלכן ביידע צדדים האָבן אַראָפּגעבראַכט באַ-רימטע אַדוואָקאַטן אָזש פון פעטערבורג. שוואַרצמאַן, אַ שטילער, איידע-לער, אין-זיך פאַרשלאָסענער מענטש, מיט אַ צאַרט, אַסקעטיש - ליידידיק פנים, מיט אַ קליין, בלאַנד, דורכזיכטיק בערדל, מיט ווייכע, בלוילעכע אויגן, האָט זיך אין דעם קאַמף נישט געמישט. עס איז אים געווען איבער דער טבע. ער האָט זיך שטיל, אָבער עקשנותדיק געטון זיין אַרבעט, געפירט די שול מיט אומגעהויערער איבערנעגעבנקייט און געשאַפן איר אַ שם אויך אין וואַרשע אַלס איינע פון די בעסטע מענער-גימנאַזיעס, וואָס שטייט נישט אָפּ פון די באַרימטע „קאַזיאָנע“ גימנאַזיעס. מיט שוואַרצמאַנען איז דער טאַטע געווען באַפריינדט נאָך פון ווילנע. דאָרט, אין ווילנע, פלעגט שוואַרצמאַן, אַלס סטודענט נאָך, אַרויפקומען צו אונדז אין שטוב און פאַרברענגען שעהן-לאַנג, ביז שפעט אין דער נאַכט אַרײן, אין הייסע, ליידינשאַפטלעכע וויכוחים מיטן טאַטן. ער איז געווען אַ פלאַמיקער ציו-ניסט, שוואַרצמאַן, און ער האָט זיין אידעע פאַרטיידיקט מיט היץ, מיט מסירת-נפש. אין וואַרשע, אַלס דירעקטאָר שוין, האָט זיך שוואַרצמאַן אַק-טיוו נישט באַטייליקט אין דער ציוניסטישער פאַרטיי-אַרבעט. ביי זיינע אָנשוואַונגען איז ער ווייטער פאַרבליבן פעסט און עקשנותדיק, אָבער א ו י ס ע ר ל ע ך ה אָט ער זיינע איבערצייגונגען נישט אַרויסגעוויזן, לכל-הפחות — נישט אַזוי שטורמיש און ליידינשאַפטלעך, ווי אין די סטו-דענטישע יאַרן אין ווילנע. אַ נאַטורוויסנשאַפטלער לויט דער בילדונג, איז אָבער שוואַרצמאַן נישט געווען קיין טרוקענער ראַציאָנאַליסט און „פרינ-ציפיעלער“ אַפיקורס. ער האָט אַרויסגעוויזן אַ נייגונג צו מעטאַפיזישע פּראָבלעמען און ריינע ע ט י ש ע ווערטן האָט ער געשטעלט איבער אַלע

פרינציפן. דערפאר טאקע האָט אים דער טאַטע אזוי שטאַרק געשעצט און כאָטש דער טאַטע האָט, ווען שוואַרצמאַן איז אַראָפּגעקומען מיט זיין גימנאַזיע קיין וואַרשע, שוין געאַרבעט אין „מאַמענט“, וווּ קרינסקי איז געווען אַ שותף, האָט מען מיך געשיקט לערנען נישט צו קרינסקי, נאָר צו שוואַרצמאַנען. לערער פון העברעאיש איז אין דער גימנאַזיע געווען צ. ז. וויינבערג, אַ זייער אָפטער גאַסט אין „ליטעראַרישן הויז“, שוואַרצ-מאַנס אַ ליבלינג און פּראָטעזשע. וויינבערג האָט געענדיקט די ערשטע יידישע לערער-קורסן אין גראָדנע און דאָרט טאקע האָט ער זיך באַקענט און באַפריינדט מיט שוואַרצמאַנען, וועלכער האָט אים וואַרעם געשטיצט און לסוף אים באַשטימט אַלס לערער אין זיין גימנאַזיע. די שילער האָבן וויינבערגן ליב געהאַט מחמת זיין גוטמוטיקייט און אָפּנהאַרציקייט. ער איז געווען צוגעלאָזן, פריינטלעך צו אַלעמען. ער האָט נישט פאַרמאָגט קיין שפור פון „קאָזיאַנשטיגע“, פון יענער אומהיימלעכער שטייפקייט און אָנגעבלאָזענער שטרענגקייט, אָן וועלכער אַ דעמאָלטיקער גימנאַזיע-לערער האָט נישט געהאַלטן פאַר מעגלעך צו באַקליידן ווי געהעריק זיין אַמט. אין דער סביבה פון די מרוקעוואַטע גוישע לערער, אין די בלויע „קאָזיאַנע“ מונדירן, מיט די מעשענע קנעפּ, האָט זיך וויינבערג געפּיט פּרעמד, יוצא-דופּנדיק. בלויז איין שוואַרצמאַן האָט אים צוגעגעבן מוט, צוגעוואָרפּן אים, פון צייט צו צייט, אַ פריינטלעכן בליק, אַ שמייכל, אין דעם גרויען, מרה-שחורדיקן צימער פון די לערער, וועלכע האָבן געקוקט אויף וויינבערגן פון אויבן אַראָפּ. דערפאַר אָבער אין קלאַס, צווישן די ווייסע חברה-ניקעס, האָט זיך וויינבערג געפּילט היימיש, יידישלעך. די שי-לער האָבן געוואַסט, אַז ער איז אַ העברעאישער שרייבער, אַז ער דרוקט זיך אין „ספרות“, אין „רשפים“, אַפילו אין „השלח“, און דאָס האָט אים צוגעגעבן השיבות אין זייערע אויגן, כאָטש געשטרעט צו שטיפּן, צו „קריכן אויפּן קאַפּ“, צו מאַכן כּלערליי לאָבוסעוואַטע שטיק אויף וויינבערגס לעק-ציעס, האָט עס זיי נישט. די עלטערע שילער אין קלאַס פלעגן זיך וויצלען מכּוּח וויינבערגס שרייבן און זיי פלעגן מיט גרויס הנאה דער-צוילן די ינגערע, אַז וויינבערג איז אַ „העברעאישער שרייבער, וואָס שרייבט וועגן שיקסעס...“ חברה פלעגט זיך מאַכן הלצהלעך איבער וויינבערגס אכילה. וויינבערג האָט גוואַלדיק ליב-געהאַט דעם עס און ביי יעדער פּויע

האָט ער זיך געמוזט אונטערלענען ס'האַרץ. ער פלעגט אַריינקומען אין קלאַס מיט פעטע, שמאַלציקע ליפּן, מיט ברעקלעך פונעם עסן אויף די דיקע, געשטופלטע באַקן. אָפּט פלעגט דער שאַרפּער, שניידיקער קלונג, וואָס האָט זיך דורכגעטראָגן ביז, שטורעמדיק דורכן לאַנגן גימנאַזיע-קאַרידאָר און האָט אָנגעוואָגט דעם סוף פון דער פּוּיזע, טרעפּן וויינבערגן אין סאַמע מיט פון דער סעודה. וויינבערג פלעגט דאַן מיטן ביסן אין מויל אַרייַן-ליפּן אין קלאַס און ערשט דאָ דעם ביסן אַרייַנגעשלונגען. פלעגט מען זיך טאַקע לוסטיק מאַכן דעריבער און דער לערער פלעגט מיטלאַכן מיט די תלמידים. זיין ברייטלעך-אָנגעגאַסענער, אַביסל מנושמדיקער קערפּער, האָט זיך געטרייסלט, אויף דער דיקער, געשטופלטער נאָז האָבן זיך באַ-ווויזן קליינע טראָפּנס שווייס, אין די מאַט-פאַרצויגענע גרויע אויגן. האָבן זיך פון געלעכטער געשטעלט טרערן. די לעקציע פלעגט שוין דעמאָלט אַדורכגיין „בתּופים ובמחולות“, מיט געטומל און האַרמידער, מיט גלייב-ווערטלעך און סתם מעשיות. קיין „צו ווי“ פלעגט שוין דאַן אַפילו דער ערגסטער שילער נישט באַקומען...

ווען איך דערצייל וועגן הויז פון צבי פּרילוצקי אויף דער „ליניע“, טאָר איך נישט פאַרגעסן צו דערמאָנען וועגן דעם סאַמע אָנגע-לייגטען גאַסט אין דעם דאָזיקן הויז, וועגן י. י. פּראָפּוס. פּראָפּוס איז אַראָפּגעקומען קיין וואַרשע פון פעטערבורג, וווּ ער איז געווען רע-דאַקציע-סעקרעטאַר פון גינזבורגס באַרימטן „פּריינד“. אין וואַרשע האָט ער געאַרבעט אין פאַרשידענע וואַכנבלעטער און זשורנאַלן און אַ קורצע צייט נאָך דער גרינדונג פון „מאַמענט“ איז ער אָנגעקומען אין אַט-דער צייטונג אַלס סעקרעטאַר פון רעדאַקציע. פּראָפּוס איז געווען אַ גוואַלדיקער פעדאַנט אין הלכות שפּראַך און סטיל. ער האָט שווער געהאַרעוועט איבער מאַנוסקריפּטן, פאַרריכט, געפּוצט און געשליפּט ס'לשון, און ווען ער פלעגט פאַקן אַ באַזונדער נישט-ריכטיק געבויטן זאַץ, אָדער עפעס אַן אומ-געלומפּערט וואָרט, פלעגט ער זיך אָנצינדן, ווערן מלא-חמה און אַרומ-טראָגן ווייזן דעם „שוידערלעכן“ כתב-יד איבער אַלע רעדאַקציע-צימערן, נישט קענענדיק זיך באַרואיקן. טאַמער האָט ערגעץ געפּעלט אַ קאַמאַ איז ער געווען אויסער זיך און נישט איינמאָל פלעגט ער, אַ ביזער, אַוועק-שליידערן אַ מאַנוסקריפּט צוליב חטאים אַקעגן סינטאַקסיס, אָדער גראַ-

מאטיק. פראָפּוס איז אויך אויסערלעך, אין דער הלבושה, אין דער האַל-
טונג, געווען אַ פּעדאַנט, אַן איבערקלויבער. אַלעמאָל געפּוצט ביז איבער-
טרייבונג, ציכטיק, פּונק-ניי געקליידט, האָט ער טסירת-נפשדיק געזאָרגט,
אַז קיין שפּרענקעלע זאָל אויף אים הלילה נישט פּאַלן. אין דער אויבערש-
טער קעשענע פּון רעקל האָט ער תמיד געהאַט שטעקן אַ פּאַרפּומירט, זייד-
געהאַפּטן טיכעלע, וואָס האָט קאָקעטיש אַרויסגעקוקט פּון די קעשענע-
פּאַרן. די שפּיציק-פּאַרשוירענע, טונקל-געלבלעכע וואָנסעלעך, פּלעגט ער
פּוצן פּונקט אזוי געוויסנהאַפּט און עקשנותדיק, ווי זיינע ווייך-געפּאַלדע-
וועטע, שוואַרצעלעכע האָר און ווי זיינע מאַסיווע ברילן-גלעזער. און אַ גענ-
געלע האָט ער געהאַט אַ ווייכס, אַ שטילס, אַ געמאַסטנס. עס האָט זיך מיר
אַפּט אויסגעוויזן, אַז ער טרעט נישט, נאָר ער שוועבט אויף די שפיץ
פינגער. דער „אַלטער“ האָט ליב-געהאַט פּראָפּוסן טאַקע צוליב זיין פינקט-
לעכקייט און פּעדאַנטישקייט. מחמת קורצזיכטיקייט איז פּרילוצקיין שווער
געווען אַליין צו שרייבן זיינע אַרטיקלען און ער האָט זיך דעריבער נוהג-
געווען די אַרטיקלען צו דיקטירן, און פּון קיינעם איז ער נישט געווען אזוי
צופּרידן ביים דיקטירן ווי פּון פּראָפּוסן. ער האָט געוואוסט, פּרילוצקי, אַז
אויף פּראָפּוסן מעג ער זיך פּאַרלאָזן, אַז דאָס דיקטירטע וועט אַרויסקומען
גענוי, אָן פּעלערן, שיינ געכתיבהט, גרייט צום דרוק. פּראָפּוס האָט געהאַט
נאָך אַ מעלה, וואָס איז שטאַרק געפּעלן דעם רעדאַקטאָר פּון „מאַמענט“:
ער האָט געהאַט אַ גוטע, קלאָרע דיקציע און אזוי ווי עס פּלעגט אים
אויסקומען זייער אַפּט פּאַרצוליינען פּאַרן „אַלטן“ מאַנוסקריפּטן — נישט
זעלטן אויך דורכן טעלעפּאָן — האָט זיך פּרילוצקי נישט געדאַרפּט אי-
בעריק אַנשטרענגען ביים הערן און דערפּון איז ער געווען באַזונדער צו-
פּרידן. פּראָפּוס האָט געלייענט קלאָר, דייטלעך, אַקצענטירנדיק יעדן וואָרט.
אַפּטמאָל האָט ער פּאַרגעלייענט מאַנוסקריפּטן אין אַן אַרטיסטישן טאָן.
בכלל האָט פּראָפּוס געהאַט אַרטיסטישע נייגונגען. ער האָט אַפּט רעציטירט
מיט דער געהעריקער מימיק, מיט די פּאַסיקע תּנועות און שטים-מאָדו-
לאַציע, — לידער און נאָוועלן פּון רוסישע און יידישע שרייבער. ער
פּלעגט אויך פּאַרטראָגן זיינע אייגענע לידער, וועלכע ער האָט געשריבן און
נעדרוקט אין פּעטערבורג און וואַרשע און וועלכע ער האָט אַרויסגעגעבן
אין אַ באַזונדער ביכעלע. ער האָט זיך אויך געהאַלטן פּאַר אַ שטאַרקן

אלחנן צייטלין

מנגן און פלעגט, פון צייט צו צייט, אָפּזינגען אַ רוסישן ראָמאַנס, אָדער אָפּערן-אַריע מיטן גאַנצן קנאַק, פאַרמרוזשענדיק די קליינע, גרויע אויגן און צוקלאַפּנדיק מיט די פיס. עטלעכע מאָל איז פּראָפּוס אַפּילו אויפגעטרעטן עפנטלעך אַלס רעציטאַטאָר. אויף אַ טרויער-אָוונט נאָך פּרצעס טויט האָט פּראָפּוס רעציטירט „דאָס קראַנקע יינגל“ — דאָס איז שוין אָבער געווען פּראָפּוסעס „שוואַנען-געזאַנג“ אַלס „אַרטיסט-דעקלאַמאַטאָר“, וואָרום זינט דאָן איז ער שוין, דוכט זיך, מער נישט אויפגעטרעטן אויף עפנטלעכע אונטערנעמונגען. פּראָפּוס האָט גוט געקענט פּרילוצקיס שוואַכ-קייטן און ער פלעגט זיך תמיד באַמיען צו „דאָגאָדושען“ אים. ער פלעגט געדולדיק אויסהערן אַלע זיינע טענות און אָנווייזונגען און אַזוי ווי ער האָט געוווּטט, אַז דער „אַלטער“ האָט שטאַרק מורא פאַר דער צענזור, פלעגט פּראָפּוס זיין „פּויפּסטלעכער פאַרן פּויפּסט“ און פלעגט ביים מינדסטן סימן פון אַ חשד אויף „קראַמאַלע“ תיכף ומיד אַלאַרמירן פּרילוצקין און אָפט אַראָפּשלאַפּן אים אַפּילו פון בעט. דער „אַלטער“ האָט אים דערפאַר גערופן בלשון חיבה: „פּראָפּוסל“. איך פלעג זיי אָפט טרעפן שפּאַצירן צוזאַמען איז וואָלד: דער „אַלטער“, אָנגעשפּאַרט אַן פּראָפּוסעס אַקסל, פלעגט דערצוילן זיין געטרייען סעקרעטאַר זכרונות פון „פּייטערבאַרג“ און פּראָפּוס פלעגט אַרויפּקוקן צום „אַלטן“, וועלכער איז געווען העכער פאַר אים, מיט פאַרליבטע בליקן. אַז מען פלעגט דערמאָנען פּראָפּוסן אין „פּייטערבאַרג“, פלעגן אים ווערן פּייכט די אויגן און ער פלעגט נעמען שטיל זיפּצן אויס בענקשאַפט נאָך די פעטערבורגער נעכט.

פּרילוצקין איז געווען זייער קורצזיכטיק און אַז ער האָט געוואָלט מעצען דערקענען, האָט ער געמוזט צו אים צוגיין זייער נאָענט, פנים אל פנים, אַזוי אַז זיינע גרויסע, גאָלדענע ברילן האָבן זיך אָנגעשלאָגן אין יענעם געזיכט. ערשט דאָן פלעגט ער דערקענען דעם געקומענעם. ער האָט אויך געהאַט אַ טבע, פּרילוצקין, מחמת שטאַרקער קורצזיכטיקייט, צו גלעטן איבערן פנים, איבער די באַקן, זיינע געסט. אָפט פלעגט ער פאַרבייטן די יוצרות. ער פלעגט צוגיין צו מיר, אָדער צו קאַרלינסקין, אָדער נאָר צום טאַטן, פלעגט אונדז נעמען גלעטן מיט די לאַנגע, ביינער-דיקע הענט איבער די באַקן און נעמען זוכן: — פּראָפּוסל... הא... פּראָפּוסל?... דאָס זיינט איר, פּראָפּוסל?..

אין א ליטערארישער שטוב

ערשט, אז ער פלעגט אָנמאַפן דעם טאַטנס געדיכטע באַרד, פלעגט
ער זיך פאַררויטלען און כאַפן זיך אויפן טעות. דעמאָלט פלעגט ער אַראָפּ-
גיין פון דער וועראַנדע, לאָזן זיך אליין איבער די שטיל-געפּוּצטע סטעזש-
קעם פון דער ווילע און מאַכנדיק, ווי זיין שטייגער איז געווען, מיט דער
האַנט אַ „דעכעלע“ איבער די אויגן — אַ סגולה אַקעגן די ברענענדיקע
שטראַלן פון דער זון — פלעגט ער נעמען רופן מיט אַ מאַט-הייזעריק-
לעכס קול:

— פּראָפּוס! ... פּראָפּוס! ... האָ? ...

ק א פ י ט ל 13.

ערב דער בראנד.

עס וואָלט געווען אַן עוולֶה, ווען איך דערצײל נישט צום סוף וועגן נאָך אַ גרופע שרייבער, וואָס איז געווען פאַרבונדן מיטן ליטעראַרישן הויז דורך דער „ליניע“. מיט אַ טײל פון דער דאָזיקער גרופע איז די פאַרבינדונג דונג איבערגעריסן געוואָרן גלייך, ווי עס האָבן זיך נאָר באַוויזן די ערשטע פייער-בלוטיקע צונגען פון דער וועלט-שרפה. ווען עס האָבן זיך דערהערט די ערשטע דונערן פון די האַרמאַטן, האָט מען יענע שרייבער שוין מער נישט געזען אין „הויז“ — זיי זענען אַוועק קיין רוסלאַנד, פון וואַנען עס זענען צו אונדז דערגאַנגען פון זיי בלויז קאַרגע, בלאַסע גרוסן. בראש פון אַט-דער גרופע זענען געשטאַנען: ר' מרדכיִלע (משעמערינסקי) און ז. ווענדראָף. כאָטש ר' מרדכיִלע איז כמעט אַלעמאַל געווען הייטער, אויפ-געלייגט און האָט געשאַטן מיט גלייכווערטלעך, מיט וויצן, האָט פון אים דאָך געווייט עפעס אַן אומהיימלעכקייט און בייזקייט. אַ ים מיט קפּדנות איז געווען אויסגעגאַסן אויף זיין לענגלעך-בלאַס, גרוי-באַוואַקסן געזיכט. פון די געלבלעך-גרינע אויגן האָט אַרויסגעקוקט אַ פּרעמדקייט און אַ שטענ-דיקער חשד. איך האָב מורא-געהאַט פאַר זיינע אויגן, וואָס האָבן ווייטיק-דיק אַדורכגעשפּיזט און תמיד געמאַנט עפעס אַ חשבון, ווי די אויגן פון אַ מוסרניק.

ווען איך האָב אים צום ערשטן מאַל דערזען אַרומגיין איינעם אַליין, אין פאַרנאַכטיקן וואַלד, צווישן געדיכט-אַראַפּהענגענדיקע צווייגן, אין אַ

צעכראשטישויט העמד, מיט אן אפענעם וואקס-געלן האלדז, מיט שפיציק-גרויע, צעפלאשעטע האר, מיט א קליין, נישט צעקעמט בערדל פון טאבאק-קאליר, האָב איך געמיינט, אז איך זע אַ שד. שפעטער איז מיר שוין די נעשטאלט פון ר' מרדכי'ע געוואָרן היימיש און איך האָב מיך אפילו צו-געוויינט צו זיין גרילציק-הייזעריקער שטים, וואָס האָט אָפגעקלונגען מיט אַ טעמפן, טובין עכאָ. ר' מרדכי'ע פלעגט ס'רוב ליב-האָבן צו שפאָצירן אין וואַלד אַליין, אָן חברותא. אָבער טיילמאָל, אין אַ שבת, פלעגט ער זיך לאָזן אין וואַלד אַריין מיט „קאָמפּאָניע“. עולם פלעגט זיך אויסלייגן אין אַ רעדל, אויף דער ערד, אויף אַ גרויס שטיק מעך, און טשעמערינסקי פלעגט נעמען פּראַווען בדהנות. ער האָט דאָס לעבן און די מנהגים פון יידישע בדהנים געקענט אויסגעבונדן, זייער געזונטע, זאפטיקע שפּראַך האָט ער נישט אויפגעהערט צו באַוונדערן, און אין זיין מחיהדיקן יידיש פלעגט ער לאַנגע שעהן דערציילן און אָפּשפּילן כלערליי בדהנישע „שטיק-לעך“. זיינע מעשיות פון באַוווסטע בדהנישע טיפן, זיינע לידלעך פון אליקים צונזער, זענען געווען נישט צום אויפציילן. ער פלעגט זיך אויסטון די שיד, נעמען אַ לאַנגן שטעקן אין דער האַנט אַריין און אין די ווייסע זאָקן פלעגט ער זיך צעטאַנצן אין מיטן פונעם ראָד, זינגענדיק דאָס מאַר-שעליק-ליד:

„האָפּ-טשאַק,

מאַרשעלאַק,

מיט אַ באַרוועס,

מיט אַ זאָק,

מיט אַ לאַנגן יאַמשע-שטאַק...“

דער עולם פלעגט צופאַטשן מיט די הענט און ר' מרדכי'ע פלעגט זיך נאָך שטאַרקער, נאָך התלהבותדיקער צעטאַנצן. דערנאָך פלעגט ער זיך אַ פאַרמאַטערטער צוריק אַוועקזעצן אויף דער ערד, קוקנדיק מיט טרויעריק-בייזע אויגן אויף די אַלמע ביימער, אויפן מעך, אויף די חברים. די אויפגעלייגטקייט און הייטערקייט פלעגט באַלד פאַרשווינדן, די געדיכטע ברעמען זיינע פלעגן זיך כּמורנע צונויפציען און ער פלעגט שוין דעמאָלט אויסזען נישט ווי קיין מאַרשעליק אויף אַ פּויערלעכער התונה, נאָר ווי אַ ברוגזער, קאַלטער מחותן, וואָס עס שטייט אים נישט אָן דער

שירוך. דערפאר האָב איך ווענדראָפן קיינמאָל נישט געזען קיין ביזן און אָנגעכמורעטן. ער איז אַלעמאָל געווען אויפגעלייגט און ווען נאָר מען פלעגט צו אים „אָנקלאָפן“, פלעגט ער זיין גרייט: נעמען שיטן מיט קאָ-מישע מעשיות און וואַיאַזשאַרישע גלייכווערטלעך, אָדער נאָר אַרויסציען אַ פאַק בלעטלעך פון בוועם-קעשענע און פאַרלייענען פון זיין סעריע „פראַוואַזשיטעלסטוואָ“. ער האָט נישט געהאַט קיין צורה פון אַ ייד, ווען-דראָף. אַ נאָז האָט ער אַפילו געהאַט אַ לאַנגע, אַ „ידישע“, אָבער דאָס גאַנצע העלע פנים זיינס, די אויסגעקראַכן-פלאַסקענע האָר, די מאַדנע-גלאַטע באַקן, די גרינע, מידע אויגן און די קרומלעך-געשניטענע האַלב-אָפענע ליפן, זענען געווען אינגאנצן גוייש, פרעמד, און אויך דער יידיש האָט אין זיין מויל געקלונגען עפעס מאַדנע ווייט און שטייף, כאַטש גע-ווען איז דאָס אַ יידיש אַ ריכטיקער, אַ גוטער. ער האָט פאַרמאָגט אַ סך הומאָר, ווענדראָף, אָבער אויך דער הומאָר זיינער איז עפעס געווען נישט קיין יידישעכער. און כאַטש ער פלעגט עפ"י רוב דערציילן און שרייבן אויסן לעבן פון יידישע וואַיאַזשאַרן, האָט דאָך פון זיינע הומאָר-רעסקעט געווייט מיט גויישקייט און קאַלטיקייט. ס'האָט זיך נישט געפילט אין זיי דער היימיש-יידישער אַטעם, דער באַזונדערער אַראַמאַט פון אמת-יידישן הומאָר, פון אַ „זעקס און זעכציק“, למשל. אָבער הוּמאָר, איידעלער און ראַפינירטער הומאָר, איז עס געווען לכל-הדעות, און נישט איין לייכטע, אָנגענעמע שעה האָבן מיר פאַרבראַכט אויף דער „ליניע“, אין קילן שאַטן פון ווענדראָפס פּקחותדיקע דערציילונגען.

צו אַט-דער „רוסישער“ גרופע האָט זיך אויך פאַררעכנט רחל פייגן-בערג, וועלכע האָט דעמאָלט געדרוקט איר באַווסטן ראָמאַן „טעכטער“ אין „מאַמענט“. דער טאַטע האָט געהאַלטן פון אירע דערציילערישע פעאיי-קייטן, אָבער „הברה-לצים“ האָט זיך קנאַפ-וואָס איבערגענומען מיט איר טאַלאַנט און האָט איר נישט געזשאַלעוועט קיין אָפּשפּעטעניש און חוּזק-ווערטלעך, אַפילו ווען זי איז געווען ביי אונדז צו-גאַסט. אַ באַזונדער פאַרגעניגן פון טשעפען מיט דער פייגנבערג האָט געהאַט איר בן-עיר, טונקל. אַלע פּיילן פון זיין הומאָר האָט ער אַריינגעשאַסן אין איר. אַלע וויצן און גלייכווערטלעך, וואָס ער האָט אָנגעזאַמלט אין משך פון דער וואָך, האָט ער אויסגעפאַקט און אָנגעמאַסטן אויף דער פייגנבערג. ער האָט

געהווקט פון איר נידעריקן, באוואקסענעם שמערן, פון אירע קליינע, פינטל-דיקע אויגן, פון איר פישטשענדיקן קול, פון דעם הויכן קאלנער מיטן מענערישן קראוואט, וואָס זי האָט אַלעמאָל געטראָגן, פון דעם גראַבן „גרעק“, אין וועלכן עס זענען געווען פארפלאַכטן אירע לאַנגע, פעך-שוואַרצע האָר.

גרויס שברת-הלב פון אַט-די אָנגריפן אויף רחלען האָט געהאַט אַהרנס אַמאָליקער לערער, י. י. פּוּזנער, אונדזערס אַ בן-בית. פּוּזנערן האָט דער טאַטע באַזונדער מקרב-געווען, ליב-געהאַט אים און פאַרבראַכט מיט אים גאַנצע טעג אין שמועסן וועגן דעם מהות פון דער יידישער עטיק. פּוּזנער איז אַמאָל געווען אַ מוסרניק פון נאָוואָגראַדקער ישיבה, אָבער אַ בליק אויף די עטישע פּרינציפן פון יידנטום האָט ער געהאַט גאָר אַן אייגנאַרטיקן, אַן אָריגינעלן, און ער האָט נישט אויפגעהערט צו שפּאַרן זיך מיטן טאַטן אַרום דעם וועזן פון יהדות. פּוּזנער האָט, אויף אַ טיפן און געוואַנטן אופן, פאַרבונדן די ספּעציפיש-יידישע עטיק מיט אַלמענטשלעכקייט און אַלוועלטלעכקייט, אויפשטעלנדיק אַ שטיק אייגענע פּילאָזאָפּישע סיסטעם, וואָס איז אין אַ צייט אַרום געקומען צום אויסדרוק אין זיין ווערק „מלכות המשיח“ — אַ ווערק, איבער וועלכן ער האָט אין דער שטיק געאַרבעט לאַנגע יאָרן, דורך טעג און נעכט. ווען ער איז פון דער ישיבה אַראָפּגעקו-מען קיין וואַרשע, האָט ער זיך גלייך דערנענטערט צום טאַטן, דערפּילט אין אים אַ קרובהשע נשמה. דער טאַטע האָט זיך באַמיט איינצואַרדענען פּוּזנערן אין דער גרויסער שטאָט, זיכערן אים אַ שטיקל קיום, כדי ער זאָל קענען אַרבעטן רואיק איבער זיין ווערק. לכתחילה האָט אים דער טאַטע אָפּגעזוכט עטלעכע לעקציעס — אַ שאַרפּער תּלמודיסט געווען; אויך מיט אַהרנען האָט ער אַ לענגערע צייט געלערנט גמרא — שפּעטער, ווען עס האָט זיך געגרינדעט דער „מאַמענט“, האָט אים דער טאַטע רעקאָמענד-דירט אַהין אַלס קאָרעקטאָר און אזוי איז פּוּזנער שוין פאַרבליבן אין דער ליטעראַריש-זשורנאַליסטישער משפּחה. כּמבע איז ער געווען אַ שטי-לער, אַ שווייגנדיקער, אַ פאַרשלאָסענער אין זיך, און מיט קיינעם, דוכט זיך, הייז מיטן טאַטן, האָט ער קיין הויך וואָרט נישט געקענט אויסרעדן. ער איז געווען אַ ביישן, און ווען מען פּלעגט אים עפעס אַ פרעג-טון, פּלעגט זיך זיין שאַרף, שפּיציק געזיכט, באַגיסן מיט אַ רויטקייט, ווי ביי

א קינד, וואָס קומט צום ערשטן מאָל אין אַ פּרעמדער שטוב אַריין און מען נעמט עס אויספּרעגן, וואָס טאַטע-מאַמע מאַכן. זיין איינגעהויקערטע פּלייצע פּלעגט זיך נאָך טיפּער איינבויען, מיט די אַראָפּגעלאָזענע, גרינג-לעך-אומעטיקע אויגן פּלעגט ער קרומלעך נעמען פירן איבער די פּרענדרזן פונעם טישטעך און פּלעגט אַרויסבאַמקען עטלעכע אָפּגעריסענע ווערטער, וואָס קוים-קוים האָט מען זייער קלאַנג דערהערט. איבער אַט-דער שעה-מעוודיקייט און נחבא-אל-הכלימדיקייט זייער האָט חברה זייער אָפט זיך לוסטיק געמאַכט, געפּראַוועט ליצנות. טונקל, פּראָפּוס און דער נידעריקער, געפּאַקטער און תּמיד פּריילעכער כּילינאָוויטש, האָבן זיך נאָר מחיה גע-ווען, ווען זיי האָבן געכאַפט אַ „שאַנס“ אויסצופּאַקן אַ פּאַר וויצן אויפן חשבון פון פּויוזערס „באַרעדעוודיקייט“. און אפּשר דערפּאַר טאַקע האָבן פּויוזערן מער, ווי עמעצן אַנדערש, פּאַרדראָסן די שטעכווערטלעך און אַנג-צוהערענישן אויף רחל פּייגנבערגס אַדרעס: ער האָט אַלס „קרובּ“ פון „חברה לצים“ אויך געטיילט איר „גורל“. ער האָט זיך אָבער מיט חברה נישט געשפּאַרט, ווי פּייגנבערג, נישט אָפּגעענטפּערט זיי מיט שטעכווערט-לעך, נישט „אַריינגעזאָגט“ זיי, נאָר אָפּגעפּטרט די הלצהלעך מיט אַ פּריינט-לעכן, קוים-אַנזעעוודיקן ביטול-שמייכל...

איינמאָל אָבער איז מען פּויוזערן אַזוי דערנאַנגען די יאָרן צוליב זיין שווייגעוודיקייט, אַז ער האָט שוין לענגער, ווייזט אויס, נישט גע-קענט אַריבערטראָגן די „פּראָוואַקאַציע“ און ער האָט באַשלאָסן צו ווייזן דעם עולם „ווער עלטער איז“. ער האָט מיטאַמאָל, אין מיטן אַ טומלדי-קער רעדעריי, האַסטיק אָפּגעהוסט, אַ פּאַרלייג-נעטון די הענט אויף דער ברוסט און — צו אַלעמענס שטוינונג — גענומען זינגען, טאַקע פּשוטו כּמשמעו: ז י נ ג ע ן.

געוואָלט האָט ער, מסתּמא, אויפּזינגען עפעס אַ „פּריילעכס“, כּדי איינמאָל פּאַר אַלעמאָל אַ סוף-צו-מאַכן צום בלבול, אַז ער קען „סין מויל נישט עפענען“, אַרויסגעקומען איז אָבער אַזאַ טרויעריק-מעלאַנכאָליש גע-זאַנג, אַז ס'האָט געשניטן ביים האַרץ און ביי דער מאַמען האָבן זיך גע-שטעלט טרערן אין די אויגן:

ס'איז געפּלוי—וי—גן אַ גאַלדענע פּאַ—ווע,

איבער אַ וויי—וי—טן לאַנד,

אין א ליטערארישער שטוב

איבער א וויי—יי—טן לאַנד,
האָט זי פארלוין—וי—רן א גילדענע פע—דער,
מיט א גרוי—וי—סער שאַנד . . .

פּוּזנער האָט טיף-אומעטיק אָפּגעקרעכצט און ווייטער געצויגן דעם
האַרצרייסנדיקן ניגון:

אַזוי ווי ס'איז ביטער, מיין לי—י—בסטע מיטער,
אַ פּוּזנער—גע—לע אָן אַ נעסט,
אַ פּוּזנער—גע—לע אָן אַ נעסט,
אַזוי איז דאָך ביי—טער, מיין לי—י—בסטע מיטער,
שווער און שווי—י—י—גערם קעסט...

געמיינט האָב איך, אַז חברה וועט אַרויספלאַצן מיט אַ געלעכטער:
פּוּזנער, וואָס קען אָפּשווייגן לאַנגע שעהן אין דער רוישיקסטער געזעל-
שאַפט, און בלויז דעמאָלט, ווען ער בלייבט מיטן טאַטן אויג-אויף-אויג,
לעבט ער אויף, נעמט רעדן און צעהיצט זיך אַפילו — פּוּזנער זאָל נאָר
זי נ ג ע נ ? נישט אַנדערש, נאָר נאָטס ווּנדער!

דער עולם האָט אָבער נישט געלאַכט. עפעס האָט דער טרויע-
ריקער ניגון פּוּזנערס דערוועקט אַ נאָגנדיקע בענקשאַפט נאָך פאַרשווונ-
דענע יאָרן, און חברה איז געזעסן שטיל, פאַרשעמט...

קיינ פּולע „רעהאַביליטאַציע“ האָט פּוּזנער, וואָס אַ וואָרהייט, נישט
דערגרייכט מיט זיין זינגען — זיין שטיל-שווייגעניש איז נאָך אויף לאַנגע
יאָרן פאַרבליבן אַ שם-דבר — אָבער אַ שטיקל צייט האָט אים חברה יאָ
צורו-געלאָזט און מער אים נישט דערקוטשעט אַזוי שטאַרק.

:: :: ::

כאָטש מיט אַ טאָג פּריער פאַר דער אָפּציעלער מאָביליזאַציע-דער-
קלערונג, אין פּערצנטן יאָר, האָט נחום סאַקאַלאָוו אויפגעוויזן אין „הצפּירה“
מיט אותות ומופתים, עפ"י כל חוקי הלאַגיקע, אַז אַן אייראָפּעאישע מלחמה
איז נישט געמאָלט און אַז די, וואָס האָבן מורא פאַר אַ וועלט-קריג, זענען
נאַראָנים, איז דער באַנד-אויסברוך פאַרט געקומען און אַרומגענומען
לאַנד און מאָלק מיט בלוטיק-פּויערדיקע רייפן.

אויף די דאטשע-ערטער ארום ווארשע איז געוואָרן אַ מהומה. אויף-גיך האָט מען גענומען פּאָסן ס'ביסל מטלטלים און אָפּציען אין שטאָט אַרײַן: טאָמער וואָס-ווען, די שעה זאָל נישט באַשעהן, איז מען אין דער גרויסער שטאָט פּאַרט זיכערער מיטן נפש. די צוגן זענען געווען געפּראָפּט, אַז איין נאָט זאָל זיך דערבאַרעמען: מען איז געפּאַרן אויף די טרעפּ פּון די וואַגאַנען, מען איז געהאַנגען אויף די דעכער, געקלעפּט פּון דרויסן אַרום די וואַגאַן-פּענצטער, ווי חמרים פּליגן. די קולות און גוואַלדן פּון די אַנטלויפּנדיקע האָבן זיך געטראָגן פּון דער באַן-סטאַציע ביז צו אונדזער שטיבל. דער טאַטע האָט זיך מיטש געווען מיט ספּעקטאַרן און עס איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז ביידע זאָלן זיי אַריבערגיין צום „אַלטן“ פּרילוצקי, וועלכער האָט דעמאָלט געווינט אין מיכאַלין, אַ סטאַציע פּאַר יוזעפּאָוו. ביי פּרילוצקין זאָל אָנגענומען ווערן דער ענדגילטיקער באַשלוס: אַרײַן-פּאַרן צוריק אין שטאָט אַרײַן, אָדער פּאַרבלייבן דאָ, אויף דער „ליניע“, ער יעבור זעם.

עס איז געווען אַ פּאַרנע-הייסער טאָג, ווען מיר האָבן זיך געלאָזט צופּום, צום „אַלטן“ פּרילוצקין, קיין מיכאַלין. געאַנגען איז דער טאַטע, ספּעקטאַר און איך. דער טאַטע איז גראָד געווען רואיק — גאַרנישט ווי זיין טבע ביי גרויסע געשעענישן — אָבער דווקא ספּעקטאַר איז געווען מאָדנע צעטראָגן. ער איז געאַנגען, פּאַזע די גלאַנציקע באַן-ליניעס, מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, פּאַרזונקען אין מהשבות, און בלוז פּון צייט צו צייט האָט ער זיך אַ וועק-געגעבן, אַ טרייסל-געטון מיטן קאָפּ, אַרויסגע-צויגן פּון בוזים-קעשענע אַ טיכל און געווישט דעם שווייס פּון רויטן שטערן. ווער ווייסט, אפּשר האָט ער שוין דעמאָלט פּאַרנעפּילט זיין עלנדין נע-ונד און זיין עלנדין סוף...

אָנגעקומען זענען מיר צו פּרילוצקין מיטאַג-צייט. אויפן טיש איז שוין געלעגן אַ צייטונג-טעלעגראַם, מיט אַ ידיעה, אַז אין פּאַריז האָבן מלחמה-פּאַטריאָטן דערשאָסן זשאָרעסן. אויף פּרילוצקים געזיכט איז נישט געווען צו דערקענען די מינדסטע אויפּרעגונג. ער איז געזעסן רואיק אויף דער וועראַנדע און פּאַרענדיקט דעם קאַרשן-קאַמפּאָט, אַרויסוואַרפּנדיק פּאַרזיכטיק די קערלעך. ער האָט נישט פּאַרגעסן. יעדע ווילע אַראָפּצו-וואַרפּן עפּעס פּון טיש אַראָפּ דעם גרויסן הונט, וואָס איז געלעגן ביי זיינע

פֿיס, און געקוקט מיט זשעדנע בליקן זיין האר אין מויל אַרײַן. פֿרילוצקין האָט בלוז געהידושט ספעקטאָרס אומעטיקייט און פֿאַרטראַכטיקייט: — האָ, ספעקטאָר, וואָס איז דאָס? ... בנאמנות, ס'פֿאַסט נישט פֿאַר אײַך ... וואָס איז געשען? ...

ספעקטאָר האָט נישט געענטפֿערט. ער האָט בלוז טרויעריק געקוקט אויפֿן הונט, אָנשפֿאַרנדיק דעם קאַפֿ אָן זיין גראַבן שטעקן. דער טאַטע האָט זיך פֿונאַנדערגעשמועסט מיטן „אַלטן“ מכוח דעם ענין, וועגן וועלכן מיר זענען אַהערגעקומען. פֿרילוצקי האָט געהאַלטן, אז קיין סכּנה איז נישטאָ, אָבער גלייכער איז פֿונדעסטוועגן אַרײַנצוקלויבן זיך צוריק אין שטאַט אַרײַן. די מלחמה וועט זיך ענדיקן אין אַ פֿאַר וואָכן, העכסטנס — אין אַ צוויי-דריי חדשים אַרום. מיט די שטאַרקסטע אַרגומענטן האָט ער געפרוווט איבערצייגן דעם טאַטן, אז עס איז נישט מעגלעך, די מלחמה זאָל זיך פֿאַרציען לענגער, ווי עטלעכע חדשים. מען וועט דאָך נישט דערלאָזן צו אַ וועלט-שהיטה, מען וועט דאָך נישט אומברענגען מיליאָנען מענטש-לעכע לעבנס!

ווען מיר זענען צוריקגעקומען, האָט זיך שוין די זון גענומען זעצן. ספעקטאָר האָט געקוקט אויפֿן פייערדיקן הימל אין געוויזן מיטן שטעקן: — אַ בלוטיקער ים! ...

דער טאַטע איז מיטאַמאָל געוואָרן בלאַס. די פֿריערדיקע רואיקייט איז אינגאַנצן פֿאַרשווונדן. די באָרד זיינע איז געווען צעשוּיבערט, דער גרויסער, שוואַרצער קאַפּעלוש האָט זיך אים פֿאַררוקט אין אַ זייט. ער האָט פֿאַרמרוזשעט די אויגן און צוגעטוליעט מיך פעסטער צו זיך. מיט ציטערדיקע פינגער האָט ער גענומען גלעטן מיין קאַפּ. שווייגנדיק זענען מיר געגאַנגען לעבן די באַן-שינעס. עס האָט זיך דערנענטערט אַ צוג: אַ גאַנצע קייט שמוציק-רויטלעכע, אָפענע פֿראַכט-וואַגאַנען. די וואַגאַנען זע-נען געווען אָנגעפֿראַפּט מיט סאָלדאַטן. מען האָט זיי שוין געפֿירט צום פֿראַנט, קיין גאַליציע. ווען זיי האָבן דערזען אונדזער גרופּקע אויפֿן פֿעלד, האָבן זיי גענומען זינגען. זיי האָבן געזונגען שטיף-פֿאַרבּענקט, אומעטיק-צעצויגן. זייער ניגון האָט דערמאָנט אין די טרויעריק-ברייטע רוסישע סטע-פּעם, פֿון וועלכע מען האָט זיי נאָר-וואָס אָפּגעריסן אויף נישט צוריקצו-קומען מער..

אלחנן צייטלין
אין דער יוגנט.

לידער

איבערדרוק פון אלחנן צייטלינס
„א ביכעלע לידער“, וואס איז דער
שינעז איז יאר 1981, אין ווארשע.

רעניא

אמתנה

הימן פון רויטן פרימאָרגן

זאָלן גלאָקסן זיך צעקלינגען אין דער הויך און אין דער ברייט!
אין דער טיף פון בלויע תהומות זאָלן גלאָקסן זיך צעקלינגען!
און אראָפּטאָנען פון פעסער זאָלן רייפן יונג-צעזונגען
און צעפלאַצן זאָלן פעסער, פולע פעסער רויטער פרייד!

זאָלן גלאָקסן זיך צעקלינגען אין דער הויך און אין דער ברייט!
זאָלן וועלדער זיך צעזינגען — פולע מיילער יונגן גרום!
זאָלן אויפפראַלן די קוואַלן אלע טראַכטן פון דער ערד,
זאָלן דונערן צעשאַלן אל די פרייד פון זייער ברוסט!

זאָלן וועלדער זיך צעזינגען רויט און בלוי און בלוי און גרין:
אל דאָס זילבער — ניי-געלייטערט, אל דאָס גאָלד — געלייטערט דין,
אלע גלאָקסן — ניי-צעקלונגען, אלע קוואַלן — ניי-צעקוואַלט,
אלע דונערן און בליצן — ניי-צעפלאַקערט און צעשאַלט.

זאָלן גלאָקסן זיך צעקלינגען אין דער הויך און אין דער ברייט!
זאָלן פעלדער זיך צעבליען נישט-געאַקערט, נישט-געזייט,
ווען פרימאָרגנס פריש-געבענטשמע נייען-אויף ווי שבת-ליכט
און ס'צעפלאַקערט זיך אין פורפור דעם באַשעפערס יונג געזיכט!

איך וועל מיר ארויס איבער זילבערנע גאסן...

איך וועל מיר ארויס איבער זילבערנע גאסן צו זון און צו ברידער,
צו ברידער, וואָס שפּאַנען מיט ליכט איבער קאַפּ און מיט פּלאַקער אין אויגן
און וועל מיך אַ וואָרף-טון אין אַרעמס פון גאסן מיט דורשטיקע ליפּן,
צו גאַסישע ברוסטן אַ פּאַל-טון און זויגן און זויגן.

איך וועל מיר ארויס איבער זילבערנע גאסן צו זון און צו ברידער,
וואָס ציען ווי פריידיקע כוואַליעס צו ווייטע און ליכטיקע ברעגן
און וועל מיך אַ וואָרף-טון אויף כוואַליקע רוקנס, וואָס וועלן מיך פירן
צום אויפגאַנג פון גאַלדענע זונען דורך לויטערע וועגן.

איך וועל מיר ארויס איבער זילבערנע גאסן צו זון און צו ברידער,
וואָס טרינקען די ווייסע פרימאַרגנס מיט מיילער ווי אָפענע ברונעמס
און וועל מיך אַ וואָרף-טון אויף העלדזער געשטרעקטע צו
בלענדיקער העלסקייט:
„אַ ברודער, אַ נייער, אַ דורשטיקער, טרינקען געקומען!“

מ י י ן ז ו ן

אין צווייען גייען מיר,
מיר פריינד געטרייע,
אין צווייען זייען מיר
פרימאָרגנס נייע.

לבנות גאָלדענע
אין אויגן דייע
שמיכלען ליכטיקע
ווי היינריך היינע.

אין זאקאפאנע

I

ביים זייט פון וועג צעוואָרפן ליגן שטיבלעך,
פאַרטרויערטע, פאַרטראַכטע, ווי פאַרנאַכטיקע גוראַלעס,
און טיף-צעאַקערט איז דאָס פנים פון די כאַטעס
מיט שוואַרצן אַקער פון דעם אַלטן דלות.

פון ווייטן דוכט: עם דראַפּען זיך די כאַטקעס און זיי פּוּזען
ווי ווערימלעך אויף קרומע פּלייצעס פונעם באַרג,
ווי קינדער קליינטשיקע, וואָס קריכן אויפן הויכן, שטילן טאַטן,
וואָס גלעט פאַרטראַכט די קעפּלעך זיי און שמייכלט קאַרג.

II

ווייטער! ווייטער! העל און העלער,
ווייטער, ווייטער שטראַמט די פּרייד.
שנייד דעם זילבער פון די וועגן,
זאַמל גאַלד פון זון געזייט!

אַלט דאָס בלוט קלאַפט אין דיין אָדער,
אַלט און גרוי פליסט איצט דיין בלוט!
גיס-אַרויס און שעפּ-אַן נייע,
יונגע שטראַמען יונגן בלוט!

ל י ד ע ר

הימל — אויבן, הימל — אונטן,
ערד פארשווינדט אונטער די פיס —
גרויער וואָרעם ווערט פארוואַנדלט
אין גינאנטיש-בלויצען ריז!

וואַלקן! וואַלקן! איבער וואַלקן,
איבער וואַלקן איז דין פלי!
וועלטן, וועלטן נישט פון דאַנען,
איבער וועלטן פון נישט-הי!

נישט קיין בערג און נישט קיין טאַלן,
נישט קיין פעלדז און נישט קיין קוואַל —
ס'איז געזאַנג פון דער דערלייזונג,
לעצטער שופר ווען ער שאַלט!

ווייטער! ווייטער! העל און העלער,
ווייסער, ווייסער שטראַמט די פרייד,
שנייד דעם זילבער פון די וועגן,
זאַמל גאַלד פון זון געזייט!

צו דער תימנער זינגערין ב. צ.

„האַסט מיטגעבראַכט מיט זיך פון שטאַלצן מדבר,
פון קילע זאַמדן אונטער שטילע טריט,
די בלויקייט פון אַ חלום, וואָס פאַרשווונדן,
דעם אומעט און די שיינקייט פון אַ ליד.
„ווי פאַלמען פריידיקע צעוואָרפן איבער וועגן
האַסטו געוואָרפן שאַטן אונדז און טרייסט ;

* * * * *
* * * * *

דו האָסט אַנטפלעקט פאַר אונדז דאָס אויג פון בעדווינער:
אי ווילד, אי מילד, אי שרעקעוודיק, אי דרייסט...

ווי שטיל דיין שטים פאַרגייט זיך אין דער שטילקייט!
אַ ווייטער עכאָ פון אַ רוף פון מועדזין —
און ס'דוכט: דו רופסט אונדז אין אַ לאַנד אזוינעם,
וואָס קיינער ווייס נאָך נישט דעם וועג אַהין.

„און ס'דוכט: דו גלעסט אונדז ווי אַ מאַמע קינדער
און ווינסט אונדז אַלע איין אין ווייטן שלאַף
און ס'נידערט רו אַראָפּ אויף שרעקעדיקע ברעמען
ווי ס'נידערט פון די בערג די בלויע שאַף.

„און פלאמיק-שווארצע אויגן דיינע צינדן זיך אלץ שארפער—
שטורקאצן פלאקערדיק אין גרויסער, טיפער נאכט —
און ס'פלייצט די וויסקייט פון די פערל-ציינער דיינע —
פון זון — די בלענדעניש, פון שרון-טאָל — די פראַכט!

„קלינג-קלאַנג! קלינג-קלאַנג! — די זינגערין פון תימן! —
עס קלינגט דער קעמל-גלאָק פון וויטן קאראוואַן
און דו באַגלייטסט מיט ליד און פיער אין די אויגן
די גיער פון דער מדבר, זייער יעדן שפאַן.

” . . . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .

„און אונדז פארפלאַכטענע אין שפינוועבס פון די גאָסן,
פארשטיקט אין קאלטע שטיינער פון דער גרויסער שטאָט —
האָסט אונדז אזא געטראַנק געגעבן צו פארזוכן,
וואָס הייבט דעם מענטש אויף פליגלען אויף צו גאָט!“...

אלהנן צייטלין

קינד הייט

אין הארטער ערד פון גרויע טעג
האָב איך געגראָבן זוכנדיק דאָס וואַסער,
וואָס האָט אַמאָל געוואַשן יונגע וועסנעם אויף מיין ברעג.

איך האָב געטראָפן ס'וואַסער שטייענדיק און זומפיק
און וועסנעם קויטיק-בלינדע זיך אַרומוואַלנערן אויפן ברעג.
עס וואַשט זיי קיינער נישט אין מיינע גרויע טעג.

גרויער רעגן

כ'האָב ליב דעם גרויען רעגן,
דעם גרויען רעגן אויף אַלמטע דעכער.
ס'רייסט די בענקעניש צו וואַלסנס —
אויב נישט נאָך העכער.

ווי שטומע קינדער וויינען צווייגן
אויף קאַלמטע וועגן
און ס'טרערט דאָס גוטע אויג
פון גרויען רעגן...

נאכט אין דאָרף

צום ראַנד פון רויטן דאָרף האָט צוגעשלייכט אַ פרוי,
אַ הויכע און אַ שטילע ווי הויכער, שטילער שטיין,
זון שליערן געהיימע, האַלב-שוואַרצע און האַלב-בלויע,
נעוואָרפן אויפן דאָרף וואָס טרינקט זיך אין פאַרגיין.

אַ כאַטע נאָך אַ כאַטע פאַרשליסט די אַלטע ברעמען.
אין שיער אויפן היי-געלענגער צאַפּלט שטיל אַ פויער:
מחשבות וועגן שטאַט-זונות לאָזט רו צו אויג נישט צו —
און שטילקייט רוישט אין דאָרף ווי פליגן אין אַן אויער.

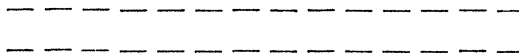
ב י י נ א כ ט

עמיז האָט פּאַמעלעך אָנגעקלאַפּט אין טיר.
 — אַרײַן! ווער איז? און אזוי שפּעט?
 — „א היימישער, געוואָלט מיט אייך וואָס רעדן. עפּנט מיר!
 איך האָב געעפּנט. אויף דער שוועל
 האָט זיך באַוויזן אַ פּאַרשוין,
 האַלב-בלאָנדר, האַלב געל,
 דאָס פנים בלייך, די ליפּן ווייס.
 דערלאַנגט די האַנט מיר. בלייך די האַנט
 און קאַלט ווי אייז.
 — פון וואַנען קומט אַ ייד? איר האָט עפּעס געדאַרפּט?
 די אויגן די באַברילטע זיינע ציען זיך צוזאַמען
 און קוקן אויף מיר שפּיציק-שאַרף.
 — „געוואָלט מיט אייך וואָס רעדן. איר פּאַרשטייט? ...
 עס האַנדלט זיך מכּוּח דעם“ ...
 און פּלוצלינג האָט ער אָפּגעהאַקט די רייד.
 אַרויפּגעשפּרונגען אויף זיין פנים אַ געלעכטער
 און זיך צעלאַכט,
 הויך און קלינגענדיק צעלאַכט זיך
 און נישט געוואָלט אַראָפּ פון זיין געזיכט.
 איך האָב זיך איינגעקוקט אין אים מיט כּעס און מיט שרעק
 — אַ מאַדנער נפש — האָב איך שטיל ביי זיך געטראַכט —
 אפּשר גייט ער שוין אַמאָל אַוועק?
 — נו, זאָגט אַמאָל שוין וואָס איר דאַרפּט,

אלהנן צייטלין

מיט וואָס קען איך איך אייך דינען? ...
און דאָן האָב איך ביי זיך געטראַכט:
מסתמא, לא עלינו, נישט ביים קלאָרן זינען...
— „געוואָלט, פאַרשטייט איר מיך, מיט אייך וואָס רעדן,
איר פאַרשטייט? איר פאַרשטייט?

און טאַקע אָט מכוח דעם...”
און פּלוצלינג האָט ער ווידער אָפּגעהאַקט די רייד.
אַרויפגעשפרונגען אויף זיין פנים אַ געלעכטער
און זיך צעלאַכט,
הויך און קלינגענדיק צעלאַכט זיך
און נישט געוואָלט אַראָפּ פון זיין געזיכט.
איך רייס זיך האַסטיק אָפּ פון אָרט
און שריי מיט צאָרן:
— ר' ייד, איר רעדט אַמאָל אַ וואָרט?
אַנטלאָפּן איז ס'געלעכטער מיט אַמאָל אים פון געזיכט,
געבליבן איז אַ שטילער שמייכל בלויז:
— אַזוי, אַזוי, איר טרייבט גאָר געסט פון אייער הויז?
און מער קיין וואָרט נישט. הייבט זיך אויף,
דאָס פנים בלייך, די ליפּן ווייס,
דערלאַנגט די האַנט מיר. בלייך די האַנט
און קאַלט ווי אייז.
און לויפט אַרויס.

איך קוק מיך אום: כ'בין אויף דער גאַס.
איך צי צוזאַמען די באַברילטע אויגן מיינע,
און מיינע האָר, האַלב-בלאָנד, האַלב-געל
רוישן אויפן ווינט.
דאָס פנים בלייך, די ליפּן ווייס.

ל י ד ע ר

און מענטשן שלייבן דורך די טונקלע נאסן
ווי גרויע מויע.

און כ'גיי און טראכט :

ס'איז גרינג די נאכט,

און גוט וואָס ער האָט מיך פאַרטריבן פון זיין הויז —

דערשטיקט צו ווערן אין זיין הויז!

אַט-דאָ איז גוט. מיט נאכט איז גוט.

איך לויף מיט נאכט און שמיכל בלויז.

איך וועל נישט אוועקגיין פון דאנען...

איך וועל נישט אוועקגיין פון דאנען, איך וועל זיך פון אַרט נישט א ריר-טון
ביז כ'וועל נישט דערבליקן די פינגער, וואָס שטריקן די נעצן פון נאכט.
ביז כ'וועל נישט דערזען יענע פינגער, וואָס וואַרפן אין נאכטיקע ברונעמס
דערשראָקענע אויגן צו שרעקן די לבנה, וואָס הענגט אויף אַ האָר —
וועל איך נישט אוועקגיין פון דאנען, וועל איך זיך נישט רירן פון אַרט.

איך וועל נישט אוועקגיין פון דאנען, איך וועל זיך פון אַרט נישט א ריר-טון
ביז כ'וועל נישט דערבליקן די פעסער, וואָס גיסן דעם טונקעלן וויין
אין שיכורן מויל פון דער נאכט, וואָס פאַרכליניעט זיך תאוהדיק-שוימיק.
ביז כ'וועל נישט דערזען יענע פעסער, וואָס פלאַצן פון נאכטיקער פולקייט —
וועל איך נישט אוועקגיין פון דאנען, וועל איך זיך נישט רירן פון אַרט.

איך וועל נישט אוועקגיין פון דאנען, איך וועל זיך פון אַרט נישט א ריר-טון
ביז כ'וועל נישט דערבליקן די טיכער, וואָס ווישן די שויבן פון נאכט
ביז ס'פאַרבלייכט אַט-די שרעקיקע בלויקייט און פאַרווימלט גייט-אויף א באַנינען.
ביז איך וועל נישט דערזען יענע שויבן, וואָס צעשפּרינגען מיט אומרו פון שאָף —
וועל איך נישט אוועקגיין פון דאנען, וועל איך זיך נישט רירן פון אַרט.

איך וועל נישט אוועקגיין פון דאנען, איך וועל זיך פון אַרט נישט א ריר-טון
ביז כ'וועל נישט דערבליקן די פינגער, וואָס שייַלן די הויט פון דער נאכט
ביז עס פאַלן אַראָפּ פון איר שטיקער ווי פינצטערע שמאַמעס פון בעטלער.
ביז איך וועל נישט דערזען יענע פינגער, וואָס וועבן דעם לייַן פון פאַרטאָג —
וועל איך נישט אוועקגיין פון דאנען, וועל איך זיך נישט רירן פון אַרט.

נ א כ ט א ין י ר ו ש ל י מ

די נאכט האָט ווייס באַגאַסן די ינע שטיינער —
די זילבערנע האָר פון דיין גרויען קאַפּ —
און ס'גלעט די ינע צעקנייטשמע באַסן אַ האַנט אַ געהיימע,
וואָס לאָזט זיך פון הרי-יהודה אַראָפּ.

איך טרעט אויף די ינע שווערע, אומעטיקע שאַטנס,
וואָס וויקלען דיך אַרום ווי שמאַטעס אַ געפרוירן קינד,
ווען צווישן די ינע פעלדזן וויינען עלנדע שאַקאַלן
ווי ס'צוויינט אויף טרויעריקע פעלדער אַ דערשראָקענער ווינט.

עס וועקן זיך אויף הר-הזיתים שרעקעדיק מצבות,
וואָס ליגן אויסגעשמרעקט ווי צו דער שחיטה שאָף.
דיין נאכט, דיין העלע נאכט, ירושלים,
פאַרטרייבט פון זייער אַלטן אויג דעם פאַרמעטענעם שלאַף.

נעם מיך אַרום, דו פעלדזן — ירושלים,
מיט אַרעמס פון דיין בייזער, שטאַלצער נאכט נעם מיך אַרום!
עס ברומט דיין שרעקיק-העלע שטילקייט אין די גאַסן
דעם אייביק צאָרנדיקן, לייבישן געברום!

משוגעים אויפן הרהזותים

זיי שלייכן זיך שטיל-שאַטנדיק צווישן בלויע קברים
ווי מתים אויפגעוועקט צו תפילה אין דער נאכט
און איבער זיי — משוגענע לבנה
מאכט-אויף אן אויג א נעלם און לאַכט.

ווי שוואַרצע טיכער שפּרייטן זיי זיך אויס אויף שטיינער פון מצבות
און פאלן צו צו קאלטן שטיין מיט ליפן טרוקענע און בלאַסע.
מיט לעצטן גסיסה-כאָרכל שטאַרבט אויף זייער טויט געזיכט
פון שטומען וואַנזין די פאַרגליווערטע גרימאַסע.

זיי העשען דאָרט פאַרשטיקט אזוי און אזוי פינצטער,
פאַרשטיקט און פינצטער ווי פון אונטער ווייטער, שוואַרצער ערד
און ס'מישט אַ גרויסע האַנט אַ בלינדן שמיכל
צוזאַמען מיטן העשען אויס אויף זייערע צעפאַטלט-בלויע בערד.

אין טויבע קברים שרייען זיי אַריין ווי אין אַ טויבן אויער :
„שטייט-אויף, שטייט-אויף, געשלאָגן שוין די גרויסע שעה!
ער רייט, ער רייט אויף פיערדיקע דונערן און בליצן —
משיח שוין געקומען, משיח איז שוין דאָ!“

א ל ו י ה

אין בלאַטיקן שניי טאַפּטשעט טרויעריק אַ פּערד
מיט גרויסע, שטאַרע טרערן אין די אויגן
און שלעפט אַ שוואַרצן קאַסטנדיקן יאָך —
צום שניי דעם לאַנגן קאַפּ געבויגן.

אַ בינטל מלוים, ווי אַ בינטל שוואַרצע שפּענער
טוליעט זיך צום קאַסטן שאַטנדיק-בלינד.
פון ווייטן דוכט: דאָס וויגט פּאַמעלעך
אַ בלוילעך וועלדל זיך אויף שוואַרצן ווינט.

פון ערגעץ-וווּ רייסט-אַפּ זיך דין און שפיציק אַ געוויין
און בלייבט ווי אַ נאָדל שטעקן אין קלעפּיק-פּויכטן לייב פון טאַג.
אַ הויכער ייד ווישט-אַפּ די שווערע מאַנסביל-טרער פון זיין קודלאַטער באַרד,
אַ יידענע מיט ווילדע אויגן פליקט שטיקער האָר ווי שוואַרצע
פּערערן פון קאַפּ...

אין פינפהונדערט, אין טויזנט יאָר אַרום...

- אין פינפהונדערט, אין טויזנט יאָר אַרום —
וועל איך דאָ ווידער זיין.
אויף בלאַסע, בייזע ראָגן וועל איך ווידער אויסשטרעקן די הענט
און בעטלען מאַטע ברעקלעך אומעטיקן גליק.
- אין פינפהונדערט, אין טויזנט יאָר אַרום —
וועל איך דאָ ווידער זיין.
אויף פרעמדע, קאלטע וועגן וועל איך ווידער אומבלאָנדזשען און זוכן
דעם טוי פון יונגע מאָרגנס, וואָס קומען נישט צוריק...
- אין פינפהונדערט, אין טויזנט יאָר אַרום —
וועל איך דאָ ווידער זיין.
פון אלטע הימלען וועלן ווידער פאלן גרויע שטערן ווי אַסיענדיקע בלעטער
צו מיינע טריט, די שטיִלעִך די מידע.
- אין פינפהונדערט, אין טויזנט יאָר אַרום —
וועל איך דאָ ווידער קומען,
דורך פאַרמעטענע ליפּן וועל איך ווידער אָפּגעהאַקט און טעמפּ
ארויסוואַרפּן פון קעל אן אַלטן, שטיקנדיקן וידוי...
- אין פינפהונדערט, אין טויזנט יאָר אַרום —
וועל איך דאָ ווידער קומען!

זאָל זיין אזוי! ...

זאָל זיין אזוי!

זאָל זיין פון מיינעטוועגן אָט-אזוי:

זאָל ווייטער ציטערדיקער ווינט מיט בלינדע פינגער
אָרומנעמען מיין קאָפּ.

און זאָל ער ווייטער וואַרעמען די פייכטע, קאַלטע הענט
אין מיינע הייסע, פלאַקערדיקע האַר.

זאָל זיין אזוי!

זאָל זיין פון מיינעטוועגן אָט-אזוי:

זאָל ווייטער גליווערדיקע זון די בלאַנקע שפּיזן אירע שטעכן
אין מיינע אויגן.

און זאָל זי ווייטער דאָרט צעגליען אירע קאַלטע שפּיזן
אין בלויען בראַנד פון מיינע אַפּלען!

נאָר איך אליין —

בלויז איך מיט מיינע הייסע, פלאַקערדיקע האַר

זאָל וואַגלען פּירנדיק, אַ נאַקעטער, אויף ווינט
פון מיינע הוילע יאָרן.

בלויז איך אליין מיט בלויען בראַנד אין מיינע אַפּלען
זאָל שטעקן גליווערדיק אויף קאַלטע שפּיזן פון דער זון!

פון וואנען קומט צו אונדז...

פון וואנען קומט צו אונדז דער פלאקער אין די אויגן,
אז בסך-הכל זענען מיר דאך אלע בלינד,
אז בסך-הכל פליסט דאך סם אין אונדזער אָדער —
פון וואנען קומט צו אונדז די מילדקייט פון אַ קינד?

פון וואנען קומט צו אונדז די שטאַלצקייט פון די צעדערס,
אז בסך-הכל זענען מיר הכנעהריס און קליין,
אז בסך-הכל רוישן מיר מיט פוסטקייט פון געפילדער —
פון וואנען-זשע קומט שטיקקייט פאַרט צו אונדז צו גיין?

פון וואנען נעמען מיר די קלוגשאפט פון די יאָרן,
אז טעמפ און נאַריש זענען אונדזערע געצייילטע טעג?
אז חושך הילט די שיף פון אונדזער לעבן —
פון וואנען זעען מיר די ליכטיקייט פון ברעג?

פון וואנען הערן מיר די טריט פון דער דערלייזונג,
אז בסך-הכל זענען מיר דאך אלע טויב,
אז גלויבן גלויבן מיר סך-הכל דאך אין גאַרנישט
און דאך שטייגט-אויף צום הימל אונדזער לויב!

ד ל א נ י ע ס

זיי רעדן גרוי-פארשטיקט צו מיר, ווי זקנים ווען ס'גענענט פארנאכט
און קלאַנגן זיך אויף שווערע, דריקנדיקע רעדער פון די יאָרן,
וואָס קוילערן פאַמעלעך זיך און פינצטער איבער זייער לייב
און שניידן אים אַדורך קרום און זשאַווערדיק און טעמפּ.

און אַט-אַזוי שטייגט-אויף צו מיר דאָס וואָרט פון מידע דלאַניעס:
„מיר טראָגן יאָרן-שוין די געלע לאַסט פון פינצטערע מאָזאָליעס,
וואָס נייען אויף אונדז אויף ווי בערג פאַרוואָרפענע און קרומע.

„און יאָרן-שוין ווי ס'קרויצן זיך די טויבע, אומבאַקאַנטע וועגן
אויף אונדזער סענקעדיקער פלאַך, וואָס שפּרייט זיך ווי אן אויסגעהאַקטער וואַלד.

און מיר — מיר ווייסן נישט וווּהיין עס פירן אַט-די טויבע אומבאַקאַנטע וועגן,
וואָס ווערן ערגעץ-וווּ פאַרלוירן אין אומרו פון די טעג.

„און זע:

מיר ליגן פאַר דיר אָפענע ווי פּוסטע פעלדער אונטער שווערע הימלען
און זעען בלוז דורך נעפלען שוין די יונגע טעג
ווען טויאיק האָבן שפּראַצונגען צעבליט זיך.

„מיר האָבן נישט געאַנט,

אַז סענקעריק וועט ווערן אונדזער פלאַך
און איצט וועלן מיר ליגן טעמפּ און אַלט.
ווי פעלדער אין אַן אומגערעטעניש“.

מיינע אויגן

ווי קומען זיי צו מיר — אָט-די משוגענע שטורקאצן,
וואָס פלייצן זיי מיט פרייד אזוי ווען בלייך גייט-אויף מין אומעט?
ווער היילט עם איין אין שליערן די ווייסקייט פון די פייערן,
ווען ס'פלייצט אין מיר אַ ליכט אזא, ווען ליכט אין מיר גייט-אויף?

ווי קומען זיי צו מיר — אָט-די צעדולטע ימען,
אָט ווערן זיי צעשטורעמט און אָט ליגן זיי געבענדיקט —
ווי קומען זיי צו שטורעמען, ווען כ'גלויב ס'איז אַלץ געענדיקט,
ווי קומט צו זיי אַ רױ אזא, ווען בלוט אין מיר ווערט — שטורעם?

א בעטלער וויל איך זיין ביי טויערן פון שטאָט

א בעטלער וויל איך זיין ביי טויערן פון שטאָט —
ווען זון קומט-אָן באַלאָדן ווי א יונגע פויערטע מיט פולע קוישן גאָלד.
דער ערשטער וויל איך אויסשטרעקן צו איר די בלייבע האַנט:
— א נייטיקע נדבה שענק א בעטלער ביי די טויערן פון שטאָט!

א בעטלער וויל איך זיין ביי טויערן פון שטאָט
ווען זון אַנטלויפט מיט לעצטע קופערנע מטבעות שוין אין האַנט:
— פאַרטיילט, פאַרטיילט, שוין אַליץ, מיין טויערער, פאַרטיילט!
— א קופערנע מטבע נאָך, א נייטיקע נדבה שענק א בעטלער
ביי די טויערן פון שטאָט!

א בעטלער וויל איך זיין ביי טויערן פון שטאָט
און זאַמלען גאָלד-שטיקלעך און קופערנע מטבעות
און ברייט פאַרטיילן עס צווישן מינע טעג און נעכט
וואָס וואַרטן טעמפ און הונגעריק אויף מיר אין שטוב.

א בעטלער וויל איך זיין ביי טויערן פון שטאָט
און זאַמלען גאָלד-שטיקלעך און קופערנע מטבעות.
און אז כ'וועל שטאַרבן זאָל מען נאָכזאָגן א שבח:
אָט אים איז גוט געווען, — געווען א בעטלער ביי די טויערן פון שטאָט!

ט ו י ט

און שוין האָבן זיך הענט געוויון פינצטערע און לאַנגע
נאָך איידער כ'האָב באַוויון אויסשטרעקן די הענט
און קלייבן כאַטש אַ ביסל פונעם בלויען שטויב, וואָס ליגט אויף וועגן
פון באַגינענס —

און שוין האָבן זיך הענט געוויון פינצטערע און לאַנגע
צו רויבן מיר דעם שטויב, וואָס כ'האָב אים נישט געקליבן.

און שוין האָבן זיך שליערן געוויון גרויסע און געהיימע
נאָך איידער כ'האָב באַוויון אויפשליסן אַ ברעם
און זען אָט-יענע הענט די פינצטערע און לאַנגע —
און שוין האָבן זיך שליערן געוויון גרויסע און געהיימע
צו פאַרדעקן מיר די ברעם, וואָס כ'האָב זי נישט געעפנט.

אלחנן

(נאָכוואַרט)

פון אהרן צייטלין

זיי שטאַרק, מיין האַנט, ציטער נישט!
מ'היסט דיר שרױבן.
מענטשן זאָגן: אַ מצבה שטעל — אַ מצבה פון ווערטער.
ניין, איך האָב נישט די ווערטער...
אַבער — כ'וועל פרוּוון.

* * *

הויך - וווקסיק, ברייט - פלױציק, מיט אַ טשופרינע קאַשמאַן - האָר,
און אויף די בלויע מילדע קורצזיכטיקע אויגן — אַמאָל פענסנע, אַמאָל
האַרן - ברילן.
ענערנישער טראַט. דער בליק פון הינטער די ברילן — נוטמוטיק,
אַבער שאַרף, דורכנעמענדיק, לעבנס - קלוג.
דאָ נישט לאַנג גערעדט וועגן אים מיט בערטא גערסטין.
כ'האָב קיינמאָל, — זאָגט זי, — נישט געזען אַזעלכע הענט ווי ביי
אלחננען. איר גערענקט זיינע הענט? ..

* * *

פון קינדווייז אָן — אַ זינגענדיקער.
דער קליינער פלעגט אויסזינגען אלע אַרעס פון אַפערעס, אלע

פאָלקס - לידער, וואָס ער האָט געקענט, אַלע חסידישע ניגונים, וואָס ער האָט געהערט. אָן געזאָנג איז ער נישט געגאַנגען צום טיש עסן.

און אָט — אַ פּריילעך גימנאַזיסט, קאַרפּולענט, זשוואַווע, פּול מיט אימפעט, מיט לעבנס - דאָרשט, מיט עפעס אַ גרויסן אומאויפהערלעכן ניי-גיר. אין דער „פּולער באַוואָפּנונג“ פּון אַ גימנאַזיע - שילער אין די צא-רישע צייטן, מיטן לעדערנעם פּאַס, די בלאַנקע קנעפּ, דער געפּאַסטער טו-זשורקע — אין אָט דער „באַוואָפּנונג“ זינגט ער האַרציק באַטעמט אַ יידיש לידל.

זינגענדיק, ענדיקט ער גימנאַזיע, זינגענדיק נעמט ער זיך צו דעוּ פע-דער. ניין, צו דער פּעדער האָט ער זיך פּריער נאָך גענומען, אַ סך פּריער. כ'געדענק זיינע געגראַממע פּאַראַדיעס — שאַרפּזיניק, דרייסט, גוטע שפּראַך, פיינע ווערטיפּיקאַציע.

דאָס יאָר 1921. מיר לאָזן זיך אַרויס קיין אַרץ - ישׂראל. אַ נסיעה — אַן עפּאַפע אַ גאַנצע. ס'האַט זיך אָנגעהויבן דערמיט, וואָס דער עסטרייכ-שער קאַנסול האָט נישט געוואָלט געבן קיין וויזע. פאַרוואָס? איז די מעשה אַזוי. ווי געבוירענע אין רוסלאַנד (אַלחנן איז געבוירן געוואָרן אין ראַהא-טשאַו, ווייס - רוסלאַנד, אין יאָר 1902) האָבן מיר — בעתן אַרויספּאַר — געהאַט פּאַפּירן פּון סאַווינקאַווס קאַמיטעט אין וואַרשע. כאַטש די חתימה איז געווען סאַווינקאַווס, איז ביים עסטרייכישן קאַנסול אויסגעקומען, אַז ער האָט דאָ צו טאָן מיט העכסט - געפּערלעכע „רוסן“, וואָס געבן זיי אַ טראַנזיט - וויזע קיין ווין קען נאָך, חלילה, פירן צו אינטערנאַציאָנאַלע קאַמ-פּליקאַציעס . . .

דער סוף איז געווען, אַז מיר האָבן זיך אין פּרעסבורג געלאָזט פאַר-דרייען דעם קאַפּ פּון אַ גרענעץ - שמוגלער, וואָס האָט אונז דריי מאָל נאָכ-אַנאַנד געפירט קיין ווין און איטלעך מאָל האָט זיך „געמאַכט“ אַזוי, אַז מען האָט אונז געכאַפט און צוריקגעשיקט. אַ ייד אַ קרימינאַלניק געווען, אין ממזרישע שטיוועלעך, מיט אַ שאַרף פּויגלש פּנימל. אויף להכעיס האָט ער געהייסן גאַטעסדענקער . . . פּלעגט ער ביי אונז צונעמען דאָס געלט און דער-גאָך, אַז ס'האַט שוין געהאַלטן אויף אַ דרך, פּלעגט ער אַליין אונז פאַרמסרן; אפּנים, כּדי ווידער צו קריגן געלט.

האָבן מיר, אין זיין „זכות“, דורכגעוואַנדערט צו - פּוס שטיקער פון דעם בעמער - וואַלד, געזעסן — אלס געכאפטע „וואַגבונדן“ — אין פרעם-בורגער תפיסה און אויף גרענעץ - סטאַנציעס, און איטלעך מאָל זיך אומ-געקערט צום קאַפּע קעניג, וווּ נאָטעסדענקער האָט געהאַט זיין רעזידענץ . . . איך געדענק נאָך פּרעסבורגער געטאָ - געסלעך, אויפן שלאס - באַרג אויבן די ישיבה, דעם דונאי אונטן, און דעם פּאַרק ביים דונאי, וווּ מיר זענען געזעסן און געהלומט וועגן ארץ - ישראל — צוויי יונגע בעלי-חלומות, איך — עטלעכע און צוואַנציק, אַלחנן — ניינצן.

בעתן דריטן שמוגל בין איך מיט נסים אַרויס אַ לעבעדיקער. לויטן פּלאַן האָבן מיר געדאַרפט אַרויסשפּרינגען פון אַ צוג, וואָס איז געאַנגען קיין ווין, אין יענעם מאָמענט, ווען דער צוג וועט, נישט ווייט פון אַ סטאַנ-ציע, אָנהויבן גיין לאַנגזאַמער. אַלחנן איז אַראָפּגעשפּרונגען גוט; איך, שליימזל, בין אַרויפגעפאַלן אויף אַ הויכער קופּע שטיינער. אַ סימן פון יענעם אַרונטערפאַל אויף דער קופּע שפּיציקע שטיינער האָב איך נאָך ביז איצט, פינף און צוואַנציק יאָר נאָכדעם, ווי דער דאָקטאָר פון דער סטאַנ-ציע, אַ לאַנגער בייזער גוי, האָט מיר פאַרנייט די ווונדן פון פנים.

שוין נאָכדעם ווי די טשעכן האָבן אויף אונזערע פאַפּירען אָנגעשריבן: „פאַרלאָזן טשעכאַסלאָוואַקיע אין שוּך פון פיר און צוואַנציק שעה“, זענען מיר חרשים געזעסן אין דער הויפט - שטאָט, אין פּראָג, צעריסן אונזערע פאַפּירן און געוואַרט אויף אַן ענגלישן „לעסע פאַסעי“.

מיר האָבן זיך סוף - כל - סוף דערוואַרט (נאָך לאַנגע השתדלותן מצד דעם פּראָגער ארץ - ישראל - אַמט), דורכגעשניטן די באַלקאַנען, אַריינגע-פאַרן קיין טריעסט און זיך, למזל, איינגעשיפּט.

אָפּגעווען אין ארץ - ישראל אַ קנאַפּ יאָר. געלעבט, דער עיקר, אין זכרון - יעקב, יענער ווונדער - שיינער קאָלאָניע פון בעסאַראַבער יידן, יע-נער שטאָלצער ראַטיילד - מושבה, וווּ עס זענען נאָך פּריש געווען די זכרונות וועגן אהרן און שרה אהרנסאָן, די העלדן פון „נילוי“.

די קאָלאָניע האָט אַ גרויסע, ליכטיקע, גערוימע שול פאַר די קינ-דער (זי האָט דענסטמאָל, אויב איך געדענק ריכטיק, געהערט צו דער יק"א) — ווערט אַלחנן דער שול - סעקרעטאַר. מיר וווינען אין איין הויז מיטן

דירעקטאָר פון דער שול, דעם באווסטן העברעאישן דערציילער צ. ז. וויינ-
בערג, אלחננס געוועזענעם לערער פון דער נימנאזיע.

א גרויס הויז מיט א גאָרטן אַרום. אז דו גייסט איבערן גאָרטן, קוקט
אויף דיר פון סעגנאיבער דער ים - הגדול, אָבער פרוו, אדרבא, „צוגיין“
— וועט עס געדויערן א גוטע צוויי שעה (אויב דו קענסט דעם וועג).

אלחנן אַרבעט אין דער שול, שרייבט צוביסלעך — און זינגט.
ווי שיין ביסטו, לאַנד פון גאָט! ווי גוט עס זינגט זיך אין דיר!

איך וועל עס מאַכן בקיצור — —

ווען מיר זענען געזעסן אויף דער שיף, וואָס האָט אונז געפירט
צו ר י ק , האָבן מיר חרטה באַקומען...

פון ביירוט אָן האָבן מיר אָנגעהויבן בענקען נאָך ארץ - ישראל, און
אזוי שוין געבליבן ביים בענקען.

שפעטער, אין פּוילן, ווען אלחנן איז געוואָרן אַ פּאָליסיסט, האָט ער
פאַרטייאַיש געפרווט ראַציאָנאַליזירן זיין אוועקפאַר. ער האָט אַפילו
פאַרעפנטלעכט אַ בראַשור, וואָס אין רייפערע יאָרן האָט ער באַרויערט
איר אינהאַלט.

געפאַרן דורך ביירוט, אָנגעקומען קיין מאַרסיי, געבליבן אַ צייט אין
פאַרזי, באַזוכט בעלגיע, געווען אין דייטשלאַנד. נאָך אַ ספּעציעלער דער-
לויבעניש (ווייל קיין פּוילישע בירגער זענען מיר נאָך נישט געווען) צוריק-
געקומען קיין וואַרשע גאַנצע „גלאָובטראַטערס“, פּאָלנע „וועלט - מענטשן“.
אפּשר נישט? אויף אַ סטאַנציע אין אונגאַרן (סאָב) האָבן אונז זשאַנדאַר-
מען געהאַט אויסגעטאַן נאַקעט, געזוכט שדים - ווייסן - וואָס (אַלץ צוליב
אונזערע „רוסישע“ פּאַפּירן); פון אַ צוג זענען מיר געשפרונגען; דורכן
בעמער - וואַלד האָבן מיר זיך געשלעפּט; גרענעץ-וואַכן האָבן אונז אַנט-
דעקט און צוגעשטעלט ביקסן צו די שלייפּן. ווער איז געזעסן מיט וואַגאַ-
בונדן אין פּרעסבורגער תּפיסה — נאָך אַ דורכגעפּאַלענעם שמוגל? מיר.
ווער האָט גענעבטיקט אין סלאַוואַקישע גרענעץ - דערפּלעך, אין אַ שטאַל
וכדומה? מיר. ווער איז געווען אין קאַפּע קעניג, דער מלוכה פון דעם
שמוגלער מיטן פּאַסקודנעם פּויגלשן פּנימל און דעם הויך - טעאַלאַגישן פּאַ-

טאליא (לאה) פערלמוטער - צייטלין
אהרן צייטלינס פרוי.

מיליע - נאָמען נאָטעסדענקער? מיר. און אזוי ווייטער און ווייטער און ווייטער ...

* * *

אלחנן שטודירט מעדיצין אין וואַרשע. ער זינגט נאָך, אָבער ווייניק : נישטאָ קיין צייט. ער אַרבעט אין געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס. אין „אוקראינער קאָמיטעט“ באַקענט ער זיך מיט זיין צוקינפטיקער פרוי, דער שיינער, שלאַנקער, עלעגאַנטער רעניא. ער איז אין יענע יאָרן דער יונגער אדיוטאַנט פון נח פּרילוצקי, איינער פון די אַקטיווסטע יונגע טוער פון דער פּאָלקס-פּאַרטיי. ער איז גרינדער און פּאַרזיצער פון אַ פּאָלקסיסטישער יונגט-אַרגאַניזאַציע אויפן נאָמען פון י. ל. פּרז. צוערשט אַ פּאַרטיי-רעדנער, אַ מיטינג-רעדנער, ווערט ער דערנאָך, מיט די יאָרן, אַן אויסגעצייכנטער רייד - מייסטער.

ספּאַראַדיש טוט ער זשורנאַליסטישע אַרבעט אין טאָג - צייטונגען און מער - ווייניקער רעגלמעסיק פּאַרעפּנטלעכט ער אַרבעטן אין „דאָס פּאָלק“, אין דעם „וואַנדערער“ (וואָס ער העלפט רעדאַקטירן), אין גראַפּמאַנס „טרי-בונע“, אין זיין „אילוטרירטער וואָך“ און אַנדערע אויסגאַבן. מיר חלומען וועגן אַן אייגענער טריבונע. מיר גיבן אַרויס דעם ערשטן (און איינציגן) נומער פון אַ וואָכנבלאַט, וואָס רופט זיך: „דאָס גרינע בלאַט“ (דער טיטל — אין גרינעם קאָליר). מיר פילן אַליין אויס דעם נומער. שפּע-טער פּאַרבינדן מיר זיך מיט אַברהם לעווינסאָן (שפּעטערדיקער סיים - דע-פּוסאַט, איצט אַ באַקאַנטער שרייבער אין אַרץ - ישׂראֵל), אַדוואָקאַט יעקב באַרנשטיין, אַפּריס קאַגאַנאַווסקי, — און מיר גיבן אַרויס „גאַנצע“ דריי חדשים) אַ טאָג - בלאַט: „וואַרשעווער צייטונג“.

אלחנן ווערט איינער פון די בעסטע פּאָך - זשורנאַליסטן אין וואַרשע. אין 1926 גרינדעט אַ גרופּע וואַרשעווער זשורנאַליסטן אַ נייע יידישע טאָג-צייטונג. אַלחנן געהערט צו די „ראַשי - המּדברים“ פון דער גרופּע. אַ קורצע צייט הייסט דאָס בלאַט „וואַרשעווער עקספּרעס“ דערנאָך — „אונזער עקס-פּרעס“. דרייצן יאָר (פון 1926 ביז צום צווייטן וועלט-קריג) דערשיינט די צייטונג און אַלחנן איז, — צוזאַמען מיט לאַזאַר קאהאַן ע"ה, צוזאַמען מיט נאָך זשורנאַליסטן, עלטערע, יונגערע און יונגע — איר „רוח - החיה“,

אינער פון די אקטיווסטע, פון די אויפטוערישסטע, פון די געלייענטסטע. ער שטעלט איין דעם אלגעמיינעם סטיל פון דער נייער צייטונג: פאלקס-טימלעך - אידיאָמאַטיש, וואַרשעוועריש, אָן דעם „קאַזיאָנעם“ לשון פון די שוין עטאַבלירטע טאַג - בלעטער, מיט הומאָר אין פשוטע כראָניק - נאָ-טיצן . . . די צייטונג האָדעוועט־אויף איר אייגענעם לעזער. זי איז יונג, זי איז וואָס מען רופט סענסאַציאָנעל, און אין דער זעלבער צייט — מיט אַ שטאַרקער נטיה צו ליטעראַטור און טעאטער, תמיד אויף דער וואַך פון דעם יידישן קולטור-לעבן און פון די יידישע קולטור - אינטערעסן. מ'קען דאָרט זאָגן — און מ'זאָגט — אַזעלכע זאַכן, וואָס די אַנדערע צייטונגען מאַכן וועגן זיי אַ שווייג. די קאָנקורענץ „פאַרווייגט“ עס פאַר אַ בולוואַר-צייטונג, פאַר פּראָפּעסאַציאָנעלע פיינשמעקער איז עס אַ „נאַסן - בלעטל“, אָבער צווישן די שטענדיקע מיטאַרבעטער אירע ציילט די צייטונג אין משך פון יאָרן אַזעלכע ראַפּינירטע וואָרט - קינסטלער ווי אפרים קאנאַנאָוו סקי. עס דרוקן זיך דאָרט רעגלמעסיק פאַרשטייער פון ליטעראַרישן נאָכ-וואַקס. עס הויבט אָן צו לייענען דאָס „בלעטל“, וואָס זידט מיט יונגשאפט, אויך דער אינטעליגענט, נישט נאָר יענע פּאַלקס-יידן, וואָס דער „עקס-פרעם“ לערנט זיי ערשט אויס די „חכמה“ פון לייענען אַ בלאַט.

אלחננס דרייצן יאָר אַרבעט אין „אונזער עקספרעס“ זענען נישט בלויז גוטע זשורנאַליסטישע פּאַכמענישקייט. ס'איז קולטור-אַרבעט: דינאַ-מישע טעמפּעראַמענטפולע פּובליציסטיק, וואָס האָט רעאַגירט שאַרף און קלאָר אויף די לעצטע דרייצן יאָר יידיש לעבן אין פּוילן, קאָנסטרוק-טיווע טעאטער - קריטיק (דעם יידישן טעאטער האָט ער זיין לעבן אַוועק-געגעבן), און פון צייט צו צייט ליטעראַטור - קריטיק, אָפרוה אויף אַ בוך, אָפּשאַצונג פון אַ שרייבער, — און אלץ מיט ברען, מיט באַציאָונג, מיט אימפעט, מיט אלע חושים.

אין מיטן קאָך פון זשורנאַליסטישער אַרבעט גיט אלחנן אַרויס אַ חוץ זיין בילד - רייכ, שטימונג - רייכ, „ביכעלע לידער“ (1931), אויך דעם ערשטן באַנד פון זיין „אין אַ ליטעראַרישער שטוב“. אין 1939, אַן ערך אַ האַלב יאָר פאַרן צווייטן וועלט - קריג, גיט ער אַרויס זיין „בוך און בינע“, אַ זאַמלונג עסייען איבער יידישע שרייבער און בינע - קינסטלער.

צבי-דוג (הירש-בערעלע) צייטלין
אהרן צייטלינס בן-יחיד.

ער באטייליקט זיך מיט א לענגערער ליטעראריש - פאָלעמישער אַרבעט אין חודש - זשורנאַל „גלאָבוס“ („די קונסט פון נישט קענען“); ער באטייליקט זיך אין די „ליטערארישע בלעטער“ און אין פארשידענע אַנדערע אויס-גאבן, — און איו, אַחוץ אלעמען, אן אַקטיווער טוער, וואָס שטייט תמיד אין דער סאַמע מיט פון אַקטועלע געזעלשאַפֿטלעכע ענינים. אַגב, פאַרן קריג ווערט ער סעקרעטאַר פון וואַרשעווער ליטעראַטן און זשורנאַליסטן-פאַראיינ (דער פאַראיינ איו שוין דענסטמאָל נישט אויף טלאַמאַצקע, נאָר אויף גראַניטשנע).

די יאָרן גייען — און איבער פּוילן, איבער דער וועלט, הויערט דער שאַטן פון דעם נאָענטען, אַלץ נענטערן געשיכטלעכן שטורעם. אַלחננס טראַט איו אַלץ נאָך זיכער, אָבער די אויגן זענען אומעטיק, די טשופּרינע האָט פאַרלאָרן איר יונגע אַרויסרופּערישע דרייסטקייט. עס פּייניקט אַ צו-קער - קראַנקהייט. דאָס „ביכעלע לידער“ לאָזט זיך אויס מיט אַ ליד זייער אַן אומהיימלעכס, זייער אַ טרויעריקס. „טויט“ הייסט דאָס ליד.

וואָס וועט זיין מיט די קינדער, אַזעלכע טייערע האַרציקע קינדער? וואָס וועט זיין מיט דעם עלטערן, מיט דורן, וואָס איו פון קינדווויז - אויף אַ מאָלער, און מאָלט אַלץ שענער, אַלץ רייפּער? (האַרט פאַרן קריג האָט דער יונגעטשקער דוד אויסגעשטעלט אַרום צוואַנציק בילדער, — פּאָר-טרעט, לאַנדשאַפּט, גראַפיק). און וואָס וועט זיין מיט דעם קליינעם לוסטיקן אַדאַש? וואָס וועט בכלל זיין? וווּהין גייט דאָס אַלץ? וווּהין? ... — גערענקסט, אַלחנן? האָסט אַזוי ליב געהאַט צו זינגען ... ניין, עס זינגט זיך נישט מער.

* * *

דער פאַרהאַנג לאָזט זיך אַראָפּ אויף יאָרן, קאַשמאַריקע יאָרן. פון פעברואַר 1939 בין איך אויף דעם אַמעריקאַנער קאָנטינענט. און ווען דער פאַרהאַנג הויבט זיך אויף — — — ניין, שרייב נישט מער, נאַרישע האַנט, שרייב נישט. גענוג. אָבער מײן האַנט שרייבט ווייטער. זי שרייבט: מוטער מיינע, אַסתר פון הויז קונין, געטרייע טויב, שטילע צדיקת, — זיי זאָגן, אַז דיין סוף איו געווען טרעבלינקע. צוזאַמען מיט דיין איי-

א ה ר ן צ י י ט ל י ן

דעם, רבקהלעס מאן, נחום האַכערמאן, און צוזאמען מיט דעם קליינעם אברהמלע, רבקהלעס בן - יחיד, האָבן דיך די טמאים קיין טרעבלינקע אַזוועקגענומען.

פּאָטער מיינער, הלל בר' אהרן - אליעזר, גרויסער הייליקער ייד, זוהר-ייד, זעער און וואָרענער, רכב ישראל ופרשיו!
פון דאָרט, וווּ דו קײַסט, קוק אַראָפּ אויף דיין זון, דעם איינציקן, דעם לעצטן פון דיין הויז.

פרוי מיינע, טאַליא פון הויז פערלמוטער, מלאך פון שיינקייט און ליבשאפט! ווען דורות אויף דורות זאָל איך ליגן אין די טיפסטע אָפּגרוזנטן פון טויט און פון ערנעץ זאָל זיך פּלוצלינג דערטראַגן צו מיר דיין שטיס, — וואָלט דער קלאַנג אַליין פון דיין קול מיך פון די תּהומות אַרויסגעצויגן און מיך צו דיר געבראַכט, איינציקע!

בן - יחיד מיינער צבי - דוב, זוניקער זון מיינער, קעניגלעך שיינ ווי די מאַמע, מיט אַזעלכע שפּילעוודיקע שפּיגלדיקע אויגן, מיט הענט אייביק גרייט צו צייכענען און צו מאַלן, קליינער גאָלדענער שטיפּער, — די פּרייד פון דינע קינדער - יאָרן האָבן געטאָ און הונגער פּאַרהושכט, געטאָ און יידן - אומגליק, און דיך, מיין קינד, מיט דער מאַמען דינער האָט מען אין זומער 1943 אין מאידאנעק געזען — —
און די האנט שרייבט נאָך אַלץ.

אַלחנן, דיר איז בעסער, ביסט צוזאַמען מיט זיי אַלעמען: מיט דיין רעניאן, מיט דיין דודן, מיט דיין אדאשן.
דיר איז בעסער. ביסט מיט רבקהלען, מיטן טאַטן, מיט דער מאַמען.
ביסט מיט די הייליקע נשמות פון דיין פּאָלק. ביסט מיט דיין פּאָלק, אַלחנן.

און איך, אַלחנן, איך דריי מיך נאָך אַלץ אַרום דאָ אונטן און מאַך ווערטער . . . . .

נױ - יאָרק, 26 אויגוסט, 1946.

א י נ ה א ל ט :

V	פאָרוואָרט 190 ש. ניגער	
XIII	אלחנן צייטלין און זיין סביבה 190 מאַרק טורקאו	
	אין א ליטערארישער שטוב	

33	פון דעם מחבר	
35	1. אונטערן קאשטאן-בוים	
45	2. דאָס ליטערארישע הויז	
58	3. דורך פארטאָניקע שויבן	
69	4. שרייבער זינגען	
80	5. פּוקד עוון אבות על בנים	
93	6. פורים-סעודות	
107	7. ביאליק	
113	8. זומער-לעב	
130	9. יוועפאָוו	
142	10. חברה „זולל וסובא“	
149	11. מיט ספעקטארן	
162	12. שלום ושלוח	
184	13. ערב דער בראנד	

ל י ד ע ר

195	הימן פון רויטן פרימאָרגן	
196	איך וועל מיר ארויס איבער זילבערנע גאסן	
197	מיין זון	
198	אין זאַקאָפּאַנע	
200	צו דער תימנער זינגערן ב. צ.	

202	-----	קינדהייט
203	-----	גרויער רעגן
204	-----	נאכט אין דאָרף
205	-----	ביינאכט
208	-----	איך וועל נישט אוועקגיין פון דאנען
209	-----	נאכט אין ירושלים
210	-----	משוגעים אויפן הר־הזיתים
211	-----	א לוויה
212	-----	אין פינפהונדערט, אין טויזנט יאָר ארום
213	-----	זאל זיין אזוי!...
214	-----	פון וואנען קומט צו אונז
215	-----	דלאַניעס
216	-----	מיינע אויגן
217	-----	א בעטלער וויל איך זיין ביי טויערן פון שטאָט
218	-----	טויט
221	-----	נאַכוואָרט פון אהרן צייטלין

דאָס פּוילישע ייִדנטום

ביכער-סעריע פון דעם צענטראַל-פארבאנד פון פּוילישע יידן
אין ארגענטינע
-עדאקטאָר: מאַרק טוֹרקאַוו

יעקב באַמאַשאַנסקי שרייבט א. נ. "ישׂראל טאכאקסבלאטס
„תורבן לאָדזש" — א דאָקומענטאל ווערק" („די פרעסע", בענאָס-איי-
רעס, דעם 28-סטן אויגוסט 1946):

און פון דאָרט אין אנדערע לאַנדער.
ער האָט פארלוירן אין קרעמאַטאָ-
ריע זיין פרוי פעלא און זיינע צוויי
זין באַלעקריכער און אַלעש אלעק-
סאנדער. (דאָס בוך איז געהייליקט
זייער אָנדענק). ער איז באַפרייט
געוואָרן פון די אליאירטע אַרמייען
דעם 10-טן מאי 1945 און ער האָט
געמוזט אוועק אָף אַ געוויסער צייט
אויף קוראציע אין די שפיטעלער.
ר'האַט זיך אומגעקערט קיין לאָדזש
א קראַנקער און אַ צעבראַכענער
און ער איז דאָרט געוואָרן מיטאר-
בעטער פון „דאָס נייע לעבן". פאַר
דעם קריג האָט זיך טאכאקסבלאט
אויך אָפגעגעבן פון צייט צו צייט
מיט זשורנאַליסטישער אַרבעט אויף
יידיש און פּויליש.

די רעדאקציע פון פארלאג איז
זייער גערעכט אין איר באהויפטונג,
אז די באדייטונג פון טאכאקס-
בלאטס ארבעט באשטייט אין דעם,
וואָס דער מחבר האָט זיך נישט
באָרגעגעצט נאָר צו דערצוילן זיך
נע איבערלעבונגען אין לאָדזשער
געטאָ, נאָר ער האָט געשילדערט אַ-
לעמענס איבערלעבונגען און ער
האַט איבערגעגעבן אלע געשענישן

דאָס פינפטע בוך פון דער סע-
ריע „דאָס פּוילישע יידנטום"
הייסט תורבן לאָדזש" (6 יאָר נאָ-
צי גיהנום) און דער מחבר דער-
פון איז ישׂראל טאכאקסבלאט. אין
דעם וואָרט פון פארלאַגס רעדאַק-
ציע „צו די לייענער" דערוויסן מיר
זיך, אז דער מחבר איז אַ לאָדזשער
ייד, ער איז געבוירן געוואָרן אין
יידישן מאַנטשעסטער אין יאָר
1891 און ער האָט מיט זיינע אוי-
גן געזען דעם אויפוויקס פון דעם
גרויסן אינדוסטריעלן און קולטור-
רעלן צענטער און אים איז באשערט
געווען צו זען די צעשטערונג פון
לאָדזשער יידישן ישוב. ער האָט
געענדיקט א מיטלשול און ער איז
געוואָרן אַ טעקסטיל אַרבעטער און
ער איז דערנאָנגען צו דער מדרגה
פון אַ טעקסטיל מייסטער און ער
איז געווען דער איינציקער יידישער
מייסטער אין אַ גרויסער פלייש ווע-
בעריי. טאכאקסבלאט איז זייט
שטענדיק אָן געווען נאָענט צו די
פּוילישע ציון. ער האָט געלעבט אין
לאָדזשער געטאָ אינאיינעם מיט זיין
פאַמיליע און דערנאָך איז ער פאַר-
שיקט געוואָרן קיין אָשוויענטיש

אין אָט דער געמאָ פאר די זעקס יאָר נאַצי גיהנום און זיי אנאליי-זירט.

ישראל טאבאקסבלאט איז בא-שיידן אין זיין „אָנשטאַט אַ הקי דמה“ און ער זאָגט, אז זיין בוך (האָט נישט קיין פּרעטענזיעס צו זיין אלזייטיק און אויסשעפּנדיק, דאָך פילן מיר, איבערליינענדיק דאָס דאָזיקע ווערק, אז מיר האָבן זיך דערווייטס כמעט אלץ, וואָס מיר דארפן וויסן וועגן לאַדזשער געמאָ; מיר האָבן שוין דאָ דעם סא-לע עיקר פון דער געשיכטע פון לאַדזשער געמאָ און מיר קוקן א-רויס מיט טויזנט פארוויינטע אוי-גן אויף אַן ענלעך בוך וועגן וואר-שעווער געמאָ.

פאראן שטעלן אין בוך, וואָס זייענען מאָנומענטאל מיט זייער פשוטקייט. פאר אונז איז געווען אַ רעטעניש די באציאונג פון די מער-סטע פּאָליאקן צו די יידן בעת די זעקס נאצי יאָר, אָבער טאבאקס-בלאט האָט דאָס דאָזיקע רעטעניש אונדז געלייזט. ער דערציילט, אז בעת דער בהלה לויפעניש האָבן די פּאָליאקן אַרויסגעוויזן אומגעהויע-רע הארציקייט און גשמדיקייט צו די יידן, זיי האָבן זיך צו זיי באציאָן ווי צו ברידער, אָבער א-זוי ווי די דייטשע מאַכט האָט אַרויסגעוויזן איר פרצוף צו יידן, איז ווי מיט אַ כישוף שטעקעלע פאַרשוונדן די ברידערלעכקייט און די גוטע באציאונג איז פארוואַנדלט געוואָרן אין אָפּענער שנאה, דאָס איז דער אייביקער כלל, אז דער המון טוט, וואָס די מאַכט וויל. באלד ווי די דייטשן האָבן נאָר פארלאנגט, האָבן פּוילישע פרויען אַרויסגעטרי-בן די יידישע פרויען פון די שפיז-קראָמען און זיי נישט געלאָזט איי-נ-קויפן קיין שפיז. עס האָבן נישט געפּלט קיין פּוילישע שפיאָנען, וואָס האָבן אונטערגעשפּילט די נא-צים נאָך איידער זיי האָבן פאר-

כאפט דאָס לאַנד. אַ פּוילישער זשאַנדאַר האָט אַרויסגערופן יידי-שע מענער פון די הייזער, בכדי די דייטשע אַרעאָפּלאַנען זאָלן זיי באַמ-בארדירן און אומברענגען אין די הונדערטער...

מען קען נישט איבערגעבן אלץ, וואָס עס ווערט דערציילט אין טא-באקסבלאטס בוך. מען דארף דאָס בוך ליענען! מיר וועלן זיך אָפּ-שטעלן אויף אייניקע הויפטפונקטן. אָט ווי די ערשטע נאצישע וואק-כאַנאַליע איז פאַרגעקומען: דעם 18-טן אָקטאָבער זיינען צום יידישן קאפּע, „אסטאָריאַ“ צוגעפאַרן ס.ס. לייט מיט רעוואָלווערן און דאָרט א-רעסטירט אן ערך 150 נפשות און אויף אַ לאסט אויטאָ זיי אַוועקגע-פירט צו זיך אין אַ לאָקאַל און דאָרט זיי גענומען שלאָגן מיט דרענ-גער, גומענע שטעקענס און איי-זנס. ווילדע, צערייצטע חיות האָ-בן זיך געוואָרפן אויף מענטשן.. דאָס איז געווען אַ מאַסן אַקציע, דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבן די אינדווידועלע אַקציע פון שאַנטאַ-זשירן יידישע יחידים און ביי זיי צוגענומען געלט און זיי פייניקן אויף דעם „ראפּינירטסטן“ אופן! ווי פשוט די חיות אין מענטשן-גע-שטאַלט האָבן דאָס געמאַכט!

טאבאקסבלאט דערציילט וועגן די באאמטע פון יידן-ראַט, וועגן דער יידישער פּאָליציי און וועגן עלצטן פון די יידן, וואָס האָבן גע-האָלפן די נאצים צו פייניקן יידן. ער איז נישט דער ערשטער, וואָס דערציילט דאָס דאָזיקע. מאַרק דוואַזשעצקי האָט דאָס אויך דער-ציילט. אָבער טאבאקסבלאט דער-ציילט דאָס דאָקומענטאַל. ער גיט איבער די גענויע פאַקטן. עס טוט אים וויי זאָס צו דערציילן, ער דערמאָנט זייער זעלטן סיי אַ נא-מען פון די קדושים און סיי פון די, להבדיל, טמאים, ער האַלט, אז די ערשטע גויטיקן זיך נישט אין רע-

קלאמע און אז פאר די צווייטע איז יעדע זשטראף צו קליין. קיין גער מען דערמאנט ער נישט, אָבער די פאקטן ברענגט ער כמעט אלע. און עס וואקסט פאר אונדז אויס א קליקע פון יידישע דעגענעראטן, וואָס האָבן געשאַפן אין לאַדזש א מין יי-דישע מאַריאַנעטן... רעגירונג, וואָס האָט געהאַלפֿען דעם שונא צו פּי-ניקן און אומברענגען יידן. בראַש פון לאַדזשער יידנראַט איז געשטאַ-נען דער מאַכט-גייציקער פּאַרשוין מרדכי היים רומקאָוסקי. אַ ייִד פון זעכציק יאָר מיט אַ ווייסן קאַפּ און מיט אַ שוואַרצן, פינצטערן מוח. ער איז פריער געווען אַ ווייניק באַקאַנטער אלגעמיינער ציוניסט און ער איז צו זיין „הויכן“ אַמט גער-קומען נאָך דעם, וואָס ער האָט זיין פּאַרטיי פּאַרלאָזט. דער מחבר פּאַרלייקנט נישט ביי רומקאָוסקי קיין געוויסע אייגנשאַפטן פון אַ פּערזענלעכקייט, און טאַקע ערשט דורך דעם וואַקסט ער אויס ווי אַ קאַשמאַרער פּאַרשוין. אַט אַ קלייני-קייט, וואָס צייגט אַרויס זיין מורא דיקע גייציקייט: אין דעם דייטש-ייִדישן קאַלענדאַר, וואָס דער יידן-ראַט האָט אַרויסגעגעבן, ווערט אָנגע-וויזן ביים טאַג פון פורים, אַז עס איז דער געבורטסטאַג פון דעם עלצט-טן פון די יידן מ. רומקאָוסקי... ער האָט געהויסן מרדכי און איז גע-בוירן געוואָרן אום פורים און ער איז געווען דער סאַמע היפּוך פון מרדכי דעם ייד, וואָס האָט געטון אַלצדינג צו ראַטעווען די יידן... רומקאָוסקי האָט געהאַט צו פירן אַ קאַמפּ מיט דעם טרויעריק באַרימטן נאַצי הענקער האַנס ביבאַוו, אָבער נישט חלילה, ווייל רומקאָוסקי האָט עפעס געוואָלט טון לטובת זיינע ברודער, נאָר ווייל ביידע האָבן געוואָלט די גאַנצע מאַכט. האַנס ביבאַוו האָט שוין געהאַט באַזיגט רומקאָוסקי און איבערגעגעבן די מאַכט אַ „קליקע“ פון דריי פינצ-

טערע פּאַרשויענען, וואָס זיינען ניט געווען בעסער, אָבער דער זיגער איז סוף כל סוף דאָך אַרויס רומקאָוו-סקי. (מיר האָבן אַלע נישט לאַנג געלייענט מיט טרויעריגע סאַטים-פּאַקציע, אַז האַנס ביבאַוו האָט מען אויפגעהאַנגען און אַז די וואַרשע-ווער ייִדישע סטאַליערעס האָבן אים אויסגעאַרבעט אַ פּיינע תּליה...) ווען די נאַציעס האָבן פּאַרלאַנגט צען טויז-זנט יידן באַ רומקאָוסקי, האָט ער נישט קווענקלענדיק זיך געגעבן, אַרויסשלעפּנדיק אויף כּוח יידן פון זייערע היימען און ער האָט נאָך דערצו דערקלערט, אַז ער האָט אויס-געקליבן גנבים... עס איז אויסגע-קומען, אַז אין לאַדזש אַליין זיינען געווען צען טויזנט ייִדישע גנבים דאָס איז געווען אַ מוראַדיקער בלבול — אין דער גרעסטער שטאַט אין דער וועלט זיינען קיין צען טויז-זנט גנבים נישט פּאַראַן... מרדכי דער ייִדישער נאַצי איז געווען אַזוי מאַכטגייעיק, אַז ער האָט אַרויסגעגעבן מאַרקעס פון דער „יודענפּאַסט“ מיט זיין בילד. די דאָ-זיקע מאַרקעס וועלן אויף אייביק פּאַרבלויבן ווי זיין שאַנדע... טאַבאַקסבּלאַט באַשרייבט ווי אַזוי מען האָט געהאַנגען אין טאַג פון פורים 1942 צען יידן, איז דאָס אַ קאַפיטל, וואָס וועט מוזן אַריינגיין נישט נאָר אין דער ייִדישער געשיכ-טע, נאָר אין דער וועלט געשיכטע און וואָס וועט אויף אייביק דערציירן לן וועגן דער ייִדישער מאַרטיראַלאַ-גיע און וועגן דייטשן סאַדיזם. דריי טויזנט יידן האָבן געמוזט צוקוקן ווי אַזוי מען האָט די צען געהאַנגען. נאַצישע הערשער זיינען געקור-מען פון פּאַרשידענע פּונקטן ווי צו אַ גרויסן יום טוב. דער ייִדישער דאָקטער לעמבערג האָט אויסגערופֿן מיט אַ האַרצרייסנדיקער שטימע אין מיט אַ פעסטן טאָן: „יידן, די מאַכט האָט מיר באַפוילן איך מעלדן, אַז די מענטשן טוט מען דאָס

אַראָפּגעכאַפּט אין געהיים, אָדער אַזעלכע, וואָס מען האָט געפאַקט ביי די געשטאַפּאַ פאַרשוויגען, ווען מען האָט זיי געפאַנגען. פאַראן בילדער, וואָס וועלן אויף אייביק דערציילן די שאַנדע פון מערדערישן נאַצי-פּאָלק. דאָס איז דער לאַנער פון די שייך פון די פאַרברענטע יידן אין אַשוויענטשים און דאָס שיקן קינ-דער אין קרעמאַטאָריום...

דאָס בוך ברענגט אַרויס אויך די יידישע העראַאיק און די יידישע קרושה. דער נאַנצער יידישער כלל האָט אַרויסגעוויזן אַ זעלטענעם לעבנס-אינסטינקט. קעגן דער רשעות איז כסדר געשטאַנען יידישער חיש פאַר געזעלשאַפּטלעכקייט אַרגאַני-זירטקייט, דיסציפּלין און מסירת נפש גרייטקייט. אַ פּאָלק וואָס וויל אַזוי לעבן וועט לעבן! אייביק וועט דאָס לעבן!

פאַר נישט געהאַרזאַמקייט און פאַר סאַבאַטאַזש. יעדן איינעם דערוואַרט דאָס זעלבע פאַר די זעלבע חטאים". פון די אויסרופן וואָס די צען האָ-בן געמאַכט, האָט מען געהערט: "איך נעם אָן פאַר ליב מיין טויט, איך וויל נישט צו זיין דער לעצטער קרבן פאַר דער שטאַט". "אַברהם, אויב דו וועסט לעבן, זאַלסטו גקמה נעמען!" "איך לאָז איבער אַ פרוי מיט פיר קינדער, פאַרנעמט זיך מיט זיי, זיי זאָלן נישט שטאַרבן פאַר הונגער". ווען עס איז געפאַלן די קאַמאַנדע צו פאַרציען די פעטליעס, האָבן אלע אויסגערופן "שמע ישראל" און דעם, "אַחד" האָבן זיי שוין ניט געקענט אַרויסברענגען... די בילדער, וואָס זענען פאַראן אין בוך, זענען פונקט אַזעלכע האַרצרייסנדיקע דאַקומענטן ווי די ווערטער. די בילדער זענען אָדער פאַטאַגראַפיעס, וואָס יידן האָבן

מאַרקוס יאַקובאַוויטש (פון פאַרמאָ אלעגריע, בראַזיל) שרייבט

א. נ. "דאָס פּאָלק פון בוך און דאָס בוך פאַרן פּאָלק" "פּאָלקטבלאַט", מאַנטעווידעאָ, דעם 14-טן סעפטעמבער (1946):

די אָנגעהערקייט אונדזערע צום בוך. שוין פון טויזנטער יאָרן, ווי מיר, דאָס יידישע פּאָלק, אין אלע אונדז-זערע גלותן, אין אלע אונדזערע ליידן און אין די פייניקונגען, זענען מיר געווען שטאַלץ מיט דעם צו-טשעפעניש וואָס מען האָט אונדז געגעבן, מיט דעם האָרב אויף די פלייצעס וואָס מען האָט אונדז אַרויפגעלייגט: דער עם-הספּר... זעט אָבער אויס, אַז אונדזער שטאַלץ איז געווען אַנגרייך אומ-

פיל שונאים פון יידישן פּאָלק פלעגן מיט חוזק און ליצנות אונדז שטעכן מיטן עפיטעט פון "עם הספר". פיל קעגנער פון די יידן האָ-בן מיט שפּאַט אויף די ליפּן אָפּגע-חוזקט פון אונדז: "דאָס פּאָלק פון בוך" ... און דווקא פון אָט די באַ-ליידיקונגען האָבן מיר זיך נישט גע-פילט געטראָפּן. פאַרקערט — עס האָבן אונדז דוקא הנאה געטון זיי-ערע "שטעכלקעס", אַ סימן, אויב מען מיינט אונדז מיט דעם צו טרעפּן, טוט דאָס זיי זיכער וויי, אָט

טויזשירט דאָס יידישע פּאָלק, וואָלט הימלער גלייך אָנגעהויבן ביים פּאָלק נופא.

אָבער ווי עס זעט אויס, איז דאָס בוך געווען פאַר הימלערן עפעס מער ווי דאָס פּאָלק גופא, אַז פון דעם בוך האָט ער זיך נאָך גיכער גע-וואָלט באַפרייען, כדי צו דעספּרעס-טויזשירן דעם ייד, כדי אָפּצושוואַכן דאָס יידישע פּאָלק. הימלער האָט געגלויבט, אַז קוים וועט ער צונע-מען ביים ייד זיין געווער — דאָס בוך, — וועט אים שוין לייכטער אָנקומען צו פאַרניכטן דעם ייד.

דער ספר, דאָס בוך, איז שטענדיג דאָס געווען דער באַגלייטער פון יידישן פּאָלק אויף אלע זיינע וועגן און שטעגן. נישט איין מאָל איז דאָס בוך געווען זיין איינציקע טרייסט אויף זיין וואַנדער-וועג, אין די צענדליקער גלותן וואָס דאָס יידי-שע פּאָלק האָט דורכגעלעבט.

און אָט איז געקומען דער טראַג-גישער איבערברוך און אונדזער פּאָלק. צוערשט האָט דאָס יידי-שע בוך פאַרניכטעט, און דאָן — דאָס פּאָלק זעלבסט. זעקס מיליאָן פון אונדזערע ברודער און שוועס-טער האָט מען אונדז אַוועקגע-רויבט, זייערע קערפּערס — פאַר-פייניקט, פאַרברענט, פאַרניכטעט אַ דריטל פון אונזער פּאָלק, און די נישט פאַרברענטע, די לעבן-געבלי-בענע, זענען געבליבן ווי אויפן ווינט. אָן אַ היים, אָן אַ באָרן אונ-טער די פיס, און אָן אַ בוך, ווי טראַג-גיש עס זאָל נישט זיין זייער לאַגע, ווי זייער וויי-געשריי זאָל ניט קר מען צו דער וועלט, ווי הונגערדיק זיי זאָלן נישט זיין אויפן פיזישן גע-ביט, זענען זיי אויך הונגערדיק גייס-טיק, און צוזאַמען מיט זייער גע-שריי: ברויט, און אַ היים, שרייען זיי אויך: גיט אונדז גייסטיקע שפּייז! גיט אונדז אַ בוך! ... דער עס הספר האָט אין זיינע זעקס יאָר

צליק. ווייל ווער עס האָט אונדז גע-וואָלט וויי-טון, האָט דער ערשטער געצילט צו אונדזער הייליקטום: צום יידישן בוך. זאָל עס זיין די תורה. זאָל עס זיין נביאים צי כתובים. צי אפילו העברעאישע און יידישע גלות-ליטעראַטור. מיר דאַרפן נישט צוריקגיין צו די צייטן פון נבוכדנאָר צר מיט זיין פאַרבאָט אויף דער יידי-שער תורה. מ'דאַרף נישט זוכן די פאַרשידענע פאַלשע אויסטייטשונ-

גען פון עלילת-דם — לויט דער יידישער תורה. מען דאַרף גאָר נישט אַזוי ווייט גיין. אונזער יאָר-הונדערט באַווייזט עס אמבעסטן. ווען דער רשע הימלער האָט בא-שלאָסן ליקווידירן דאָס יידי-שע פּאָלק, האָט ער אָנגעהויבן מיטן יידישן בוך — צום ערשטן האָט ער דורכגעפירט דעם שייטער-הויפן אי-בערן יידישן בוך, פאַרניכטנדיק אלע יידישע אויסגאַבן, און די בי-כער פון אַ יידישן אינהאַלט. ווייזט דאָך אויס, אַז דאָס ספר איז פאַרט עפעס פאַרן פּאָלק. ווייל ווען נישט דאָס בוך, וואָס האָט אַזוי פּרעס-

פייניקונגען נישט פארלוירן זיין
פיעטעט פארן בוך: ער וויל א
בוך...

אָבער אויך פאר אונדז, פארן
פראַסטן פאַלק, פעלט דאָס בוך. ווייל
דער גרעסטער צושטעלער פונם
יידישן בוך פאר דער גאנצער יידי-
שער וועלט איז שטענדיק געווען פוי-
לן. און דער גרעסטער חורבן אויף
דעם געביט פון יידישן בוך, האָט
טאקע געליטן דאָס זעלבע פוילן. טאָ,
ווער וועט אונז איצטער פארזאָרגן
מיטן נייטיקסטן אף דעם געביט?
כמעט אלע יידישע שרייבער פון
פוילן זיינען פארקוילט געוואָרן אין
מיידאנעקס, אָשוויענטשימס א.
אנד. די יידישע דרוקערייען אין
פוילן זיינען פארניכטעט, אפילו קיין
יידישע זעצער זיינען ניט פאראנעז
מער אין פוילן, יידישע לעבנגעבלי-
בענע שרייבער — קוים אויף די
פיינגער צו זיילן, און זיי קענען נאָר
נישט אויפטון. טאָ אף וועמען פאלט
דער חוב צו באַזאָרגן ווייטער דאָס
יידישע בוך פארן עם הספר?

שוויבלט און גריבלט מיט יידישע
שרייבער און ליטעראַטן, און יע-
דער איז פאראינטערעסירט ארויס-
צוגעבן זיינע ווערק, זיינע שאפונ-
גען. אין דער זעלבער צייט, ווען
טויזנטער און טויזנטער דאָקומענט-
טן פון זעקס יאָר יידישע פייניקונ-
גען און טראַנישע איבערלעבונגען
ווארטן אויף דעם מאַמענט, ווען זיי
זאָלן זען די ליכטיקע שיין, און זיי
מוזן פארעפנטלעכט ווערן! זיי מוזן
פאר אונז אָפּשפיגלען די טראַנישע
עפאָפיי פון יידישן מאַרטירערטום
אין די לעצטע זעקס יאָר.

טאָ ווער דארף דאָס מאָן? אויף
וועמען פאלט די פאראנטוואָרטלעכ-
קייט פאר אָט דער ארבעט? האָט זיך
ווער געפרובירט אייניקלערן דערין?
האָט זיך ווו געשאפן א פארלאג,
וועלכער זאָל זיך פאראינטערעסירן
אין ארויסגעבען די ביכער וועלכע
זאָלן אָפּשפיגלען די טראַגעדיע פו-
געם יידנטום אין די לעצטע זעקס
יאָר?

קייער נישט? א טעות! עם האָט
זיך יאָ דערמאָנט דערין א געוויי-
סע אינסטאנץ. נישט קיין פארלאג,
נישט קיין שום דרוקעריי, אָדער
יידישע רעדאקציע, דער צענטראל-
פארבאנד פון פוילישע יידן אין אר-
גענטיגע האָט געשאפן דעם נייעם
פארלאג „דאָס פוילישע יידנטום“,
וועלכער האָט זיך געשטעלט פאר אן
אויפגאבע ניט צו לאָזן פארנעסן,
און צו פארפיקסירן דעם היסטאָ-
רישן פראָצעס פון די יידן אין איי-
ראָפּע פאר די לעצטע יאָרן. דאָס
ארויסגעבן די ביכער-סעריע „דאָס
פוילישע יידנטום איז א ריזיקע
אונטערנעמונג און א גוואלדיקע
דערשיינונג אינעם איצטיקן מאַמענט
אין ארגענטיגע, און אין אלע זיד-
אמעריקאנער לענדער. שוין דאָס
ערשטע בוך וואָס איז דערשינען:
„מלכה אָווישיאני דערציילט“, פון
מארק טורקאָוו, האָט באַווויזן צו
פאראינטערעסירן די יידן אין בראַ-

דאָס איינציקע לאנד אויף וועלכן
אונזער ערשטער בליק קען פאלן
איז — פאלעסטינע. איז זי דאָך דאָס
פראָדוקטיווסטע לאַנד אין דער
וועלט אויפן געביט פון יידישער לי-
טעראַטור. איז עס אָבער נישט צו-
געפאסט אין איצטיקן מאַמענט
פארן אלגעמיינעם ייד. ווייל פאלעס-
טינע פראָדוצירט נאָר העברעאישע
ליטעראַטור, און מיר זיינען נאָך
דערווייל נישט צוגעגרייט איבער-
גאנגען זיך צו פארוואַנדלען אין
העברעאיקער. כאָטש דאָס יידישע
פאַלעסטינע האָט אין יאָר 1945 א-
רויסגעגעבן באָ די 400 ביכער פאר
יידן, זיינען זיי אין מערסטן טייל
געווען אין העברעאיש און אין ענג-
ליש און כמעט נאָר ניט אויף יידיש.
זאָלן מיר זיך אפּשר פארלאָזן
אויפן פארבינדעוועמן אַמעריקע? איז
דאָס אויך א שווערער ענין. דאָרט

בערחרון די באשטעלונגען, און נאך אלעמען איז נישט געבליבען קיין בוך אויף א רפואה.

צוקונדיק צו אונזער קליינעם יידישן ישוב, דער דריטער אין זיין צאָל אין בראזיל, שטעלט זיך ערשט פאָר: ווי אזוי דאָס קליינע אַרונג-וואי, די יידיש-באפעלקערטע אָר-גענטיגע און איבערהויפט אַלע יידישע ישובים אין די אמערי-קעס האָבן אויפגענומען דאָס דער-שיינען פון דער ביכער-סעריע: „דאָס פּוילישע יידנטום“, וועלכע וועט נעשיכטלעך פארבלייבן: דאָס יידישע בוך — פארן עם הספר.

זיל. אין די הונדערטער איז דאָס בוך דאָ פארקויפט געוואָרן. נישטאָ קיין הויז, וווּ עם זאָל זיך נישט גע-פינען אן עקזעמפליאר פון דאָזיקן בוך — און כאָטש מען זאָגט: „כל התהלות קשות“, איז דאָס אָבער אָנגעהויבן זוכן די ווייטערדיקע ניט חל אויף דער ביכער אויסגאבע פון „פּוילישן יידנטום“, ווייל נאָך דעם ערשטן בוך האָט מען ערשט אויסגאבן. נאָמבערגס בוך איבער י. ל. פּרץ איז גלייך פארקויפט גע-וואָרן סענאָלאָוויטשעס לידער האָבן נישט געסמאיעט, שוין נישט ריידן-דיק וועגן „טרעבלינקע“, פאר וועלכן מען האָט געמוזט אייניקע מאָל אי-

ב. וויינשטאַק שרייבט א. נ. „דאָס פּוילישע יידנטום“ — איז היינט א נויטיקער און נוצלעכער אויפמו („היינטיקע נייעס“, בוענאָס-איירעס, דעם 23-טן יולי 1946):

זערע קליינע שטעטלעך, וואָס האָבן פולסירט מיט אזא רוישיקן לעבן און וואָס אָט די באציאונג צו זיי ווערט נאָך מער געהייליקט, דורך דער פּינפולער איבערצייגונג, אז דאָס אַלץ איז חרוב ונחרב, ניטאָ דאָרט מער א שטיין אויף א שטיין, ניטאָ די מענטשן, אוועק דאָס לע-בן.

גראנאטשטיין פּרעמענדירט, ווי ער זאָגט דאָס אין זיין פאָרוואָרט, אויפשטעלן דערמיט א מצבה און הייסט אפילו זיינע לאנדסלייט צו גיין דאָרט אויף קבר אבות, אָבער דאָס דאָזיקע בוך איז ווייט ניט קיין מצבה און קיין בית הקברות, נאָר עם אָטעמט דערפון ארויס מיט אזא קוואלנדיק לעבן, מיט אזויפיל שט-פּערישקייט, מיט דער געבענטשטער, קרישטאָל-ריינער שטעטלשער פאַלקסטימלעכקייט, אזש קענסט

עם לינט שוין אויף אונזער רע-דאקציע טיש דאָס פּערטע בוך פון דער ביכער סעריע, „דאָס פּוילישע יידנטום“ וואָס עם רעדאגירט מאַרק טורקאָוו, דער צייטונגס מענטש, שרייבער און כּלל טוער. דאָס פּערטע בוך איז א מאָנו-מענט, ניט פון שטיינער און צע-מענט, נאָר פון דעם דורכגעוויי-טיקטן, יידישן וואָרט, וואָס פּרץ גראנאטשטיין שטעלט זיין חרוב שטעטל סאָקאָלאָוו.

דאָס איז א זאמלונג פון שילדע-רונגען, בילדער און פאָרטרעטן פון א שטאַט אומגעקומענע יידן, אזוי רופט אָן דאָס בוך זיין מחבר אליין. מיט א באזונדערער פּיעטעט טרעט צו דער שרייבער אָפּצומאָלן און פאראייביקן זיין באליבט חרוב גע-וואָרענע שטעטל, ס'איז די פּיע-טעט, וואָס אַלע פּילן מיר צו אונ-

לעבן, דער פארטייען אויפברוי, דער אָפּווער און קאמף אין די אייגענע דלת אמות און פאר דער אַרומיקער קאלטער וועלט, א שלל מיט ענער- גיעס מיט וועלכע סאָקאלאָוער יידן מעגן שטאַלץ זיין. פרעכטיק ארויס- געבראכט איז די טיפן נאלעריע. עס זאל אויך דאָ דערמאָנט ווערן דער אָנזיכטיקער בייטראָג פון י. פאלא- טיצקי, וואָס האָט געהאַלפן אין דער צוגרייטונג פון די מאַנוסקריפּטן צום דרוק.

* * *

נו, האָבן מיר זיך דערווייל צע- רעדט וועגן דאָס פערטע בוך פון פּרץ גראַנאַטשטיין, וואָס איז ניט קיין מצבה נאָר אַ טרעפלעכער, שיי- נער לעבנס זכרון בוך.

אָבער מיר ווילן זאָגן, אז עס פּאַסט זיך אויך איין אין דעם ראַס פון טורקאָום שענסמן אויפּטו דאָ ביי אונז אין אַרענטינע — און מ'דאַרף דאָך ניט פּאַרנעסן, אז ער ווידמעט זיך פאַר יידיש קאַלאָניס- טישער טעטיקייט, וואָס דאָס איז ניט אזוי לייכט אוועקצומאַכן מיט דער האַנט — אָבער די ביכער סע" ריע „דאָס פּוילישע יידנטום“, וואָס ער רעדאגירט, וועט נאָך מיט דער צייט פול געהעריק אָפּגעשאַצט ווע- רן. עס איז דער סאַמע דרינגענד נויטיקער און גרויסער אויפּטו. מען דאַרף אויף שנעל טון די זאַמל אַרבעט אין אונזער יידישער ליטע- ראַטור. ס'איז ווי נאָך אַ געווינלי, נאָך אַ שרעקלעכן ציקלאָן אויפן ים, מוּגן מוזן אייליק צונויפקלייבן הן די כוחות און הן די כּרובּשטיקער און אויך פּאַרנאָטירן דאַרף מען וואָס עס פעלט, ווייל מען מוז עס וויסן, מ'דאַרף עס געדענקען....

דערפון נעמט זיך אפּשר די טאַטזאך, וואָס אין טורקאָום רע- דאַקציע און סדר ארויסגעבן פון די ביכער פעלט די געפּרעסע אָר- דענונג, ס'איז אַ צונויפזאַמלען אויף

מעד ניט און וועסט מער ניט גלוי- בן, אז דאָס אלץ איז פּאַרשוונדן אויף אלע אייביקייטן. אַ ניין, סאָקאָ- לאָווס דאָס יידישע שטעטל, פּונקט ווי צענדליקער אַנדערע שטעט און שטעטלעך אין יידישן פּוילן האָט פון זיך ארויסגעשטראָמט מיט אזויפיל יידישקייט, יצירה, וויטאליטעט, וואָס

עס איז ניטאָ דער כוח המשחית אין דער וועלט עס אומצוברענגען און מאַכן פּאַרשווינדן.

און ווען די הייזער זיינען חרוב, ווען טויזנטער משפחות זיינען מער- דעריש אומגעבראכט געוואָרן, לעבט נאָך יענע ווארימע סביבה אי- נעם האַרצן פון די צעשפּרייטע און צעזייטע סאָקאלאָוער לאַנדסלייט און זי באַוועגט זיי צו המשך, צו אַ ווירדיקער פּאַרזעצונג פון רינגען אין דער קייט.

און איר לייענט דאָס בוך און האָט אָפּשיי און באַווונדערונג ווע- גן יענע יידן וואָס האָבן געשאפן אזא אינטענסיוו געזעלשאַפטלעכן

און י. ווערניקס, "טרעבלינקע" און דאן נאָמבערגס ארטיקלען זאמלונג — פריץ, און אָט איצט גראַנאַט-שטיינס, "מיון הרוב שמעל סאָקאָ-לאָוו" און אזוי די לאנגע רשימה פון די ביכער גרייט צום דרוק. די רינגען זענען פארשידן, די קייט איז אָבער איינע — יידישער המשך, יידישער קיום...

שנעל, ס'איז א רעטונגס ארבעט אויפן ליטערארישן געביט, און ס'איז א פארצייכענונג לדורות ווען דער שיינקייט און שעפערשיקייט פון יידישן לעבן אין פוילן און וועגן דער בעסטיאלישער צעשטערונג פון די ווילדסטע מענטשן פיינט. דאָס איז דער חותם, וואָס עס טראַגט אויף זיך טורקאָווס בוך, "מלכה אַווישאַני דערציילט", וו. גראַסמאַן

פּנחם ביזבערג שרייבט א. נ. "עיר ואם בישראל — לאָדזש" (אונג-זער צייט", בוענאָס-איירעס, דעם 20-טן סעפטעמבער 1946):

אָבער די וועלט האָט זיך בעת דער היטלעריסטישער מנפה שטארק באַוואַרנט, אז קיינער פון די טיע-רע יידן זאָל זיך נישט קענען רא-טעווען פון דער פּאַסאַטע, אין וועל-כער עס זיינען אריינגעפאלן די פּויל-לישע יידן. און די לאָדזשער יידן אין א דאָפּלעטער פּאַסאַטע: פון דרוי-סן און פון אינווייניק. די לאָדזשער "פּאָלקס־דייטשן" האָבן אויסגע-נוצט דעם שעת הכושר זיך צו וואר-פן אויף זיערע קרבנות-שכנים. די מאַרטיראָלאַגיע פון לאָדזשער יידנטום האָט אָנגעהאַלטן לענגער ווי אין אלע שטעט און שטעטלעך. דאָ האָבן די ברוינע צוואַמען מיט די פּאַרעמערלישע לאָדזשער דייטשן און אויך פּאָליאַקן (די "אונטער-דריקטע" פּאָליאַקן נעבעך) אויסגע-לאָדן זיער נאָנץ אכזריות. ישראל טאַבאַקסבלאַט האָט דאָס אַלץ צוגעזען מיט זייע אייגענע אויגן און ער שילדערט אַלץ מיט פּראַסעטע רייד, נישט באַפּוצט. צו וואָס באַפּוצונגען, אז די פּאַקטן ריי-דן פּאַר זיך. דאָס אַרײַנשטאַפּן א געוואלדיקע באַפּעלקערונג אויף א רעלאַטיוו קליינעם שטח, קאַנצענ-טרירן ביי די 200 טויזנט יידן אין

א ניי בוך פון דער סעריע, דאָס פּוילישע יידנטום". א האַרצייסנדיק בוך, אָנגעשריבן דורכן לאָדזשער תּושבּ ישראל טאַבאַקסבלאַט, וואָס האָט דורכגעמאַכט זעקס יאָר נאַצ־גיהנום, געזען דעם סוף פון איי-נעם פון די שענסטע יידישע קהי-לות פון מדינת פּוילן. געווען א יידישע שטאַט לאָדזש; לאָדזש, א סינאָנים פון יידישער ווי-טאַליטעט, יידישער אונטערנעמע-רישקייט און אויפּטוערישקייט; לאָדזש, א שטאַט פון אן ערך צוויי הונדערט טויזנט אַרבעטנדיקע, ווּונ-דערלעכע יידן. לאָדזש, וו עס האָט זיך געמישט דאָס זשומען פון די טעקסטיל-מאַשינען מיט די היילי-קע קולות פון די בית-מדרש און שטיבל-יידן; לאָדזש, וו די פּרעכ-טיקע יידישע אַרבעטער און אַרבע-טאַרענס פון וועבשטול, שטריק-מאַשין, וו סוביעקט, אָנגעשטעל-טער, לערער, ישיבה-בּחור האָבן געחלומט פון דער "פּרייהייט וואָס וועט קומען". אָבער דערווייל האָט די טיערע יונגט אין די חסידישע היטלעך געחלומט פון א וויזע וו עס וועט זיך נאָר לאָזן, אוי, ארויס אין דער וועלט!

אַרעמסטן טייל פון לאַדזש, אין באַר לוט; שפעטער איזאָלירן זיי פון דער אויסערלעכער וועלט; נאָך שפעטער די „ידישע מלוכה“ מיט אייגענעם „געלט“, אייגענע פּאַסטמאַרקעס, אייגענער פּאַרוואַקטונג און אייגענע „פירער“. מרדכי רומקאווסקי, — די טראַגישע פירער-פיגור אין געמאַ, וואָס הערשט ביר רמה, שיקט מיט קאַלטבלוטטיקייט זיינע ברודער און שוועסטער צו דער שחיטה, — איז אַ בלינדער אינסטרומענט אין די הענט פון די תּלנים, וואָס שאל-טן און וואלטן מיט דער אויסגע-מוטשעטער יידישער באפעלקערונג. וואָס העלפן די אָנשטרענגונגען צו ארבעטן פֿאַר דער נאַצישער מאַכט אין פּאַבריקן, וואַרשטאַטן, אַרבע-טן איבער די כּוחות, כּסדר קראַנק, שוואַך, הונגעריק? — אז אין דעם פּאַרשאַלטענעם מוח פון היטלער-הימלער איז שוין געווען פּאַרטיק דער פּלאַן פון להשמיד ולאבד. „אויסזידלונג“ איז דאָס שוידערלע-כע וואָרט און באדייט האָט עס: אָשוויענטשיס, מירדאַנעק, טרעבלינקע און כעלמנאָ; יעדער גענט איז מקום מוכן לפּורעניות.

אַ, די בילדער איז דעם בוך „חורבן לאַדזש“ די סאַדיסטישע פּנימער פון די בעסטעס וואָס איז-דיעקעווען זיך איבער די הילפּלאַ-זע דערשראָקענע יידן; די פּנימער, די אויגן פול מיט פּחד, רעזיגנאַ-ציע, פון די, וואָס מען פירט צו דער שחיטה, אויף זייער לעצטן וועג; אויך קינדער, יאָ, טויזנטער קינדער, עופּהלעך. פּאַרנעמט דאָס געוויין פון טויזנטער יידישע קינדערלעך, וואָס ווייסן אז מען גייט זיי אומ-ברענגען! דער מוח קען דאָך פון אַזאַ בילד גערירט ווערן; דאָס קען נישט אויסטראַכטן קיין שום מענ-טשלעכע פּאַנטאזיע אז מענטשן זאָלן זיך פּאַרוואַנדלען אין גיריקע בלוט הינט און טשאַטעווען אויפן אומ-שולדיקן לעבן פון עופּהלעך; כאַ-

פּערס פון קליינע קינדערלעך אין לאַדזשער געמאַ; פּאַרשאַלטן זאָלן ווערן אייער געביין!

אזוי איז דאָס געווען און אזוי איז דאָס פּאַרשריבן מיט בלוטיקע אותיות אין די אַנאַלן פון אונזער געשיכטע (אויך פּאַר אונזער גע-שיכטע איז עס צופיל, צופיל, אונ-זער היסטאָריע אפילו האָט נאָך נישט געהאַט אזויפיל פּיין, אזוי פיל בלוט, אזויפיל שוידער מיט אַמאַל); אזוי האָט דאָס פּאַרשריבן ישראָל טאַבאַקסבּלאַט אין די בלעטלעך בלוטיקע געשיכטע פון אַן עיר וואָס בישראל; זאָל מען ניט מיר ווערן וועגן אָט דעם פּרט צו שרייבן, זאָל מען ניט איבערגיין צום סדר-היום פון דער וועלט איבער די מעשים תּענועים פון דעם דייטשן פּאַלק. איבער אַ הילפּלאַז פּאַלק, וואָס זיי האָבן געלאָזט אויסראַטן נשים וטף, יונגע און זקנים, זאָל מען דאָס גע-דענקען; זאָל מען ניט אויפהערן פּאַרעפענטלעכן די פּאַטאַגראַפיעס פון דייטשישער שאַנד ווי זיי וואַר-פן קראַנקע אין וועגענער, ווי קליי-נע קינדערלעך ווערן „איינוואַגאַ-נירט“ קיין כעלמנאָ; זאָל די וועלט זען און געדענקען דעם באַרג שׂיך, קליידער, ברילן, שפּילצייג פון אויס-געהאַנגעטע יידן, פון ליקווירטע יידן. זאָל מען די פיינע מאַנירלעכע דעמאָקראַטישע עסעמטישע מענטשן שטופּן אין זייערע פיינע פּרצופים די דאָזיקע בילדער פון מענטשלע-כער געפּאַלנקייט.

„חורבן לאַדזש“ איז נאָך אַ בלו-טיק קאַפּיטל פון אונזער גבורה און אונזער פּיין; און אזוי האָט דאָס געדאַרפּט זיין, אז די אַרגאַניזירטע פּוילישע יידן אין אַרגענטינע זאָלן הייליקן אַ בוך דעם אַנדענק פון איינעם פון די גרעסטע און קרעפּט-לן — לאַדזש, די שטאַט און מאַמע מיטסטע יידישע קיבוצים אין פּויל-ביי יידן.

דאָס בוך האָט זיך געענדיקט דרוקן דעם
5-טן אָקטאָבער 1946 אין דער דרוקעריי
"ה" ח א ל — פּאַסטעוּר 333
טעלעפּאָן 7752 - 47. בּוּענאָס אַיִרעס.

Este libro terminó de imprimir
el día 5 de octubre de 1946 en los
Talleres Gráficos HEUMAN, Pasteur
333 - U. T. 47 - 7752 - Buenos Aires.